

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNE
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
agria@agriafolyoirat.hu

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., 3300 Eger, Fadrusz u. 4.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Koncsek József

Bosnyák piaci emlék 11

ARTériák

Kiss Benedek

Mindenek megköszönése 13

Egyszer talán 13

Lászlóffy Csaba

Látomások. Erdély

(Egy behavazott látogatóra; Valaki más; Téli látomás;
A kulcs sehol) 14

Hamis ígék 15

Az elkallódott memoárból 16

Lajtos Nóra

Impromptu Dsida Jenő emlékére 17

Tökéletlen metamorfózisok 19

Stankovics Marianna

Galériaerdő 20

Antal Attila

Tavaszelő Nyíregyházán 21

Téli fasor 21

Válás utáni kozmológia 22

Szabó Bogár Imre

Őszi táj vagyok 23

Egy-két kései alma 24

Mibe belekezdte 24

Bárdos József

Titkos éden 25

A fenyő 25

Fazekas József

Fölénk születtek 26

Jövő idő 27

Szűk Balázs

Körmendi Lajosnak odaáttra 28

Révültem-voltam 28

Anga Mária

Istenünk legyen velünk 29

Műhely

Bertha Zoltán

Magyarság és Európa – Németh László eszmevilágában 30

ARTériák

Gál Sándor Feljegyzések elmenőben (*Napló – 2010*) 46**Várad mozaik**

Gittai István

Tompaságok, élénkölések 55

Spontán dalocska 55

Bevált szépítőszerek 55

Általánosítás 55

Izgalmas készülődés 56

Őszi piac 56

A puttonyos monológja 56

Az álom erotikája 56

Borókalepke 57

Évszakhatár 57

Szinopszis 57

Tájéolás 57

Bokáig avar 58

Csengőjáték 58

Márton-köszöntő 58

Őszi császkalás 58

Tükörcserép 58

Fantázia-rajz 59

Szentségtörés 59

Káini füst 59

Goron Sándor	
jelenlét	60
sírvers	60
variáció egy emlékre	60
Egysoros elégia a szoknyás Múzsához	60
Barabás Zoltán	
Nem szólít	61
Lassudan	61
Vallomás	62
Lipcsei Márta	
Utcai forгатagban	63
Újévi hangulat	63
Hajóúton (Tallinn felé)	64
Fluxus vonalak	64
Savonlinna	64
Oláh József	
Szó	65
Születésnapra	65
fájva bár	65
Érték(telen)	65
lét	65

Dialógus

„Az ember itt kevés a szeretetre” <i>Németh Péter Mikola és Jelenits István beszélgetése Pilinszky Jánosról</i>	66
---	----

ARTériák

Csontos Márta	
Nietzsche hátat fordít a lényeknek	78
Kirkegaard istennel szemközti énje	78
A sehol szélén	79
Titkok harangja	79
Befalazva	79
Szekeres Mária	
Szárnyalásaim	80
Mi kellene még?	80
Utak és szavak	80
Lépteim	81
Sebek	81

Műhely

G. Komoróczy Emőke

„Az újat, a jelentőset oltsd ősi gyökérbe...”

(Pozsgai Györgyi: *Holdmadár*, 2009; *A Nap kapujában*, 2010) 82

ARTériák

Vozáry Viktória

Tükörkép 98

Kitekintés 98

Cseh Károly

Keresztesek (*Októberi zöld; Magyar tél, 2012; Békefelirat*) 99

Téli vasárnap 100

Szentesti hó 100

Szenti Ernő

A szomszédtól hallott történet 101

Amiből a kevés is sok 101

András Zoltán

Nyolc haiku (*Vég; Bálint úr; Infarktus; A szűz; Kötéltáncos; Vadvirág; Hajnal; Ady*) 102

Csatáné Bartha Irénke

Hiszem 103

Suhanó léptű lányok 103

Gyökerek éneke 104

Őszi húrokon (*Időjáték; Dől a szépség; Ringass fehér akác*) 105

Szerelmes földrajz

Renn Oszkár

Európa közepén a Máramarosban 106

ARTériák

Lőrincz György

Kisvárosi arcok. És akkor mit tesz az RMDSZ ciklusból... 115

Zsidó Ferenc

Laska Lajos eseteiből (egypercesek) 124

Szabadkéz

Suhai Pál

A költő és kutyája. *(Mi a költészet?)* 127

ARTériák

Kis Pál István

Ballada a borozni kész cimborához 130

Bíró József

CHERCHEZ LA FEMME – léha vers – 131

Radnai István

Bevezetés szenilitásom világába 132

Debreczeny György

te ha ezek az emberek 134

Klasszikusok nyomában

Szűk Balázs

Élet egy négyszögben *(Sánta Ferenc Kicsik és nagyok című novellájának értelmezése)* 136

ARTériák

Bene Zoltán

A médium 139

Aknay Tibor

A töröttorrú 142

Irodalmi Sportfólió

Kiss Benedek

Labdaterek igézete 147

Vinkliben a hold 148

Várván lúdtalp-betétemre 149

Sándor Mihály

A labdarúgás kezdetei Magyarországon 150

Gittai István

Focisuli 162

Veterán atléta monológja 162

N. Pál József		
„Ki volt ez a varázsló?” (Albert Flórián halálára)		163
Németh István Péter		
Amleth dől a kapufához		171
Demeter József		
Necces labdák nélkül. (Beszélgetés Demeter Lehel asztaliteniszezővel)		178
Fecske Csaba		
A kis sakkmester		186
Németh István Péter		
5-5 (Szigethy Gábor tanár úrnak, a Győzelem, diadal nélkül szerzőjének)		188
Fecske Csaba		
Vesztes meccs után		192
ifj. Kődöböcz Gábor		
„Már csak az NB II.-es bajnoki cím hiányzik a kollekciónak” (Beszélgetés Bíró Péterrel, az Egri FC labdarúgójával)		193
Bozók Ferenc		
Kézis lányok		196
Puskás Ferencnek		196
Sz. Tóth Gyula		
Labda a szociokultúra hálójában (Góóól! Gól...?)		197
Németh István Péter		
Kihullt lapokra Johann Cruyff irkájából		206
Szakolczay Lajos		
Londonról – Londonba. (Gallov Rezső Londoni olimpiák című könyvének margójára)		207
Fecske Csaba		
Diadal Szögligeten		214

ARTériák

Hesz Tamás		
Földön-, vízen-levegőben		215
A nő, Csernus „nőjét” froclizza a Hajósban		216

Tornyai Gergő
Férfiként 218

Klujber Márta
Füstös hidegben 219

Kiss Dávid
Vers zongora mellé 220
Ilyenkor 220

Pikó Árpád
Várom 221

Tóth Tamás
Visszafelé 222
Ha lehet 222

Műhely

Alföldy Jenő
Költő a varázshegyen
(A Szanatóriumi elégia Kálnoky László életművében) 223

ARTériák

Kocsis Csaba
Kenyér és sör 237

Könyvjelző

Fülöp Lajos
Egy verseskötet margójára
(Csatáné Bartha Irénke: Gyökerek éneke) 242

Kaló Béla
Mire elég 17 szótag?
(Szepes Erika: Tizenhét szótag) 248

Szabó Andrea
Mesék a javából
(Anga Mária: Az aranypatájú kiscsikó) 251

Verók Attila
Gyermeki csodák a Bükk lábánál.
(Anga Mária: Az aranypatájú kiscsikó) 255

Laudatio

Ködöböcz Gábor

„Velünk együtt nőnek növekednek a mesék”

(*Újabb ecsetvonások Anga Mária művészi-emberi portréjához*) 259

Hangfogó

Deák-Sárosi László

Közösségépítő zene (*Útravaló énekek.*

Véghelyi Balázs dalai versekre, gyerekhangra)

261

Színek a palettán

Serfőző Simon

Herczeg István kazincbarcikai kiállításának megnyitójára

263

ARTériák

Kilián István

Leánykérés...

265

Koncsek József

Bosnyák piaci emlék

Rózsa Endre 1941–1995

Néha kinézek még a Bosnyák piacra,
ahol jobbra a boltíves bejárat alatt
olcsó csokoládé-csomagot
árulnak, nyers gyári celofáncsomagolás,
cso-cso-cso – hülyéskedünk Bandival, Rózsa Bandival,
aztán csoszogni kezdünk, hogy cs-cso-cso-cso legyen,
igaz, ha a csokoládét csokorra árulnák,
akkor öt cso is lehetne, s miért is, ezután
tessék a nyers csokoládét csokorra árulni-

s mellé csombort is, ha jól csobog.
Mit? Hogy a csombor csobogjon? Persze,
de csak akkor, ha egy öreg csobán, vagyis pásztor
csodálkozva nézi, amint csoszogva, meg-megbuggyanó
nevetgélések közt végig befelé
bokázunk s míg Bandi feje kissé félrebiccen
s én a másik oldalra biccentem
fejemet s egymás vállába kapaszkodva
szólongatjuk, játszva néven nevezgetjük
ezt a csodás, játszani való kis életünket,
Cso-cso-szán meg Szocsimilkó, satöbbi, satöbbi...

A hetven éves költőt szeretettel köszöntjük, lapunk állandó szerzőjét Isten éltesse sokáig!

Aztán almát vásárolunk, Jonathánt,
mondom, a kisebb jobb ízű, „Igaz, –
hümmög Bandi, – mégis azokat a gömbölyűbb
nagyocskákat kérem, mert – mondja felém fordulva –
úgy jó, ha küllemre is vonzóbb, nem adva fel
belső ízeit. Különben is – ez Daninak lesz.”

Egyet kellett értenem.

S bort ittunk. Ha egyáltalán bornak lehet mondani
azt a nejlonpohárba mért italt, amivel még
koccintani sem lehetett, s nem volt választásunk.

Hát, valahogy így múlik el a világnak dicsősége,
embernek a bolondozó képessége,
s marad csak az élni való Éden édessége.

Elhangzott 2011. október 30-án Vácon, Rózsa Endre emléktáblájának avatásán

Kiss Benedek

Mindenek megköszönése

Nekem meg kell köszönnöm mindent,
mert magamban rég
elvesztem volna.
Pedig magam voltam mindig,
mint a falu bolondja.

Önfejű voltam. Édes szülóm
igéit nem sokáig hallgattam,
dacban égtem, Apámat meg
megtagadtam, bár – maga módján –
fájt a feje miattam.

Most a vizet is köszöntöm,
s köszönöm kenyerem, söröm, borom.
Köszönöm szívemet
s az érzéseket,
mikbe majd bele haltam egykoron.

Fájtam – voltam.
S örültem is.
Sőt sokat örvendeztem.
Megfeszült sok szép női álom és
kibomlott tenyeremben.

Köszönet, millió köszönet
a Mindenhatónak, ki így rendezte sorsom.
A génszpirálok honnan futnak és
meddig érnek el
e nagy porondon?

Köszönet a hajnalnak, hogy ébreszt,
köszönet az estének, ha nyugalmat ad.
Köszönet minden élőknek,
hogy – néha –
boldognak hiszem magamat.

Egyszer talán

Egyszer talán megértesz.
Hisz nem vagy ostoba.
Ha hozzászokunk a télhez,
sorsunk is jég, moha.

Ha hozzászokunk a télhez,
sorsunk is mostoha.
Féltelek, te is féltesz.
Ez a sorsunk sora.

Készülünk, mert nagy tél lesz.
Ez a sorsunk sora.
Készülj oly öleléshez,
mely mindőnk otthona.

Készülj oly öleléshez,
mi mindig és soha.
Egyszer talán megértesz.
Hisz nem vagy ostoba.

Én kockám elvetettem.
Ez az élet sora.
Nyertem vagy vesztettem?
Jövők a jég, moha.

Lászlóffy Csaba

Látomások. Erdély (részletek)

(Egy behavazott látogatóra)

*„Tudni szeretném, ki hordozza múltam”
(Borges)*

A diaszpórák nosztalgiája. Minden ingatag; a zavaros útvesztők a homályban, a durva szavak, az éjszakák megejtő mákonya, és a csordultig telt álomból felriasztó zokogás – a nem-felejtés kijózanodáskor.

(Valaki más)

Visszatérő álmod: valaki más vagy egy csont és bőr alak a fotel fél-felében ül el-elmélázva tenyerébe ejtett fejjel máskor kinyújtott karral kapaszkodna a legképtelenebbnek tűnő sós-könnycseppekkel-itatott nyersselyemtapintású emlékekbe – az is előfordul hogy furcsa előérzete támad s rozsdás torokhangon kezd üvöltözni a viszolygástól ha kihűlt kávéval kínálják és szórakozott vagy szertartásos ragacsos vigyorukkal hozzáérnek.

(Téli látomás)

Szakadatlanul lesni az utat: abból álljon az egész nap, meg hogy gyanakvó hollók kísérnek? Montaigne mogorva nagy orra nyomódik a fagyvirágos ablaküveghez, vagy csak úgy tűnik a kilátástalan kinti ködből nézve. Völgybe vesző kanyargós utak; szív-szakadásig hull a hó; némelykor egy váratlan látomás kicsap a fővényre: őzsuta szökdel,

párás tekintettel szelíden még vissza is néz
 egy fenyőágtól eltakart kanyarban, duzzadó
 hasán végigsuhan a fény. Bent karéj kenyérhez lu-
 kacsos sajtot szelsz komótosan, persze, miután
 a tölgyfaasztalt magad előtt tisztára söpörted.

(A kulcs sehol)

Így akarta? Minden hiába;
 bár egy a fészek, külön zárva,
 amit őriz. Mint őrült álma
 a férfinak(!) – hisztériára
 és sikoltásra mást teremtett
 (ne háborogj, mint aki veszített)
 ég és pokol.

Sokat kerested:
 a kulcs sehol.

Hunyod? Meresztet
 tudattalan sorsod? – az ára:
 elár(v)ulás. Kihuny a fény is,
 és félelmetesen kitátva
 a semmi szája nő mögötte.
 Be- s lezárult valami mégis,
 életre, halálra. (Örökre).

Hamis ígék

Hiszékenység, hogy mától
 fagypont alatt is kútvizet iszom.
 A nyugati orkántól:
 napkeletitáltos-iszony.
 A téli világhálón
 a határok hóba fúltak.

Ki fogja itt még
 bevallani a múltnak
 a memóriavesztést?
 Add meg nekem, Uram,
 ezt a légüres estét.

Az elkallódott memoárból

A megkerült halott barátok ártatlanul lebegő árnyai: mindegy, hogy szerelembe alámerülő eszelősöké vagy fanatikus karrierre vágyóké; az álmvizéből föl-fölbukkanó, találgára váró kedves arcok; a megkerült kamaszkori kalandok s az égdarab a haragos zivatar villámlásaival sújtott Házsongárd felett, és egy másik temető-domb szétágazó, ázott fűvű ösvényein megkerült, bosszantó egykedvűséggel mászó, nyálasan araszoló csórécsigák; a sötétedő tordai sikátorban megkerült rongylabda, s egyáltalán: az a megkerült füledt nyári délután; Kiss néni Szamosba ölt csipás kismacskaínak kétségbeesett karmolásai és megkerült nyivákolása, amiképpen nagyapám vonalas irkájának lapjairól az antiklerikális reakciónak hadat üzenő NEP-korszakból előkerült, panteista hangulatú bibliamagyarázatok. Megkerült régi rögeszméim mint lángoló fűszálak; s egy elhamarkodott, fagyos hangvételű búcsú megkerült visszhangja (nem a tihanyié), vízkórságban szenvedő apám sírbatétele előtt; életem áttekinthetetlen, zilált napjainak megkerült forgatókönyve; a megújuló jégvirágok a kitört konyhaablakon, és a hallássérülés ellenére megkerült hangok (fülemben az obsitos idők sóvárgást legyőző dübörgése); mint ahogy a pozdorjává tört korondi bokály cserépdarabjai, lám, megkerültek, és miután a bűvös anyai kéz egymáshoz illesztve összeragasztotta őket, a nagyszobában futballozó fiunk megúszta a büntetést. A megkerült lyukas zoknik és verstöredékek; az elmulasztott ölelések és letiltott Szent István-napok, az átvirrasztott éjszakák megkerült csillagábrái Illyefalván, miként ha a vérhasból, flekktífusból felépült, hazavánszorgó hadifogylok útját világitának meg azóta is, s a végre megkerült hazát.

Lajtos Nóra

Impromptu Dsida Jenő emlékére

Egy nyárfa alkatú harmincas fiatalember
sietett a kerten át a Károlyi Palotába
fekete csatos táskájával kezében fel a lépcsőn
hogy találkozzon egykori önmagával
egyenesen Kolozsvárról érkezett a Házsongárdból
(július első napját az ő koszorújának
felgyújtásával ünnepelték valakik)
még egy kriptában sem érezheti magát
biztonságban az ember
siet
az állandó Petőfi-kiállítás utáni teremben
óra emlékeznek százéves lenne
ha élne de nem él csak éldegél,
méltánytalanul megkopottan
leselkedő magányban
egy-egy versszerető szívében
nézegeti gyermekkori fotóit
egyszer a családdal
egyszer magában pózol
elmosolyodik a már-már férfivá érett Dsida Jenőn
hintalovon vágat neki az irodalomnak s rádöbben
ez az ifjúság, mi tovaszökken egyszer
egy könnycsepp ered hirtelen útnak az arcán
Melindához írott levelét futja végig
szemével ennyi év távlatából újra
Szeretett Mukikám! sóhajt fel de az esküvői fotó
látványától beletörődötten megnyugszik a lelke
a Hulló hajszalak elégiájának írója
elkomorodik megint az üveglapok
alá préselt kéziratdarabkákat olvassa
Én jártam mindig minden útnak,
én szerettem és haragudtam,
én éltem, sírtam, én daloltam
mindenki helyett. Költő voltam.
olyan egyszerű

olyan poeta angelus-i ez a hitvallás
mégis fájó a múlt idő
jó érzés tölti el a különböző kiadványok
– a Pásztortűz, az Erdélyi Fiatalok és a Keleti Újság –
látván itt megáll egy pillanatra s addig szorongatott
táskáját most lerakja a parkettás padlózatra

készül valamire ürügyként idegesen megnézi
óráján az időt sietnie kell ki tudja
lesz-e csatlakozás?
kiviharzik a teremből
le a lépcsőn át a parkba

* * *

Már csak a kalapján tovasuhanó
nyárfalevelek zizegése hallatszik
angyalok citeráján a nóta
meg az égi fény hazakísérni őt

De mit őriz az ottfelejtett táska? ki tudja
talán két csattal lecsatolt csak megálmodni
tudott ám soha be nem teljesített emlékké
szelídített terveket - - -
Icarus sorsát vállalva.

Tökéletlen metamorfózisok

Mint megsebzett galamb
szárnyaszegetten
ömlik a vérem
ömlik a vérem
hófehér arcomra
csordogál alázuhog
viktória vízesés
minden gondolatom
mészitta sziklakövek alatt sírok
ne lássatok
ne lássátok
hajléktalan puhatestem
kicsigázok a galambködös végtelenbe
a vérvörös tengerben
alámerít kezem
olajággal a számban
örökre éhezem
mindhalálíg éhezem

Koós Gábor rézkarca

Stankovics Marianna
Galériaerdő

ihatatlan óceán akvárium
 édesvíz kapszula
 a földre borított kupola
 ha emelem
 a kezem
 alászorul

most
 érkeznek a címeztelen napok
 mikor már minden égtáj
 madár
 most
 mikor a körbetartozásban
 mindenki
 hajléktalan
 most
 mikor a koronaezüst
 fák
 körgyűrűjében
 pellengér-magam

fák
 az erdei kápolnák
 padjaiban
 ha holnapra
 szétgyalulják
 fák
 mindig
 csak
 maguk alatt

már szétnyílik
 a galériaerdő-legyező
 hol van már
 a solti lapály

Sub-ad sumér király
 nő jelmezében
 aranygalléros fán
 Hór tátogva prédikál
 Hatsepszut-szakáll
 a szíve alatt
 a barna berekben
 már
 hétorrú
 hajadonok
 a gráciák
 Szent Mihály
 lángkardja a lombból
 mérleget tartó
 kezére vág
 Eyk báránya
 ládikán
 elúszik a víz színén
 Laokoón-fa kígyóárnyai
 a Halottak szigetén
 mocsáritölgy-koronában
 Szibilla térdén már
 ott a Böcklin-csecsemő

még neki horg(k)olsz réklit
 Kapitány
 a léket stoppold
 mert a másik szélen
 gombolyag már
 Felhőkakukvár
 a csak
 vízfonal-birodalom

Antal Attila

Tavaszelő Nyíregyházán

Az utcákon csavargó szelek még
nem ébredtek öntudatra s a
főtér fáinak se volt idejük
letegezni márciussal

az olvadó hóból pillepalack
tavalyi újság emeli fejét
kabát feszeng mindenkin pedig
a széldzseki is megtenné már

de a külső kerületeken túl
az eszmélő mezők akácok
megkönnyebbülten nyújtózkodnak

párájukon mint harangszón a
bronzköpenybe vésett vigasztalás
átdereng a gyöngyházfényű ég

Téli fasor

Fázósan
lépkedsz
a fák alatt
s – ködben a Nap –
egy lány arca
kél fel benned
jólesik
elgondolkozol
hol is
érintetted utoljára?...
hol is?...
mikor?...
és könnyű
lépteket
hallasz
a hátad mögül...
de a hideg
aszfaltot karcolva
csak egy marék
avar röpül

Válás utáni kozmológia

Egyszer anya-Nap süt
a sápadt fiúra
máskor apa-Hold
majd anya-fény újra...

két szeretet kering
körötte – hiába:
csak nő benne páros
figyelmük hiánya

nem érti miért
e mókuserék
riadtan hallgat
ha kérdik nevét

aztán megnyugszik... de
egy rajza sem akad
melyen ne ragyogna
együtt a Hold s a Nap

Jeneses Imre linómetszete

Szabó Bogár Imre

Őszi táj vagyok

Bizony, mondom néked: őszi táj vagyok.
Hatalmas sárga meg barna és vörös színek
tobzódhatnak síkomon,
dombomon,
beérett, ritkuló gesztenye-lombomon.

Micsoda pompás őszi táj vagyok!
A távoli kékes ködökig ólmosan elnyúlok,
csontjaim dörzsölve magamat fájlalom.
Ökörnyálás széllel dúdolom-gajdolólok
jaj, mivé is lettem,
valami fáj nagyon.

Ősi fatörzseim tövében, a vastag avaron
eldülök,
kihűlő ujjammal ágakat roppantok,
mint megriadt őzek kicsiny patái.
Fölöttem meg nyögnek-bőgnek
vad,
agancsos szarvasok.

De maradt még kevéske zöld levelem talán
a tüskéssel megtűzdelt akácok bokromon,
vagy hátul a kertzugban, orgona-ágamon.

Szerelmes gólyáim, ficseri fecskéim
régén elköltöztek.
Arany-, réz-, bronz- meg ezüstpénzekkel
megrakott
nyírfáim fölött darvak húznak délnek.
Nem nekem, csak egymásnak mesélnek:
bánatomat mondják,
világgá kiáltják.
(De jó, hogy nem értik!)

Nagy hegyeim ormán,
igen,
bizony,
ott már
ősz hajam fehérlük.

Egy-két kései alma

Egy-két kései alma.
Egy-két kései körte,
alma.
Egy-két kései szilva.

Egy-két kései nóta.
Egy-két kései tánc.
Mintha a mostan mögül szólna,
mintha e lány ősz még nyár volna.

Egy-két tétova lépés,
egy-két távoli hang.

Sóhajós, sírós, nyöszörgős óhaj:
Ne menj! Maradj! Most hova? Ó, jaj!

Már
nincs hova. Érted? Elmúlt! Ostoba!

Csak
egy-két kései szilva.
Csak
egy-két kései körte,
alma..

Mibe belekezdteél

Mibe belekezdteél,
végig kell azt vinni!
Mibe belefogtál,
ne kérdezzesd: ez mi!

Amit föl vállaltál,
azt bizony fejezd be!
Csak a végén kotkodácsolj:
készen van a lecke!

Bárdos József

Titkos éden

Miközben egyre édesebb az alkonyat,
s ezer nevetlen vadvirág kacsint az égre,
bolond szerelmes szél cikáz a fák alatt,
cicázik, és nem kérdi senkitől, mivégre.

Aztán a rózsaszín szürkébe fordul át,
a napszemek kihunynak, hirtelen sötétül,
a sok szírom féltőn bezárja illatát,
egy perc se múlt még el, de minden sötét ül.

A lélek fölragyog, magára ismer itt,
e titkos édenből megint erőt merít,
és ihletet, (mi már alig világolt),

továbbragyogni ezt a későnyári mámort.
Az éji színhalál közben totál beáll.
A kocsi fut tovább, mint szürke fénybogár.

A fenyő

A vén fenyőt a ház előtt kitepte
a földből a vihar. Ledőlt puhán.
Úgy ment el, olyan csendes volt a lépte,
meg se hallottuk. A vihar után,
hogya a szobába a napfény betűzött,
csak akkor vettük észre. Ott hevert.
Körötte sokkal élénkebb a fűzöld,
ragyog a rózsza, s tágasabb a kert.
Ki tudja, merre kóborol az árnyék?
Hiányzik még, de múlnak a hetek,
s már én sem tudom, hogy még mire várnék:
lehet, hogy túl nagy árnyékot vetek.
Mind nagyra nőnénk: ez a földi cél?
S még árnyékunk is szétviszi a szél.

Fazekas József

Fölénk születtek

I.

Mint a gyom
olyan leszek
túlélni igyekszem
aszályt vizet fagyot
így megmaradok
te rád is így vigyázok

II.

betagozódva a körbe
jár táncot a lábunk
most minden ütem
egy szűnő szívverés
bírja a csizma
nyújjuk magunk
ez a tánc
maga az égzengés

fészkeből tojását
nem dobja ki a madár
túladni magunkon
fondor elme műve
ki megteszi
korom sem fogja
szégyelli a sár
pörög a kocka
minden bál
minden bál

tánc tánc
csillagos körtánc
lábunk csak járja
csillagos bálba
bevígadtunk
húzzák a nótánk
elhúzzák nótánk
tust neki

III.

mint a gyom
olyan leszek
túlélni igyekszem
aszályt vizet fagyot
láb ne fáradj
ők velünk
a fölénk született
őrt álló csillagok.

Jövő idő

Nyakig a pácban
a zuhanó lift piros gombját
is leverte valaki
pislákoló gázláng fénye dereng
a hajnali ébredésben
mind laposabb a tárcád
s messzire csörögnek a
nejlon szatyrok
jó hogy tudsz tülekedni
a sorszámosztáskor
keretszámon belül kerültél
utolsó új ruhád megöregedett
csak a verebek vígságán
tudsz még örülni
ahogyan a tér közepén
egy tökmag-zsákmánnyal
táncolnak a porban
pénzed bankodba fagyott
ki sohasem olvad
hited is hideg kihült
nézed a képernyőn
a most mocskát
el sem borzadsz
ragozni tanulsz:
volt a MŰLT
van a JELEN

világgá ment a JÖVŐ.

Szűk Balázs

Körmendi Lajosnak odaátra

lajos azt is bajos
sorolni *még* habos
kávéra se futja
minekünk *itt* útja
volt a mának kolompja
síríg se *szól* a bánat
birkái lopva járnak
felhőkből *alá* szállnak
közénk jönnek közénk állnak
fegyverük nincs *de* prédának
még jó leszünk és temetünk
ha nincs más *ma is* temetünk

Révültem-voltam

Elmúlt a táltos-áldomás:
nem ismertünk sírva mást,
csak kettőnk üres poharát.
Csak az merje átlépni a szöges határt,
ki többet tud, mit kitalált,
a kész és kényelmes magyarázatát,
ki nem rest meghalni kétnaponta,
vagy bocsánatot hozzon naponta
térden, mit el sem követett.
A teremtésben extázis van,
anélkül minden boldogtalan,
anélkül még egy frontvonal nyílik,
mint új háborús zónában illik:
a magára maradt emberi tett.
Révültem-voltam,
S most lehanyatlottam,
Ím a magasból lezuhantam,
Mert egy kicsit a Tiéd voltam.

Anga Mária

Istenünk legyen velünk

Istenünk legyen velünk,
s legyenek velünk gyermekeink, az ifjak!
A férfiak kerüljenek áldott állapotba,
termékenyítsék meg az igazságot,
ne szégyenkezzenek öregeink,
emeljék magasra tekintetüket,
szemükből sugározzék a béke,
mert nem árulta el mindenki az országot.
Nem lett világ csavargója a Magyar,
itt maradt, itt él , együtt, nyomorban,
megannyi reménytelenségben.
Istenünk legyen velünk!
Nem az árulót kell keresnünk,
kiszabni életünkre, jövőnkre
büntetést, bírságot.
Ítéletünkben az életért ítélkezzünk,
a megszületendőt védelmezzük,
a jövő reménysége legyen a házunk.
Oda hívjuk és várjuk az évszakokat,
s viseljük el a tél hidegét, reménytessük
lelkünkben, isteni énekeinkben az
eljövendő tavaszt!

Bertha Zoltán

Magyarság és Európa – Németh László eszmevilágában

Németh László szekularizált religiozitásának, életigazító irgalom- és üdvösségelvre, humanista szolgálatéthosra alapozott sajátos erkölcszociológiai, morálonológiai, kultúrantropológiai minőségfilozófiájának, sorsszemléletének („világképteremtő enciklopédizmusának”¹) kitüntetett területe a magyarság és Európa megújítandó viszonyára reflektáló elgondolások és koncepciók övezete. A személyiség és a kollektivitás szerves alkattani összefüggéseit számba vevő nézetrendszer a jellegzetes „harmadikutas” (azaz Nyugat és Kelet értékszintézisét modellalkotó, mintaszerű hivatást, küldetést beteljesítő módon megteremtő) nemzetkarakterológiai távlatokban bontakozik ki, amely az általános eltömegesedés, elanyagiasodás jelenségeire érvényes válaszul a lelki-szellemi reform, az erkölcsi törekvés, öntökéletesítés, egyfajta etikai perfekcionizmus mozgósításával kívánja az európai és magyar értékmélységeket és -magasságokat példamutató egységbe tömöríteni. E világfelfogás időszerű elemei tehát elsősorban olyan axiológiai, értékelméleti és szakralizált kultúrformológiai szemléletalakzatokhoz kötődnek, amelyek nem a centrum és a periféria horizontális kiterjedésformáiban, hanem egzisztencia és transzcendencia, önazonosság és önmeghaladás, emberi létezés és morális-spirituális elmélyedés, illetve emelkedés vertikális humánontológiai dimenzióiban pillantja meg a szükségszerűen minőségvallási önkiteljesítés eredendő, geniun, valódi esélyeit.

Az alapvetően dualista, platonista szerkezetű² (mert a valót az ideáltól folytonosan megkülönböztető, de egymáshoz állandóan közelíteni is próbáló³) látásmód az emelkedés biztosítékának az organikus növésterv lehetőségeibe (a „Szent Lehet”⁴ ösztönzéseibe) foglalt irányultságot tekinti: az erőfeszítést a „homo religiosus”⁵-ként felfogott ember „oromtermészet”⁶-ének megközelítésére. A törekvés szervesen kapcsol össze ember- és lélektani, erkölcsi, metafizikai adottságokat és felismeréseket: egyén és közösség egybetartozásáról, nemzeti és globális kölcsönösségek, összefüggések lényegvalóságáról: „egyéni üdvösség, nemzeti küldetés és embertörténet egyet jelent és egyet akar”⁷ „mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember.”⁸ Ennek tükrében a hiteles magyar és európai magatartásformák – az autentikus „kísérletek európai és magyar magatartás szerves összefűzésére”⁹ – csakis az igénybejelentő egyenrangúság és az egymást feltételező önreflexív értéktudatosság jegyében nyilatkozhatnak meg, és sohasem a szolgai alárendelődés vagy a szűklátókörű bezárkózás tévedéseivel. „Nincs barbárabb, mint a külföld szempontjait fordítani a magyar irodalom ellen. De nincs sürgetőbb, mint olyan értelemmel gondolkodni ma-

gyar alkotásokon, amely sok idegen művön is gondolkozott¹⁰ – fogalmazódik meg a létérdekű egymásrautaltság vagy a kettős tiszteletnyújtás örökérvényű axiómája, a részvétel és a hozzájárulás megbecsülését az esélyazonosság kontextusában, ugyanis „ittthon vagyunk Európában. Jogunk van kérni és visszautasítani”¹¹. Hiszen „minekünk az európai művelődést nem meghonosítani, másolni, továbbadni kell, hanem a népek nagy társalgásában közbeszólni.”¹² Mint ahogy például a „mélymagyarság írói és zeneszei európaibbak, mint akik Európát balkánin másolják”¹³, s ahogyan a „mi legigazibb európai bekötőink nem is azok, akik minket a germán hűségesszémének vetettek alá, hanem akik a magyar szabadságesszémét – teljes és konok hűségükkel, magyar és európai vallássá tudták mélyíteni.”¹⁴ S ez az önérzetes és öntörvényű szellemi-kulturális beállítódás jelentheti azután a sorsközösségi összetartozásban is a kiválóság, a példaalakítás, az irányjelzés fundamentumát – Európa egészét, de Közép-Európa sajátos viszonyait tekintve is: „Én úgy érzem, van egy még nagyobb magyar út is: az európai. Európának ezen a gyanús zugán európai problémává duzzasztani a magunkét, s szorultságunkból úgy verekedni ki magunkat, hogy a kultúrának, melytől idáig csak megoldásokat kaptunk, mi adjunk új megoldást. Ezt tartom én a legnagyobb magyar útnak”¹⁵; mert definíciószerűen: „Európaiak vagyunk, közép-európaiak és magyarok.”¹⁶ S ha pedig „a közép-európai eszme apostolátusát” magára véve, „jó hírt (evangeliont)” hozva a magyarság vállalja még ezt a regionális sors történelmi kihívást is, akkor a megújulás egyenesen „újszövetségi”, „egyház nélkül is egész vallástörténeti” jelentőségű kovásza lehet, s így lesz a „közép-európai gondolat külön magyar vonzereje az, hogy a kényszerűséget, mely ránk szakadt, küldetésé alakíthatja át.”¹⁷ A „kis” és „nagy” népek között „összeszedett erővel” kell „minél nemesebb szerephez” jutnunk; „határainkat befolyásunkban kell kitágítanunk: ez az igazi revízió.”¹⁸ És így válhat belőlünk „haldokló népből példané”.¹⁹ Egyfajta racionalizált-analitikus nemzetstratégiáját megvalósítva az olyanféle útmutató költői szentenciáknak, mint amilyeneket Ady („a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára”²⁰), József Attila („Az emberiségnek éppen magyar mivoltunkkal tartozunk”²¹) vagy Illyés Gyula („A magyar az, akinek jellemzésére azt mondhatjuk el, amit a tökéletes emberről gondolunk”; „Jó magyar az, aki emberi, jó tagja a magyar közösségnek”²²) is kikristályosított.

Az európai lelki-szellemi mélyrétegek szintézisére törő szándék, a példaépítő miszsiótudat (a „kis nép, nagy lélek”, „kis nép, nagy sors”²³ parabolikusan általánosítható ideálképzeteibe sűrített igényesség, s az elszántság, miszerint a „kis nemzetekre óriási feladat vár, nekik kell az emberiséget a nagy nemzetekre ráparancsolniok”²⁴) egyszerre fogalmi és metaforikus kifejeződése: a harmadik út szimbolikus teóriája. A szabadverseny liberalizmus és az állammonopolista etatizmus egyoldalúságait és végleteit (egyszersmind a felszínes és hamis haladáshiedelem utópizmusát²⁵) egyaránt

meghaladni kívánó koncepció olyan komplex társadalombölcseleti, történelem- vagy politikafilozófiai ideológiát képez, amely „Öreg-Európa és Kelet-Európa”²⁶ (és a „tejtestvéreket” tápláló „Duna-Európa”²⁷) alattunk húzóó és összefonódó tradícióinak a számontartásával szavatolja a sajátos és az egyetemes értékvonások csorbíthatatlan szimbiozísának, az önrendelkezési-önigazgatási és a szabad társulási, szabad szövetkezési elv sértetlen intézményes manifesztációjának a lehetőségét. Az eszménymegvalósító önállóság és függetlenség nem áll tehát szemben a világperspektívák univerzalitásával, sőt éppenséggel azok tartalmas feltöltődését segíti elő. Otthonosság és távlatosság horizontjainak egyeztetésével, a minőségértékek emanációja révén az a kívánatos egyensúly és harmónia jöhet létre, amely a gyökeresség energiáit közvetlenül köti az emberiség egészének javát szolgáló aspirációkhoz. Az emberlény ugyanis egyszerre vágyik kötődésekre és szárnyalásokra; megtartó és felszabadító készletekre. „Az ember természete szerint húséges és ünneplő lény. Hú lelke hangjához, s ünnepre kész a világvalóságokkal szemben. Minél erősebb húségében, s minél később erre az ünnepi felemelkedésre: annál diadalmasabban ember. A kultúra addig nagy és egészséges, amíg kötni és emelni képes a hú és ünnepszomjas embert.”²⁸ Az identitás a szakralitásban érvényesül, és nyeri el értelmét, s viszont: a szakrális a kollektív azonosság legfőbb garanciája. Ahogyan Jan Assmann is megállapítja: „az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás.”²⁹ A mélység a felmagasodás organikus feltétele tehát, s egyben a szellemi magasrendűség által belátható és megnemesített törvényszerűség; a magyaroknál éppúgy, amiként „a legfranciább franciák, a legnémetebb németek, a legoroszabb oroszok voltak azok, akik az egész emberiségnek is mondtak valamit.”³⁰

Emberi és közösségi egzisztencia együttes méltóságát, harmonikus kapcsolódását az a fajta harmadik út vagy saját út alapozhatja meg tehát, amely éppen autonómiájának értékelvű (humanitás és divinitás egységmegújító) demonstrálásával frissítheti fel az emberiség új irányait kereső európai és Európán túli (gyakran antikolonialista) gondolkodás aktivizmusát. „A harmadik Magyarország Trianon óta alakul. (...) Hisz a magyarság külön európai hivatásában, s hiszi, hogy a magyarság isteni mandátumának a magyar nép a letéteményese (...) Csak a magyar nép s a sokkal mélyebben értelmezett népi szellem köldökzsinórján függő új középosztály biztosíthat itt tartós hegemóniát. A harmadik Magyarország ennek az új értelmezésű népléleknek a mozdulata akar lenni a csökönyös Európa felé”³¹; „a lelkekben rég kialakult egy harmadik oldal, amely jobbra és balra egyforma undorral tekint”³² – hangzik különféle változatokban ez az elhatározottság, hogy döntően és teljesérvényűen a *Tanú*-évek időszaka³³ (a harmincas évtized derekán) a reform és a mozgalom reményei szerint dolgozza ki részletesen a harmadikutasság gazdaság- és államelméleti, szociológiai, társadalom- és külpolitikai princípiumait. A sokirányúan ihletett európai tájékozódás (az eszmék „lázás laboratóriumá”³⁴-nak működtetésével), az antik görögöktől Proustig és Ortégá-

ig, a régi európai századok örökségének felmérésétől a jelenkori ideológiák, bölcseleti fejlemények, etnológiai, lélektani, ökonómiai, szociálpszichológiai, historiográfiai, szellemtörténeti vizsgálódások, természet- és társadalomtudományos kutatások, művészetek, eszmeáramlatok áttekintéséig ívelő polihisztori enciklopédizmus koncentráldók a magyar lét- és sorsproblémák analizésére, hogy azokat európai látószöggel megint egyetemes érvényűvé emelje és avassa. A keletiség jellegadó szellemi inspirációit nem tévesztve össze a bizantin politika vállalhatatlanságával: „Nyugat és Bizánc” közül jelképesen is mindig az előbbit választva; „inkább kívánom a halált, mint hogy a Nyugat nyugtalan lelkéhez, melynek fájdalmaimat és örömeimet köszönhetem, hűtlen tudjak lenni. Akik írásaimat olvasták s értették, zsigereikben kell érezniök, mi az európai vallás”³⁵ – szól a hiteles szintéziselvű vallomás. Noha van pillanat – 1939 szeptemberében –, amikor a nemzetközi politikai valóság okot ad az ilyenfajta keserűségre is: „Az angolok és franciák pedig most megteszik, amire hülyeség, aljasság és gyávaság szövetkezve is csak ritkán képes: egy puska lövés nélkül bámulják Lengyelország pusztulását (...) nem vagyok többé büszke rá, hogy európai vagyok.”³⁶ Miközben az eszménygyökereiben mégis megőrzött egységes európaiság felrészítését rendületlenül a keleti szemléletfrissüléstől, a kelet-európai szolidaritásban kiérlelődő humán értéktartalmaktól várja: „a kelet-európai népeken van most a sor. Önökik kell Európa nagy hagyományait friss lelkükben fölemelniük (...) nekünk, magyaroknak s a többi kelet-európai népnek kell új, termékenyebb népmozgalomban Európa géniuszát: a minőséget diadalra vinnünk.”³⁷

Németh László antropológiai minőségideáinak³⁸ együttese – elképzeléseinek, vezéreszméinek, sarktételeinek összefüggő gondolati rendszere a minőség forradalmáról, a lelkek minőségerkölcsei reformjáról, az áldozatvállaló szellemi-hivatásrendi (mintegy világi szerzetesrendi) új nemességről, a Kert-Magyarországról, az osztály nélküli értelmiségi jellegű társadalomról, a gyarmati függésből, a kisebbségi sorba taszítottságból való kiemelkedésről, a harmadik út szuverenitásáról, a mélynépi és a magaskultúrát összeépítő bartóki modellről vagy szintézisről, a népfőiskolai, parasztkollégiumi, hungarológiai-sorstudományi koncepcióról, a modern (tömeg)médiuumokra (sajtóra, rádióra, szó- és írásbeli nyilvánosságra) is háruló népnevelői-nemzetművelői feladatokról és a többiről – egyeztetni kívánja szabadság, egyenlőség és testvériség hajdani eszményeit, a valóságban régóta széttartó tendenciáit, s ajánlatot tesz mind a gáttalanná váló, könyörtelen emberi alávetésekhez vezető szabadversenyt abszolutizáló liberalizmus, illetve a diktatórikus kollektívizmus távlattalan alternatívájának meghaladására, mind a korabeli német (németországi, hitleri) fasizmus és az orosz (szovjet, sztálini) bolsevizmus vetélkedő birodalmi agressziójának az elkerülésére. Az önálló „magyar műhely”³⁹ – élenjáró, világtörténelmi jelentőségű példát nyújtva – a minőség jegyében múlhatja felül az individualizmus és a parancsuralom, a kapitalizmus és a szocializmus, a materializmus és a kommunista terror torz képlete-

it. Az egyéniség és a kollektívum illeszkedése nem elvi lehetetlenség, ha ezt a rendet a nyers anyagelvűségen túli szellemi-erkölcsi igények teremtik meg. „Nem lehet kollektívnek tekinteni azt a társadalmat, amely a maga önmegújító ösztönét, az egyéni kezdeményezést irtja ki. (...) Ahol a hatalom az egyéni- és a csoportterők szabad mozgását megbénítja, önmagát ítéli eltunyulásra és elbutulásra. Az igazi kollektivizmus az, amely úgy helyezi az államot csoportok és egyének fölé, hogy nem élettevékenységeiket szünteti be, hanem életcéljaikat hangolja össze a célok magasabbfajta rendjében. Szabadság és rend nem ellentétek, mint ahogy feltűntetik, hanem egymás feltételei. A *szabadság* nevet csak az a szabadság érdemli meg, amely az értékek örök égboltja alatt akar szabad lenni, s nem rend az, hanem rabság, amely az élet apró, természetes önkormányzatait nem tudja beilleszteni a maga tágabb tervébe.”⁴⁰ Az arány, a kényes egyensúly mindkét irányban megbillenhet; a huszadik századi bolsevik etatizmus az „elvtársakból” „bólintó és hurrázó automatákat nevel”⁴¹; másfelől viszont a „liberalizmus bozótja”⁴²-ba rendező elvet szükséges bevinni. A nagy gondolkodók nem akarták „a természetet a társadalomban” teljességgel „szabadjára hagyni.”⁴³ „Platon óta” alig hihető, hogy „a természetes társadalmi rétegződés, melyet az alkatok és érdekek tülekvése hoz létre, föltétlenül különb, mint a mesterséges, melybe az emberi értelem, állam, kereszténység, célszerűség vagy igazságosság ideái is beléavatkoznak. A természet (...) bölcs, de rászorul a segítségre”⁴⁴ Ami javításra szorul, az a lelkek reformjával orvosolható, s az igazságosság és a méltányosság céljához közelítő társadalomszervezési módszerek által.⁴⁵ A méltánytalanul, érdemtelenül megszerzett és megöröklött társadalmi előjogokat a szolgálat (a morál, a kötelesség, az érdem, az erőfeszítés, a meritokratikus belátás) szempontjából kell tehát például felülvizsgálni Németh szerint. A születési kiváltságok és a vagyoni privilégiumok revíziója elengedhetetlen. Közgazdaságtani értelemben ez a piaci struktúrák bizonyos irányításának elvét jelenti. „A tömegeket elhelyező új világ most a kert, az eszmény a szövetkezetileg megszállt telep; a hős az állam fele megbízott, a föld fele vállalkozó kertész; az államideál: a vállalkozók irányított szövetkezete. (...) A marxizmus a múltból kiszakadt béresek szocializmusa; ez a hagyománnyal kapcsolatot tartó vállalkozóké. (...) Küzd a munka kihasználása ellen, ha meg is engedi a versenyt, egy starttól indít el minden versenybe indulót, s nem tűri, hogy a sikeres vállalkozás mint öröklődő magánvagyon halmozódjék föl.”⁴⁶ A bizományszerűvé alakított birtokviszony, az individualitást és a kollektivitást harmonizáló tulajdonjog szempontjából mindez így vetül ki: „Ország és táj, nemzeti politika és csoportélet, tervgazdaság és egyéni kezdeményezés (...) nem ellentétek; az alárendelt dolgok viszonylagos önkormányzata nélkül sem sejtek és szervezettek, sem tagok és társadalom nem alkothatnak magasabb fajta szerves életet.”⁴⁷ „A magántulajdon nem szentség és nem rablás – mondja ez az új helyzet –, hanem megbízás, amelyet a közösség ad, s amelynek meg kell tudni felelni. (...) A vagyon új ideálja a vagyon bizományszerűségével a közösséget, a vagyon viszonylagos önkormányzata-

tával az egyént védi.”⁴⁸ „Egy társadalom annál szilárdabb, minél közelebb esnek egymáshoz morális szótárában a vagyon és a kötelesség szavak. (...) A mai magántulajdon és a munkáshadsereg közt van egy fajta a nem örökölhető vagyonnak – amelyet ennek a kornak valahogy fel kell fedeznie.”⁴⁹ „A telepesek bizománybirtoka mellett (mely középúton van a szabad magántulajdon s a nacionalizált telep közt; a vállalkozó kedvre apellál, de egy nemzetgazdasági tervbe illeszkedik) a régifajta kisbirtok sorvadásra ítéltén maga is szövetkezetekbe kényszerül; minőségtermelés, birtokok közti kapcsolat, közvetlen értékesítés az egész ország földművelését az újfajta telepek mintájára gyúrja át. Ezt az áttérést a minőség-földművelésre, zöldségre, gyümölcsre, apró állatra Magyarország földje s viszonyai rendkívül megkönnyítik.”⁵⁰ „A szövetkezet: a nagyobb vállalkozó kedvnek jobb megbízást, nagyobb jövedelmet enged, s nem zárja ki, bár meglehetősen értelmetlenné teszi a pénzhalmozást; de megszünteti a vagyon erkölcsromboló hatását, a földvagyon gyűjtését, a vagyonaprózást, egykét s a szerzett vagyon védelmében a lustaságot. A szövetkezetet a kisbirtoktól egy új birtokjogi viszony választja el véglegesen. (...) A telepes amikor bevonul a szövetkezetbe, kivonul a régi társadalomból, s kívánatos, hogy ez a kivonulás kiemelkedés is legyen. A telep a társadalomban ugyanaz legyen, ami a sziget a szellemben. A kivonulók új, magasabb társadalma. (...) Minden szövetkezet termelő és fogyasztó. Amit termel, maga értékesíti, részben még a telepen, részben külső piacokon, a városokban. (...) A sok telep nagy, országos szövetkezetbe (közbeeső fok a tájszövetkezet lehet) forr össze. (...) Ez a céltudatos kertország, nemesebb növényi és ipari terményeivel, ahogy nő, meggyorsítja az igények amúgy is folyó áthangolását gyárból a kert felé.”⁵¹ „A vállalkozók hadserege: ejtettem ki a paradoxont. Mit jelentett ez a szó? Szabad egyéniség és közösségkényszer magasabb rendű kiegyezését. A földműves, kereskedő, iparos, orvos stb. az állam fele legyen tisztviselő, akit a közösség küld a megfelelő helyre, és munkájával szemben legyen vállalkozó, akinek a jövedelme munkájától függ.”⁵² „A telep bizománybirtoka nem magántulajdon és nem vagyonközösség: van tehát egy harmadik út”.⁵³ Érték és érdek szintézise világgazdasági szinten is rendkívüli távlatokat biztosít. A múlt századi extenzív fejlődés, a gépiesítés, a tömegtermelés után a huszadik század nagy kiáramló mozgása – „belső kivándorlása”⁵⁴ – az önigazgató intenzív minőségtermelésbe irányulhat, amely lehetőséget ad a kedvvel teli kisvállalkozói, kisiparos-kis-termelői magatartásnak, az „ezermester”⁵⁵ ember művészies-alkotó hajlamainak, a finom, műves munkáknak és technikáknak: a jellegzetes kertész-tevékenységnek: s összességében „Kert-Magyarország”⁵⁶ kialakulásának. A kapitalizmus és a szocializmus Németh szerint egyaránt félreérti vagy nem ismeri fel ezt a tendenciát; az egyik a kiterjedő piacszerzés harcát, az államot magával rántó kartell-kapitalizmus monstrumát erősíti, a másik az egyéni, a sajátos kiiktatásával – a fejek millióinak „legyalulásával”⁵⁷ –, az erőszakos etatista uniformizálással szintén a tömegtermelésre, csupán az elosztás (az állami redistribúció) forradalmára törekszik. Vagyis nagyjából hasonló-

képpen gondolkodnak és járnak el: a szocializmus „őrjása”, „miután elpusztította a kapitalistákat, nagyjából épp úgy gondolkodik, mint egy kapitalista.”⁵⁸ Ezzel szemben az igények forradalmára is szükség van; a földreformmal együtt az ügyességet, a gondoskodást kívánó új „kert”-termények találekony meghonosítására, elterjesztésére. A „Gyár” arctalan rabszolgamunkájával szemben a kezdeményezésre kész leleményesség rangemelkedésére. A szaktudás, a szakértelem, az artisztikum, a minőség önrányító emberi-lelki tulajdonságainak térnyerésére; az ökonómiai szemlélet spirituális perspektívákkal való kiszélesítésére. „Akár rablás, akár szentség a tulajdon, még mindig az élet legfontosabb tényezője. A szocialista, aki gyűlöli kora gazdasági rendjét, e gazdasági rend előítéleteivel gondolkodik. Morál és indulat szemben állnak; az értékrendszer azonban ugyanaz, a munkás fogalma a földi és mennyei javokról azonos a vállalkozóéval. / A szocializmust a kereszténységhez szokták hasonlítani. Szocializmus és kereszténység közt épp az a lényeges különbség, hogy a kereszténység új értékrendszert állít a meglévővel szemben: szellemit az anyagi, mennyeit a földivel, míg a szocializmus ellenfele értékrendszerét veszi át ellenkező jellel, s épp ez a közös értékrendszer biztosítja a gyűlölet alatt a tizenkilencedik század mély emberi egységét.”⁵⁹ Az új emberi-szellemi viselkedést viszont az új elit modellálja. A lelkiismeret törvényeihez (a belső isteni hanghoz, a „foné tisz daimoniosz”-hoz⁶⁰) ragaszkodó erkölcsi elkötelezettség megérteti és példaérettel mintázza a nagy kultúraalkotó európai hagyomány humanista lényegét, az alkatok és egyének szabad virágzását és közös erővé növekedését sugárzó ókori görögség üzenetét. „Hűség nem császárhoz, vezérhez, egyházhoz, hanem magunkhoz és helyünkhöz; hűség a lelkünkben felnyomuló természeti, történeti és isteni erőkhöz – a szabadság szóval, a sors categoricus imperativusával megkötve. Ehhez a hűséghez, mely nem szolgál, hanem *van*, az agyunk iránti hűség; az igazságszeretet is hozzátartozik.”⁶¹ A lelke transzcendentális eredetű üdvösségügyéhez, a gyökérszettudathoz, a mélységérzethez és a sorsközösséghez kötött, illetve a szellemi távlatok emelkedettségéhez vonzódo személyiség, amely önkéntes áldozatviselésével („erényként” hordozva a „szorultságot” „értelmiségi embernek lenni mindig ez volt és ez lesz: segíttelenül segíteni és megértetlenül megérteni”⁶²) sorsmintájává lesz a közösségének: elidegeníthetetlen hivatását tölti be. Ez a néphez húzó értelmiségi középréteg mindenkor szolidáris az alul lévőkkel – s népszerűségével fogékony a magyar sorskérdésekre; nem úgy, mint a közönyös középosztály: „a középosztályi embernek hivatala és fixuma van; az értelmiségnek munkája és hivatása. A középosztályinak az, hogy vannak nála nyomorultabbak: tekintély, büszkeség; az értelmiségnek: lelkiismeret-furdalás és felelősség.”⁶³ Az új nemesség tehát semmiképpen sem autokrácia: hanem követendő, végső soron az egész társadalomra szétterjedő életperspektíva. „A minőségelvre épített társadalom nem mandarintársadalom. A foglalkozások itt egymás mellett és nem egymás fölött vannak, mindnek van emeletje és szuterénje; a kertészemester vagy szakácművész olyan magasan lakik, mint a költő

vagy sebészprofesszor, s a makogó tanár nincs magasabban egy utcaseprőnél.”⁶⁴ A minőség az a „ragyogó, nyugtalan éterlángszerű szellemi elem”, „mely a görög s a nyugati civilizációt a többitől elválasztja”,⁶⁵ s az erre épülő demokratikus, közösségi társadalmiság, a mindennemű kizsákmányolást intézményesen is akadályozó szociális modell olyan örök érvényű esélye az emberiségnek, amelynek világtörténelmi súlyú megfogalmazódása éppen a magyar népi mozgalomban történt meg olyannyira szuggesztív hitelességgel – amint ezt Bibó István is leszögezi: „mindenekelőtt a magyar népi mozgalom teljes mértékben belesimul, azonos az európai szabadságmozgalmak nagy vonalával, teljes mértékben magáévá teszi a francia forradalom szabadság-egyenlőség-testvériség ideológiáját”⁶⁶; a népieknek, „túl a magyar realitáshoz való minden más mozgalomnál nagyobb közelségükön, van egy olyan jelentőségük, amelyik túlnő a magyar viszonylatokon, az ti., hogy egy olyan radikális mozgalmat testesítettek meg, amelyik egyszerre foglalta magában a teljes társadalmi felszabadulás követelményét és a szabadságjogok teljességének és intézményszerű teljességének a követelményét, egy olyan szintézist, amelyet azóta is hiába próbálnak megtalálni a világot szétszabdáló ellentétes világnézetek, amelyek mind a szabadság központi ideológiájából vezetik le magukat anélkül, hogy ezt a kielégítő szintézist létre tudnák hozni”⁶⁷

Az ilyen értelmű harmadikutasság és magyar út tehát az autonómia, az önrendelkezés és az öntudat megszabta identitásőrzésnek, egyszersmind a mély európaiság és a közép-európai adottság ösztönző számbavételének az iránya, a nemzeti méltóság tudat metaforája. A magyarság belső kohéziója nem élettani-biológiai, hanem szellemi természetű erő: a nyelv, a sors és a sorstudat s a nemzeti kultúra és műveltség egésze. A magyarságot a bekövetkezett történelmi tragédiák után is van remény erőssé tenni, s ehhez a népi sors mélységeit, hagyományait a szellemi vállalkozás éthoszával szükséges megérteni és tudatosítani. Németh László kidolgozza a konkrét, tényleges népnevelési feladatok programját is – a falukutatástól a faluszemináriumokig, a tanynasi tanulók otthonától, a paraszti dolgozók iskoláitól a népkollégiumokig, a népfőiskoláig, a magyar rádió kulturális kötelezettségeitől a művelődéspolitikáig egészen a tájszeretettől a honismereti felfedező kedvig, a szaktudástól a történelem- és népismeretig, a hagyomány- és nyelvapolástól a minőségi életmód igényéig végtelen horizontja nyílik ki az emberi műveltségnek, s a lehetőség, hogy a magyar ügyből tudjunk végre „európai ügyet csinálni”.⁶⁸ A kultúra „egy nép vérébe és szellemébe ivódott erkölcsi és művészi szokásjog”,⁶⁹ amelyben egyéni felelősségérzet és társas érintkezés formái ötvöződnek; egy „néptest életében kialakult szellemi és erkölcsi szokásjog: ízlés, etikett, gondolkozásmód, amelyben éppolyan otthonosan kell éreznünk magunkat, mint a bőrünkben.”⁷⁰ De mivel ez a bevezetés a saját kultúrába – az ősiséget a modernséggel összekötő bartóki modell kiterjesztése – nem lehetett természetes folyamat a két háború között; szükség volt a magyarságtudomány körvo-

nalazására is, ezáltal a polifón európai kultúrában történő méltó magyar részvétel előkészítésére. A paraszti múlt teljes értéktárának felderítésére és megtartására – hiszen ez „a nagy medence, amelyből az egész nemzet eredt”⁷¹ A magyarságtudomány mint „sorstudomány”⁷² segít „úgy forgolódni az új Duna-népek közt, hogy az elszakított magyarságnak életet, magunknak pedig kedvező helyet ügyeskedjünk ki.”⁷³ „De szabad-e egyáltalán gondolkoznom Európáról, hogy ne a magam népének gondolkozzak”⁷⁴ – hangzik a meggyőződéses kérdés. A történelmi tudatosság pedig a fordított társadalmi kiválasztás (a „kívülről ránk oktrojált vagy belőlünk kitenyészett természetellenes vezetők”⁷⁵ megtestesítette kontraszelekció), az anorganikus polgárosodás torz képleteinek helyrehozatalához járul hozzá: „Magyarországnak a magyarok a proletárjai (...) minden nép a maga törvénye szerint, a maga legkiválóbb fiai alatt élhessen a többi fajtaival testvéri szövetségben. Fajtánk jogait nem negatívumokkal, hanem egy nagy társadalmi igazságtevés pozitív programjával akarjuk biztosítani.”⁷⁶ „Társadalomban: népi középosztály; gazdaságban: kertgazdaság; belpolitikában: kelet-európai kis népek összefogása; művelődésben: mélymagyarság; vallásban: a keresztény vallásos érzés magyar formái. (...) Mi, magyarok tehát nem azért akarjuk Magyarországot magyarrá tenni, mert így fajibb lesz – hanem mert igazságosabb, szabadabb, emberibb, európaibb és istenesebb”;⁷⁷ „Magyar nézőpont, társadalmi fölszabadtítás, új mélymagyar kultúra, európai küldetés”;⁷⁸ „Vannak, akik talán őszintén hiszik, hogy népiségünkben elmerülni s az emberiségben kitarulni összeférhetetlen dolog. Holott nemcsak hogy nem összeférhetetlen, hanem azonos.”⁷⁹

Ez az értékösszegző nemzetstratégia tehát együtt tekinthető a magyar megmaradás és az önsorsirányító újjáépülés programjának, illetve zálogának. „A harmadik út nem cél volt, hanem út. A cél évszázados igények valóra váltása lett volna, hogy a magyar nép gazdája legyen hazájának, s a saját képére és hasonlatosságára olyan országot teremtsen, melyben szabadon alkotva fejtheti ki és juttathatja érvényre önmagát”⁸⁰ – amiként azt Gombos Gyula summázza. S ezt a sajátos és autonóm magyar történelmi perspektívát – „a szélsőséges individualizmus és a szélsőséges kollektívizmus, a zsarnoki (globalizációs) kapitalizmus és a zsarnoki (szovjet) szocializmus között vezető út”,⁸¹ a „saját út”, „a magyar minőségelv ideájára épülő harmadikutas eszmékör”⁸² távlatát – a történelmi jelentőségű balatonszárszói találkozón (1943. augusztus 23 és 29 között) többen is megnyitották (Gombos Gyula, Juhász Géza, Féja Géza, Püski Sándor, Fitos Vilmos és mások, sőt e gondolatok bizonyos szellemi érvénytartalmát több-kevesebb megszorítással még Erdei Ferenc és Veres Péter is elfogadta), de az újabb történelmi alárendelődés és kiszolgáltatódás veszélyeit természetesen a legerőteljesebben Németh László exponálta. Aki világossá tette, hogy „a *szabadság*, amelyet hoznak, *valóban a magyarság felszabadulása legyen*. Egy rendszer önmagában nem válthat meg egy népet; minden attól függ: kik, milyen módon, milyen ösztönökkel alkalmazák.”⁸³ Az angolszász jellegű tőkésrend is megcsappantaná a magyarság részeseését

a nemzeti vagyonban, de a szocializmusnak nevezett állami felügyelet is kolhozokba, tömegműhelyekbe terelt, sötét jobbágysorba taszított szolganéppé és szorosan ellenőrzött értelmiséggé alacsonyítaná a magyar népet – diagnosztizálta előre az eshetőségeket. S hogy milyen látónoki pontossággal vizionált a második világháború végi nagy világpolitikai átalakulás és az évtizedekkel későbbi kelet-közép-európai rendszerváltozások előtt, azt egyrészt a megvalósult bolsevizmus magyarországi tényleges internacionalizmusa (azaz antinacionalista, nemzetellenes agresszivitása) bizonyítja, eltérően a térség többi országának nacionálkommunizmusától, amely sem demográfiai, sem öntudati-önérzeti vonatkozásban nem sorvasztotta úgy, mint nálunk a látzólag ugyanannak a típusú rendszernek alávetett népet. A balsejtelem másik részét pedig az 1989–90-es fordulat utáni jelenbeli korszak formálisan szabadpiaci, ténylegesen inkább globálkolonializációs viszonyai igazolhatják – a magyar társadalom módszeres tulajdonjogi kifosztásával az illegitim (mert jórészt az előző rendszer hasznélvezőinek a társadalmi javak egykori elkobzásán, államosításán alapuló jogtalan privilégiumait konvertáló) privatizáció által. És ezért olyan megrázón aktuális az is, amit akkori előadásához hozzáfűzött Németh László: „Tegyük fel, hogy van Új-Guineában egy párt, amely azt vallja, hogy Új-Guineának az angolokénak kell lennie. A másik szerint Új-Guinea csak a hollandok alatt lehet boldog. S most föláll valaki, és azt kérdi: Nem lehetne Új-Guinea a pápuáké? Ez a – harmadik oldal.”⁸⁴ Egyébként a tanácskozást lezáró emelkedett szavaiban Veres Péter is a magyar nemzeti megmaradás feltétlenségére és elsődlegességére helyezte a hangsúlyt: „Ha a mai népi értelmiség valóban az örök magyar jelleg megőrzője akar lenni, mint ahogy ezt Németh László megjelölte, akkor én úgy hiszem, *nincs más útja*”; „Szolgálják a népet minden előzetes feltétel nélkül. Ne nézzék, milyen pártú, milyen vallású, hanem adjanak át neki annyi tudást és emberséget, amennyit át tudnak venni. (...) A világtörténelem nagy erővel szembe úgysem fordulhatunk, mert akkor megsemmisülhetnénk. Azt kell tennünk, amit minden életrevaló nép tett a történelem folyamán: *alkalmazkodni, hogy megmaradhassunk*. Ez minden más eszmei vagy világnézeti igazság előtt áll: *Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.”⁸⁵

Németh László tehát Szárszón is időszerű és időtálló válaszokat adott legégetőbb sorskérdéseinkre; a magyar szellem függetlenségét tanúsítva „híven tükrözte a nemzet helyzetét és esélyeit”,⁸⁶ s „a magyarságot fenyegető valóságos veszedelmekre figyelmeztetett.”⁸⁷ Az irodalom akkor is megelőzte a politikát, amely viszont igazi mivoltában soha nem lehet más, mint a nemzet akarata (amelyet pedig rendszerint csak igazi írók és igazi politikusok szoktak és tudhatnak képviselni). Ahogyan Németh László már 1928-ban megvilágította ezt: „a bizonytalan hánykódások s a politikává izmosodott társadalmi akarat közt mint hatalmas érlelő áll a támadó igények és szavakat nem talált szorongások eszmévé váltója: az irodalom (...) a reformkor el sem képzelhető a

megelőző irodalmi mozgalmak nélkül. (...) A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Lúdas Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kossuthnak.”⁸⁸ De ha a szűk látókörű politika mégsem figyel a nemzet szellemi, irodalmi nagyjainak a szavára, és méltatlan lesz saját nevéhez: abból törvényszerűen a biztos nemzeti katasztrófa következik. Mert a remény – akár az utópia⁸⁹ – alternatíváját továbbra is a szellem kínálja; s ha ugyan a történelem ellen „handabandázni” nevetséges: „handabandázni a történelemmel együtt még nevetségesebb.”⁹⁰

Jegyzetek

- ¹ Vö. „A szellem: rendező nyugtalanság. A szellem nem tud belétörődni az elszórt tények halmozásába, ő az összefüggéseket keresi. Nem elég a világ, világgép kell. (...) A szellem emberét épp az jellemzi, hogy nem olthatja el magában a teljesség szomját, s nem nyomhatja el az egész iránti felelősség érzetét.” – „Hogy egy ilyen világgépteremtő enciklopedizmus számára ma mennyivel kedvezőbb a szellemi éghajlat, mint harminc-egyven évvel ezelőtt, akkor láttam, amikor Ortega műveit átolvastam.” NÉMETH László: *Új enciklopédia*. In: uő: *Európai utas*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1973. 511., 519. – Ennek a világnézetformáló mindentudásra nyitott szellemi készenlétnak és jelenlétnak az európai analógiáira vagy impulzusaira legújabbban Imre László mutatott rá: „Amit az 1920-as, 1930-as években Szabó Dezső vagy Németh László megalomániájának (jobb esetben reneszánsz sokoldalúságnak) tartottak, annak előzménye is fellelhető Spengler univerzalizmus igényében (...) A szellemi teljesítmények erejébe vetett hit a magyar irodalomban elsősorban Németh László pályájának középső és végső szakaszában, tudománytörténeti és természettudományi stúdiumaiban nyilatkozik meg. Ezt a polihisztóri ambíciót nem szerencsés nagyzási hóbortnak tekinteni az ő esetében, inkább a szellemtörténet eszme- és lélektörténeti 'csodahítével' függ össze, amire Spenglernél is sok példa akad”. IMRE László: *A magyar szellemtörténet válaszútjai, feltételei és következményei*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2011. 91–92.
- ² Vö. BÉKÉS Márton: *A hagyomány forradalma*. Bp., Kortárs Kiadó, 2009.
- ³ Vö. „A Harmadik Magyarország így jobban hasonlított egy platóni ideához, melyet egy nem politikára született ember a földre akar húzni, a valóság mélyebb vagy mennyei természeteként előcsalni, mint használható politikai programhoz.” NÉMETH László: *Negyven év*. In: uő: *Negyven év – Horváthné meghal – Gyász*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974. 11.
- ⁴ Ld. Uő: *A „vallásos” nevelésről*. In: uő: *Sajkódi esték*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974. 9–73.
- ⁵ Uő: *Magyarság és Európa*. In: uő: *Sorskérdések*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989. 279. – „Az ember (akármilyen viszonyban álljon is a tételes vallásokkal) vallásos lény, aki a maga és a világ léte közt értelmi összefüggést keres, s azt szeretné, ha élete nem pocsolyna lenne, amely poshad és kiszárad, hanem folyó, amely egy nagyobb életbe, vagy mondjuk, jelentésbe torkoll.” Uő: *Adalékok egy „újnemes”-szekta történetéhez*. In: uő: *Negyven év – Horváthné meghal – Gyász*. 413.

- ⁶ Uő: „Világnézet” (Tizenkét levél). In: uő: *Életmű szilánkokban I–II.* Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989. I. 285.
- ⁷ Uő: *Dilthey, egy német tudós.* In: uő: *Európai utas.* 532.
- ⁸ Uő: *Magyar radikalizmus.* In: uő: *Sorskérdések.* 625. – Az identitásvállalás, a hovatartozástudat és az európeér humanitás (magyarság és emberség) elválaszthatatlanságát nyomatékosító szállóigék, a nyelvi-kulturális hagyományközösségi nemzetfogalmat az erkölcsi-pneumatikus nemzeteszme, a morális kollektivitás instanciáival feltöltő és kitágító gondolkodásmód veretes-költői megnyilatkozásai természetesen számtalan változatban idézhetők huszadik századi klasszikusaink sokaságától is, Adytól („Ember az embertelenségben, / Magyar az űzött magyarságban”) József Attilától („adj emberséget az embernek. / Adj magyarságot a magyarnak”), Kosztolányitól („Hát igenis lenni, lenni: elsősorban embernek és emberiesnek lenni, jó európainak lenni és jó magyarnak lenni”) Tamási Áronig (aki „embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”), Veres Pétertől („a magyarság az én szememben, de a múlt magyarjai szemében is: a nemes gondolkodás és a nemes magatartás”) Utassy József (”EMBERNEK MAGYART, / MAGYARNAK EMBERIT!”). Vagy például nemzetbölcséleti igényű axiomaticus téziformában Makkai Sándor így szögezi ezt le: „A mi európai feladatunk: embernek lenni – magyarul”; s a Németh Lászlóéival rokon szellemű fejtegetésében így folytatja: „Nem érte, az ő kedvéért, hanem önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk. Ez, éppen ebből kifolyólag, valami egészen mást jelent, mint Európa utánzójának, szolgálójának, vagy éppen majmolójának lenni. Nincs szükségünk Európa bűneire, igazságtalanságaira, szeszélyeire, képmutatására, felfuvalkodottságára. Saját magyar jellemünk és szellemiségünk kifejtésére van szükségünk az európai kultúra valódi és örök értékeinek érvényesítése által”; „Ez többé nem ő, hanem mi. Az önértékek nem Európáé, hanem az egyetemes emberi szellemé. Nem a magáét adta nekünk, hanem a sajátjává tett abszolútumot. Ha ezt mi a sajátunkká tettük, európai, de magyar műveltséget teremtettünk, melyben a mi nemzeti szellemünk éli és valósítja meg az egyetemes szellemiséget. Éppen az a fontos, hogy ne ruha legyen rajtunk ez a műveltség, hanem életünk lényege és értelme. Így lehetünk különb európaiak, mint a politikai Európa.” MAKKAI Sándor: *Magyar nevelés – magyar műveltség.* Bp., Révai kiadás, 1937. 241–242.
- ⁹ NÉMETH László: *Magyarság és Európa.* In: uő: *Sorskérdések.* 321.
- ¹⁰ Uő: *A kritika feladatai.* In: uő: *Sorskérdések.* 50.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Uő: *Fantomok ellen.* In: uő: *Sorskérdések.* 485.
- ¹³ Uő: *Magyarok, kibékülni!* In: uő: *Sorskérdések.* 614.
- ¹⁴ Uő: *Kultúra és hűség.* In: uő: *Életmű szilánkokban.* I. 599.
- ¹⁵ Uő: *A magyar élet antinómiái.* In: uő: *Sorskérdések.* 125–126.
- ¹⁶ Uő: *Tanú-évek.* In: uő: *Homályból homályba I–II.* Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977. I. 498.
- ¹⁷ Uő: *Magyarság és Európa.* In: uő: *Sorskérdések.* 329., 334.
- ¹⁸ Uő: *Debreceni káté.* In: uő: *Sorskérdések.* 72–73.
- ¹⁹ Uő: *A reform.* In: uő: *Sorskérdések.* 241. – Sőt, ahogy Cs. Szabó László érti, maga a példaadás azonos az autentikus európaisággal: „az, hogy egy kis nép nagy szerepet vállalhat s nemesebb szerve lehet egy

világrésznek, mint a számban nagyobb nép, csak Európára jellemző.” CS. SZABÓ László: *A magyar műveltség*. In: uő: *Haza és nagyvilág*. Bp., Franklin-Társulat, 1943. 65.

- ²⁰ ADY Endre: *Vallomás a patriotizmusról*. In: uő: *Publicisztikai írásai*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987. 838.
- ²¹ JÓZSEF Attila: *Ki a faluba!* In: uő: *Művei I–II*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977. II. (*Tanulmányok, cikkek, levelek*) 357. – S a hasonló értelmű szentenciákból még példák egy klasszikus, illetve egy kortárs írótól: „az egész kultúra – a népek lelkének óriás koncertje (...) E nagy koncerthez egy új hangot adni, új szint a világirodalom nagy tarkaságához, a legnagyobb szolgálatok egyike, melyeket egy kis irodalom a világirodalomban tehet, s része a kis nemzetek azon nagy feladatának, mely nálunk Széchenyiben vált leginkább tudatossá, aki így fejezte ki: 'egy nemzettel ajándékozni meg az emberiséget'. Az élet mindig keresi a különégeket és tarkaságokat, és milyen szegény lenne az egyszínű emberiség! (...) Úgyhogy mennél színtelenebbül, mennél inkább külön szín nélkül európai valamely irodalom, gyakran annál kevésbé európai maga a nemzeti lélek, mely létrehozta.” BABITS Mihály: *Magyar irodalom*. In: uő: *Esszék, tanulmányok I–II*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978. I. 378.; „Ez az a haza, melyet sohasem lehet az Emberiség ellen fordítani: mert kincse inkább ez az emberiségnek, és sokasodása és gazdagodása. (...) Ez az a haza, amelyre igenis szüksége van az emberiségnek, amelyet meg kell őrizni az emberiség számára.” Uő: *Az igazi haza*. In: uő: *Esszék, tanulmányok*. I. 551.; „Tudjuk azt, hogy minden nyelv eltűnésével egy világmagyarázat tűnik el (...) a magyar nyelv kiveszésével nemcsak azt a néhány millió embert érné veszteség, akik ezt anyanyelvükként tanulják (...) hanem az egész emberi kultúrát is.” SZŐCS Géza *összefoglalója*. In: *A magyar irodalom égtájai – Sokágú síp Tokajban*. Szerk. SERFŐZŐ Simon. Miskolc, Bíbor Kiadó (A Tokaji Íróklub Évkönyve XX.), 2011. 356.
- ²² ILLYÉS Gyula: *Ki a magyar*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1982. 42.
- ²³ NÉMETH László: *Kísérleti dramaturgia I–II*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. II. 133., 138.
- ²⁴ Uő: *Új reformkor felé*. In: uő: *Sorskérdések*. 43.
- ²⁵ „A haladásgondolatban éppannyi volt a tájékozatlanság, mint a magabiztosság. Annyira fönn éreztük magunkat, hogy körül sem néztünk, nem vagyunk-e lenn. A történettudomány nőtt, de a történeti helyzetérzék megromlott. A haladás meghamisította a történelem nyereség-veszteség mérlegét, és elfőrdte valódi ritmusát. Az ember annyira el volt telve azzal, amit a barlang és a felhőkarcoló közt nyert, hogy nem látta az értékét annak, amit elvesztett. (...) Talán még veszélyesebb volt ennél, hogy a haladás egyenletessége vakká tett a történelem nagy teremtő aktusai iránt. (...) Az új szellem nem ismer haladást. Kultúránk nem haladó nemzedékek egymásra rakott műve, hanem nagy teremtő alkotások maradványa.” Uő: *Magyarság és Európa*. In: uő: *Sorskérdések*. 252.
- ²⁶ „Öreg-Európa és Kelet-Európa fundamentumára állítani a magyar műveltséget”; „A *Magyarság és Európa* ennek az Öreg-Európának a felbomlásáról és feltámasztásáról szól. Az *Utolsó kísérlet* olvasói is tudják, hogy annak ez a középkorból itt maradt Mélymagyar-Európa a központi eszméje”; „mi a mélymagyarság kulturális és társadalmi feltörésétől várjuk azt a forróbb, keletibb 'mélyeurópaiságot', amellyel az európai művelődésbe nem mint Nyugatért rajongó balkániaiak, hanem mint új vért hozó 'közbeszólók' kapcsolódhatunk be.” Uő: *Fantomok ellen*. In: uő: *Sorskérdések*. 494., 495.; „Kelet vagy

Nyugat': ez így énbennem soha föl sem merült. Az én alternatívám ez volt: tolmácsolni vagy közbeszólni." Uo., 485.; „mért ne vegyük magunkra, Kelet-Európa nagy lelkében megmerülve: egész Európáért a felelősséget?" Uo., 488.

²⁷ Uő: *Európai utas*. 672.

²⁸ Uő: *Magyarság és Európa*. In: uő: *Sorskérdések*. 268–269.

²⁹ Jan ASSMANN: *A kulturális emlékezet*. Bp., Atlantisz Könyvkiadó, 1999. 158.

³⁰ NÉMETH László: *Magyar radikalizmus*. In: uő: *Sorskérdések*. 625.

³¹ Uő: *Új magyarok*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 119.

³² Uő: *Egy különítményes vallomása*. In: uő: *Sorskérdések*. 101.

³³ Ld. ehhez elsősorban: GREZSA Ferenc: *Németh László Tanú-korszaka*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990; MONOSTORI Imre: *Németh László Tanú-korszakának korabeli fogadtatása*. Bp., Magvető Könyvkiadó, 1989; VEKERDI László: *A Sorskérdések árnyékában – Kalandozások Németh László világában*. Tatabánya, József Attila Megyei Könyvtár, Új Forrás Könyvek, 1997; *Németh László Emlekkönyv*. Szerk. MONOSTORI Imre, OLASZ Sándor. Szeged, Németh László Társaság, Tiszatáj Alapítvány, Tiszatáj Könyvek, 2001; FÜZI László: *Alkat és mű – Németh László 1901–1975*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2001; „*Magyarság és Európa*” – *Németh László irodalmi vitái*. Szerk. SERFŐZŐ Simon. Miskolc, Bíbor Kiadó (A Tokaji Írotábor Évkönyve XI.), 2002; „*Én sosem kívántam más emlékművet...*” – *Vonulatok a Németh László recepció történetéből*. Szerk. MONOSTORI Imre. Bp., Argumentum Kiadó, 2003; MONOSTORI Imre: *Németh László esszéírásának gondolati alaprétegei*. Bp., Kortárs Kiadó, 2005.

³⁴ NÉMETH László: *Népi író*. In: uő: *Két nemzedék*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970. 683.

³⁵ Uő: *Nyugat és Bizánc*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 459.

³⁶ Uő: *Gulyás Pálnak*. In: *Németh László élete levelekben 1914–1948*. Szerk. NÉMETH Ágnes. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993. 318–319.

³⁷ NÉMETH László: *Európa egysége*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 607.

³⁸ Vö. „A Minőség, ahogy én értettem, nemcsak az értelemben, az egész biológikumban akart visszhangot kiváltani. (...) A Minőség nemcsak eszme, utópia: anthropologikum.” Uő: *Levél Veress Dánielhez*. In: uő: *Megmentett gondolatok*. Bp., Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975. 589.

³⁹ Uő: *Magyar műhely*. In: uő: *Megmentett gondolatok*. 189–205.

⁴⁰ Uő: *Helyzetkép*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 335–336.

⁴¹ Uo., 335.

⁴² „Az ember: természet. A társadalmi rend elszabadíthatja ezt a természetet: így keletkezett a liberalizmus bozótja; mértani formákra nyírálhatja: így nyírja fáit kockára a XX. századi etatizmus”. Uő: *Nemzeti radikalizmus*. In: uő: *Sorskérdések*. 76.

⁴³ Uő: *A magyar vezető réteg*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 612.

⁴⁴ Uo., 612–613. – A magyarság pedig alkatilag is alkalmas „a hagyomány gazdagságát” képviselve az értékszintézis megteremtésére: „szabadság az egyéni kísérletben, rendező erő a közösségben, kitűnő égalj, hogy ez a lappangó magyar görögység, melyet már Csokonai is érzett, példaadó kultúrában virá-

gozzék ki. Föld, társadalom és művelődés magasabb és magasabb fokain így válhatna a szívünkbe írt Magyar Elvből lassan Magyar Példa, s így lenne a belső reform egyszersmind hatásos külpolitika.” Uő: *A reform*. In: uő: *Sorskérdések*. 205., 241.

⁴⁵ „Az emberhez méltó kérdés végül is nem az, hogy milyen gazdasági rendben éljünk, hanem hogy milyenek legyünk (...) közgazdasági reformok a lelkek reformja nélkül: visszájukra sülnék el”. Uő: *A reform*. In: uő: *Sorskérdések*. 203. – „Semmi bizalmam sincs egy olyan gazdasági mozgalomhoz, amely nem erkölcsi (a szó legnemesebb értelmében: vallásos) mozgalom is.” Uo., 250.

⁴⁶ Uo., 248.

⁴⁷ Uő: *Nemzeti radikalizmus*. In: uő: *Sorskérdések*. 76–77.

⁴⁸ Uő: *Helyzetkép*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 336.

⁴⁹ Uő: *Adalékok egy „újnemes”-szekta történetéhez*. In: uő: *Negyven év – Horváthné meghal – Gyász*. 417–418.

⁵⁰ Uő: *Érdemes-e? – Levél egy fiatalemberhez*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 352.

⁵¹ Uő: *Magyarság és Európa*. In: uő: *Sorskérdések*. 324–326.

⁵² Uő: *A reform*. In: uő: *Sorskérdések*. 240.

⁵³ Uo., 247.

⁵⁴ „A külső kivándorlás ma megszűnt. Ma csak egyfele lehet kivándorolni: idebe, a minőségtermelésbe (...) a minőségtermelés feltétele az életigények átalakulása; a tömegcikket igénylő ember helyett a művészi árut kívánó ember. Amihez az ember ér, műalkotássá válhat, amivel körülveszed magad, amit magadra öltesz, megeszel, mind lehet műalkotás. A belső kivándorlás eszméje” ez. Uő: *Helyzetkép*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 334–335.

⁵⁵ „Az ember ezermesternek született. Nincs nagyobb méreg a számára alvó képességeinél. (...) S csak azért is ezermester akar lenni (...) jót csak az ezermester tud termelni.” Uő: *A minőség forradalma*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 251.

⁵⁶ „A mi területünk az új, az embermilliókat felszívó világ: a Kert, a minőség-földművelés. (...) A Kert éppolyan nagy jelképe a mi századunknak, mint az előzőnek a gyár. Nemcsak anyagi, szellemi is.” Uő: *Életcél*. In: uő: *Sorskérdések*. 180.; „minőségszocializmust, Kert-Magyarországot és harmadik oldalt prédikáltam. (...) Az új forma: a kert s a földet egyenletesebben beborító elektrifikált minőségkultúra. Ez részben tény, részben ideál.” Uő: *Az értelmiség önérzete*. In: uő: *Sorskérdések*. 643. – A „minőség-földművelés, kert-Magyarország sejtjét rendezni be”. Uő: *Negyven év*. In: uő: *Negyven év – Horváthné meghal – Gyász*. 19. – Vö. SOMOGYI Imre: *Kertmagyarország felé*. Bp., Hét Krajcár Kiadó és Püski Kiadó, 1997.

⁵⁷ Ha „a termelő-tulajdon a dolgozóké, a nemzeti jövedelemben mindenki a munkája értéke szerint részesül (...) fölösleges gyaluval csinálnunk társadalmat s fejek százazreit is hozzágyalulnunk.” NÉMETH László: *Népi író*. In: uő: *Két nemzedék*. 703.

⁵⁸ Uő: *A huszadik század vezérjelenségei*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 263.

⁵⁹ Uő: *A kapitalizmus vége*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 228–229.

⁶⁰ „Foné tisz daimoniosz, egy isteni hang, hivatkozik a benne lakó, sugalló istenre védőbeszédében az istentagadással vádolt Szókratész.” Uő: *Két templom közt*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 469. –

- „Platonban is megtaláltam a foné tisz daimonioszt, amelyre Szokrátesz mint tettei irányítójára hivatkozik.” Uő: *A „vallásos” nevelésről*. In: uő: *Sajkódi esték*. 18.
- ⁶¹ Uő: *Székfű Gyula*. In: uő: *Sorskérdések*. 530.
- ⁶² Uő: *Az értelmiség önérzete*. In: uő: *Sorskérdések*. 644.
- ⁶³ Uo., 641.
- ⁶⁴ Uő: *A reform*. In: uő: *Sorskérdések*. 231.
- ⁶⁵ Uő: *Negyven év*. In: uő: *Negyven év – Horváthné meghal – Gyász*. 17.
- ⁶⁶ BIBÓ István: *Levél Borbándi Gyulához*. In: uő: *Összegyűjtött munkái I–IV*. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1981–1984. III. 824.
- ⁶⁷ Uő: *Levél Szalai Pálhoz*. In: uő: *Összegyűjtött munkái*. IV. 1273–1274.
- ⁶⁸ NÉMETH László: *A magyar rádió feladatai*. In: uő: *Sorskérdések*. 140.
- ⁶⁹ Uő: *Érdemes-e? – Levél egy fiatalemberhez. Életmű szilánkokban*. I. 345.
- ⁷⁰ Uő: *Sznobok és parasztok*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 322.
- ⁷¹ Uő: *Második szárszói beszéd*. In: uő: *Sorskérdések*. 737.
- ⁷² Uő: *A magyarságtudomány feladatai*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 405.
- ⁷³ Uő: *Magyarság és Európa*. In: uő: *Sorskérdések*. 304.
- ⁷⁴ Uo., 335.
- ⁷⁵ Uő: *A magyar vezető réteg*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 615.
- ⁷⁶ Uő: *A jobbak egységéért*. In: uő: *Sorskérdések*. 640.
- ⁷⁷ Uő: *Magyarok, kibékülni!* In: uő: *Sorskérdések*. 614.
- ⁷⁸ Uő: *Magyar radikalizmus*. In: uő: *Sorskérdések*. 626.
- ⁷⁹ Uo., 625.
- ⁸⁰ GOMBOS Gyula: *A harmadik út*. Bp., Püski Kiadó, 1990. 138.
- ⁸¹ POMOGÁTS Béla: *Németh László és a nemzeti stratégia*. In: uő: *Irodalmi nemzet*. Miskolc, Szolnok, Felsőmagyarország Kiadó, Szépirás Kiadó, 2003. 182–183.
- ⁸² BÍRÓ Zoltán: *Saját út*. Bp., Eötvös Kiadó, 1988. 9.
- ⁸³ Németh László előadása. In: *Szárszó – Az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet-tábor előadás- és megbeszéléssorozata*. Bp., Püski Kiadó, 1993. 46.
- ⁸⁴ Uo., 51–52.
- ⁸⁵ Veres Péter záróelőadása. In: *Szárszó – Az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet-tábor előadás- és megbeszéléssorozata*. 233–234.
- ⁸⁶ BORBÁNDI Gyula: *A magyar népi mozgalom – A harmadik reformnemzedék*. New York, Püski–Corvin, 1983. 339.
- ⁸⁷ SALAMON Konrád: *A harmadik út kísérlete*. Bp., Eötvös Kiadó, 1989. 244.
- ⁸⁸ NÉMETH László: *Új reformkor felé*. In: uő: *Sorskérdések*. 38–39.
- ⁸⁹ „Nagy történelmi feladatoknak csak az felelhet meg, aki többet is akar, mint történelmet csinálni. Utopia nélkül a történelemben csak alámerülni lehet.” Uő: *Három kortárs*. In: uő: *Életmű szilánkokban*. I. 300.
- ⁹⁰ Uo., 299.

Gál Sándor

Feljegyzések elmenőben

(Napló – 2010)

Április 12. hétfő. Délelőtt, bár hűvös volt, kiköltöztem a verandára, és nekiláttam a pozsonyi évek leírásához. Ha sikerül befejeznem, ez lesz – ez lehet – Az Egy és az Egész záró része. Azonban már az írás elején felmerült egy sor „mellékes”, ami ebbéli mivoltában is megérne néhány ívnyi összefoglalót. Történetesen a hagyományos gazdálkodás fölszámolásának elvi-tárgyi veszteségei, a szövetkezetek létrehozása, a „nagyüzemi gazdaságok” – részben – kierőszakolt létrehozása, az önellátásra berendezkedett falusi közösségek szétbomlása és sok egyéb, ezekkel összefüggő negatív és pozitív esemény, amelynek tanúja vagy – újságíróként – krónikása (is) voltam, lehettem.

Egyelőre azonban ez egy esetleges további – távolabbi – föladataként jelenik meg. Most a pozsonyi évek rögzítése a hétköznapi föladat. Az az építkezés, amely ott és akkor kezdődött, s ami akkor ér véget, ha bedugnak a föld alá.

Április 17. szombat. A hét elején leütött a betegség – megfáztam, s ágyba kényyszerültem, még most sem vagyok rendben. Így az elkezdett pozsonyi évek leírása elakadt. A tétlenség persze csak a fizikai valóságot jelenti, mert közben mindenfélét át- vagy újragondoltam tennivalóim körül. Ha befejeztem a pozsonyi záró részét a *Mintha mindig alkonyat lennének*, valamikor úgy az ősz elején – mostani lehetőségeimet tudva – azt hiszem, nekifoghatok a hagyományos paraszti társadalom és gazdálkodás lényegének összefoglalásához. Hogy ez a teljesen zárt gazdasági és kulturális struktúra, amely képes volt a közösség minden szükségletének a kielégítésére, miként hullott szét – miként bomlasztották szét – néhány évtized alatt. Hagyománya, írott és íratlan törvényei, gazdálkodása, szokásai, az eszközök, a flóra és a fauna összhangja, ember és természet élő kapcsolata, ege, földje, virágai, nyelve, dalai stb. milyen óriási értéket hozott létre, s hogy ez az érték miként vált semmivé... És hogy ez az e g é s z ma milyen **iszonyúan hiányzik!** De mielőtt ehhez hozzálatok, föl kell építeni az egésznek a tartópilléreit. (A paraszt-ság átcsúsztatása a „munkásság” kategóriájába, ami által a „döntéshozó” minőségileg alacsonyabb társadalmi helyzetbe került.)

*

Az előző számunkban közölt írás folytatása.

A jövő hónapban lesz Fábry Zoltán halálának negyvenedik évfordulója. Nemrégiben a Csemadok OV-a az örökséget hivatalosan is átruházta a Járási Választmányra, s arra kértek, hogy készítsek egy javaslattervezetet a Fábry-hagyaték megóvására, illetve hasznosítására. Az alábbi tíz pontot terjesztettem az elnökség elé:

1. Elkészíteni a teljes leltárt.
2. Befejezni a könyvtár katalógizálását – számítógépen is.
3. Biztosítani a Fábry-ház teljes és folyamatos rezsiköltségét.
4. Felújítani és temperálni a házat.
5. Létrehozni egy bizottságot az előbbieik általános és szakmai felügyeletére, megvalósítására, a mindenkori titkár vagy elnök irányításával.
6. Fábry munkásságáról internetes honlapot készíteni.
7. Biztosítani a Fábry-kutatásokat Stószon, együtt a csehszlovákiai, illetve a szlovákiai magyar irodalom kutatásának megteremtésével. Esetleg szakdolgozatok ösztönzése egyetemi hallgatók részére (Komárom) vagy pályázatok kiírására.
8. Kiadványok, esetleg képeslapok készítése.
9. A Fábry-levelezés hozzáférhetőségének a megoldása és publikálása 1948 után is.
10. Dokumentumfilm vagy CD készítése és forgalmazása (Fábryról, életművéről, a Fábry-napokról).

Április 20. kedd. Tavaly még – megszámloltam – 23 gólyapár fészkelte Buzitán, egy itt, éppen szemben az íróasztalommal, az út túloldalán. Az idén eddig öt-hat párt látok. Fecske is alig-alig villan meg a levegőben. Lassan madártalanná üresedik az ég. Csak a seregélyek csapatai változatlanok: sokszázas tömegük jelzi, hogy esély van a túlélésre, sőt, a gyarapodásra is. Az ok persze önmagától adott: a seregély mindenevő, míg a gólya és a fecske ragadozó. Ha nincs elég eleség, ez esetben rovar és hulló, nincs szaporulat sem. A természetben a reprodukció lehetőségét a táplálék megléte biztosítja. Ha például nincs pocok, a róka 1-2-t fial. Ha bő a pockok társadalma, a rókaalom kétszeres. A természetnek ez a kegyetlen, de igazságos demokráciája. Az emberi társadalom ezt a demokráciát ma már nem ismeri, kihullott ösztöneiből. De ez számomra már nem érdekes. Amit leírtam róla, az abból következett, hogy a kert sarkában álló derék hársfában lévő odúba vizszatért a seregélypár, amely itt kelti ki immár öt-hat év óta utódait. Ma is láttam, hogy az egyik madár csőrében vitte a száraz fűszálakat a hársfa odúba, tojásai, majd kikelő fiókái alá... Látván ezt, azon gondolkodtam, hogy mennyi ideig élhet egy seregély?! Merthogy erről fogalmam sincs. Meglátom – ha megélem –, hogy jövőre elfoglalják-e újra a hársfaodút...

Különben ma Encsen voltam, szavalóversenyen – megnyitás, zsűrizés...

Április 21. szerda. Valamivel gyarapítottam a pozsonyi éveket, de nem ment valami jól az írás. Az ilyesmi persze előfordul, s ha így van, akkor jobb, ha az ember nem erőlteti.

Délután az áprilisi vihar dörgését hallgattam, a fel-felvillanó villámokat követően.

*

Aki nem képes a teremtésre, de jogot formál magának a teremtett megítélésére, az nagy alázatot tanúsítson. Mert a két cselekvés nem azonos!

Április 22. csütörtök. Délelőtt Kassa, a papa utáni görgői földekkel kapcsolatos örökségi, közjegyzői tárgyalás és döntés. Itthon pedig fűkaszás – meg is nyomorított rendesen. Fáj a „gyomrom”, jön fel a számba a keserűség. Ez a büntetése felelőtlenségemnek. Tudom – immár sok hónapos a tapasztalat –, hogy nehezebb fizikai munkát nem végezhetek. Hát akkor miért fogok bele mégis?!

Igazából Karl Krolow néhány mondatával kapcsolatos gondolatomat akartam ide írni ma, de erre alkalmatlanná tett a délután. Talán majd holnap vagy azután visszatérek Krolowhoz, ha nem felejttem el.

Április 25. vasárnap. Az elmúlt napok hiánya: folyamatos fájdalmak, és a feltörő epe kínoz. Alkalmatlanná váltam megint a munkára. Mintha valami pusztaság abroncezott volna körül. Nem látom értelmét a cselekvésnek, de még ennél is aggasztóbb, hogy néha a fizikai cselekvésnek is híjával vagyok. Az előbb kíváncsurogtam az éledő lugas alá a délutáni fényre, s arra gondoltam, hogy ha utolér, ami elkerülhetetlen – ilyen napfényes délutánon teljesedjen be – meghalni a fényben!

Még tegnapról egy rövid jó hír: Tözsér Árpival beszéltem: elkészült *A rák évada*. Majdnem napra pontosan egy évvel ezelőtt fejeztem be az írását.

Április 27. kedd. Koncsol Laci hívott, néhány érdekes és egyben figyelemre méltó adatot és adalékot mesélt egy régi búcsi egyházi látogatás jegyzőkönyvéből, s ígérte, hogy a vonatkozó részt elküldi esetleges használatra. Később Tözsér Árpi hívott, küldik *A rák évadát*, meg megegyeztünk az Ünnepi Könyvhét dolgában. Elmegyek az idei rendezvényre, s dedikálom – ha lesz kinek – a kötetet. Délután Kassa, vacsorameghívás. Több mint másfél év után ettem tatárbifszteket piritós kenyérrrel, s finom spanyol vörösbort ittam hozzá. Ami fontos: nem lett semmi következménye. Volt némi politizálás, és megállapodtunk egy jernyei látogatásban (Szinyei M. P. sírja!), meg a miglinci koszorúzás feltételezett idejében. Elfáradtam, ennek ellenére jó volt ez a nap – tartalmas, mondhatnám...

Április 28. szerda. Valami keveset dolgoztam, ám e munka, jellegét tekintve,

inkább fizikai s nem szellemi erőfeszítést kívánt. Vagyis a korábban írottakat másoltam, mert azzal is illik előrehaladni, hogy az év végére lezárhassam *A mintha mindig alkonyat lenne* mindkét részét. Csakhogy a szándék elé olykor a nyomorúság emel belső torlaszokat.

Délután a kertben elültettem az uborkát, alkonyatkor pedig öntöztem, mert egyre szárazabb a talaj felszíne, s az elvetett magok csírái ezt a kiszikkadt, kemény réteget nehezen tudják áttörni.

Újraolvasom Churchill *A második világháború* című munkáját, s amit jó húsz évvel ezelőtt észre se vettem: Churchill még De Gaulle-nál is sovínisztább volt. Őfelsége miniszterelnöke lényegében eléggé kisszerű figura volt, pontosabban: eléggé hiú. De szerencséje volt: először, mert a fél világ a szolgájuk volt (a gyarmatok), másodsor: hogy az oroszok megverték Hitlert. Ha a Führer elszánta volna magát egy invázióra Oroszország megtámadása előtt, az angolok képtelenek lettek volna megállítani az akkori német hadsereget. Mégpedig azért, mert semmivel sem voltak erősebbek és képzetesebb katonák a franciáknál... S nem volt nekik egyetlen olyan tábornokuk, aki például felért volna Zsukov bokájáig, aki a halhin-goli csatától kezdve (1938) Moszkván, Sztálingrádon Kurszkon át Berlin bevételéig egyetlen csatát sem veszített! Igaz, ez több mint húsz millió ember életébe került...Ezzel szemben az angolok első számú hőse, Montgomery Afrikában csak akkor tudott csatát nyerni, amikor az amerikaiak is megtámogatták... Valahogy így, de elég is belőle, mert nem csak kint lesz sötétség, de bennem is bealkonyul...

Május 1. szombat. Az az igazság, hogy abba kéne hagynom ezt az egész kínlódást, bezárni a füzetet, s hagyni, hogy minden menjen a maga útján a feneketlen semmi verem mélyeibe. Pokoli napszakokat élek vagy inkább: kínlódom végig, s néha már oda jutok, hogy a végső megoldást kívánom... Mert: *minden áron élni*, annyit jelent, hogy *sehogy se élni*. Ha a munkára – írásra, gondolkodásra – alkalmatlanná váltam, akkor alkalmatlan vagyok az életre is. Ugyanakkor jobb pillanataimban az értelem következetesen arra ösztökél, hogy ezt az elképesztő állapotot minden részletében rögzíteni kell. De: az ember meddig képes úrrá lenni a fájdalmakon, a görcsök korbácsütésein, s meddig képes az értelem és a tudatvesztés határmezsgyéjén botorkálni, már-már teljesen kiszolgáltatottan?!

*

Állítólag Goethe utolsó mondata a halála előtt ez volt: „Nyissátok ki az ablakot, hogy több legyen a fény!” (világosság)

Marhaság. A halálban a nyugalom szinonimája a s ö t é t s é g!

A több sötétség!

*

Húsz év elegendőnek bizonyult arra, hogy az európai kultúrát az amerikai giccs mindenestől betemesse.

Május 3. hétfő. Megkaptam a Madách Kiadótól *A rák évada* tiszteletpéldányait.

Május 4. kedd. Nagy májusi zápor szakadt ránk – villámlott, mennydörgött a magasság. Most pedig a haragvó erők utáni csendet hallgatom. Írni is próbáltam, de a pozsonyi évek mintha nem akarnának összeállni a papíron. A hatvanas évek ezerféle élménye-émléke követel teret magának, s ebből az „agresszív egészből” nem könnyű a lényegét elválasztani a lényegtelenről. Az előbb már arra gondoltam, hogy a már megírtakat félreteszem, s újra kezdem az egészet. Meg arra is gondoltam, hogy kihagyom ezeket az éveket. Más oldalról pedig az az igazság, hogy a hatvanas évek voltak a legizgalmasabbak s egyben a legszebbek is, *az igaz újrakezdés* semmihez sem hasonlítható évtizedében. Ebből pedig természetszerűen az következik, hogy lényegét valahogy mégiscsak le kellene írnom, hogy Az Egy és az Egésznek ez a záró szakasza valóban **l e z á r j a** az íróvá válás belső és külső küzdelmeit.

Május 5. szerda. Délután – mert kiderült az ég – lementünk sétálni a májusi zöld-arany-özönbe a Kanyapta partjára. A Cserehát alatt elterülő síkság megtelt a kivirágzott repce illatáradatával – óriási sárga mezők hullámszerűen a szél fel-fellobbanó áramlataiban.

Egy ilyen délutáni kintlét ezerirányú gondolatbéli kalandozásra teremt alkalmat. A hétköznapi gondokon túl az egyetemes veszedelmek is ide vetülnek elénk. Még az irodalmiak is, pedig azok elől mostanában igyekszem elmenekülni. Talán holnap vagy holnapután legalább a jelzések erejéig egyet-kettőt ide másolok belőlük, hogy később – ha marad rá időm – valamiképpen összefoglaljam őket. A felnövő generáció írói-költői felelősségéről, nemzet iránti elkötelezettségéről, nemkülönben arról, hogy Vörösmarty, Petőfi, Arany, Jókai, Móricz, Illyés – ahogy a rádióban egy mai ítéskész mondta –, „ezeknek a munkái, romantikus szemlélete káros a nemzetre...” Az „új kanonizációt” ma ez a szemlélet alakítja és végzi a globális irodalmi mézarszékekben.

Ha ezek az erők fognak uralkodni a magyar irodalomban, akkor ötvenéves munkám minden erőfeszítése hiábavaló volt.

Mindig abban hittem, hogy a nyelvvel és a nyelvben – az irodalom erejével – képesek lehetünk a nemzet újraegyesítésére. Minden leírt mondatommal ezt igyekeztem előrevinni, segíteni. De mostanra ebbéli hitem megfogyatkozott, s ha amit még ezután leírok, ennek a hitvesztésnek egyféle, lehetséges kritikája lesz. Hogy elpocsékoltuk az utolsó lehetőséget a megmaradásra...

Május 12. szerda. Elfogy lábam alól május, elfolyik, akár a naponta ránk zúduló égi áldás, már ha áldásnak nevezhető egy-egy pusztító zivatar... Veresegyházon voltunk az elmúlt hét végén, hétfőn értünk haza. A két unoka, Dénes és Endre, két csoda! Persze van ebben némi nagyapai elfogultság, de ahogy a kétéves Dénes beszél, nemkülönböztetve Endre különböző terveket sző, az – azok – bizony ebben a korban csodálni való teljesítmények.

Írnom kéne, de egyelőre tele vagyok tétovasággal, elsősorban a pozsonyi éveket illetően. Talán mégis újratekintem az egészet, s ha sikerül beleszorítani a lényegét 10-15 oldalba, akkor talán elmúlik belőlem ez a bizonytalanságérzet, s lezárhatom ezt az évek óta önmagammal folytatott küzdelmet – az emlékezés és a felejtés közötti folyamatos háborút: Az Egy és az Egész viszonyának lehetséges rögzítését. Több mint tízéves munkám van benne, legalább ezeroldalmi szöveg. De ha arra gondolok, hogy mi és mennyi az, ami k i m a r a d t, hát ez a *hiány* bizony megborzosgat...

A még leíratlan életrészek súlya iszonyú teherrel nehezedik rám, szinte leroskaszt. Mert létezik *egy másik világ is*, amely az eddig elkészült folyamatokban – törvényszerűen – nem kapott, nem kaphatott helyet. Mert az élet és a halál dolgai mindennél sokkal összetettebbek és mélyebbek. Így, természetüknél fogva, más műfajt igényelnek. S ez a „más műfaj” még kimunkálásra vár – nyelv és forma egybefogására vagy összehangolására. Ha jut rá erő és idő...

Május 13. csütörtök. A nyugati ég borulatában egy gólyafészek úszik. Ezt látom, ha az írást abba hagyom, és a fejemet fölemelem. Azt hiszem, az anyamadár már a tojásokon ül, a párja pedig időnként még egy-egy száraz gallyat hoz csőrében, s azzal erősíti a fészket, hogy a fel-feltörő viharokat kibírja... A természet micsoda ösztönenergiákat hoz működésbe, hogy a faj folytonosságát biztosítani tudja! Ez az első és egyben az igazi feladata minden élőnek ezen a földön. És ez a teremtő ösztön változatlan biztonsággal működik a flórában és a faunában. Az emberi társadalomban azonban ennek a lényegi része erősen hanyatlóban van – unokáink megélethető jövőjének horizontja nem látható!

Május 19. szerda. Az utóbbi napok jól elfárasztottak. Hasznavehetetlenné nyomorodtam az írást illetően. A májushoz méltatlan zord idő, zuhogó esők minden munkától elvették a kedvemet. Máskor így május fordulóján például már a kert tele volt palántával – most bokáig süllyedek a sárban ugyanott. A pincéből pedig az ajtón át folyik ki a víz, s eláztat mindent. A garázst is alámosta az áradat. Rövidre fogva: ilyen katasztrófaközeli órákban-napokban nemigen lehet visszafelé hallgatózni az időben, s felidézni a harminc-negyven évvel ezelőtti történeteket, eseményeket, és összefoglalni azok lényegét. Persze az is lehet, hogy a többnapos

restancia abból következik, hogy ellustultam. Merthogy így hetvenen túl bármi megtörténhet az emberrel...

Ha nem vigyáz magára, meg is halhat!

Május 24. pünkösdhétfő. Hasznosan töltöttem el a mai napot. Reggel bepermeteztem a fákat és a rózsabokrokat, hogy valami maradjon a termés ígéréteiből meg a rózsák szépségéből. Aztán kapáltam vagy másfél órányit. A kert földje a záporok nyomán betonkeménnyé változott, így a gyomok pusztítása komoly fizikai munkát jelentett. Délután pedig lekaszáltam a füvet – ez volt a legmegerőltetőbb vállalkozásom Jézus mennybemenetelének az ünnepén... Igaz, este még a tegnapelőtt kiültetett palántákat is meglocsoltam, hogy ne kókadozzanak...

A korai cseresznye pedig pirosodni kezdett.

Május 29. szombat. Stószon emlékeztünk meg Fábry Zoltán halálának negyvenedik évfordulójáról. Halála óta – a Csemadok elnökeként – gondjaim közé tartozott a Fábry-hagyaték megóvása, a Fábry Napok szervezése s a Fábry Díj is. Emlékszem, első alkalommal Tőzsérrel és Cselényivel jártam Stószon. Akkor a Fábry-ház udvarán készítettem – önkioldós Felxaretem segítségével – néhány felvételt. Kovács Győző Fábry-monográfiájába is bekerült ez a közös fotónk, ahogy tudom, egyenest Fábry kívánságára. A látogatás valós apropója pedig Tőzsér *Egy szemlélet ellen* című vitairata volt, amely *A Hétben* jelent meg, s abban az időben óriási visszhangot keltett. Az elképzelés az volt, hogy a vita összefoglalóját Fábrynak kellene elvégeznie... A *Fábry-galaxis* című dolgozatomban erről a látogatásról korábban már megemlékeztem.

Mindez ott a Fábry-ház udvarán merült fel előttem az évforduló kapcsán. Egy rövid emlékbeszédet is mondtam hétköznapi tennivalóinkról – a felemelt emberi fő méltóságáról, a vox humánát – a Fábry-félét – megidézve.

Május 30. vasárnap. Szándékom ellenére ezt a májusi napot nincs erőm összefoglalni. Erős fájdalmaim vannak... Ennyi. Vagy még – ennyi se!

Május 31. hétfő. Kisebb-nagyobb megszakításokkal esik az eső, olykor kemény zivatar veri a bádogtetőt, patakok keletkeznek az udvar különböző részein. A pince tele van vízzel, a kertbe kiültetett palánták megsárgulnak, mert gyökereik „megfulladnak” az áradatban. De még így is szerencséseknek mondhatjuk magunkat, mert a jégeső és az árvíz elkerült bennünket. Mostanáig! Azonban az előrejelzések szerint minden megtörténhet, hiszen pár nappal ezelőtt például Tornán tyúktojásnagyságú jegek szakadtak le az égből, mindent elpusztítva.

Különben egészen elviselhető volt a mai nap.

Június 8. kedd. Az elmúlt héten, csütörtökön (3-án) utaztunk Évusékhöz Veregyháza. Pénteken Budapest – Ünnepi Könyvhét. Riasztóan sok az író és a könyv. Ez utóbbiakat megnézik, de könyvet senki sem vásárol. Egy órányit elücsörögtem a Madách „sátránál”, s összesen két kötetem „fogyott” el. Régi és régebbi ismerősökkel találkoztam, s mondtuk az ilyenkor szokásos közhelyeket.

Az volt a tervünk, hogy vasárnap délután hazautazunk, de Felsőzsolcát és a miskolci lejárót elöntötte a Bódva és a Hernád. Végül tegnap délután Putnoknak kerülve, az egyetlen járható úton Tornaljának, Rozsnyónak kerülve, este hétre keveredtünk haza. Ma egész nap a kertet kellett rendbe tenni, hogy ami az ott lévő növényekből túlélte a hetekig tartó vízőzont, megmaradjon. Még a vizet kellene kiszivattyúzni a pincéből és a kazánházból.

Az előbb még felhívtam Koncsol Lacit, hogy tudja: a legnehezebb órákban velük vagyunk, bár tudom, hogy a rák nem kegyelmez... Régebben írtam le valahol, hogy: nem elmenni – maradni a nagyobb próba.

Június 15. kedd. Megint oda jutottam, hogy az írást – bármilyen írást – feleslegesnek és értelmetlennek találok. A vissza-visszatérő gondolat okáról már többször szoltam, s hogy időnként ez a *feleslegesség-érzet* fölerősödik a napok semleges vagy kedvezőtlen zajlásában, azt egyféle realitásként élem meg ma már. Az értelem és az ösztönök kiismerhetetlen belső egymásnak feszülése és tudatbéli állapota lehet oka az egésznek – feltehetően... De ha nincs így, az se számít semmit.

Ami ennél több és fontosabb: az elmúlt hét végén itt voltak Évusék. Endre és Dénes két csoda! Túl ezen: a cseresznye megrohadt a fán a rengeteg esőtől, a pincében és a kazánházban még mindig felszivárog a talajvíz, az eper pedig folyamatosan érik, vérpiros a színe, de savanyú, mert nem napfény és napmeleg érte.

Még az is e napok része, hogy zajlik a foci-világbajnokság – egyik meccs silányabb a másiknál...

Június 17. csütörtök. Kassa – onkológia. A korábbi kivizsgálások megerősítése. Elvben rendben volnék: minden „eredmény” negatív. De 27-én egy ultrahangos vizsgálat és tüdőrontgen, a biztonság kedvéért.

Más: kitaláltam egy „építményt” – olvasmányaim írópiramisát: nevek, naplók, jegyzetek, idézetek stb.

Június 18. péntek. Néhány fejezet a pozsonyi évekhez. Hosszú idő óta ennyi a gyarapodás. Tovább kéne folytatni s napi rendszerességgel, hogy ennek a súlya mihamarabb megszűnjék. De – gyanítom – igazából azoknak az éveknek a jelentőségét teljességükben nem leszek képes soha összefoglalni. Mert például miként és hova soroljam be az irodalmon túli vagy kívüli emlékeimet?! A szerelmeket, az

asszonyokat-lányokat hová helyezzem el ebbe az emlékezéssorba? Vagy a politika, a társadalom mozgását, változásait? Szóval úgy tűnik fel előttem, hogy minden igyekezetem ellenére sok emlékem, élményem ott marad a Hviezdoslav tér és a Szuvorov utca között...

Június 24. csütörtök. A napok összefoglalása hiányt szenved. Néha azért, mert lusta vagyok, máskor a fáradtság az oka, harmadjára pedig a fölöslegességérzet. De mostanában leginkább a kinti munkák – például ma fejeztem be az idei borsószüretet. Szép, gazdag volt a termés a rengeteg eső ellenére. De az is ide tartozik, hogy hétfőn este sikerült nyakon hibáznom egy tavalyi bakocskát, aminek rendbetétele ugye két napra való munkát ad – főleg a koponya lefőzése, tisztítása és kifehérítése... Tegnap pedig még Kassán két orvosi vizsgálatot abszolváltam – az eredmény negatív, vagyis megnyugtató az általános állapotom.

Valamit dolgoztam is – elsősorban másoltam *Az Egy és az Egész* pozsonyi szakaszának eddig elkészült részeit.

Fontos megjegyezni valót: itt az ablakommal szemben lévő fészekben kikeltek az idei gólyák... Tavalyi búcsúrepülésükre emlékezve írhatom ide ma, hogy akkori kétségeim feleslegesnek bizonyultak: megéltem visszatértüket, s látom, hogyan nevelik-táplálják a kiköltött új nemzedéket.

Herczeg István linómetszete

Gittai István

Tompaságok, élénkülések

Vannak napok, mikor
olyan tompa vagyok,
mint a dagonyában
elalélt ebihal.

Aztán vannak napok,
mikor a fiúcska
jó fogású, sima,
lapos kavicsra lel,
mit csípőből, csak úgy,
a régi bányató
tükrére penderít,
s a szökdécselő kő
keltette gyűrűsorról
igen elégedett.

Spontán dalocska

Visszafojtani
számba, szívembe,
mi hölgy ajkára
ragyogni való,
éppoly butaság,
öreg cimborá,
mint az, hogy kigyúrt
testőrré bízzad
ifjú arádat,
amíg mi e helyt
nyakaljuk a bort.

Bevált szépítőszerek

Cseresznye billenget
tűzők a kontyába.
Érett szamóccával
kifestem ajkait.
Pompázó hársvirág
vajszárga szirmait
két vállára hintem.
Milliószor mondom,
mit hallani szeret.

Általánosítás

Omlás-veszélyes
sziklafalak közt
szorongat az út.

Félve haladni
sose volt könnyű,
sose lesz röpke.

Sok önbizalmat
nagy higgadalmat
igényel a mersz.

De messzire van
hová eljutni
még ma szeretnél!

Izgalmas készülődés

Nagyot kurjantva,
domb tetejéről
nekiszaladva,
kitárom máma
a szárnyaimat,
és körbe-körbe
keringve, sasként,
lebegni fogok,
ahogy felhőtlen
arccal, mezítláb,
csengőjét rázza,
és tánkra perdül
a falubolond.

Őszi piac

Nem csak a muskotály, a sasza,
a császárkörte, s az őszibarack
százféle íze, zamata miatt
járok naponta piacra,
de az ott portyázó, kicsattanó, dundi
szépasszonyokért is,
akiknek jól ápolt arcán,
lengé ruháik fodraiban
ott sejlik a nosztalgia.

A puttonyos monológja

Nyakig a szüretben
adódik pillanat,
mely fürtnél mézesebb,
kacajnál, találó
szónál dédelgetőbb,
felejthetlenebb.

Telis-tele, mégis
mily könnyű puttonyom!

Az álom erotikája

Istenem, Örök Atyám:
hánykolódva aludtam
mint aki bűnbe esett,
s képtelen szabadulni
a tébolyult ölelés
mennyei vereméből,
mivel hogy nem is akar
hadakozni eszével.

Borókalepke

De jó is látni
a pirkadatot,
s dúdolni, csak úgy,
a pillanatot,
eme könnyűdes,
kérészéletű,
dallamú lengét,
mely itten, mostan,
e hegy derekán
buggyan, születik,
miként a visszhang
pucér kacaja.

Évszakhatár

Rémekkel riogatnak,
hogy jóval időnap előtt
ránk szakad, betemet a hó,
s hiába zeng előkelőn
a híres talpalávaló.

Minek tombolsz, északi szél?
Kinek vijjogsz, vész madara?

Semmi okunk dideregni,
baljóslatoknak felülni,
hiszen a frissen préselt must
cukorfoka igen magas,
s minden valamire való
dallam, remény benne lakik;
mármint a majdani borban.

Szinopszis

„Átöltözöm” – suttogeta,
mintha angyal mondaná,
s ázott, nehéz darócból
zöld selyemlepelbe bújt.
Érthetően elpirult,
mint aki csak arra vár,
hogy kibontsam belőle,
s tajtékomba fürösszem.

Tájéolás

Onnan házamba hozlak.
Innen messzire viszlek.
Nyilván, nekem se könnyű
a dombon iparkodás,
de hát a megismerés
előbb-utóbb beérlel
szedret, málnát, vadkörtét,
kőkényt és csipkebogyót.

Bokáig avar

Így november táján
 arra biztatok
 bokrokat, fákat,
 hogy sárga, barna,
 rák-rőt lombjukat
 szórják csak gyepre,
 játszóterekre,
 kockakövekre,
 ügyet se vetve
 utcaseprőkre,
 bendős kukákra,
 mert hogy amazok
 olyannyira han-
 gulattalanok.

Csengőjáték

Ha már honorra nincs keret,
 álmodd tovább a szekeret,
 a lovakat, az abrakot,
 s ne nyitogasd az ablakot.

Ám, ha mindennek dacára,
 zimankós tegnapról mára,
 csak úgy öledbe pottyanna
 az égi szerencse-manna,

mint a krózus, osztogatnál,
 s kikötnél a szánfogatnál,
 mely visszavisz a mesébe,
 hogy beleláss a vesémbe.

Márton-köszöntő

A késői szüret, s a móka,
 ejsze, mégse lehet keserű,
 sanyarú kolonc a nyakunkban.
 Inkább a süllő liba mája,
 illatos pecsenyéje, zsongja
 be szánkat; s néminemű édes,
 kontyalávaló, tüzes óbor
 lobbantsa, forralja vérünk,
 s továbbra is éltet az Isten.

Őszi császkálás

Nem kunszt eljutni az ágyig,
 vakon a lényeg faráig.
 Ha két fél egészet akar,
 zörgő haraszt kit se zavar.

Tükörcserép

Ahányszor víztornyot látok,
 rövidfilmünk peregni kezd.
 Arcomat előnti a pír,
 s mint a rühes, vakarózom,
 hisz nem jut eszembe neved;
 csak a szőlővel teli tál,
 meg a tisztaszoba, ahol
 naftalin és birs illata
 ritka vendéget melenget.
 Visszakozni semmi esély.

Fantázia-rajz

Valaki megfogta
kezem a sötétben.
Tenyere gyöngéden,
anyásan puha volt.
Kelleme finoman
átjárta, röptette
rozsdás, meszesedő
sejtjeimet. Kicsit
megfiatalított.
Feldobott. Elsodort
mellőle a tömeg.
Látnom kellett volna
az arcát legalább.

Szentségtörés

Befalazott szoba,
ajtaját, ablakát
újra kibontani,
kicsit jégre lépés,
kicsit felhőn járás,
kicsit szentségtörés.
Jól tudom: rizikós,
de hát kezdeni kell
valamit a kastély
pogány szellemével.
Keresztvizet és fényt
lötyyinteni reá!
Különben hiába
voltam, vagyok, leszek.

Káini füst

Ki így, ki úgy,
ki se így, se úgy,
sehogyan sem
nógatja magát
szépen égni.
Mint rossz fa tüze
kujtorog csak,
füstje és korma
lecsapódik
ahelyett, hogy ég
felé szállna.

Herczeg István linómetszete

Goron Sándor

jelenlét

amikor azt mondtad
téged vártalak
eleitől fogva
már réges rég
benne voltam
minden egyes szavadban
amit valaha is
kiejtettél

amikor azt mondtad
örök jelenné
tennéd testünket
azt hittem mindez
már megtörtént
velünk valaha

amikor azt mondtad
szüntelen érzed elmúlásodat
én is megsejtettem a halálomat

sírvers

ne keresd a honlapom
csak e fejfát felettem
mely azt mutatja helyettem
mily gondtalan lett holnapom

variáció egy emlékre

most csak úgy
mintha mindig
ott lennék
ahol te
mintha már
csak te lennék
s neved betűiből állnék
a végső szólításig

most csak úgy
mintha arcod
arcom lenne
vagyis arcom
a te arcod
mintha szemem kékje
is te lennél már
s én még árnyad se néked

most mintha
tényleg úgy lennének
ahogyan mindezt
elgondoltad
azon a vasárnapon
ott a napesti promenádon

Egysoros elégia a szoknyás Múzsához

Verának

Ó, miért van rajtad?

Barabás Zoltán

Nem szólít

Ülök egyedül
a sűrű csendben.

Ma sem ettem többet,
mint amennyit Jézus, Ady Endre
vagy éppenséggel József Attila
megadhatott volna magának.

Ülök egyedül
a sűrű csendben.

Isten lát.
De nem szólít.
Én sem szólok.

Nemrég egy barátom
cudarul végezte.
Ő sem szólt senkinek.
Tucatnyi kötetet
és két búcsúlevelet
hagyott az utókorra.

Jön a tél reánk.
Ülök egyedül a sötétben,
az odakozmált
csendben.

Lassudan

Vontatottan
esteleleg.

Az Öreg
Pasztellfestő is

lassudan
elszendereg...

Vallomás

*Édesanyám,
Váradi Jolán emlékére*

Kerted fáinak nedvei és a gyümölcsíz,
amely a Teremtés gondja volt
a nyolcvan esztendő Váradi kertben,
most, 2011. július 31-én
mind-mind reád
vallanak,
Anyám.

Nehezen
alszom el
és nehezen
kelek.

Ezen az esetlen órán is
Reád, Pilinszkyre és Nietzsche
gondolok:

„Íme itt állok,
mint európai,
nem tehetek mást, segítsen Isten!”*

Harminchárom esztendőn át,
amíg egy fedél alatt lakoztunk,
sosem árultuk el
egymást.

Bűnös voltam,
mint minden halandó
ezen a sárgolyóbison.

Kérlek,
nézz le reám
minden nap.

Ámen.

---

*Friedrich Nietzsche: *A pusztaság lányainál*

Lipcsei Márta

Utcai forgatagban

Zajos kíméletlen az utcai forgatag
kocsisor tölti fel a teret
az eső megered
a nedves aszfalt tükörben
világító testek sora
mint gyűrött anyag bársonya
s a köd erezetét figyelő röglek
hajszolva bekerítenek

A rohanó kinti világ
valószínűtlen madarai
a feledés repedéseit
hegesztik lágyan
s kínod tovasuhan
az esti forgatagárban

Hosszú mérhetetlen pillanat
ébreszti a belső teret
a mozdulat megered
mintha formát adna
s kedvére váltana
képlékeny vázra
hogy magát megmintázza
s a szelíd szívüktetés
a vérerek tengerét
színültig tölti
hogy lüktessen
a szabadság áramára

Újévi hangulat

Iramlik az északi szél
öreg fagy éle borzongat
villan egy fehér hangulat
épül fölénk újra a tél

szempillarács kalitkában
verdes az áldozat madár
egy dallam aranyszárnya száll
újévet áldva rám talál

örömök kis ösvényein
elveszett év színein át
az újév köszöntésére

Hajóúton (Tallinn felé)

Nézd a háborgó tengert. Felhő-
oszlopok tartják felette az eget
szelek lendület üzenetei kékes zöld
örvényekké válnak, mintha sűríténék a
szabadság vágyat, sodorják
sorsod gyökér áramlatait.

A hajó fedélzetén kávézó asztalok
hálózata. Apró szemű eső permetez
gémberedett tested vonalát
akarja élnékíteni.
Fekete pontjaid köré
kondenzálódik
az Itt és Most,
terjeng a desztillált kávé
illata és a Nap szürke fényénél
a mélység cseppjei
kövezik utad, bátorítva
hogyan lépj tovább.

Fluxus vonalak

Kutatom lüktető életteremet
az értelem, érzelem
fluxus vonalait nézegetem
mintha kék és vörös tócsák
erdejében járnék.

Savonlinna

Savonlinna
szavam ha nyílna
égi földi csillagokra
Olaf király
követed küldted
Ovalinlinna
s a gondolat csillagszerű
gravitációja
sugaras, tükrös szerkezetet
kínált, Saima tó partján a vár
s a múlandó lehet
örömökre vibrál
még ma is hallom
hatalmas homlokod
létbeli lüktetését
sorsom kedvéért
kék vonalakat húzva

Oh! Savonlinna
emlékekből mesél
vigyorogva
Oh! Savonlinna!
ma is álmodom én
ahogy a múlt
rám röhög
Oh! Ovalinlinna!

Fogatlan szájjal
a valóság ködösítve
s rímet kölcsönözve
belebámul a végbe
s mondja éppen
„fuss el véle”

Oláh József

Szó

Üres szavak – de nincs ilyen!
Mert mindnek súlya van.
A szó teremt és teremtő
nem lehet súlytalan.

Szóból áll össze gondolat,
gondolatból a tett.
S, hogy így lehet, eredendően,
„az igé testté lett”.

Ha szólsz, s amit teremt szavad
életet hordozó,
lehet bármily erőtelen,
áldásos kincs a szó.

Ám ha ártó szándék mögött
harsány vagy parttalan,
átokká lesz mi visszaszáll,
mert mindnek súlya van.

Születésnapra

T. B.-nak

Délcegséged egyre lesik
csodálói nincsenek-vannak.
De csak én tűzöm tollhegyre:
egy a híja a hatvannak.

fájva bár

a benemteljesedést
átszakadt körmömön a rést
kinővi az idő

Érték(telen)

Vagyon, hatalom, erő.
duzzadó izmok, csinos test
– csúszómászó délcegség –
nyomor, kór, éhezés,
napi gondok gúzsza
vagy szabad cselekvés
– mind illúzió.

Különleges állapotú
sár és por
önállóságának
illúziója.

Mert marad
szánalmas porhüvely,
útfélen szikkadó,
hullott falevél,
ha elhagyja egyetlen értéke,
istenlélek-szilánk
élete.

lét

alázat
nélkül
gyalázat

„Az ember itt kevés a szeretetre”

Ádventi beszélgetés Jelenits Istvánnal Pilinszky Jánosról

Régóta készülődik bennem ez a beszélgetés. S talán találkozásunk különös kegyelme, hogy pont itt, Vácott, ezen a napfényes kora délelőttön, épp az adventi időben, a harmadik évezred küszöbén szólhatunk egy olyan emberről, élete művéről, aki az emberiségtörténet talán legvéresebb századának kivételes szülöttje, s aki sejtjeiben tudta, hatványán érzékelte magánélete és a történelem botrányköveinek nevezett koncentrációs táborok összefüggésében a mindennapi lét tragédiáját, drámáját. Pilinszky János szinte mindenében, lelkében és testében is azonosulni tudott kora legtitokzatosabb rezdüléseivel, történéseivel. Drámai lény volt, mint mondják. S akire gyermekkoromból, ahogy szorongva, talán a poéta készülődhetett bennem, valahogy úgy emlékszem vissza, mintha mindig nagyon messziről, szinte a sír mélyéről, odaátrolt szolt volna hozzám, megadón. Halott klasszikusnak véltem, már akkor. A sors iróniája, hogy belátva tévedésemet, ezek után, bármennyire is szerettem volna, még az életében megismerkedni vele, 1981. június 4-én már csak a temetésére érhettem oda a Farkasréti temetőbe. Ráadásul, szégyenszemre, az utolsó útról is lekéstem, többen is elkéztünk akkor. A búcsúbeszédre valószínű, hogy ezért sem emlékszem. Csak azt tudom, hogy egy törökszegfűcsokrot szorongattam a kezemben, amikor a tömegben, a frissen ásott sírgödör szélén állva, azzal szemközt, az út másik oldalán megpillantottam Németh László fekete márványba burkolt aranybetűs sírkövét. Elmerengve az író és a költő egykori, meglehetősen ambivalensnek tudott baráti kapcsolatán, – a sokszor közben Pilinszky János (1921–1981) feliratú egyenkereszt tövére szúrtam – az dobbant emlékezetembe, hogy te jó isten, hiszen mindkettőjüket szeretett magyartanárainak köszönhetem. Sárospatakon Ruszkay Andrásnak, Szobon Rusvay Tibornak. Ők voltak azok, akik először Németh *Emberi színjátékát*, *Galleiét*, *Széchenyijét*, *Égető Eszterét*, *A két Bolyait*, majd Pilinszky *Trapéz és korlát*, *Harmadnapon*, a *Nagyvárosi ikonok* és a *Szálkák* című köteteit a kezembe adták. Arra is élesen emlékszem, hogy akkor még, zöldfülűn, az a bizonyos, „értelmetlennek” ható *Négysoros* volt az első olyan vers, ami mélyen megérintett, ma már tudom, hogy nem véletlenül.

Alvó szegek a jéghideg homokban.
Plakát magányban ázó éjjelek.
Égve hagytad a folyosón villanyt.
Ma ontják a véretem.

Reggel, a hajnali órákban, ahogy beszélgetésünkre készültem, ki tudja hányadszor, memoriterként ismét felmondtam magamnak néhány Pilinszky-verset. S újra fellapoztam a *Szög és olaj* című esszékötetet, amelynek szövegét Jelenits István gondozta, s a szerkesztés szempontjairól útmutatót is írt.

Megjelenése óta – ha jól emlékszem, az 1982-ben volt – szinte már rongyosra olvastam ezt az Édesanyámtól karácsonyi ajándékba kapott kék fedelű könyvecskét, amelynek borítóján bal tenyérrel oly szemérmesen eltakarja mosolygó arcának egyik felét a költő. Azóta is egyre több, mához szóló üzenetet találok ebben a félszáz oldalnyi könyvben, amely a költő *Új Emberben* 1958–81 között hetente megjelenő esszéit tartalmazza más írásokkal együtt. Így találtam rá aktuálisan arra a tanulságosan beszédes szövegre is, amit az adventről ír. Így hangzik: „A várakozás megszentelése ez az idő, rokona annak a gyönyörű gondolatnak, hogy meg kell tanulnunk vágyakozni azután, ami a miénk. Gyermekkorunkban éltünk így, vágyakoztunk arra, ami biztosan megjött. Télen az első hóesésre.” (Nyilván itt, az a tágan asszociálható „száműzött tenger, isten hallgatása” metafizikusan is példaértékű mondata sejlik fel azonnal.) „S várakozásunk semmivel sem volt kisebb és erőtlenebb. Ellenkezőleg. Nincs nagyobb kaland, mint hazaérkezni, mint hazatalálni, beteljesíteni és felfedezni, azt, ami a miénk. S nincs gyengébb és jobb birtoklás sem, mint szeretnünk azt, akit szeretünk, és aki szeret minket.”

Azt hiszem ezek a sorok képletesen és valóságosan is, elindítják azt a benső emocionális folyamatot, és azt a várakozást, amiben már most is benne vagyunk. Meggyújtottuk az első gyertyát. Várjuk a második adventi vasárnapot, majd a hófehér karácsonyi ünnepeket.

– *Igen, valóban gyönyörű, ahogy az egyházunk ünnepel. S azután az ember is, mióta ember, azóta a hétköznapi és ünnepek között különbséget tesz. A hétköznapi mindenkor arra kényszerít bennünket, hogy az életünk felszínén tájékozódjunk, és hogy odaszögezzük figyelmünket a közvetlenül előttünk álló feladatokra. Az ünnep pedig azt tárja fel, amit a mélységek, magasságok jelentenek, és amelyek értelmet adnak a hétköznapiaknak is. Ez az egyház életében Jézus történetéhez kapcsolódik. A karácsony a születéshez, és a rákészülődés pedig valóban az adventi időhöz. Pilinszky János nemcsak kegyes tanácsként mondta el az olvasónak a várakozásról vallott érzéseit, hanem mély, személyes tapasztalatként írt erről. Ahogyan a gyermek várakozik, és ahogyan a felnőtt is gyermekké lesz a várakozásban. Egyébként véletlenül tudom, mert én Pilinszky kézirati hagyatékával foglalkoztam, hogy még felnőtt korában is minden karácsonykor levelet írt az Édesanyjának úgy, mint gyermekkorában, hogy karácsonyra mit szeretne ajándékba kapni. Ezeket a bensőséges leveleket meg lehetett találni a kéziratos hagyatékában.*

– Megtudhatunk-e többet? Miről írt még ezekben a levelekben?

– Például arról, hogy a kötetem megjelenjék karácsonyra. Vagy hogy ezzel vagy azzal a valakivel levélváltásom és találkozásom remélhetőleg a megbékülést hozza majd. Minden karácsonytól várt valamit, valamilyen konkrét ajándékot, egyszerűen nem egy anyagiakban kifejezhető értéket, hanem az élet valamilyen elveszettnek vélt vagy elhomályosult titkának a felfénylése vagy a tisztázódása volt az ő óhaja.

– Az idei, decemberi váci Madách Műsorfüzetünkre, Dürer Királyok imádása című grafikája alá Pilinszky János a Karácsony margójára című esszejéből egy rövid, ám bölcséleti szempontból, annál súlyosabb részt választottunk idézetképp, felolvasom. „Mária és József alakja a bölcsőben fekvő gyermekkel: a család, minden család örök bensőséges képe. Ugyanakkor azonban, szinte észrevétlen fordulattal, isteni költészettel: az örök szüzesség képe is. A család, a termékenység jegyei mögött itt az ember másik magasrendű életformájának, a természet fölötti élet előképekének, a szüziességnek is a legbensőségebb „hármában” gyönyörködhetünk. Külön-külön és együtt: Jézus, Mária és József alakjában, a Szent Család, a karácsonyi barlang szeplőtelen látványa, egyszerre kimeríthetetlen szemléltető kincse minden családnak s vezércsillaga minden egyes – társas vagy végképp magányos – emberi életnek. Csodálatos egyetemességet rejt magában, s oly észrevétlenül egyszerű „fogalmazásban”, amire egyedül a természetfeletti képes. Mint család: áldást osztó képe az emberiségnek, ugyanakkor – a szüziesség isteni mélységű fölfedésével – az örök, egyszeri ember megszentelése, annak kodifikálása, hogy az egyes ember a történelemnek nemcsak láncszeme, hanem egyúttal felülmúlhatatlan végcélja, Isten szeretetének legfőbb tárgya is. Természetes és természetfeletti eme csodálatos egyensúlyában csakis így lehet jelen már most és már itt az a hatalmas feszültség, mely drámájával az egész univerzum sorsát kimérte, s melybe már most, már itt belefér a kereszt éjszakája, a bal és jobb Lator, Veronika kendője és Júdás árulása, az egész emberi történelem s azon túl az egész teremtett világ „türelmetlen várakozása”.

– Igen. Nagyon szép gondolata volt még, egy korábbi prózai művében írta meg, hogy a karácsonyi kép tulajdonképpen azt mutatja meg, hogy Jézus amikor megtestesült, nemcsak emberré lett, hanem ugyanakkor az egész mindenséggel találkozott. Hiszen a csillagok ragyognak a feje fölött, a barlangban a föld mélye nyílik meg. A szalmán a növényvilág a természet, a szamár az állatoknak a hódolatát hozza, a szegény pásztorok a koldusokét, a királyok, a bölcsök az értelmiségét, vagy a gazdagokét. És az angyalok is ott vannak. Tehát az egész teremtett világ együtt van ebben a képben, ahogyan ő mondaná, hasonlíthatatlan intim szituációban, ahol a gyermeki lelkek az Istent imádják.

– A karácsonyok margójára című esszé záró gondolatai is valami hasonlóról beszélnek, idézem: „Az egyszerű képet (pásztorok, királyok és ökrök foglalatában) ihletett kézzel és kiapadhatatlan odaadással nem hiába idézték fel templomok fa-

lán a századok. E kép, mely természetfeletti „elkötelezettségével” mindent fölülmúló történést ígér – így érkezik ma is közénk, az éjszakában megeredő hóesés intimitásával.”

Az evangéliumi szegénység intimitásával, teszem hozzá én, még a hózivatarban is.

A szegénység örök értéket megőrző erejével. Mert ez az a helyzet, amiben a szegénység mintha végérvényesen felértékelődne.

– *Igen. Ez biztos, hogy így van.*

– Azért is hangsúlyozom a szegénységet, mert Pilinszky János életvitelére, egész költészetére igaz az a fajta aszkézis, amely többek között, abból az emberi alapállásból eredhet, hogy ti. a költészet dicsősége az az, hogy abból még senki emberfia meg nem gazdagodhatott. Ő írja ezt a *Költészet dicsérete* című esszéjében, majd ugyanott így folytatja: „A verseket nem lehet megfizetni, vallják a költők.” (...) „a közénk született Isten bölcsőjénél minden bizonnal ott volt a költészet is. Úgy is, mint szegénység, és úgy is, mint a teremtett világ oszthatatlan jelenléte, véghetetlen szépsége, megvásárolhatatlan fényessége.” A mi világunk tehát nem attól lesz boldogabb és gazdagabb, hogy mindennek erejével gazdasági és pénzügyi szempontból robbanásszerűen fejlődik.

– *Megvan, legalábbis a kockázata a pénzben való gyarapodásnak. S biztos, hogy a pokla annak, hogyha az egész életet a pénz utáni vagy a gazdasági gyarapodás utáni vágy tölti be. Amit az evangélium is mondott, hogy könnyebb egy tevének átjutnia a tűfokán, mint a gazdagnak bejutnia a mennyek országába. S ezt valóban Pilinszky úgy élte meg, hogy ez a mennyország nemcsak a túlvilági életre vonatkozik, hanem az evilágira, a paradicsomi helyzetképre is. Amit akár önként keresett, akár sorsként vállalt, azt a jó szívvel elfogadott szegénység teszi hozzáférhetővé. Biztos, hogy ennek a költői alapállásnak a kiváltságosságát látta, és élte is. Az is érdekes azután, ahogyan ezt ő továbbviszi, hogy a költészetben belül nemcsak anyagi szegénységet látott kötelezőnek, hanem egy személy szerint is. S azt hitvallásának tartotta. És még a költői eszközök vonatkozásában is a szegénységet kereste. Gondoljunk csak arra, hogy a Nyugat első, második, tulajdonképpen a harmadik nemzedéke után jelentkezett, és azok a nagyok egyszerre éltek akkor. Babits is élt még, amikor ő megszületett, és Weöres Sándor is. Mi mindent tanult Babbitstól? Szabó Lőrincstől? Tóth Árpádtól? S milyen pazar, pénzben ki nem fejezhető, de költői eszközökben megmutatkozó gazdagsága jelentkezett akkor még a rímnek, ritmusnak. A költői képeknek mennyire játékos és ugyanakkor komor lehetőségeivel és komoly gazdagságával éltek a nyugatosok. Ezzel szemben Pilinszky Jánost költészetében valóban egy bizonyos aszkétikus szűkszavúság, szegénység jellemez. Ő maga mindig is egyféle nyelvi szegénységről beszélt. Nem biztos, hogy ez az igazi szegénység, ezért árnyalatokban fogalmazott, nagyon finom eszközökhöz fordult. Tehát úgy volt sze-*

gény, mint ahogyan bizonyos szempontok alapján Kassák Lajos. Mikor megszólalt, sajátos lemondásként hatott minden szava, mintha ismerte volna az eszközöket, s mégse akart volna élni velük. Úgy tett, mint az a muzsikus, akinek, zenekara van ugyan, de csak egyetlen egy hangszeren kívánja megszólaltatni zeneművét. Valami ilyesféle jellemezte Pilinszkyt.

– Tudunk arról, vagy legalábbis olvasni róla, hogy Bébitől, a szeretett néma nagynénitől tanulta meg János az anyai beszédet, az anyanyelvét. Nyilvánvaló, hogy életének ez az egyik olyan paradoxona, amit úgy kell értenünk, hogy ez részéről egy nagyon is elvonatkoztatott megállapítás. Vagyis az ő versbeszéde misztikus intuíciójával, visszafogottságában, „egyszerűségében”, lecsupaszított tisztaságában inkább a némák jelbeszédéhez, az imádságaink metanyelvéhez áll közelebb, mint a mindennapi beszélt nyelvhez, az anya- vagy apanyelvhez. Azt hiszem, hogy ebben az esetben is a tények szintjén megállapítható, s a realitások elíziumi mezején át a valóság régióiba eljuttatható felismerések vezérlő elvéről van itt szó, amely sok esetben felbukkan a költő gondolkodásának homlokterében, mert életre szólóan nem tudta elfogadni például azt, hogy sokak a valóságot hajlamosak összetéveszteni a tényekkel, holott a kettő nem egy s ugyanaz. Gyakran idézte Rilke szállóigévé lett mondatát: „Rettenetes, hogy a tényektől sose ismerjük meg a valóságot!”, ugyanakkor őáltala is tisztában volt azzal, hogy a „végső szó joga (a valóság nyelvén) nem a miénk”. Erről így vall például *A valóságról* című esszéjében: „Az imádság ott kezdődik, ahol a tények véget érnek. Ahogy a művész munkája is. Amikor Van Gogh megfest egy virágzó fát vagy bármi mást, vásznán és alkotó ihletében azt a paradicsomi állapotot kívánja visszahódítani, amikor a tények még makulátlan realitások voltak. Az „ő fái” attól szépek és valóságosak, mivel a paradicsom földjébe gyökereznek, az ágaikban a teremtés ereje nyilvánul meg. Az ember valóságszomját a kihűlt tények sose elégítik ki. A tények a valóságnak a küszöbe, megmerevült fölszíne csupán. A valóság, ami felé mi vágyakozunk, épp a fölszín mögé van befalazva.” Mit gondolhatunk ma minderről? Gondolhatjuk-e másképp akkor, amikor úgy látni, hogy az ezredfordulóra szinte mindent lerántottunk a tények küszöbére, s ott a legszebb reményeink és értékeink is diribdarabokra törtek már?

– *Biztos, hogy itt a magyar helyzet különösen nehéz, mert hiszen évtizedek teltek el úgy, hogy „rossz” szegénységben élünk. Egy kispolgári életvitelben inkább, mint abban az igazi szegénységben, amiről eddig beszéltünk. Ennek a kispolgári életnek a hirtelen veszélyeztetettségét, kitágulását hozta meg részben az elmúlt néhány év. Amikor a szerzésnek a mohósága vagy a megszerzett javak védelmének a határtalan ingerei hatalmasodtak el sok-sok emberen. S ez talán nem is vehető minden esetben rossz néven, mert a világ változása, egy ország helyzetének a hirtelen tört átalakulása hozta ezt az állapotot. Ugyanakkor sajnálatos, hogy így még inkább*

az jellemzi az életünket, hogy csakugyan a tényeknek a halmaza, a garmadája kápráztatja el és foglalkoztatja a polgárokat, s készíti őket olyan riadt cselekvésre vagy épp kapkodó mozgásra, amelyet napjainkban tapasztalunk. És ezért tűnnek el azok a nélkülözhetetlen, mélyebb emberi vonzalmak, kinek-kinek az életéből, melyek összetarthatnák közösségeinket, családjainkat. Van Pilinszkynek egy másik gyakran idézett képe is minderről, szívesen beszél az atyai házról, ahol az életünknek a fészke van, és ahová haza kell találnunk egyszer mindannyiunknak.

Ugye ez a hazatalálás a lényeg most. Én reménykedem abban, hogy Magyarországon is, az egész nemzet tehát, az első meglepetések és megrázkódtatások után észre fogja venni, hogy itt mégis miről van szó. Már most érzékelhető, hogy veszélyes a helyzet, mert hiszen ezt az első mámort a fogyasztói társadalom a reklámjaival igyekszik fenntartani, de mindenáron, akkor is, amikor az már magától lecsengene. Mondjuk úgy, ahogyan nyugaton is tanúi vagyunk annak, hogy a szexualitásnak vagy az erőszakosságnak a mítoszait tudatosan igyekeznek ébren tartani vagy épp fokozni, csak azért, mert az üzlet. És az önmagát gerjeszti, hogy a saját útján még tovább jusson, egészen a képtelenségig. Én azért hiszem azt, hogy ebből az állapotból előbb-utóbb magára eszmél a mi társadalmunk, és észre fogja venni, hogy ez üresjárat, így nem mehet tovább. Ennek jeleit ma már megtapasztalhatjuk az emberek érdeklődésében, a fiatalok között. Tanúi lehetünk a pozitív folyamatoknak is, a baj azonban valóban az, hogy gyanakvással is telve van a világ, amennyiben megengedi, hogy a tények szintjén áltassák, s az orránál fogva vezessék. Amikor a mélyebb igény felébred benne, akkor ideig-óráig gyanakvóbb lesz. S akkor nem nagyon meri rábízni magát a vezetőire. Pedig érzésem szerint ilyen vezető lesz Pilinszky János is. Lelki vezető, természetesen.

– Mindazonáltal összefüggéseiben úgy érzékelné, hogy félelmetes, de még ennél is mélyebbek a mindennapi bajok gyökerei. Ha jól emlékszem, akkor Maklári József, a Vox Humana karnagyának a váci piaristáknál tartott gyászmiséjén papként példabeszédében a társadalmi alapokat kérdőjelezte meg, kedves tanár úr. Többek között arról tett említést, hogy korunk elhúzódó válságának okai a kultúra és a civilizáció értékei összekeveredésének ok és okozati összefüggéseire vezethetők vissza mindenek előtt. Ez lehetne most beszélgetésünk további vezérfonala, vagyis az a kérdés, hogy a civilizáció és a kultúra milyen viszonyban állnak ma egymással. Mindennapjaink társadalmában meglehetősen elindult fölfelé egy ún. természetes építkezési, letisztulási vagy inkább gyógyulási folyamat, amelynek talán a vége felé járunk, vagyis hát, reményeink szerint ez már a „mélypont ünnepélye”, hogy Pilinszkyt idézzük.

– Én remélem, hogy annyiban természetes ez a letisztulás, amennyiben a civilizáció életfelszíni bőségének a rohamát képesek leszünk kezelni. Ez általában lökésekben köszönt ránk, nem egy követhető ritmusban fejlődik. És éppen ezért nehéz vele lépést tartani. Úgy jön, mint egy nyári virágzás. Egyszerre csak virágba

borulnak a fák, egyik napról a másikra, megváltozik körülöttünk a világ. A nyári virágzás persze mindenestől jó, de ez nem mindenestől pozitív folyamat, hanem egy olyan szédületet hozó állapot, amelyben az ember nem feltétlenül igazodik el időben. Nincs abban a helyzetben, hogy magára mértéket tudjon parancsolni. Egész egyszerűen megrészegeedik benne. S azután sajnos csak megkésve bír magára eszmélni. S legtöbbször nem egyszerűen a visszafelé vezető utat kell, hogy keresse ilyenkor a benne lévő, hanem azon túl kell, hogy lásson, és még azon is túl, ami most épp körülötte van. Messzebb tekinteni, mélyebben elgondolkodni, ez most a fontos. Én azt hiszem, hogy ennek a mélyebb gondolkodásnak a küszöbére jutott ma ez a társadalom, ez a mi generációnk, vagy talán az utánunk következők is.

Gondoljunk csak arra, hogy ezek a hírközlő eszközök, hogy mi mindent, mekkora információözönt zúdítanak ránk. Amiben itt élünk, az is egy óriási meglepetésként szakadt ránk. És még én egy televíziótlan korban voltam gyerek.

– Milyen jó! A rádiós generációk képzelőereje, képzelete, mesélő kedve összehasonlíthatatlanul más is, talán jobb is, mint a televíziózás korszakában felnőtt korosztályoké.

– *Én sem bánom, de egy emberöltő alatt lehet látni, nemcsak a televíziók sokasodtak, és nemcsak a csatorna lett több szám szerint, hanem mindenféle más hírközlő lehetőségek, eszközök is életre keltek. És ezek között az adók között el lehet veszni, még pedig jókedvűen lehet elveszni, úgy, hogy észre sem veszi az illető, hogy vesztett, csak éppen áldozata lett egy forgatagnak, amelyik könyörtelenül magával sodorja, mint Ophéliát a virágvízözön, amelybe végül is belefulladt. De tulajdonképpen azt hiszem, hogy lassanként eljutunk oda, amit már mondogatnak is, hogy ezeket az eszközöket használnunk kell tudni, meg kell tanulnunk kikapcsolni a televíziót, hogy egymással is egyre gyakrabban szót érthessünk.*

– S meg kell tanulni személyre szabottan az információk között szelektálni, mert az a nagy kérdés, hogy a jövőben erre mennyire leszünk képesek. Tehát hogy mindabból az információhalmazból, ami nap mint nap éri az idegrendszerünket, abból ki-ki mit tart meg magának.

De visszatérve Pilinszky Jánoshoz. Higgyük, azt mondta beszélgetésünk legelején, kedves tanár úr, hogy ő talán jó lelki vezetőnk lesz a harmadik évezredben. Vagy már az is, csak még a közvéleményben nem tudatosult. Ha pedig ez az örömteli hír valóság, akkor fontos tudnia mindenkinek, hogy Pilinszky János, mint érző-idegdúc, miként gondolkozott önmaga költői létéről, hívő emberségéről. Megvallotta többször is: „költő vagyok és katolikus”. Nem azt mondta tehát, hogy katolikus költő vagyok. A sorrend ebben az esetben bizony korántsem másodlagos, az egyetemesség elsődlegességére gondolva meg egyáltalán nem az.

– *Volt Pilinszkynek egy másik felelete is erre a kérdésre. Mikor megkérdezték tőle, hogy katolikus költőnek vallja-e magát, volt, amikor azt válaszolta, hogy nagyon*

szeretnék az lenni. S azt hiszem, hogy bizonyos értelemben ez pontosabb. Persze mindegyiket félre lehet érteni. Nem, nem vált benne ketté a hívő lélek és a költő. Tehát ha valaki úgy értelmezi, hogy katolikus és költő, akkor azt úgy érti, hogy a dolog kettévált. Létének egyik tartománya az, hogy vasárnap templomba jár, hétfőn, kedden meg verset ír. Nem, ez nem ezt jelenti, hanem azt, hogy a katolikussága nem program, amelynek a költészetét alárendeli, hogy, mondjuk, megverselje, vagy az emberek között propagálja valamilyen nemes értelmű költői módszerrel. Hanem a katolikussága, amely vívódó és küzdelmes hit, hűség volt gyerekkora hitéhez és Istenhez, az kérem szépen, az, nagyon mélyen átítatta az egész személyiségét, meghatározta az egész költészetét. De ez nem az ő dolga, hogy lemérje. És nem is program, hanem adottság. Ugyanúgy adottság Pilinszky számára a katolikussága, mint ahogyan az a tény, hogy magyar nyelven írt, és az anyanyelvét vállalta természetesen. Éppúgy vállalta mindazt, ami a katolikus mivoltából következett. És éppen ezért ez alázatos és nem programszerű harsány nem-tudom-miféle-dolog, amit most el akar adni, vagy másra akar rákényszeríteni, vagy rátukmálni, hanem óriási evidencia, amely ilyesféleképpen van jelen a költészetében. S én ezt nagyon-nagyon lényegesnek látom, minden ízében áthatja, ott is, ahol a kétségeiről szól és beszél.

– Ez a gondolatsor azért is fontos, amit most megosztott velem, velünk, mint piarista szerzetes, mert nyilván nem véletlen, hogy az a hívő, mélyen vallásos ember, aki Pilinszky János volt, épp Jelenits Istvánt választotta lelki vezetőjéül, hiszen gyóntató papja volt.

– Akkor meg is riadok mindjárt, mert...!

– ... mert, így még mélyebb, bensőségesebb titkok tudója lehet, még árnyaltabbaké, mint mondjuk irodalomtörténészként vagy egyszerűen csak olvasóként.

– A gyóntatót a titoktartás kötelezi, nemcsak akkor, amikor a gyónó él, hanem mindörökre. Úgyhogy azért én most nem a gyóntató szerepéből szeretnék szólni, hanem mint versei értelmezője. Meggyőződésem, ha a katolikus gondolkodás ismeretével és nagyon nyitott lélekkel közeledünk Pilinszky János verseihez, akkor pusztán a műveiből is ugyanazt olvashatjuk ki, mint a gyónásaiból. Tehát nem kell egy máshonnan való tudás.

– A versírás már önmagában is gyónásnak számít. De ahogy egy-egy vers értelmezése tekintetében is lehetnek homlokegyenest eltérő értelmezések, úgy ez a létező különbözőség másféle szellemi, érzelmi megnyilvánulásainkra is igaz lehet. Nem okvetetlenkedni akarok, de azért jó volna megtudni, hogy mi a véleménye az irodalomtörténésznek Kuklay Antal *A kráter peremén* című könyvéről, amelyben a szeretetéről, pedagógiájáról messze földön ismert körömi plébános szinte a tények szintjén, rendhagyó módon elemzi Pilinszky János költészetét.

– Azt én egy kicsit fenntartással szemlélem, mert azt gondolom, hogy túlságosan is rejtjelezett üzeneteket keres a Pilinszky-versekben. Akár azért, mert a rendszer

nem engedte, vagy minthogyha bármi más okból, nem tudni, hogy miből, de a költő nem akarta volna direkt módon kimondani azt sem, ami kimondható. Így akkor mondandóját egész egyszerűen belekódolta a műveibe. És ugyanakkor túlságosan allegorikusan fog fel bizonyos Pilinszky-verseket, amelyeket nem tartok szerencsésnek. Nem a versek tényleges világából adódik ez a fajta értelmezés. Tehát ő rögtön, ha mondjuk a hármasszámról van szó, akkor a Szentháromságra gondol. Vagy rögtön a nyitott sírra, ha a fények és árnyak megjelennek Krisztus sírjánál. Ezek azt hiszem, hogy nem igazi kódok, ezeket nem tartom valódi kulcsoknak.

– Valóban ellentmondásosnak hat ez a fajta megközelítés, főként, ha arra gondolok, hogy ahelyett, hogy a lehető legtágabb asszociációs térben elemeznénk egy-egy verset, jó descartes-i logikával, „racionálisan” lerántjuk azt a tények szintjére, bezárva ezzel a tágabb értelmezés lehetőségét.

Ha már a *Négysoros* az elején felemlítettük, akkor érdemes számba vennünk, hogy ennek az opusnak hányféle értelmezésbeli megoldása van. Az egyik jól ismert értelmezése az egyszerűen az, hogy „mind a négy sor értelmetlen”, mert a megnevezett tárgyakkal, abban az összefüggésben, amelyről a költemény beszél, sehol és semmiben nincs értelmezhető funkciójuk. Mit is keresnek a szegek a homokban? S mi az értelmük, szerepük a plakátoknak egy eső áztatta magányos éjszakában? Miért ég egy olyan házban a villany, ahol nincsen senki? Hovatovább, maga a vérontás értelmetlen, erre fut ki maga a vers. Ez persze rendben is volna, az első asszociálható hámréteg tekintetében. Ám amikor megtudjuk, hogy a költőt abban az időben, amikor a vers születik, épp elhagyta a felesége. Elmondása szerint hosszabb távolléte után, mit sem sejtve hazatért, az üres, bútorozatlan lakás, a folyosón égve hagyott villany látványa az elhagyatottságnak, a kiteszítottságnak, a magánynak, az árvaságnak egy olyan szintű drámai érzését keltették benne, amelynek szorításában megszületett ez a páratlan, elképzeltetően az egész 20 századot átfogóan jellemző *Négysoros*, minden idők *négysorosa*.

Ebben a vershelyzetben, nyilván valami olyasmi van egyidejűleg jelen, valamiknek, látszólag össze nem illő tárgyakkal az egymáshoz rendeléséről van itt szó úgy, ahogy az addig nem létezett, s ahogy az soha többé meg nem ismétlődhet. S ez nem más, mint az a világhiány, ami formát talál, épp ott és akkor egy *négysoros* versben, ami egy kort, egy egész századot jellemez és minősít.

– *Igen, nagyon érdekes nála, hogy sok verse konkrét emlékekre épül, szinte azt mondhatnám, hogy majdnem mindegyik, amiről tudunk. De nem biztos, hogy ezeknek az élettani feltárása igazán hozzájárul a vers megfejtéséhez. És az sem biztos, hogy ezeket a verseket így kell megfejteni.*

Azt például, hogy a Vénkisasszony kicsoda? Vagy hogy a fiatal Pilinszky börtöntöltelék között töltötte a gyerekkorát? Ezt, nem biztos, hogy szükséges tudnunk ahhoz, hogy mondjuk a Vénkisasszonyról szóló verset azzal a lélekkel olvassuk, amivel

a költő titkait képesek leszünk szóra bírni. Nem azok a titkok, hogy honnan vette a habarcsot, a saját emlékeinek milyen rétegeiből. Vagy hogy egy-egy lírai művénél mire alapozta a konkrét képi kiindulást. Nem ezek az életrajzi vonatkozások, nem ezeknek a felfejtése viszi közelebb az olvasót, a versmondót a műhöz. Biztos azonban, hogy az ellenőrzésnek ez a módszere nem rossz, meg nem is baj, hogyha ezt valaki tudja. De ha nem tudja, akkor átengedi magát a versnek, és nem mint megfeytésre váró rejtvényt, hanem mint egy titokra utaló jelet értelmezi. Ha valaki Kuklay Antal olvasatát követi, úgy nem gondolom, hogy közelebb jut Pilinszky költői valóságához.

– A Szög és olaj utószavában, a szerkesztés szempontjairól, melyet Jelenits István szerkesztőként határozhatott meg, a következőket olvasom: Ne feledkezzük meg arról, amikor Pilinszky János prózai írásait a kezünkbe vesszük, hogy egy lírikus műveit olvassuk. „Erre elsősorban nem a nyelv költői szépsége, pontossága emlékeztet, hanem ami annál még fontosabb, az írások lírai hitele. Nem mintha a „lírikus” folyton önmagát boncolgatná, vagy mindenáron egyénieskedni akarna. Pilinszky úgy személyes, mint Bach, akit oly csodálattal és együttérzéssel emleget írásaiban.”

Ez alapján az az érzése az olvasónak, mintha mind a mai napig kritikai, irodalomtörténeti viták folynának arról, hogy vajon hol a helye Pilinszky esszéinek, vallomásos prózájának, publicisztikai írásainak az életmű egészében.

– *Én nagyon is meg vagyok győződve arról, hogy ezek az írások egyenlő értékűek a verseivel. Ám a költő barátai között voltak olyanok, akik az egész kereszténységgel nem nagyon tudtak mit kezdeni. Ők ezért úgy látták, hogy ez egy amolyan házi feladat. Pilinszky az Új Embertől kap pénzt, ott kapott állást, státuszt, így természetesen eleget kell tennie annak, hogy időről időre cikkeket, írásokat szállít a munkáltatójának. S mivel derék ember, ezt sem akarja akármilyen szinten megoldani, igyekszik jól csinálni. De hát sokkal igazabb és sokkal személyesebb lírai hitelű írások ezek, mintsem hogy bárki mellékes műveknek tekinthetné az Új Emberben megjelenteket. S éppen a verseknek és a prózai írásoknak a nyelvi kapcsolata, tematikai összefonódása mutatja, hogy egy-egy versnek például így lehet megtalálni az előzményét. Máskor egy lírai műnek lesz a folytatása egy-egy prózai darab.*

Nem egyszerűen utánérzés a Pilinszky-próza, hanem gyönyörű kifejtése vagy második tétele annak a költeménynek, amely az alapot képezi. Ezeket az összefüggéseket én nagyon fontosnak tartom, és azt hiszem, hogy a Pilinszky-filológiának ezeket érdemes lesz feltárnia és bejárnia egyszer, mert ezek, valóban közelebb segítenek a mű igazi akusztikájának meghallásához, felfogásához.

– A mai találkozásunkra készülve megbeszéltük, hogy az adventi időre való tekintettel, versekkel fogjuk zárni beszélgetésünket. Arról persze nem volt szó, hogy milyen versekkel.

– *Igen. A kései Pilinszkytól egy nagyon egyszerű kis verset olvasnék fel. Ez megint olyan terület, ahol azok a barátok, akik az első korszakot fedezték fel maguknak,*

azok sokszor úgy érzik, hogy a kései versek csak morzsák a korábbi Pilinszky asztaláról. Én egyre inkább úgy érzem, hogy ez a második Pilinszky még szabadabban adja azt, ami költészetének igazi lényege. Van egy ilyen verse, ezt gondoltam most befejezésül elmondani.

Az ember itt

Az ember itt kevés a szeretetre.
Elég, ha hálás legbelül.
ezért-azért; egy szóval mindenért.

Valójában két szót, mit ismerek,
bűn és imádság két szavát.
Az egyik hozzám tartozik.
A másik elhelyezhetetlen.

– Pilinszky János halála óta minden olyan költői estre, baráti találkozóra, ahol az ő, végtelen szabadságot teremtő véd-szelleme jelenvalóvá lehet, meghívót küldök Budapestre, a Hajós utca 1-be. A leveleim közül retúr, *a címzett ismeretlen* felirattal eddig még egyetlenegy sem érkezett vissza. Ez úgy hiszem, jó jel, s, azóta is olykor, ha már „minden-minden elhagyott”, s az ő verseit olvashatom, akkor még mindig van merszem reménykedni az örökkéval(1)óságban.

(helyzetjelentés)

Címzett: Bp., Hajós utca 1.

Kedves Mester !

Harmadnap múltán
engedelmére jelentem

hogyan lenn és fenn

hogyan fent és lent

hogyan Ők ott ketten

N é m e t h és P i l i n s z k y

Budapesten

az Útnak két oldalán

egymással szemben

egymásra szegeztetten

egymást átvérző

játékos örületben

...

Ők ott ketten –
per omnia
saecula
saeculorum
– in aeternum
Ámen!

(Farkasrét, 1981. június 4.)

Németh Péter Mikola

A váci Madách Televízió Új Uránia című művészeti, bölcséleti műsorában, 1998 adventjén elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.

Csontos Márta

Nietzsche hátat fordít a lényeknek

Ne higgyetek a lényeknek,
a lényeg halott.
Amit naponta teremtek,
estére hátat fordít nekem,
amit lebontok újra építi
magát, amit magamba
temetek túlél kacagva.
Amit ma emberinek látok,
nem szegődik mellém társnak.
Nincs engedélyem a mennyországba,
csak a kapuig juthatok el.
Szabad akartam lenni,
így kaptam belépőt a pokolba.
Felettem ördög-szagú semmi.
Megtanultam nőszobrot emelni,
megtanultam miattuk ölni.
Élveztem kísértésbe esni,
hátat fordítottam a tömegnek.
s vállamra véve cipeltem
a magamra vállalt csodát.
Rajzoltam vásznamra napfelkeltét,
s Zarathustra mesteri tanácsán
próbáltam erényem ikonba festeni.
Egyszer megtanulok végre
értelmesen szenvedni, s az
ige szelleme megnemesít.
Lesöpört magáról az ég.
Istennel nem cserélhetek
szerepet.

Kierkegaard istennel szemközti énje

Véges lényként állok
önmagam előtt, s nem
tudom hogyan szorítsak
magamban helyet neked.

Hogyan kap hangsúlyt
a mérték, ha nem tudom
minek valljam magam?

Bűnöző vagyok előtted,
pogány gyönyörök öre,
ki nem érti saját lényét,
csillaggá növelve kétségbeesését.

Hiányod mélységébe merülve
megsemmisítem magam,
s engedelmes szolgád leszek
a hit börtönébe zárva.

Hamis fénybe gázolva
saját csendjébe zár a
bűnbe láncolt jelenlét.

A sehol szélén

A megmozdult ürességben
 egyetlen, piszkos felhő az ég.
 Ébredésem sugara fölém hajol.
 Talán a szél hangja
 zajong bennem, talán
 a Hold udvara zár magába.
 Véretem szívja a hajnal.
 Próbálok önnön fényemhez szoktatni magam.

Titkok harangja

Dali képei előtt

Törékeny formákba
 oltott színek, lesben
 álló sóhaj, szent rémület.

Milyen kaland
 fürdőzik olajos árnyak
 sötét kínjában, s milyen
 messzire nyúlik a látszat
 portyázó keze? Hol van
 a pajkosságot oldó szédület?
 Lángot lobban a tél,
 gyertyát gyújt a Hold
 tiszta éjszakán, s a
 titkok nehéz harangja
 alatt megfullad a
 maradék mámor.
 Feltálatad lelked
 a döbbenet asztalán.

S a ledőlt rendben
 új világot teremt a zűrzavar.

Befalazva

Vakablakból nézed a világot,
 s hús évé ígérsz egy
 kastélyt nekem.
 Mantrázod teremtőd
 nevét, s más takarója
 alatt várod, míg a csoda
 véletlen ideér.
 Most tető nélküli
 parasztházadba
 szivárogo a napfelkelte.
 Mégis, azt hiszed, végre
 felemelkedhetsz a megszentelt
 megsemmisülésbe.
 Isten nevében kuporogsz,
 mint kísérleti állat, s megszedülsz,
 ha forgat a bizonytalanság.
 Holnap nagykabátban mosol
 fogat, s ha szívet karcolsz
 a jégvirágos tükörbe,
 arcom nem látod benne.
 Messziről nézlek, egy
 távoli szerelem merényletéből.

Szekeres Mária

Szárnyalásaim

szárnyam ha volna
összecsuknám.
néma csendben
arcomat
fedném vele
míg kéklő felhők alól
tekinteted melengetne.
oly sok a zűr itt benn, Uram
oly sok a vak út agyamban
míg kéklő felhők tekintenek rám
az Ostya ragyogásán.
szárnyam ha volna, összecsuknám.
így állok most előtted:
magamban gubanc,
de fénylő tekinteted vigasza
így is az égbe emel Hozzád.
szárnyam ha volna... mindegy
is már: fejem szíveden pihen,
érezem, és ez több már
minden elvetélt szárnyalásnál.

Mi kellene még?

Vannak szavaim Feléd.
sűrű a gondolat –
hogyan érintselek?
szavam most elakad.
egy vagyok, kit választottál,
de az utat nem ismerem.
tekintetedbe fűzve
árad rám a kegyelem,
de sárba, betonba törten
egy szál virág: lelkem
ájulva int Feléd.
egy vagyok, kit választottál,
előttem a bor, s a kenyér,
mivel ma is tápláltál.
szelíden kérded most:
mi kellene még?

Utak és szavak

meríthetek-e fényedből, Uram?
szavaim papírra hullanak.
dráma ez is, vagy vak utak...
ebben is Te mutatsz utat?
föld fölött járok, míg
testemben az idő, a Te időd...
de dráma van – szelíden,
hiszen látnom engeded
Fényedben magam, s
e találkozás sebeidből
felvérzi már minden utam.

Lépteim

Nesztelen lépek
dübörgő torkolattüzek,
s magam rejtett aknáí
között.

Nesztelen lépek kígyók,
skorpiók zöld bőrfoszlánynain.

Hulló vakolat közt

szemem lőrése

békés tájra figyel:

a madarak innen

nem menekülnek...

Sebek

úgy lépek át Veled

szűrős bokrok ágain,

mint feltámadott tested

a töviskoronán.

s úgy hordom a tövissek nyomait,

mint Szent Arcod

a korona

sebzett

krátereit.

G. Komoróczy Emőke

„Az újat, a jelentőset oltsd ősi gyökérbe..”

Pozsgai Györgyi: *Holdmadár*, 2009; *A Nap kapujában*, 2010

„Nem mártózom meg
a Léthé vizében
máglya mind ami volt,
s körbelobog.
Mágiásulok...
Madarak röptével
Mérem életem”

(*Feledetlenség*)

Pozsgai Györgyi újabb kötetei bizonyos értelemben a korábbiak szerves folytatásának tekinthetők: a „belső napló” további élményekkel, tapasztalatokkal való gyarapítása adja különös varázsukat. Prózakötetét (*A Nap kapujában*) leginkább szubjektív szemléletű, szépirodalmi igényű úti beszámolóknak, sőt művelődés- és művészettörténeti kalauznak /is/ tekinthetjük. Az ősi Egyiptom máig megőrzött csodáit tárja fel benne, részint már-már tudományos felkészültségű, régészhez illő alapossgal; másrészt viszont szépirodalmi mélységű átéléssel, benső azonosulással. Külön kötetben (*Holdmadár*) gyűjtötte egybe – jórészt e rendkívüli utazás által ihletett – verseit, amelyek mintegy kiegészítik-árnyalják az egyiptomi tájhoz, a fantasztikus műemlékekhez kapcsolódó élményeit; s az ősi szimbólum világgal elvegyülve páratlanul *személyes* képet nyújtanak erről az archaikus s mégis modern kultúráról.

Alámerülve az emberiség Idő-óceánjába, a szerző szakkönyvekből tudatosan felkészülve, már előre barátkozik-ismerkedik azzal a számára korántsem idegen valósággal, amelyben – fia s arabul tudó férje társaságában – három hetet készül eltölteni. Az ókori kultúra ezoterikus vonulatának átbúvárlása, az *Egyiptomi Halottaskönyv*, a sumer és akkád mítoszok s Plutarkhosz műveinek tanulmányozása megkönnyíti számára, hogy spirituálisan is bejárja azt a misztikus utat, amely a földi „labirintus” sötétségéből a megvilágosodás fényragyogásáig vezet, aki a mélység/magasság mágikus lépcsőfokain felfelé haladni képes/akar. Ez az út természetesen nem könnyű; sőt bizonyos értelemben „szenvédéstörténet” a természeti Énünkötől való „megszabadulás”, megtisztulás folyamata, mint volt Gilgamesé egykoron. A „pokoljárás” nem kerülheti el az, aki a léttitkok megismerésére, „halhatatlanságra” vágyik (*Aki látta a mélységet* című bevezető rész). Minden, amit megismerünk: a miénk, s amit tovább sugárzunk magunkból, az lényünk halhatatlan része – vallja az író. „Élünk tovább mindenben,

amit látunk; azokban, akiket megöleltünk, és mindabban, amit megalkottunk. Élünk megőrzött mosolyunkban, gyermekeink szemében, társunk megőszült hajában, ott vagyunk az elfelejtett könnyekben. Őriz minket a táj, a Nap, a Hold; csillagok sziporkáznak felettünk”. Hervadásunkból, mint minden elmúlásból, új élet sarjad. Ahogy versben megénekli: „Más-más úton / egy a végzetünk... / madarak dalában / mindig ott leszünk / csend ezüst havával / elkeveredünk” (*Irgalmatlan*).

Egyiptom az emberi kultúra legősibb rétegeinek bölcsője; a Szfinx őrzi a legmélyebb léttitkokat és a szent tudást Élet / Halál mezsgyéjének átjárhatóságáról, a Holtak Birodalmának rejtelméről. A halál – a Halottaskönyv szerint – szimbolikus fényutazás, a „megvilágosodás” legfontosabb lépcsőfoka. A távozó lélek a „megmérettetés” után – ha kiállta a próbát – Ozirisz Birodalmába érkezik, ahol elnyeri békéjét s az örök életet. Az Alvilágot Ré, a Napisten világítja be, s Ozirisz, aki maga is átélte a halál-feltámadás misztériumát, segíti az útját kereső lelket, hogy ne tévedjen el káprázatai labirintusában, hiszen akkor a végleges halálba (megsemmisülésbe) hull. Madárszárnyú felesége, testvérhúga, Ízisz szárnyaival oltalmazza a túlvilági utazót, aki bebalzsamozva, múmiaként költözik a sírba, ahonnan majd lelke kilép a Fénybe, s Ozirisszel eggyé válva éli tovább túlvilági életét. Ezt a fantasztikus fényutazást, a beavattatás felemelő titkát érzékelteti Mozart a *Varázsfuvolában*, Sarastro földöntúli *áriájában*. S Pozsgai Györgyi – köznapi Énjétől már-már elszakadva, „istenek” közé lépve – képzeletben ugyancsak átéli ezt a misztériumot: „Démonaid legyőzve / fényre tisztulsz. / Még érzed / az érintés pillanatát; / Ozirisz, Ízisz / öleli lelked. / Múltaddal egy vagy, / ébredő Napra / emeled tekinteted” (*Halottaskönyv*).

Így vág neki családjával a rendkívüli útnak, amelynek során egyszerre figyel az Élet köznapi és mitikus szintjére, mélyen megélve a kontrasztot a jelenkori és az ősi – ma már jobbára csak műemlékeiben létező – Egyiptom között. Gondolatai ide-oda cikáznak a két szint között, miközben érzékeli: a több ezer éves kultúra s az egykor spirituálisan magas fokon élő nép lassan alásüllyed az Idő homoktengerében. Természetesen a jelenkori Egyiptomot is érdeklődéssel szemléli; elsősorban mégis a régmúlt emlékeinek nyomába szegődik.

Kairó, a modern világváros, ahol popzene, heavy metal, amerikai stílusú reklámözön s dübörgő autócsorda fogadja őket, meglepi, de nem kápráztatja el. Viszont a nap öt imaórája (amit a Korán a moszlimoknak a legszigorúbban előír) váratlan újdonságként hat rá: az emberek – bárhol is vannak – leterítik imaszőnyegeiket, s csendes meditációba merülnek. Majd *Allah Akbar!* felkiáltással felállva, ki-ki folytatja a maga megszokott köznapi útját. A mecseteknek se szeri, se száma; az iszlám térhódítása s az i. sz. VII. századtól virágzó arab építészet (amely az egyiptomi–görög–római–bizánci elemeket is magába olvasztotta) kiemelkedő alkotásokat hozott létre fantasztikus ornamentális művészetében. A modern Kairó megalapítója Mohamed Ali volt a XIX. sz. derekán; az általa építtetett mecset karcsú minaretjeivel, híres óra-

csarnokával ma Kairó turisztikai központja. M. Ali márvány sírboltja a tágas ima-csarnok bejáratánál a Citadellával együtt a város szimbóluma.

Az ősi rítusok, misztikus szertartások különösen érdeklik az írónt. A hajdani karaván-szeráj épületében, Vakála-el-Ghúriban a „kerengő dervisek” misztériumával kapcsolatos tapasztalatait elbűvölt részletességgel meséli el. A szufi tanítást követő Mavlavíja rend tagjai (akik önmegtartóztatási, szegénységi fogadalmat tesznek) a meditáció, a tánc, a mantraszerű, monoton ritmikus zene kíséretében, dervisdobok pergése közepette, transzállapotban Istennel egyesülnek. Eközben maga a nézőközönség is meditációs utazásban részesül. A szerző mély átéléssel örökíti meg a látványt: az eleinte egyenként pergő-forgó dervisek végül hatalmas körben egyesülve felveszik az egyre gyorsuló dobok monoton ritmusát; majd szírványos, geometrikus mintájú szoknyájukban mind gyorsabban keringve, egyetlen pompás látványba – óriás-mandalába – olvadnak. Majd kilépve szoknyájukból, testük előtt pergetik-forgatják azt, maguk is egyre sebesebben forognak, olyannyira, hogy az már szinte mozdulatlanságnak tűnik. A csúcspontot elérve fokozatosan visszatérnek a lágyabb ritmusok, a fenséges, nyugodt dallamok. A *Körben* című versben idézi fel a költő ezt a semmihez nem fogható csendet, nyugalmat: „Mecset mélyén / kereng gyűrűzve a lélek, / fennen szárnyaló / áldást idéz. /.../ Mandala közepén / megáll az idő – / múlt... jövő... / nem felel. / Egy körbe érkezel...” S aztán? – „olyan érzés kerít hatalmába, mintha egy napokon át tartó hajóút után a hajóból kiszállva a szárazföld is hullámmána alattad. A rejtelmes örömrzés körbetáncol, és lassan karjaiba zár az éjszaka”. Ez hát a Szellem hatalma: megtalálni a lélek békéjét; amit a köznapi nyüzsgésben-rohanásban soha nem élhet át az ember. Ez az élmény természetesen a modern metropolis belvárosában nem szerezhető meg! (*Hangok, Allah oltalmában* című fejezetek).

Viszont ugyanezt a békét őrzik Kairó híres múzeumai s a város központjától meglehetősen távol eső Gíza fantasztikus piramisai (*Teremtett halhatatlanság, Önistenülés* című részek). A nagyhírű Kheopsz piramis klasszikus egyszerűsége s mégis végtelenül bonyolult megszerkesztettsége, a geometrikus formák letisztult arányai (ami az arany metszés szabályainak ismeretére utal!) talán még az atlantisi orákulumok idejéből megőrzött ősi titkokról árulkodik. A Nagy Piramis mintha magát a Kosmoszt szimbolizálná: a Világtér középpontjában a Nap áll, az egyes napszakokban a Piramis más-más oldalát világítja meg. A fényjáték jelzi az idő múlását s a különböző évszakokat, így az ősidőkben a piramis nyilván kalendáriumként /is/ funkcionált. Építészeti struktúrájában a Kheopsz az emberi evolúció 7 fokozatát követi (az anyagi megbéklyózottságtól a spirituális ébredésig); így nyilvánvalóan eredetileg kultikus szent hely volt beavatási funkcióval. Talán nem is temetkezési céllal épült (mint a többi piramis), hiszen különböző korok régészei – sorra megnyitva a belső kamrákat – Khufu fáraó múmiájára mindmáig nem akadtak rá. Sírhelyének titkát veje, az építőmester, magával vitte a túlvilágra. Lehet, hogy a gigászi szellemi energia-központ

csupán „beavatott” felfedezőre vár, aki előtt majd megszólal a Szfinx, eme fenséges, félelmetes „házórző”, melynek óriás üres szeméből erő, energia, szigorú kérlelhetetlenség árad, s továbbadja az utódoknak az atlantiszi korszak hermetikus (Hermésztől származó) „üzenetét”. A Szfinx homlokát a szent ureusz-kígyó övezi, s „mintha az világ lelkei sűrűsödneek zömök alakjában”.

Pozsgai Györgyinek kiváló érzéke van a „léttitkok” faggatásához – már-már „megszólaltatja” a Szfinxet, amely Ré napisten életadó fényében várakozó, álomba merült óriásként szunnyad évezredek óta a Nílus partján. Ámulatba ejti a Kheopszot övező 9 kisebb piramis is: „a gúlák megközelíthetetlen nyugalma és harmóniája, /.../ a tudás, szépség és titokzatosság légköre” árad együttesükből. Kissé távolabb a gondola alakú Napbárka, amelyre 1954-ben találtak rá a régészek az egyik piramis melletti árokban. Ők nevezték el Napbárkának, s gondosan restaurálva elhelyezték egy múzeumban; kellékeit (facsapok, sodrott kötelek stb.) vitrinekben állították ki. Ókori festményeken látható az emeletes óriáshajó, amelyen a napisten tette meg nap mint nap az útját (mint a görögöknél Héliosz isten a Napszekéren). Ez volt a halott fáraók bebalzsamozott testének szállító eszköze is, amelyen Memphisből, az akkori fővárosból úsztatták le őket a Níluson; majd szántalpakon sírkamrájukhoz vontatták őket. A gyönyörű hieroglifákkal ékesített gúlák háttérében a Szerápeum látható, ahová az Ápisz-bikákat temették. Az egészhet hatalmas halotti templom-együttes övezi; a szemlélő előtt egy képzeletbeli metropolisz körvonalai bontakoznak ki. Távolabb, a szakkarai romterületen az archaikus királysírokból kialakított különleges formájú lépcsős piramisok láthatók. Látványuk a mezopotámiai zikkuratokhoz hasonló. Még távolabb – Memphishez közelítve – a nagyhírű Vörös Piramis látható (ez a világ legrégebb igazi piramisa; a megpatinásodott mészke vörös színéről nevezték el). Körötte pedig már a sivatagi táj...

Az író nő annyira szemléletesen, a külső s belső képzelethez egyaránt szólva jeleníti meg ezt az ókori csodát, hogy szinte magunk is részesei vagyunk; s az ősi egyiptomiak fejével gondolkozunk, átvéve mitológiájukat, halottkultuszukat. A túlvilág itt természetesen valósággá válik, s ki-be járhatunk a halál-kapun, a napisten előtt leborulva. Az iszonyatos forróság, ami a tájból perzselőn árad, ellentétben van a holtak csendes, hűvös birodalmával; s e kettősség – éppúgy mint a Sötétség és Világosság dualitása – átjárhatóvá teszi (a mi fogalmaink szerinti) szakadékot a két létszféra között.

A kairói világhírű múzeumok nem kevésbé fantasztikus élményeket tartogatnak a kiránduló család számára (*Múzeum-oázisok* című fejezet). Különös világ tárul fel előttük az *Egyiptomi Múzeum* ókori szobrokkal, díszcserjékkel teli óriásparkjában sétálva, amelynek dús díszítésű kovácsoltvas kapuját két fenséges Szfinx szimmetrikus szobra őrzi. A lenyűgöző látványt a költő nő versben örökíti meg: „Létbe kapaszkodik az őstermészet egy parkban, / fények dajkálta pálmák közt / az ókor rejtekezik” (*Szövedék*). Odabent a Narmer-paletta, amely Alsó- és Felső-Egyiptom egyesülésének időpontját,

az egyiptomi történelem kezdetét jelzi: ekkortól uralkodnak a fáraók 30 dinasztián keresztül. Végighaladva a múzeum csarnokain (Ó-, Közép- és Új-Birodalom), szinte megelevenednek az egyiptomi istenek és „isteni” fáraók szobrai, az életképekkel gazdagon díszített szarkofágok, gránitszfinxek; Nefertiti – Ekhnaton felesége – különlegesen szép, de torzóban maradt brüszkje s a gyermek II. Ramszessel közös gránitszobra, a kisfiú mellett sólyom: ő a „szárnyas isten”. A múmiák termének dísztelen kopársága megrendítő; II. Ramszesz „összeaszott teste, szőke haja, vékony nyaka”, „arcán a vég tudatosulásának fájdalma” együttérző részvétellel tölti el a szemlélőket. Egy másik teremben állatmúmiák, mellettük szebbnél szebb usébtik és apró szobrocskák: mindannyian a halott túlvilági szolgálatára vannak rendelve. A falon végig, papi-ruszon, körbefut a Halottak Könyve.

A szerzőre a legmélyebb benyomást mégis a *Tutanhamon Galéria* tette, páratlanul gazdag kincseivel s az uralkodó fantasztikus, nemes anyagokból készült, idealizált emberi arcot formázó halotti maszkjával. A fáraó díszes szarkofágja többrétegű (a külső, a legdíszesebb, a Királyok völgyében van elhelyezve); a két belső arany-, lápisz-, lazuli-, kalcit-, obszidián ékszerekkel díszített, ember-formájú koporsó. Külön teremben látható a híres drágakő berakásos, faragott oroszlános trónszék, amely már a fáraó atyjának is trónusa volt; Ekhnaton és Nefertiti uralkodása idejéből vett életképekkel ékesítve. A festményeken szinte világitanak a színek, a trónszék hátán a *Tutanhaton* név (az Aton-kultusz reprezentatív jele). Ré-Amon napisten után Aton, majd Ozirisz istenek uralma már bizonyos értelmű hanyatlást jelzett az egyiptomi történelemben. És mégis, a költő a „napveretes isten” égi ragyogását csodálva, „susorgó sámán-könnyekkel” arcán, újra meg újra átéli: „Napba öltözött / szenvedélyem / fentre vissza- / költözött; / kozmikus út visz / való s árny között” (*Igéző és Igézet* című versek).

Az *Egyiptomi Modern Művészet Nemzeti Múzeuma* XX. századi festményeivel, grafikáival, a naiv festők modorában festett, Chagall képeire emlékeztető lebegő figuráival, idealizált keleti tájképeivel, családi együtteseket megörökítő kisplasztikáival, Egyiptom múltját-jelenét megidéző absztrakt alkotásaival a keleti világ sajátos szellemiségét sugározza. A fény itt is áthat mindent; az elvontabb művek hangsúlyozottan kiemelik a sötétségből és káoszból a művészet által teremtett / képviselt absztrakt (geometrikus) Rendet. Az ornamentális alakzatok (gyönyörű geometrikus minták, stilizált növényi motívumok, egymásba fonódó kacskaringós indák stb.) mintegy „leképezik” a világegyetem kaotikus valóságából született kozmikus Harmóniát, az egymásnak ellentmondó részletek „isteni” Rendjét, egyensúlyi állapotát. A szerző úgy érzi: mintha „Picasso művészetének bölcsője” tárult volna fel előtte; mintha az ő absztrakt figurái, az egymásra vetített, egymást elfedő arcok kaleidoszkópja lebegne szeme előtt. A geometriai formákból felépített mikrokozmosz voltaképpen a makrokozmosz „tükre”: a káoszból született

Egyensúly szimbóluma. Íme, tehát nem is áll egymástól annyira távol az ősi és a modern művészet! – amelyet ellenfelei „hagyománytalan”-nak tartanak...

Az *Iszlám Művészetek Múzeumát* ugyan tatarozás miatt zárva találták, de a kis család – az arabul jól beszélő apának köszönhetően – mégis megtekinthetett egy gazdag levéltári gyűjteményt. A könyvritkaságok ámulatba ejtették őket. Firdauszi *Sáhnámeja (Királyok Könyve)* a perzsa múltba, a *Szaszanída-dinasztia* 641-ig tartó uralmának történetébe kínált bepillantást. Az arab hódítás utáni időkből a moszlim vallás dokumentumai (a Korán különböző változatokban, világtérképek, enciklopédiák, különféle hivatalos kéziratok, politikai iratok, indiai anekdotakincsek, állatmese-gyűjtemények, Közel-Kelet országaiból idekerült szent könyvek, ősnymtatványok stb.) felbecsülhetetlen értékűek. A *Korán* iraki–iráni–török–egyiptomi kiadásai, az ősi perzsa, török versgyűjtemények, a Háfiz-antológia s egyéb diwanok, régi fonográfok, egyiptomi pénzermék – mind-mind olyan ritkaságok, amelyeket így, együttesen látni csak kivételes esetekben lehet.

Ezek a különleges múzeumok olyan páratlan élmény- és ismeretanyagot nyújtottak a tájékozódni kívánó kis családnak, amilyen soha nem szerezhető meg pusztán könyvekből. Meglepetve tapasztalták, hogy a *Mahmud Khalil Múzeum* – az 1940-es évek közismert egyiptomi politikusa, Mohamed Mahmud Khalil európai stílusú villájában – mennyire gazdag XIX–XX. századi képzőművészeti gyűjteményt kínál a látogatóknak. Delacroix, Rubens, Rodin, Monet, Toulouse-Lautrec, Pissarro, Sisley, Picasso, Van Gogh stb. festményei mellett légiés kínai porcelánok, Sárkány- és Buddha-szobrok s más egyéb fantasztikus keleti műkincsek láthatók itt. Ingres Fatima: *Odalizsk*, *Midász király* című képei, Gauguin *Dominicai látképe* a világritkaságok körébe tartoznak. Az író nő ámulva élte át a keleti és a nyugati kultúra lehetséges szintézisét, felismerve, hogy nem csupán műtárgyak együttesét, hanem egy sajátos szellemiséget őriz ez az épület: a kifinomult ízléssel összeválogatott keleti-nyugati kultúrkinccs tökéletes harmóniában van egymással.

Pozsgai Györgyi különleges érzékenységgel figyel az egyiptomi szellemiség sajátosságaira; de azért észreveszi a köznapok Kairójának egészen más jellegű „kínálatát” is (*Elemi közelségben* és *Allah oltalmában* című részek). Turistaútjuk centrumában, a fővárosban meglehetősen sokat időznek; bejárják utcáit-tereit, hol hátizsákkal, gyalogosan, hol taxival közlekednek; közben fotóznak, videofelvételeket készítenek. Nagyokat sétálnak a diplomatanegyedben, a gyönyörű pálmákkal, fikuszokkal, különleges virágokkal szegélyezett Nílus-parton, szinte alámerülve a folyó metafizikai mélységeibe. „Holddajka, / istennőt ringató bölcső. / Ízisz ezüstkoronája. / Kihunynak a fények – / sodródik az ár, / sugárhajtású íbiszek / kifutója a víztükör – / időalagút” (*Nílus*). Megcsodálják a régies bazárok különleges kínálatát (ruhák, ékszerek, vízzipák, fűszerek stb.); élvezik az arabok előzékeny vendégszeretetét, gyönyörködnek az európaias kirakatokban. Ugyanakkor kínosan tapasztalják, hogy az elhanyagolt, po-

ros-piszkos utcákon, az igénytelen házak tövében ágrólszakadt koldusok tanyáznak; lepusztult kioszkok, olcsó áruk „zsibvására” veszi őket körül. Túl nagy a kontraszt a valóság és a művészet világa között! Az utcákon lépten-nyomon az arab építészet, iparművészet remekei; a minaretek, korán-iskolák (medreszék); a kívül dísztelen mecsetek belső tereit, a falakat, kupolákat mindenütt fantasztikus geometrikus minták borítják, mint a keleti szőnyegeket. A színek pompás bősége is ahhoz hasonló. Az iszlám negyedben a *Fellegvár* felé vezető utat részint évszázadokkal korábbi, részint egészen modern, XX. századi építésű díszes mecsetek sora övezi; a házakon cirádás kőfaragások, stilizált levelek, indák, geometrikus és növényi ornamentika. A figurális ábrázolás ritka kivétel itt. A citadellából alátékintve maga a város mint egy „ezeregyéjszakás, mesés Kelet” terül el, fantasztikus keleti szőnyegként. Pedig a terrakotta színű épületek fölött por és szmog lebeg, mintha örökké ködfelhő borítaná. De így is feledhetetlen látvány!

Természetesen a kereszténységnek is vannak bástyái Kairóban, de itt az is ősi tradícióra épül (*A kopt kereszt fényében*). A koptok Egyiptom őslakói, a fáraó-kori egyiptomiak egyenes ági leszármazottai (amit ősi mediterrán jellegük, öltözködésük, egész viselkedéskultúrájuk, személyi higiénijük is kifejez). Rendezett és tiszta negyedben, az Óvárosban élnek, templomaik és az ank-kereszt, amely minden díszítő elem kultikus jelképsorában ott ragyog, voltaképpen a Hermész Trismegisztoz-s-i hagyományt őrzik: az ank – az örök élet jelképe – kulcs a Magasabb Világok kapujához (a spirituális evolúció szimbóluma). A hagyomány szerint az „örömhírt” Szent Márk evangélista vitte el hozzájuk; kb. i. sz. 300-tól élte itt virágkorát a kopt kereszténység egészen az arab hódításig. Egyiptom i. sz. 395-ben lett az arab birodalom része; azok a keresztények, akik nem voltak hajlandók felvenni a moszlim vallást, továbbra is koptoknak nevezték (nevezik ma is) magukat. Közösségük mindmáig szilárd és zárt belső szervezettségben él. Püspökeik 451-ben kiváltak a római egyházból, s azóta is őrzik függetlenségüket a római pápával szemben. Sajátos kultúrájukra részben az arab, részben a késő hellenisztikus görögség hatott). Kairóban *Függő-templomuk* – amelyet a Babilonerőd két vízre nyíló kapuja fölé emeltek – udvarát frissítő zöld növények (pálma, leander, hibiszkusz) választják ketté. Az oldalfalakon különös, ragyogó színű mozaikok a *Szent család* egyiptomi állomásairól. A templom: arche-típusok szimbolikus leképezése; mintha Ég és Föld találkozna itt. A falakon a kopt kereszt (a kozmikus körforgás jelképe) sok-sok variánsa: a benső ösvény megannyi útjának, az emberi zarándokút sokféle változatának szimbóluma. Körötte szétszórva Nap-, csillag-ábrák, csipkevirágok. A szószerk 13 kecses márványoszlopon áll (amelyek a tanítványokat jelképezik); az egyik kissé sötétebb (ez Júdás). Kissé távolabb a főtemplomtól egy kis kápolna őrzi az ősi, a IV. sz.-ban épült templom emlékét; gyönyörű festett üveglakalai, a falak dús ornamentikája a kopt művészet csodálatos gazdagságát, változatosságát mutatja. Az óvárosban továbbsétálva feltárul a gyönyörűen helyreállított *Római-torony* látványa,

szomszédságában a kör alakú *Szent György*-templommal; kissé távolabb a kopt múzeum, a görög–római kortól az iszlám elterjedéséig összeállított gazdag gyűjteményével. A fáraó-kori elemek a római motívumokkal vegyülve átszövik a kopt kőfaragásokat. Ízisz éppúgy tartja az ölében a kis Hóruszt, mint Mária a kis Jézust; a faragott frízeken ank-kereszt vagy Hórusz-sólyom; itt-ott mameluk-kori kőfaragások. Ódon ikonokon bizánci Mária-alakok, bibliai jelenetek s a világ legrégebb könyve, az 1600 éves *Dávid zsoltárai*. Érdekesség, hogy a Húsvét-szigeteken is találtak ank-kereszteket a behemót kőoszlopok hátába vésvé, ami azt igazolja, hogy a kopt vallás – jelképeivel együtt – jóval a kereszténység előtt is létezett már. „Ring a tornyokon a kopt-kereszt, / kél a magreb / napáldozat idején, / hátán fekvő holdra ágyaz az est. / Dicsőséget hirdetnek a fények – / most és mindörökre” (*Mindörökre*).

Kopt templomok másutt is vannak Egyiptom földjén (*Zöld kígyó burjánzó völgyben* című rész). Különösen sok a XIX. sz. szellemiségét őrző Port Saidban, legszebb köztük a *Bisoj*, azaz *Szent György*-templom, mesterien faragott ikonosztázával és mandala-jellegű ornamentikájával. Bejárata fölött Szent György mozaikképe; a torony tetején X alakú andráskereszt (amely voltaképpen a pythagoraszi „szent szám”: a 10 – a Teljesség jele). A falakon kis oltárképek, újszövetségi jelenetek, ank-ornamentika; a gyertyafény-homályban kis Mária-kép alatt szent olaj (*Mária csodatévő könnye*). Zarándokok ezrei járulnak még ma is e gyógyító forráshoz. A kopt vallás tehát mindmáig eleven; a „hermetikus” szent titkok őrzője s közvetítője.

Kairóból ki-kirajzva, a családi együttes bejárja Egyiptom nagyhírű, a hajdani műemlékeket híven őrző, mégis ultramodern városait. Tapasztalataikból, élményeikből megismerhető az ókori Egyiptom egész vallási rendszere, kultikus életformája, a fáraók halhatatlanságra törő „istenülésének” tárgyi emlékei.

Az *Újbirodalom* korában, az i. e. XVI–XI. században *Théba* volt Egyiptom fővárosa; romjaiból nőtt ki a modern *Luxor*. III. Amenhotep fáraó itt építtette meg az „égi szentély” földi mását: Luxor impozáns Amon-templomát s körötte a kis templomok együttesét. A mikrokozmosz emlékművének szánta a fantasztikus méretű és pompájú nagytemplomot, vörös kőből faragott kos-szfinxeivel; a fáraó-dinasztiát a Nappal egyenrangú istenné emelte. Ettől kezdve Ré napistennel egységben mint Amon-Ré uralkodott. Az éltető Nap a kozmikus Szeretet kiáradása – hirdette; ez az energia táplálja a Földet, mind fizikai, mind spirituális értelemben. Ha ez a tudás elhalványul, Egyiptom napja is aláhanyatlak – hangoztatta. S valóban: a csodálatos templomegyüttest később évezredek pora temette be; de a XIX. sz. derekán a régészek felfedezték, s ma újra régi fényében ragyog. Az egyiptomi „Szentháromságot” Amon és felesége, Mut istennő, valamint fiuk, Honszu alkotta; minden évben, mikor a Nílus áradt, papok és ünneplők sokasága kísérte képmásukat díszes bárkában a folyóhoz (ma is megvan az a 3 kis bárkakápolna, amelyekben az isten-hármasság bárkait tartották egykoron). Ez volt az Opet-ünnep; elemeit a mai iszlámfesztiválok őrzik. Amon napisten ma is uralkodik a táj fölött; de testvére, a Hold, szelíd fényével

mintegy ellensúlyozza az ő izzó ragyogását, s lágyabb hangulatot áraszt maga körül: „Habzó égi tengeren / gömbisten trónol, / Föld árnyékában / hullámzó tánc. / Arany vér csordul, / fuvola-álom bűvöl, / odafenn csillagok / sorfala nyúlik a kozmoszon át... / Mindenki egymásra gondol” (*Holdlobogás*).

A Nílus völgyében, a thébai hegyvonulat különös rózsaszínes, réteges szikláinak mentén haladva fantasztikus templomcsodák tárulnak az utazók elé (*Ókori templomcsodák* és a *Teremtett halhatatlanság, önistenülés* c. részek). A szerző szakavatott művészettörténészhez méltó tájékozottsággal varázsolja elénk a pompás épületegyütteseket (amelyek közül az Abu Szimbel vörös sziklafalába mélyített, II. Ramszesznek szentelt templom s az istenített feleség / nővér Nefertári Hathor-temploma ejti leginkább ámulatba). „Théba fogalom. Akár egy nagy színpad, amelyen az ókor világszemlélete, történelme és hitvilága megelevenedik”. Lenyűgöző látványt nyújt a két hatalmas szobor, amelyek eredetileg a III. Amenhotep-építtette halotti templomot „őrizték”. Az idők folyamán a templomot elsodorta a Nílus áradása, de a két *Memnon kolosszus* megmaradt: „Ókor fensége lebegtet / a hevesen ziháló táj felett. / Hajnal szűrődik ki a megalit-csendre. // A múlt szentélyét / tanúszobrok őrzik”. A szobrok mitológiáját több költő is megörökítette (St. George, Rilke, Babits stb.), s tudósok próbálták hajnali rejtelmes „sírásának” titkát megfejteni. Holott a bennük rejtőző „meggyilkolt szellem” már elnémult (nyilván a természeti viszonyok megváltozása következtében). Köröttük kopár sziklák, néma, arctalan megalittömbök. „Hamuhodó város. / Szürkében fekete: / ágak közt / varjak üszke sötétlik. / Begubózunk – / fogyó fény / rebbent” (*Hamuhodó*).

Pozsgai Györgyi olyan meghitt viszonyba kerül az egykori fáraók – istenek – istennők világával, hogy szinte azt érezzük: mi is visszalépünk az Időben, s szemtanúi vagyunk a hajdani eseményeknek. Nemcsak a történelmi hátteret, hanem a mitológiai gondolkodásmódot is közel hozza a mai olvasóhoz, betekintést kínálva az ókori egyiptomiak életszemléletébe. III. Ramszesz halotti templomát látva Medinet-Habuban, meglepődik: a hatalmas erődítményszerű épület belső terének képrendszerre – a görög Achilleusz pajzsához hasonlóan – az egyiptomi létforma enciklopédiája. A hieroglifafrízeken a hétköznapiak és az ünnepek, a harcok és a békés munka, a vallási szertartások, kultikus áldozatok képei váltakoznak. Sokszor feltűnik Hórusz sólyomisten kitért szárnyú alakja. Két fantasztikus női templom (Hatsepszut fáraónő thébai halotti temploma s a Philae szigeti Ízisz-templom) hirdeti: az egyiptomi gondolkodásban a női istenek „egyenrangúak” voltak! – a termékenységkultusz kiváltságos helyet / szerepet biztosított a számukra (Élet-szülő, Élet-védő).

Tothmesz fáraó leánya, *Hatsepszut* saját féltestvére, II. Tothmesz feleségeként férje halála után társuralkodó lett 5 éves fiuk, III. Tothmesz mellett; majd fáraóvá koronázta magát, s mintegy húsz éven át uralkodott fia helyett. Halotti templomát utóda építtette, Amon oltalmára bízva őt; s a falfelületen megörökítve az egyiptomi istenek élet / halál - mítoszvilágát. Az evilági / túlvilági létet Anubisz, a sakálfejű isten kötötte

össze. Hathor termékenység-istennő – mint tehén – szarvai között vöröslőn gömbölyödik a Nap; Hórusz mint Ozirisz mennybéli inkarnációja szárnyával körülöleli a napkorongot. Az egyik kis szentélyben az ő stilizált szeme oltalmazza Hatsepszut emlékéit; alatta Anubisz a szarkofág tetején elnyúlva éberen őrködik. A bejáratot ankjelek, kígyók, madarak díszítik. A philae-i *Ízisz-templom* („Egyiptom gyöngyszeme”) a mediterrán világ, a görögség harmonikus atmoszféráját idézi: a „szent íbiszek” („fáraó-madarak”) lakhelye ez a sziget. Kissé nyugatabbra tőle az Ozirisz-szentély látható titkos földalatti barlangjával. Az Ízisz-templom központi udvarán áll a mammiszi, a Születés Háza. A későbbi fáraók Hórusz leszármazottainak tekintették magukat, így részt vettek mindig a mammiszi szertartásban, amellyel istenősük születésére emlékeztek. A belső szentélyben állt valaha Ízisz aranszobra egy ősi, vörös gránit ereklyetartóban (ma már a British Múzeumban őrzik). A sziget gyönyörű nimfaligetre emlékeztet; a szépséges templom és környezete, a Diocletianus-kapu s a Traianus-csarnok domborművei sok-sok festőnek kínáltak témát az évszázadok folyamán. Talán épp itt, Philae szigetén fogant meg a költőnőben a *Látomás a Níluson* című vers: „Visszamosolyog minden / amire nézel; / a táj, az arc. / Repülsz hozzám, / hó-antik íbisz, / tiszta fény-madár. / Tollaidra hullámok / simulnak, / aranyhal vergődik / ében csőrödben / aranyhal vergődik...”

Az író részletesen beszél az óegyiptomi kultuszokról is, amelyek szorosan összefonódnak Egyiptom történelmével, hiszen a fáraódinasztia határozza meg s formálja őket „isteni” léptékűvé. Luxorban a napisten-kultusz még ma is él (*Úton a Nap felé* című fejezet). A *Karnak* és *Luxor* közé eső *Királyok Völgyében* a kopár sziklákat örökké perzseli a nap; a túlvilágra vivő folyosón a nap színei vibrálnak-viharzanak: narancssárga, vörös, citromsárga, vakító fehér. Régészetileg még ma is sok titkot rejt: a királýsíroknak, leleteknek mintegy fele még feltáratlan. Hieroglifákba zárt könyvek jelzik a túlvilági utazás útjait. I. Ramszesz, az „alapító atya”, akinek nevét a későbbiekben a 20 dinasztia 9 tagja viselte, viszonylag egyszerű sírboltban nyugszik; gránit szarkofágja egy kisebb, négyzet alakú sírkamrában található. A képeken Ozirisz, Ptah, Anubis és Maat isten vezetik át a túlvilágra a halottat, közben áldást szórva rá. A *Kapuk Könyvéből* egy jelenet a Napbárkát ábrázolja, amint a feltámadásra váró 9 múmia felé közelít; a bárkán Ré isten áll, akit tekergő kígyó övez; lent egy dombon az éjszaka óráinak istennői állnak az Idő-kígyó körül.

II. Ramszesz hatalmas szobrának és halotti templomának (*Ramesszeum*) már csak romjai vannak meg; a gyakori földrengések és a Nílus áradása elpusztította őket. Az ő sírját nem sikerült belülről megtekintenie a szerzőnek; mint ahogy Tutanhamonét sem. III. Tothmesz rejtett barlangsírját viszont alaposan szemügyre vehette; falán a kosfejű isten múmiája sokféle alakzatban látható. III. Ramszesz, az utolsó „harcos fáraó” sírboltját a királyi fegyvertárról, hajókról, hárfásokról, az idegenek hadisarcáról készült domborművek, rituális jelenetek, szövegek ékesítik; köztük Ré napisten himnuszai és a *Kapuk Könyvének* részletei (a XVIII. dinasztia idején keletkezett rituális

történetek). A Kapukon – amelyek mindegyikét egy-egy kígyó őrzi – a halottat csak akkor engedik tovább, ha ismeri az Őr (a Kűszöb Őre) nevét. A napból alázuhant kígyó a *lélekmadár*. Ahogy a költőnő megörökíti: „Szárnyas nesz meleg éjben / átvillan a sötéten, / szívembe karmol mélyen, / álmot tép ki belőlem. / Zöld lidérc a szemében, / kék árnya menedékem, / fogyó hold a határon / átemel a határon” (*Éj-madár*). VI. Ramszesz sírkamrájában összetört szarkofág fogadja a látogatókat. A falakon viszont ép és tökéletes képek a Kozmosz rendjét (Sötétség és Világosság egyensúlyát) fenntartó Maat istenről, s a Föld Könyvéből vett jelenetek sora (az Éjszaka / nappal ritmikus váltakozásáról, az újjászületésre várakozó lelkekről, akik közül némelyekre rátekeredik az Idő-kígyó; másutt Ré a fejekre helyezett napkoronggal egyensúlyoz stb.). A mennyezeten napbárkák, istenek stilizált rajzai, csillagok. A költőnő VI. Ramszesz sírja című versében mintegy leképezi a születés / halál / újjászületés misztériumát, amit voltaképpen minden nap megtapasztalunk mi is a napszakok s az égitestek körforgásában: „Ahogy a mélykék boltozaton / áthat a pillantás, / óarany nap ragyog / a szarkofág felett – / s csillagképekben az öröklét. /.../ Festett égitestek / delejezik tekintetem. / Felfalja Nut a fényt / s reményként újjászüli”.

Thébát Pozsgai Györgyi az ókori Egyiptom „lélek-térképének” tartja. A Királyok völgyének lakói az „örökkévalóságba” léptek át; s a nap sugaraiban valóban „örökre” él szellemük. Ehhez hasonló mély nyomot talán csak az Alexandriában tett látogatás hagyott a szerzőben (*Hódítások világvárosa* című fejezet). Ez a Nagy Sándor-alapította metropolisz, amely az egyiptomi és a görög kultúra szintéziséből született, mindmáig megőrzött valamit különös szabadságából s titokzatos szellemiségéből (holott ma már Al-Iszkandarija néven mohamedán jelleget öltött). Macedóniai Alexandrosz nevelője Arisztotelész volt, így ő a görög kultúrán nevelkedett; mindennapos olvasmánya volt az Iliász. Mikor apját, Philipposz császárt meggyilkolták, ő elfoglalta a makedón trónt; megszilárdította hatalmát Görögországban, majd leigázta Thébát, Föniciát, végigtarolta Kis-Ázsiát, s legyőzte Damaszkuszban a Dareiosz vezette perzsa sereget; kincseit elrabolta, Dareioszt megölette, lányát pedig feleségül vette. További hódítások után i. e. 332-ben bevonult Egyiptomba; megkoronáztatta magát a fáraók kettős koronájával, várost alapított a Nílus torkolatánál, amelyet – mint saját női párját – Alexandriának nevezett el; majd I. Ptolemaiosz néven dinasztiaát alapított. Önmagát a napisten fiának tekintve, az egész ókori világban meg akarta honosítani a Napisten-kultuszt, kialakítva egy perzsa–makedón uralkodó réteget, perzsa nővel összeházasítva a makedón katonákat („szúzai menyegző”, i. e. 324). Csakhogy az „istenek” ezt nem engedték meg neki: mértéktelen dárídói egyikén rosszul lett; hamarosan meg is halt. Holttestét kedves Alexandriájában helyezték el, aranykoporsóban; csakhogy sírhelyét az utódok többször is megváltoztatták; így az i. sz. V. században már senki nem tudta, hol van eltemetve (egyes feltételezések szerint Szent Márk koporsója helyett az övét vitték tévedésből Velencébe, s ott a Szent Márk téren újra eltemették).

Mindennek ellenére Nagy Sándornak elévülhetetlen érdemei is vannak Egyip-

tom történetében. Ő oltotta be a hellén szellemiséget a későegyiptomi kultúrába; megalapította az *Alexandriai Könyvtárat*, az ókor legjelentősebb s legnagyobb könyvtárát; otthont adott a Museionban tevékenykedő görög tudósoknak, összegyűjtette a különböző templomokban őrzött szent tekerceseket (a hieroglifákkal). S bár a Bibliotheca Alexandriana sokszor megrongálódott, sőt az i. sz. IV. században egy részét tűzvész pusztította el, mégis mindig újraéledt. Stilizált kör alakja napkorongot szimbolizál; víz veszi körül épületét, amely messziről úgy látszik, mint a tengerből felemelkedő tűzgömb.

A valahai *Pharosz* szigetén (amelyet már Plutarkhosz leírása szerint is töltés kötött össze a szárazfölddel) ezer éven át őrködött Alexandria fölött a tengert messze körzetben bevilágító *óriás-torony*, mutatva az utat a hajósoknak. Végül egy erős földrengésben összeomlott; talapzatán épült a Citadella, amelynek tetejéről ma is pazar kilátás nyílik Alexandriára. Pozsgai Györgyi verset szentel neki: „Fároszi fényed / vibrál hullámok hátán, / mélykék emléked / párállik előttem. /.../ Szemedben hajók lidérce ég, / bárkák hánykolódnak / a part közelében, / morajló tenger / tajtékszik eléd” (*Fárosz*). A Citadella ma is az egyik leglátogatottabb turistaközpont; Alexandria egyik ékessége.

Az utolsó Ptolemaiosz fáraó, VII. Kleopátra, művelt és gyönyörű macedóniai nő volt, igazi uralkodói személyiség, kiváló diplomáciai érzékkel. Testvéreivel hatalmi harcba keveredvén, Caesar védelmét keresve Rómába menekült, ahol Caesar szeretője lett; az ő halála után Antoniust is „elcsábította” (az előbbtől egy, az utóbbtól három gyermeke született). Botrányos életéről elhíresülve, nem volt Alexandriában maradása; ő is, Antonius is öngyilkos lett. Octavianus császár közös sírba temettette őket; hírüket-nevüket számos műalkotás őrzi (legjelentősebb közülük Shakespeare darabja: Antonius és Cleopatra). A megszállott és torzult szenvedély szimbólumai ők mindmáig.

Vonattal végigutazva a Nílus völgyén, a kis család fantasztikus élményben részesül. „Egyiptom tüdeje ez a folyó dajkálta smaragd vidék”; egzotikus flórája és faunája a Termékenység-istennő bőséges áldásáról tanúskodik. A kiváló csatornarendszernek köszönhetően a folyót gyönyörű zöld termőföld kíséri széles sávban. Magasból nézvést (repülőről vagy műholdas felvételtől) olyannak tűnik a Nílus-völgy, „mint egy dús lombosított, egyetlen levelet tartó vékony, zöld törzsű faóriás. /.../ A folyó kígyóként tekereg a Szaharában. A homokrengeteg hol elbújtatja, hol kiemeli az életet adó vizet”. Át a Szaharán, végig a Nílus mentén: „kivételes élmény ez egy európai számára” – mint azt a *Vonaton* című versben a szerző megörökíti: „Méregzöld kígyó / tekereg át a Szaharán. / Buja völgy / oázisa párállik; / sivatagi délibáb. / Égbe nyúló mecsetek / karcolják emlékeimet. / Kupolák gömbölyödnék / Afrika pálmái fölé. / Hömpölyög a Nílus, / sóvárogva issza vizét a föld”. A folyó közelében mindenütt egzotikus szárnyasok, fehér gémek, kócsagok, amelyek számára a zöldellő vízpart és a környező vetés – az ott élő békákkal, rovarokkal, apró rágcsálókkal – szinte „terített asztal”. Körös-körül banánültetvények, mangó- és datolyaligetek, óriás-pálmák. „A

Níluson hajózni vagy felukkában utazni különös kaland. /.../ Jó ringatózni a folyón, nézni a templomokat, /.../ szemünkkel távolba kísérni a karcsú gémekeket, íbiszeket; a nap tűző hőségétől elzárkózni a csónakot fedő ponyva alatt. /.../ A nílusi krokodilok már csak a delta rezervátumaiban élnek”.

Távolabb viszont a két parttól mintegy 30-40 kilométernyi távolságban, sivatagi porhomok uralja a tájat – amit a *Núbia* című vers örökít meg: „Délibáb ring a / homokba fúló / aszfalton – / elérhetetlen csillogás. / Fodrozódó csipke a táj. / Szellő játszik / fekete halmok / hullámvonalán. / Napkelte bíborlik / a horizonton. / Terrakotta az álma”. Luxor és Asszuán felé közelítve, a távolban „látványos, homokkőben és egyéb kőzetben gazdag hegyek” övezik a partot. A mesterséges kőfejtésnek köszönhetően jól elkülönülnek a különböző színű rétegek. „A látvány Petrára emlékeztet. Ahogy a nap leáldozóban van, aszerint változik a körengeteg színvilága – néhol sárga, máshol rózsaszínben vagy lilában pompázik”. Ezek az élmények soha nem feledhető, kitörölhetetlen nyomokat hagynak az emlékezetben; a rengeteg színes fotó, videofelvétel, amit hazahoztak pompás kirándulásaikról, még maradandóbbá teszi az átélteket.

Pozsgai Györgyre különösen nagy hatással vannak Egyiptom madarai, amelyek ősi kultúrájában is rendkívül fontos szerepet játszottak (*Fáraók madarai* című fejezet). A hieroglifák szimbólumrendszere, az életet átszövő *madár-istenek* állandó jelenléte a véseteken (Hórusz sólyom-isten, Toth halál-isten s a szárnyas istennők: Ísis, Hathor stb.), a *Halottaskönyv* papirusztekercseinek gazdag madárornamentikája: a benu és a fönix, a Nap-madarak – a születés–halál–újászületés szimbólumai; a meidumi ludak, a nyíl farkú récék, fekete kányák és kormoránok, a jégmadár, a búbos banka, a bölömbika, a hattyúk, napsólyom és keselyúk, s a tisztaság és ártatlanság jelképe, az íbisz – mind-mind az egyiptomi kultúrkincs és művészet szerves részei. A testből kilépő lélekmadár jelképe a *ba*: a fény-lélek, a hieroglifák bíbice. Egyszerre valós, élő és mesei madarak. Mint a *Holdmadár*: „Elidőzik az éjszakában / szárnyasul fénye az égbe. / Sugár-étkű mítosz-madár / fénycsík-testű ölelése... / Emlékbe mélyült / fény ül a tájra, / nem enged át / másik világba”.

Mind az útirajzot, mind a verseskötetet átszövik a madár-, a Nap-, a Hold- és csillagképzetek, mintegy kozmikus boltozatot vonva az ókori varázsvilág fölé. A holdmadár, az éjmadár voltaképpen a szerző lelkében élő, mitikus, égbe szárnyaló madarak. Mintha az író maga is szeretne madárrá változni, átszelni a kékséget, ledobni földi terheit – mint a lélekmadár teszi a halál pillanatában (amely egyúttal a „megvilágosodás” pillanata is): kiröppenve a testből, „átmenti” az Örökkévalóságba a személyiség *lényegi* magvát. „Madarak – vándorló idő, / hegyháton napfény, / sugaras temető. / Dalol az éj – / csillog a szemed, / madárszárnyra kelnek / a déli tengerek, / benned gyűlik össze / mi nem múlhat soha / légy mindvégig / a versek vándora” (*Mindvégig*). A hófehér sirályok „isteni lények, vagy szószólói az égieknek?” A szarka: „a végső pillanat” szimbóluma: „szarka a múltból / idefűjt a szellő – / lélek madara” (*Az Akherón*

folyón). Olykor a szavak is madárként keringenek-suhannak benne, körötte, fölötte (*Szavakról álmodom*); máskor – kitörni nem tudván – megfulladnak (*Vég-haiku*). A varjú – vészjósító feketeségével – többnyire negatív konnotációkat ébreszt; mint a „halál-hírnök”, már-már félelmet kelt; ugyanakkor árvasága valamiféle részvétet vált ki bennünk: „Imák rengenek / harangok bronzán. / Varjú károgat – / feketés suhanó / árnya a télnek. //...// Szél kusza szárnyán / felneszel a tél, / szemem jégmadara / száll a küszöbre: / kopog, hazatér” (*Hazatérő*).

Míntha bennünk magunkban lennének ezek a szorongást-fájdalmat sugalló madarak: „Leveleken / didergő csillagok / a könnyek. / Varjak röppennek – / feketébe / öltözött / félelmeink” (*Didergő látomások*). Szinte környezetünkre is kiárad a belső bizonytalanság: „Fagy fenyegeti / fojtogatón / begubózott bokrainkat mind – / varjak sötétlenek / késő délután” (*Dérlő, didergő*). A tél hírnökei ők: késő-ősszel ellepve a tájat, általános pusztulást és reménytelenséget sugároznak maguk körül: „Tejszínű ködben / homály foltja / a hold. / Varjú gubbaszt / a templom tetején – / ámbrás lepelbe / bújik az éj, / s vele a fény” (*Novemberi árnyalatok*). Nemcsak a varjak: az ősszel tovaszálló darvak is a Végzet madarai: „Lélek zsombékja – / darvak menekülnek, / parázsló viharok / csitulnak, elülnek, / nem harmonikáznak / hosszan a nádak, / árválló csónakok / tétovázna...” (*Hűlőfélben*). Költő(nő)nk mégsem engedi át magát a szorongásos közérzetnek: a lélekmadár Fényre vágyik, nem sötétségre. „Riadt mozdulat! / Hessentsd el kétségeid, / simulj a fénybe! / Fűszeres égbolt – / méregbe zöldül a rét; / tűnik a fényár. // Lepkesuhanás – / pillanat évekre száll, / megmarad színe” (*Fény-haiku*). A jókedvet s a reményt is madár hozza neki: „Galamb szárnyalt szívem felett, / emlék-sűrűből érkezett. / Alig illette a lelkem / szárnya – mégis hitre leltem” (*Érintő*).

A fantasztikus utazás az emberiség tudatalattijának mélyébe, az ősi titkokat rejtő Egyiptomba, „a lángoló nyár” örök hazájába egyszer csak véget ért. „Néhány séta még a Nílus mentén, a szépséges növények cirógatása, tobzódó virágáradás, bokrok mély sóhaja. Felfénylenek a mecsetek zöld lámpái, zengenek a nílusi felukkák, színjátészó szalagjaik tündökölve tükröződnek a folyón.” Aztán a repülőtér és a búcsú. Odafentről még látják „a Nílus kanyargó ezüst szalagját, a magas várostornyot, a mecsetek minaretjeit”. Minden távolodik, egyre inkább „térképpé válik a táj” s aztán eltűnik szemük elől a ragyogó Nap országa.

*

A kötet II. – jóval rövidebb – részében Pozsgai Györgyi egy másik rendkívüli utazásról számol be; ez már nem családi, hanem inkább tanulmányútnak nevezhető: tanár-csoporttal körutazás a mediterráneumba (*Márvány-istenek sugarában*). Itt is fantasztikus élmények várnak rá, amit a festői leírások, a szépprózai igényű megjelenítésmód hitelesen ad vissza. A busz csodálatos tájakon át halad, októberi arany-ragyogásban, Szerbián keresztül Görögországba. Útközben sorra megállnak a mitológiából jól ismert helyeken (a Tempe völgyében az Aphrodité-forrásnál s az Apollón-kultusz mesés

helyein), felelevenítvén eközben mindazt, amit Ovidiusz *Metamorfózéséből* s a mítoszokból ismernek. „Drága források, árnyas rejtkehelyek, lenge nimfák” emléke mindenütt. A Tempe-völgyből látni lehet a Parnasszus ormát, amely fölött „most is felhők játszadoznak. /.../ Ez a csodálatos mészköhegység fehéren világít, uralja a Korinthoszi-öböl északi partvidékét. Elbűvölő olajfaligetekkel tarkított táj közepén emelkedik”. Ma is Apollón szelleme lebeg fölötté. Az író nő színesen, élvezetesen jeleníti meg a kasztíliai tájhoz fűződő mítoszokat, Pán, Pegazus történetét, a költői versenyeket – mindazt, amit a gazdag görög fantázia e poétikus helyekhez kapcsolt. „A ligetek gyöngye Delphoi, az omphalosz, a Föld köldöke. /.../ Az olajerdő mosolya vetül a hegyóriásokra”. A ciprusok, mandulafák, fenyők, leánderek közepette rejtőzik Püthia, a papnő barlangja, aki egy oltár mellől közvetítette az istenek jóslatait; államférfiak, hadvezérek, fejedelmek zarándokoltak ide orákulumaiért. Theodosius császár tiltotta be működését az i. sz. IV. században a többi pogány kultusszal együtt. Az író nő felidézi a kultuszhelyhez, az azt övező szobrokhoz, a naxoszi szfinxhez fűződő történeteket is; majd bemutatja a görög líra „szülőhelyét”: Hermész barlangját, az apollóni / dionüszoszi kultúra jellegzetességeit; Orpheusz, Szapphó, Alkaiosz mítoszáit, lírai formáit, Anakreon, Szimonidesz műfajait stb. Mindezt a tanításban kitűnően használható pontossággal, élvezetesen; a görögséggel ismerkedni kívánó diákok számára érthetően, színesen.

Thesszalonikiben, Macedónia modern, új életre galvanizált fővárosában az író nő úgy érzi magát, mintha ismét Alexandriában járna; Nagy Sándor lovasszobra is erre emlékezteti. Itt van Görögország legnagyobb egyeteme: a teológiai és a természettudományos oktatás jól megférnek egymással, szinte testvéri szintézisben. A makedón eredetű lakosság az idők folyamán hellénizálódott; ugyanakkor sok mindent megőrzött mágikus vallásából is. Az i. sz. I. sz. végére sajátos keleti és barbár elemeket ötvöző civilizáció alakult ki itt, s e hellenisztikus civilizációban a Keletről érkező kereszténység eszméje otthonra talált. Pál apostol sok hívet toborzott az új vallásnak, Cirill és Metód pedig a kereszténységgel együtt az írásbeliséget is elvitte innen a szlávok földjére. A Hagia Szófia templom világhírű, páratlan építészeti remekmű. A Római Birodalom felbomlása idején Thesszalonikit letarolták a „barbárok” (gótok, szlávok, normannok, törökök stb.); egészen 1912-ig török fennhatóság alatt gunnyasztott, majd tűzvész pusztította el; de ma már – poraiból újraéledt főnixként – ismét világszínvonalú, óriás kikötőváros lett.

Kréta szigetén a kirándulók megcsodálják a bronzkor, a mykénei kultúra emlékeit, Atreusz kincsházát, felelevenítve a trójai háborúhoz fűződő tragikus, borzongató mítoszokat, amelyek „csakorba foglalják az ember minden bűnét”. A szerző – mint kitűnően felkészült tanárhoz illik – részletesen taglalja a „homéroszi kérdést”, feltárja a mítoszok háttérgyökérzetét, az egyes történetek közötti összefüggéseket. A trójai mondanót egybeveti a régészek által feltárt valós adatokkal (nem biztos, hogy Trója valóban háborúban pusztult el!). Viszont az Odüsszeia – konkrét valóság-össz-

szefüggésein túlmutatva – a Tenger határtalanságának, a korlátlan emberi lehetőségeknek állít emléket. Figyelve a művészet/élet közti „átjárásokra”, az író hangúlyozza: „Trójának kulcshelyzete volt a Márvány-tenger összeszűkülő kifolyásánál a mediterrán medencében, a hosszúnyakú tengerszoros végén”: a görögök „a Boszporuszon át jutottak el a Fekete tengerig”. Odüsszeuszban Homérosz a modern felfedező és alkotó ember őstípusát teremtette meg, aki bármilyen szorongatott, nehéz helyzetben feltalálja magát. Az ő „modelljét” viszi tovább Robinson, az újkor teremtő-építő ideál-alakja. Bennük még a természeti ÉN és a kultúra egységben volt; ezért példájuk tanulságos és vonzó a ma ifjúsága számára is.

A kötetet a *Lebegés az időtlenben* című művészeti kisesszé zárja. A budapesti Szépművészeti Múzeum G. Moreau-kiállítása kapcsán az író újrarendelje a mítosz/valóság/művészet alapkérdéseit; hosszán elemezve a látott műveket. Moreau mitológiai témájú műveit a kiállítás rendezői korszakonként csoportosítják: „az emberiség Aranykora miniatúr keretbe zárva” (Éden); az *Ezüstkor* témái, mítoszai (az idilli görögség); a *Vaskor* – a vizályok, ármánykodások mítoszai (Nesszosz, Héraklész és Deianeira, Artemis–Zeusz–Szemelé–Héra-változatok stb.). A negyedik terembe kerültek a Herkules-tanulmányok. A képeket nézegetve, a szerző szinte újraéli görögországi emlékeit. „Megindító viharokat éltem át az érzelmek mélységéig hatolva. Most értettem meg: nem akkor búcsúztam el a görög földtől, amikor átléptem a határt, hanem most, itt a múzeumban, ebben az időtlen lebegésben”.

Pozsgai Györgyi kötetét nemcsak a tanárok és a diákok, hanem minden – a múltra és a művészet titkaira, szépségére nyitott – érdeklődő haszonnal forgathatja. Nem pusztán ismeretanyagot, hanem egy sajátos látásmódot, egyéni élményfeldolgozási lehetőséget kínál mindazoknak, akik szeretnek önállóan bűvárnodni, s nem érik be a prospektusokkal, hanem valódi szellemi kíváncsisággal vágnak neki a „felfedező útnak” a világmegismerés nagy kalandjában. Hiszen a múltunk a jelenünk is; a jelenünk pedig a jövőnk. Múlt nélkül nincs semmiféle jövő; aki nem ismeri a múltat, az eltéved a jelenben-jövőben egyaránt.

„Historia est magistra vitae”, ahogy a régi bölcsek tanították. Tanuljunk hát a történelemből: minden nagy civilizáció (az egyiptomi, a mezopotámiai, a görög–római, a maja, de az inka és az indiai stb. is), életideje lejárván, alásüllyedt az Idő kútjába. Ma már csak művészetükben, tárgyi emlékeikben élnek; jóllehet a nép, amely létrehozta őket, nem semmisült meg, csak kulturális teremtőereje hanyatlott alá. Mi, európaiak, „a Nyugat alkonyán” nemcsak nosztalgiával tekintünk vissza rájuk, hanem sorsuk bizonyos értelemben intő példa is számunkra, hiszen a keresztény kultúrára épült két évezredes civilizációnk alatt is inog a talaj. Ha kultúránk hagyományos értékeit, az erkölcsi rendbe vetett hitünket és bizalmunkat elvetjük-megtagadjuk: az összeomlást mi sem kerülhetjük el. Így hát a múltat védelmezve, a Jövő magvait őrizzük egy (újra) virágzó Európa számára. Utódaink számára.

Vozáry Viktória

Tükörkép

Ne szólíts másnak
Csak mint önmagam!
Ne legyen se cím, se alázat
Egy név elég, ez jó ha van.
Ne legyen osztály, se érdek,
Se tisztelet oly temérdek
Csak a való, pusztá emberi léted!
Ne is cifrázd szavaid
Csak mi kell- az legyen!
Légy teljes Én, magadnak valakid,
Férfi vagy nő, de emberségesen!
S ha szeretni kell: lángolj, égj el
Vagy tagadj józan ésszel,
Csak élj úgy; ahogy önmagadba nézel.

Kitekintés

Hogyan lehet jóvátenni a rosszat,
Ha már egészen magunkat sem látjuk,
S marad csak az irreális-én, az Igaz szavaknak
Kifordított hamisságuk?

Tévelygünk a megjárt utakon,
A csendes Béke is ködbe vész velem,
Jól tudom, egyszer majd mindannyian
Eltűnünk a sűrű semmiben.

Cseh Károly

Keresztesek

Októberi zöld

Zöl-
dül
már
a szónok beszéde, és
fent a dombon az
ősz
ve-
tés.

Magyar tél, 2012.

Buj-
kál
az
ujjongó, ha látod, és reszket.
Hólapátok lettek mind
a
transz-
pa-
rensek.

Békefelirat

*Ablakfülkei
Krisztus-szobor
talapzatára*

Te,
aki
anyaszülte szent vagy –
nem
csinálsz
fülkeforradalmat.

Téli vasárnap

Apám emlékére

Temetőköz hófehérlík	s fellegaljba dombokba kap
szánkó zokog patakszélig	heged az ég varratokat
ahogy gerincen a gyönyör	szed és hullajt a vasárnap
s nász helyett kripta tündököl	dércsillámú csipkeágak
visszfénylik december napja	cérnálnak a levegőben
sugara balra meg jobbra	lebegősen lemenoőben
nyílik mintha olló volna	

Szentesti hó

Az első hótól gyapjasul a föld,
akár növé áldozati bárány,
s december irgalmas délutánján
időt, teret fehérre eltörölt.

Szenti Ernő

A szomszédtól hallott történet

Ne ijedj meg, ha képzeleted
csütörtököt mondott:
segít a szomszédtól hallott valós történet.
Volt már rá példa, amikor a bűn
önmagára ismert a lelkiismeret tükrében?
Nem szólt, de nem is hallgatott.
Most sem az, aki a kimondhatatlan
mozaikkockáiból rakta ki a korszak portréját.
Mit mond? A fűszál és a falevél is
a teljessé válás aktív résztvevője.
Igen, a szög is menjen csak a saját feje után!
Nő, növekszik, már több mint féligazság:
A jó önmagában kevés a rossz likvidálásához.
Mondd, te mikor álltál fel és hagytad ott
a forrófejű és a hidegvérű értelmetlen vitáját?

Amiből a kevés is sok

Most sem az, aki meredt szemekkel
nézte az új életet kezdett éjszakát.
Minek ide csönd, ha neszezést se hallani?
Hanyagolja jelentési kötelezettségét
a rosszra felügyelő jó.
Mire megtelt a hordó, eltelt az idő.
A férget megevő madár is
a halhatatlanság mellett tette le voksát.
Nem vagyok bolond, hogy egyedül
bevállaljam az illúziók gyors felszámolását.
Ha túlteng, amiből a kevés is sok,
kezeld befejezett tényként az álmegoldást!
A komolyan vett semmi is lehet kapaszkodó,
ha nem áll rendelkezésedre a tisztesség támasztéka.

András Zoltán

Nyolc haiku

Vég

Eltört az Idő.
Lüktetne még a világ...
És nincsen tovább

Kötéltáncos

Fennem bokázik.
Balvége véle táncol:
örvénylik a mély.

Bálint úr!

Sztambult sínylette.
Eltéphetetlen lánc
Héttornyú magány.

Vadvirág

Sárga bibéin
holnapot gyűjtve donog
a sárga darázs.

Infarktus

Szoruló szívéen
elrögösödő vére
megalvadt halál.

Hajnal

Borzong a hűvös.
Felpirosló sugáron
elég a sötét.

A szűz

Gallia éjén
friss tüzet csiholt. Bérül
máglyatüze gyúlt.

Ady

Bénuló szájban.
még suttogó rémület:
Erdélyt... elveszik?

Csatáné Bartha Irénke

Hiszem

Föllobognak egyszer még
hamvába halt őrüzek,
az elfelejtett varázsszavak
eszünkbe jutnak,
derékba tört kopjafákon
nyílnak még tulipánok,
a meddő tulipánfák
kirügyeznek,
s rózsák nyakán a sebek
behegednek –

Hiszem:
barátom nekem
minden megnyugtató szó,
mely ha büszke is,
nem hivalkodó,
múltba, jövőbe belelát,
s óvja lelkünkben
a tisztaszobát –
Hiszem:
rám hullhat
még annyi dér...
becsaphat sok vers, barát,
„az élet fájhat még nagyon,”
de a Tavaszt – az újrakezdés jogát –
senkinek oda nem adom!

Suhanó léptű lányok

Érintetlen az otthon, a ház,
pókháló-függöny az ablakon,
hangok pásztázzák az utcát,
mozdulatokban szívverésüket hallom.

Terem még a kert, a bevetetlen?
suhog még a patyolat vasárnap?
örök szépségükbe fogózz erősen,
hogy itt marasztalhasd kapaszkodónak(!)

Suhanó léptű lányok
szembekötődsdis arca halványul,
mint szélben lengő jegenyék nevetése,
ha kihül karjukon a madárdal...

A küszöb sara s a kert agyaga
egyre súlyosabban marasztal,
lelkemben léptük sebe mélyül,
a boldog percek az idő rostáján hullnak...

A bodza áttetsző jóságos tenyér,
már messziről integet felém,
talpam alatt lüktet füvek szívverése,
ha bekanyarodok az ismerős rétre.

Emlékezet – rostálta filmkockákból
a fénynek, – mely világra hívott –
most a csend vízlenyomatából
szeretném fölmutatni épen arcukat(!)

Gyökerek éneke

Gyöngykavicson
fut a patak

mezítláb megy
kísérik halak

medre nem lehet
soha holtág

gyökeres tölgyek
mesével biztatják

és szalad a patak
locsol földeket

szárba szökkenő
hites reményeket

szálló időt
zsoltáros éneket

hátát hólyagos
eső veri

szalad a patak
vágya kergeti

és száll az idő
elfut ezer év

de marad a meder
várja gyermekét

Legenda – bölcső
titkok rejteke

ölelő kar
megtartó ereje

magyar sorsunkat
tánccá lükteti

gyökerek énekét
citerán pengeti

Őszi húrokon

Időjáték

Az ifjúság elment
az öregség
helyére költözött
Az időt
arannyá érlelő
játék
hóvirágok és
krizantémok között –

Ringass fehér akác

Ringass fehér akác,
nyirkos éjszakákon
te légy a dajkám.
Ha dalod dúdolod,
csillag hajlik fölém,
s örömmé moshatom
egy rétnyi harmaton
minden bús bánatom –

Dől a szépség

Most dől a szépség gúlája
az őszi hervadásba,
s míg halomra hull a levél,
bogárlábak hurcolják szanaszét
a nyár fényes ígéretét.

A nyerges dombok fölött
a madárdal barnába öltözött,
árválkodik a szerelem,
méláz múltékony emlékeken...

S a didergő fák, míg lábukat
hűvös esőben mossák,
én a nyarat kérlelem :
fényes varázsát őrizze nekem(!)

Renn Oszkár

Európa közepén a Máramarosban

(Élnek még magyarok a Kárpát-medencében)

Dobó várának romjai

Autóbuszunk az útitervhez képest mintegy másfél óras késéssel jutott el Szerednye közelébe. Már 11 órát mutatott a busz órája, amikor az Ungvár–Munkács főútvonal mellett feltűnt a város, melynek várában a hős egri várkapitány utolsó napjait, már súlyos betegen, megélte. A Szent György Lovagrend kirándulói pontosan indultak Egerből, és idővesztés nélkül jutottak át a csapi hídon. A határon is percek alatt elintéződtek a határátlépési formaságok. A baj már Ukrajna területén kezdődött, Ungvártól néhány kilométerre. Villogó lámpákkal rendőrautók érkeztek, és az úton minden közlekedést leállítottak. Minden járművet az útpadkákra tereltek és megállítottak. A leparancsolt járművekből az utasok kiszálltak, és tájékozódni akartak az eseményekről, de senki nem állt szóba velük. A mi csapatunkat gardírozó, Ungvárról áttelepült orvos útitársunk informálódott, és egy szűkszavú rendőrtől megtudta, hogy az ukrán államelnök ma az ungvári repülőtérre érkezik, ezért lezárták a repülőtér környékét. Nem mozdulhatunk, míg engedélyt nem kapunk. Néhány megállított ukrán még percekig dühösen szitkozódott, de aztán elhallgattak, és mindenki türelmesen kivárta a zárlat feloldását.

A felduzzadt forgalomban az egyik jó szemű útitárs felfedezte a házak és a fák fölé alig emelkedő várromot. A busz bekanyarodott a mellékúton a rom felé. A vizsgálódó gépkocsivezetőnek már kérés nélkül is mutatták a járókelők az irányt a vár felé. Alig fél kilométer után előttük magasodott a teljesen romos, az enyészet sorsára hagyott ősi vár. A sokat utazó turisták kissé csalódtak a méretekben és a helyszínben. Magas várdombra épített, nagyobb építményre számítottak a gazdag Dobó családra gondolva. Jobban megközelítve a romot, az is kiderült, hogy ez a középkori lakótorony-vár hatalmas kötőmeg. A robosztus építmény közel 20×20 méteres négyzetalapon épült, több mint két és félméteres falvastagsággal, három vagy négy szinttel. Bejárata a földszinten nem volt, csak az első emeleten, ahová felhúzható létrákon másztak fel a lakók, esetenként a vendégek. Lehetett gondolkozni azon, hogy a várúrnő, a várkisasszonyok hogyan közlekedtek fel és le. A belső emeleteket csigalépcsők tették elérhetővé. A hagyomány szerint a várúr lakosztálya a legfelső szinten volt, legalul a cselédség lakott. A vízellátást a pincében ásott kút biztosította. Az elhanyagolt rom láthatóan nem kiemelkedő idegenforgalmi látványosság, de az utazókat a vártörténet emlékeztette a lovagrend által rendezett történelmi emlék-

ülésre, melyen Dobó István dicső várvédelme utáni hányatott sorsával foglalkoztak. Viszontagságos élete e falak között ért véget, itt halt meg súlyos betegen 1572-ben. Börtönből szabadulva, ide jött saját várába nyugalmat keresni és találni. Nem itt temették el, hanem Dobóruszán, ahol sírját és tetemét a közelmúltban azonosították. Várát a 14. században a templomos lovagok építették, és többször is gazdát cserélt. A Dobó fivérek, Ferenc, István és Domokos örökölték 1526-ban. A 17. században a Rákócziak birtokolták, és 1703-ban rombolták le a császári katonák.

A lakótorony-vár eredeti kiépítésében a kor igényei szerint csaknem tökéletes védelmet biztosított a vár urának és népének. A lakótorony köré még egy védőfal is épült széles vizesárokkal, melynek maradványa egy kis tó, gazdag vízi növényzettel, nyiladozó tavi rózsákkal. A Dobó testvérek a hagyomány szerint, a föld alatt alagutat vájtak más védelmi építményekhez, de ez ma már nem látható.

A hős egri kapitány egykori várának egy épen maradt falára az egri hagyományörzők nemzetiszínű szalaggal felkötötték emlékező koszorújukat, és falrésekbe tűzték kis zászlóikat.

A virágtenger

A huszti vár már messziről feltűnt a hegy tetején, de állapota és megközelíthetősége miatt a kárpátaljai hozzáértők nem ajánlották a meglátogatását. A híres Kölcsey-vers a társaság nagy részének diákkori emlék volt, s emiatt maradt bennünk némi Husztnosztalgia. Jelentős késésben voltunk, így hamarosan már távolodott tőlünk a várhegy. Huszttól keletre aztán le is kanyarodtunk egy alacsonyabb rendű rázós útra, egy ütközéstől meggyötört, ferdén álló, teljesen elkoszolódott táblánál, melyen ukrán szöveg: „Dolina narcisziv.” Útitársunk rögtön mondta magyarul: a narciszok völgye. A zötyögős úton néhány kilométer után érkeztünk meg egy kis ház előtti térre, ahol 3-4 „mindentárús” bódék kínálták elképesztő árú kavalkádjukat a baseballsapkától a káposztareszelőig. A kis házban kellett venni a jegyet a természetvédelmi terület megközelítéséhez, melyet még nem lehetett látni. A házikó és két sűrű sövény mindent eltakart. Csak a sorompóval zárt bejárati út nyílt meg a jegyet birtoklók előtt. Itt engedték be csapatunkat is. Tíz méter után, ballagva az egyetlen és távolba vezető úton, beleszédültünk a kárpátaljai tavasz közepébe. Ez a tavasz néhány héttel később érkezik ide, mint hozzánk, és május második felében virágzik, zöldül a példátlanul gyönyörű hegyvidék. Az öreg makadám, kátyús út, talán még a magyar közigazgatás alatt építve, egy óriás völgy közepére vezette a látogatókat. Valamikor fasor szegélyezte az utat, de mára már ugyancsak megritkult a sor mindkét oldalán.

Az ámuló-bámuló sétáló csapat csak nézett közelre, távolra, mert csak fehér narcisztengert látott. Egy gyönyörűséges lapos völgyet, sűrűn betelepült fehér hegyi narciszokkal egészen a völgyet határoló erdős dombokig.

Az út a völgy közepéig vezetett, ahol egy fából eszkábált emelvény kínált a fotósok-

nak jó képalkotási helyzetet. A nárciszvölgy közepén egyetlen fa árválkodott vagy 200 méterre, virágba borulva és tökéletesen szimmetrikus lombzatával hivatkozva. Az emelvényen egy tájékoztató tábla ukránul és angolul adott némi tájékoztatást a természetvédelmi terület különlegességeiről: A védett terület, a völgy környezete több mint 200 hektár. A második jégkorszak utáni időben keletkezett és alakult ki egy geológiai kataklizma következményeként. Akkor a völgy masszívuma 1200-1300 méter magasságból a jelenlegi 180-200 méter magasságig „csúszott” le. Érdekes, hogy növényzete, így a magas hegyi nárciszok állománya is, az alacsonyabb szinten megtartotta élőhelyét. Ez a nárcisz virágfaj másutt a Keleti-Kárpátokban csak 1200-1500 méter magasságban tenyészik. A lecsúszott terület flórája rendkívül változatos. 54-féle növény család található a völgyben. Ezekből a látogatás során a tavaszban tomboló nárciszvirágözönt láthattuk, a természet csodáját, mely mindent betakart.

Feljegyzések egy régi térképen

A Tisza völgyében, nyugat-keleti irányban utazva, a buszban az ölembe vettem az 1942-es katonai Kárpátalja-térképet (Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet, Budapest, 1:200.000) és útközben tanulmányoztam. 1941-től Ungváron laktunk, és apám munkaköre sok utazással járt, egész Kárpátalját bejárta, kiválóan megismerte, a szlovák és a ruszin nyelvet is jól beszélte. Az ő térképe, sokszorosan hajtogatva, de használhatóan volt előttem. Emlékeimben felidéződtek gyermeki érdeklődésem kérdései a térképen apám által megjelölt beutazott útvonalakra, vasutakra, városokra, falvakra, folyókra és különösen a hegyekre. Apám nagybocskói barátja, a nagybajuszú Pista bácsi, valamelyik kerületnek országgyűlési képviselője, szenvedélyes képeslapküldő volt, és minden útvjáról küldött emléket apámnak. A lapokat én kezeltem, és a bélyegzőnyomatról a feladási helyet megtaláltam, és a térképen bejelöltem. A térkép sok karikát kapott. Szerettem a földrajzi atlaszomat is, mindig kerestem az országok legmagasabb hegycsúcsait. Az ungvári iskolában tanultuk, hogy a Csonka-Magyarország legmagasabb pontja a Kékes 1014 méterrel, de Kárpátalja visszacsatolásával már a Hoverla lett az első, a Máramarosi-havasokban 2061 méterrel. Aztán Észak-Erdély visszatéréseével a Radnai-havasok csúcsa, a Nagy Pietrosz 2303 méterével megelőzte. Ezt a csúcsot Horthy Miklósról nevezték el. Atlaszomból akkor még Nagy-Magyarország földrajzát tanultuk, és azt is, hogy a legmagasabb csúcsunk a Ferenc József-csúcs a Magas-Tátrában 2655 méter. Találtam még piros karikát több hegycsúcsnál is. Az egyikről küldött képeslapot a jóbarát képviselő. A Pop Iván (1940 m) téli képéről, mely Máramarossziget felett magasodik. Apám pedig a másik Pop Iván (2028 m) csúcsról mesélt, amely a Csorna Hora hegység egyik legmagasabb pontja, ahová a lengyelek csillagászati obszervatóriumot építettek. Ezt később katonai megfigyelő állomásnak alakították át, és berendezéseit áttelepítették. Apám, mint katonai objektumot láthatta és fura, titokzatos építménynek tar-

totta. Térképén néhány magyar hegycsúcsnevet is felírt ceruzával: *Hóvár, Kőhavas, Ikerhavas, Fagyalos, Fehér Elefánt*.

Európa közepe

Már alkonyodni kezdett, amikor a Tisza folyását követő úton elhagytuk Nagybocskót. A folyó völgye északra fordult és a Máramarosi-havasokból nyitott szabad kiáramlást az egyre sebesebben zuhogó folyónak. A tavaszi Tisza bő vízének hullámai villogón tükrözték a völgyet kísérő hegyek tetőin még napfényes legelők csillogó foltjait.

Akkor lett izgatott a kis csapat, amikor doktorunk bejelentette, hogy Terebes-fehérpatak után (a régi térképen: Trebusafejérpatak) Európa középpontján szállunk ki egy pihenőre.

A busz be is futott egy kiépített parkolóba, ahol felkészült ajándékarusító bódék, falatozóhelyek szolgálták a látogatókat. A kőfallal támasztott hegyoldalon egy nagyméretű táblán olvasható volt a nevezetes pont meghatározásának a története, ukránul és angolul. A középpont úgy 30 méterre a parkolótól, egy obeliszk által meghatározott, melyen 1887-ben az Osztrák–Magyar Monarchia Térképészeti Intézete egy latin nyelvű feliratot helyezett el:

**Locus Perennis
Dilicentissime cum libella
librationis quae est in Austria
et Hungaria confecta cum
mensura gradum meridionalium
et paralleloumerium Europeum.
MDCCCLXXXVII**

(Ez egy állandó, pontos és örök hely, melyet egy nagyon pontos, Ausztria-Magyarországon készült különleges hosszúsági és szélességi mérőműszerrel állapítottak meg. 1887.)

A társaság leült a tajtékozó Tisza medrét szűkítő beton védőfalra, szemben Európa geometriai középpontjával, és el is kezdtek vitázni az utazásaikon hallott és látott különböző középpontokon. Mert hát a középponthez szélek is kellenek. És hát az ehhez tartozó szélek vajon hol vannak? Az ungvári orvos valahol olvasta, hogy ehhez a középponthez az Atlanti-óceánt, az Urál hegységet, a Kréta szigetet és Norvégiát határozták meg. Aztán kiderült, hogy valaki már találkozott Felvidéken is Európa-középponttal. Körmöcbányától néhány kilométerre, északra, a Szent János-templom melletti kövön, a szlovák feliratú táblán „Stred Europy” található. További felszólalók egy televíziós közvetítésből emlékeztek arra, hogy

a franciák (Francia Geográfiai Intézet) szerint a Bonn melletti Kleinmaischeid Európa közepe. Egy magyar tudós a Berlin melletti Golzow kijelölését szorgalmazta. A franciák az egész kontinenstest közepét valahol Vilnius közelében mérték ki. A végén, mi magyarok is találtunk egy közepet: 1992-ben a kutatások eredményeként, a mérések bizonyították, hogy Európa közepe Tállya községben található.

Úgy tűnik, minden náció szeretne magának találni valamilyen jeles pontot. Mi, a testvéri közösség, gyorsan megegyeztünk: Európa közepe itt van, a Kárpát-medencében, a legmagyarabb folyó partján, a Máramarosi-havasokban, s ezt már 1887-ben a legpontosabb műszerekkel kimérték. Nem kételkedtünk.

A rahói hucul fesztivál

A nyári szünidő végén, talán 1942-ben Pista bácsi és apám meghívást kaptak Rahóba, valamilyen népi ünnepségre, és magukkal vittek két csaknem egykorú gyereket. Pityu, Pista bácsi fia, alig egy évvel volt idősebb nálam. Ungvárról vonatral utaztunk Rahóba, és Pista bácsi ismerősénél kaptunk szállást.

A buszban, ölemben az öreg térképpel, lehunyt szemmel megkíséréltem valamilyen emléket Rahóról felidézni, de nem sikerült.

A véletlen úgy hozta, hogy kis csapatunk éppen most kirándult Rahóba, amikor egy hucul népművészeti fesztivált rendeztek. A szabadidőpark felé sodródó ment a hegyoldal felé egy olyan utcán haladt, amelyről maradtak képek gyerekkori emlékeimben. Az utca közepén egy patakocska folyt, aránytalanul mélyre kikövezett mederben. Vize hóolvadáskor bizonyára kitöltötte a medret, és a városon keresztül rohant a Tiszába. Bizonyos, hogy ebben az utcában vendégeskedtünk, de a házat nem ismertem fel. Lehetséges, hogy már régen le is bontották. Az utca végén most egy fából faragott emlékmű áll, mögüle az erdőn át vezetett az út az akkor még nem létező szabadidőparkba.

A kíváncsi társaság a hatalmas szabadtéri színpadon fellépő táncosokat, énekeseket és kórusokat élvezettel hallgatta, és gyönyörködött a népviseletbe öltözött szereplőkben, mert a hucul kultúrából még sosem kaptak ízelítőt. A szünetben azután barangolás kezdődött az árusító sátrak között, ahol minden kapható volt a globalizált piac jellemzői szerint. Egyetlen figyelemre méltó hely kötötte le az egri hölgyek és urak figyelmét. Az eredeti kárpátaljai borok sátra, ahol a sok „szakértő” kiélhette borkóstolási és borbírálati kedvét. A társaságban vizsgázott borminősítő hölgy is volt, tehát a szakszerűséghez nem fért kétség. Mindenesetre a teljes kínálatot végigkóstolták, de az érzelemnyilvánítást kerültkék, és csak akkor nyilatkoztak, amikor már legalább 20 méterre voltak az őstermelőktől. A hatféle borból egyetlen ihatót sem találtak a túlzottan igényes egri borivók, sőt egyesek szájából a „szörnyű” jelző is elhangzott. Vonult is a kis csapat sietve a sörös sátorhoz, mert doktorunk már tudta, hogy melyik sör a legjobb a rahói fesztiválon.

A város négycsillagos szállodájához menet az ősfenyvesben a társaság már lecsendesedett. Ritka élményt kínált az erdő, ahol 60-70 cm átmérőjű, 35-40 méteres hibátlanul egyenes törzsek százai sorakoztak, és 10-15 méter magasságban simultak egymáshoz a lombzatok, sötét, templomi boltozatot alkotva a tűlevelekből rakódott, talajt takaró, süppedő szőnyeg fölé. Ez az erdő egyidejűleg volt félelmetes és áhítatot keltő, mesébe illő és fenséges.

Az ezeréves határon túl

Rahótól északra néhány kilométerre, a magyar folyó két ága találkozik. A Fekete- és a Fehér-Tisza itt folyik egygyé, hogy aztán többé a Dunáig ember szét ne válassza őket. A Fekete Tisza vezetett bennünket Kőrösmezőbe, ahonnan megcéloltunk egy magashegyi átjárót, a Tatár-hágót, hogy a Kárpátok vonulatán átkeljünk. A nem túl meredek úthoz lelkierőt adott a Szűzanya mennybemenetelének tiszteletére, a Fekete-Tisza partján emelkedő dombra épült, gyönyörű görög katolikus templom, a fatemplom-építészet egy kimagasló remeke. Ebben őriznek egy zászlót, amelyen Szent István felajánlja Magyarországot és a Szent Koronát Szűz Máriának. A templomhoz egy hosszú kötélhídon lehet átmenni, mely az asszonyokat meglehetősen megleengette.

A Tatár-hágó 931 méter magasságáig jó minőségű szerpentin vezet. A hágó előtt érdemes volt megállni, mert az ezeréves határról visszapillantva felejthetetlen panoráma tárult a turisták elé. Balra a Máramarosi-havasok legmagasabb csúcsai, a Hoverla és a Pietrosz, szemben a Beszkidek legmagasabb hegyei, a Fekete-Tisza forrásvidéke, a Fagyalos-hegység. A három legmagasabb csúcson még fehérlettek a hófoltok, és a környező varázslatos hegyvidék Kárpátalja buja tavaszában, a hegyi mezők virágözönében pompázott.

A Tatár-hágón nagy a forgalom. A terepet az árusítóbódék sokasága uralja. Falatozók, éttermek, italmérések kínálják magukat és portékáikat. Nehezen lehetett megtalálni a régi határvédelmet szolgáló építményeket. Az átjáró történelmi jelentősége vitathatatlan, mivel ez az út vezetett Galíciába (Gácsország), az egykori Halicsi Fejedelemség és Bukovina területére.

Leereszkedtünk a hágóról a Prut völgye felé. A Kárpátok vonulata mögénk magasodott, és ismét láthattuk a Hoverlát, az egyik Pop Ivánt, a Csorna Hora vonulatot. A hegytől egyre távolodva, megérkeztünk egy szélesedő, buján zöldellő, virágait mutogató völgybe, a Prut folyó völgyébe. Az utazókat nagy meglepetés érte, amikor az autóbusz megállt egy építmény közelében. Amire nem számított senki: Egy katonai temető bejáratánál léptünk le a járműről, és az úttól 50-60 méterre láttunk is egy kifogástalanul karbantartott emlékművet. Ennek közelében sírkeresztek névvel, csaknem mindegyiken magyar, osztrák szalagok. A toronyszerű építmény alatt egy nagy kereszt, alatta magyar nyelvű táblával:

ITT AZ OSZTRÁK–MAGYAR
MONARCHIA
I. VILÁGHÁBORÚBAN
(1914–1918)
ELHUNYT KATONÁI
NYUGSZANAK

AZ OSZTRÁK
„FEKETE KERESZT”
HADISÍRGONDOZÓ SZERVEZET
ÉS A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
HONVÉDELMI MINISZTERIUM
HADTÖRTÉNETI INTÉZET
ÉS MÚZEUM
2005

Az útitársak, férfiak és a nők, elcsendesedve körbejárták a temetőt, megérintették a keresztek, majd összecsoportosulva elhelyezték koszorújukat, imádkoztak az emlékműnél a hősi halottakért és önmagunkért.

A buszban helyüket elfoglalva, csendes beszédtema lett a II. világháborúban ugyanitt, a Kárpátok védelmében, a Hunyadi állások, a Szent László állások kiépítésében és védelmében elesett és megsebesült katonák ezreinek áldozata és sorsa. És átgondoltuk a Tatár-hágó végzetszerű szerepét:

1241. A tatár hordák bevonulása.

1849. június 17. Paskievics bevonulása a szabadságharc letörésére.

1944. október 9–19. A Vörös Hadsereg betörése.

1956. október 30–31. A szovjet páncélosok beözönlése.

Ez az útvonal és ezek a virágdús völgyek kiszámíthatatlan mennyiségű védekező magyar vért nyeltek el az évszázadok alatt.

A Prut völgye Járemscsénél egy gyönyörű vízeséssel koronázta meg látványosságainak sorát, ahol még egy cirógató és etető vadaskert állataiban is gyönyörködhattunk. Ebédelhettünk egy igazi hucul étteremben, melynek az épülete is a népművészet hagyományörzésének csúcsteljesítménye. A vízesés feletti hídon egymást váltották a frissen esküdt házaspárok, díszbe öltözve, boldogságban fürödve. Fényképeztették magukat és a násznépet.

A városkából természeti adottságai miatt néhány évtized alatt igazi üdülőváros fejlődött. A magyar idegenforgalom is bizonyára felfedezi a lehetőségeket, és megkezdődik egy kölcsönös kapcsolatépítés.

Csak a Tisza forrásából

A szállodaalkalmazottak ijesztgették a tetre kész csapatot a Tisza-forrás becserkészésétől, de azért elsősorban a társaság hölgytagjai aggódtak az átlagosnál és várhatóan nagyobb fizikai terhelés miatt. Korán reggel a szálloda udvarán már várakozott az a szuperteljesítményű, a hadseregtől valahogyan kisibolt terepjáró, amellyel a csapat a Fekete-Tisza forrásvidékét beutazza. Igazi fapados, ponyvás, katonai járgány, minden kényelmi faktor nélkül és kemény rugózással állt elő az egri kirándulók rendelkezésére.

A Fekete-Tisza már nyugatról érkezett kőrösmezői hídjához, ahol a folyó találkozik a Tatár-hágó felé kanyarodó, már megjárt főúttal. Innen indul egyre meredekebb emelkedéssel a magas hegyek közé, vadregényes tájegységek között az ápolatlan hegyi út. A vízhozamot folyóvá növelő patakok és források számtalan kisebb-nagyobb híd építésére kényszerítették az erdei utászokat. Az elmúlt évtizedek azonban megviselték a Tisza-forráshoz vezető utat és hiányos műtárgyait. A katonai terepjáró is nehezen birkózott hídhelyettesítő gázlókkel, a rönkhidakkal, a meder szikláin egyensúlyozó kerekeivel, néha csak kettős nekifutással leküzdhető meredekekkel. Az elszánt csapat tűrte a gerincpróbáló zöttyenéseket, míg egy tisztáson az út véget ért. Autóval nem lehetett továbbmenni. Itt a Tisza csak kis pataként csobogott valahonnan fentről. Az idegenvezető kis pihenő után tovább vezényelte a forráshoz vezető gyalogösvényen a vállalkozókat. Még 400-500 métert kellett felkapaszkodni a forrásig. Az izzasztó gyalogtúra után mindenki ihatott a csurgató csövön ömlő forrásvízből, a Tisza vizéből. Ez a víz innen indul 1265 méter tengerszint feletti magasságból 962 kilométer hosszú kanyargós útjára, Trianon előtt csak magyar földön, ma idegen felségjelekkel jelölt határokkal szakaszolva. A forrást 1887-ben építették ki egy kőfallal és a csurgóval. Trianon után a csehszlovák éraban átépítették és cseh, ruszin kétnyelvű táblával látták el. 1939-ben a visszacsatolás után egy turulmadár került a forrás fölé, melyet a szovjetek távolítottak el. Az elhanyagolt forrás emlékkövét és környékét 2006-ban a szegedi GEO-Environ Környezetvédelmi Egyesület hozta rendbe, és a kétnyelvű, ukrán–magyar tábla is helyére került. 2009-ben ismét felújították a magyarok, és megindult a turistaforgalom is a magyarok folyójának forrásához.

Egy koronaváros

Károly Róbert királyunk a máramarosi sóvidék általa érdemesnek tartott települései közül kedvezményekkel és kiváltságokkal tüntetett ki öt várost. Huszt, Visk, Técső, Hosszúmező és Máramarossziget kapta a „koronaváros” címet. A két utóbbi ma Románia területén van. Több várost meglátogatva, leghosszabban Visken időztünk, mert az útitársak a református templomot különösen érdekesnek találták. A templom a 14. században épült kontyolt nyeregtetővel és a végén csúcsos huszártoronyal. Külön harangtornyot is építettek mellé. Körben kőfal

is védte, mint sok erőtemplomot. Viszontagságos történelme során támadások, tűzvészek érték, de a sérülések után mindig újjáépítették, és ma is kifogástalanul karbantartott állapotban van. A templom mennyezete rendkívül gazdagon festett, és a központi kazettában ma is egy angyalos Nagy-Magyarország címer díszelg. Karzata és orgonája gótikus jegyeket visel. A falon belüli kert szépsége és ápoltsága egy nagyon erős gyülekezetet sejtet. Különös élmény volt a látogatók számára a magyar múlt hazafias emlékeinek makacs megőrzése. A kopjafák, a faragott emléktáblák a diktatúrák megszenvedett áldozatainak, a hősi halottaknak, a robotra elhurcoltaknak, mind igényes emlékművek. A trianoni veszteség-emlékfa tábláival még figyelmezteti is az olvasót:

ÁRPÁD BÜSZKE NÉPE SOHA NE FELEDD,
 CSONKA RAB HAZÁBAN ÉLNED NEM LEHET,
 SZÉGYEN LENNE SORSOD, BECSTELEN HALÁL,
 HOGYHA SZOLGANÉPKÉNT LÁNCOT HORDANÁL. (SZATHMÁRY I.)

A vers alatt befaragva a sorsfordító dátum: 1920. JÚLIUS 4.

A következő faragott lapokon az elvesztett 38 vármegye eredeti nevén.

A falon kívül magasodik a zsindeletetős bejáratnál a legszebb fatörzsbe faragott szobor: „A sztálini légerek magyar áldozatainak emlékére” állították 1994. okt. 4-én Visk koronaváros polgárai.

A turulos emlékmű

A 22 fős kisbusz baráti társasága nem hitte volna, hogy kelet-kárpátaljai, máramarosi utazásuk végén egy hatalmas turulos emlékműhöz vihetnek tisztelgő koszorút. Tiszaújlak és Tiszabecse között 1989. július 17 óta sértetlenül magasodik hatalmas gúla-alapzatán egy obeliszk és csúcán a kiterjesztett szárnyú turulmadár. Az emlékművet a kurucok győztes csatájának (1703. július 14–16.) emlékére emelték 1906-ban, amikor II. Rákóczi Ferenc hamvait hazahozták Rodostóból. Dombjához az összes magyar vármegye földet küldött. 1945-ben, a sztálini korban lebontották az emlékművet, és a földet széthordták. Társadalmi összefogással egy aknaszlatinai ötvös és egy építész közreműködésével 1989-ben helyreállították és július 16-án ünnepélyesen felavatták. Azóta háborítatlanul áll, zarándokhely lett, és minden évben július 16-án megtartják a Turul-ünnepséget. Az emlékmű fekete gránitlapján olvasható II. Rákóczi Ferenc zászlajának híres jelmondata:

CUM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE

A jelmondatot a magasból vigyázza a megújult turulmadár.

Lőrincz György

Kisvárosi arcok

És akkor mit tesz az RMDSZ ciklusból...

A lírai

– Oh, ez a város, ez a város! Micsoda város volt ez, uramisten! Micsoda város, és mi lett belőle...

– A szomorúság úgy csüng most benne Botár úr, mint ősszel az érett szőlőfürt a gerezden.

– Nem, nem a harmatos, friss, kacér-lánymosolygású, hanem az apró szemű, töpörödött, feketére aszott.

– Nincsenek világraszóló nagy szerelmek, gyilkosságok, öngyilkosságok, amelyek felráznák tunya tespedtségéből, ez egy kisváros, amelyben megállt az idő, lecüvekelt, teng-leng a poros utcákon, lustálkodik, megfürdik a porban, hente-reg, legfennebb eljátszik a fényesre koptatott macskaköveken, a főtértől pár száz méterre roskadoznak a házak, patinájuk lepattogott, elhullt, hol van az az idő, amikor olyan göggel, fennhéjázással fogadta az idegeneket, mintha főváros volna, Bécs, Párizs, Róma, pedig vidék volt az istenadta, amikor nagy ivó, nagy nőfaló férfiak lakták, akik a gyöngyházfényű hajnalokon éjjeli zenét adtak a szeretőiknek, sírt, vijjogott a hegedű az éjszakában, hol vannak a kerek-erdei, szejkefürdői majálisok, a lopott csókok, az asztal alatt elbitangolt kezek, amelyek végigfutottak a kártyapartik alatt a hófehér női combokon, hol van egy Szabó Dezső, aki fényes nappal, a főtéren, a főispáni hivattal szemközti bérház ablakán meztelenül kikönyököltette a szeretőjét, miközben meztelenre vetkőzött ő is... és... Hol van az az idő, amikor a tréfa és a vicc úgy ragyogott a város fölött, mint a szivárvány, szikrázott még a levegő is a jobbnál jobb replikákon: Hol van az „Apuci”, akinek úgy vágott az esze, mint a legjobb svédborotva? Egy Krihálík? Ki tudna ma egy olyan replikát kívágni, mint „Apuci”, amikor a pályára csatangolt kutya láttán Krihálík, az úriszabó elkiáltotta magát: – No, ha igazi borbély vagy, ezt borotváld meg „Apuci”! Mire „Apuci”, mert igazi borbély volt és éles eszű, akinek a nyelvén úgy virágzott a replika, mint májusban a borostyán, csak úgy félkönyökből visszavágott: – Rögtön, Krihálík, rögtön... csak előbb b... habosra. És röhögött, röhögött a tribün, majdnem összedőlt, és „Apuci” feje fölött – egy egész stadion népe látta – megjelent a glória, de voltak olyanok is, akik az angyalokat is látták, nagy, meztelen mellű angyalokat, a kacagástól pedig színes báránnyelűk jelentek meg a futballpálya fölött, de viharfelhők is Krihálík úriszabó arcán, az eset után hetekig

ki sem járt az utcára, „kiújult a fekélye”, mondta Krihálík néni, ez az apró, vékony, madárcsontú, kicsi fekete asszony. Szóval ilyesmik már rég nem történnek, ha isznak is az emberek, csak úgy csendben berúgnak, fészket rakott a szomorúság a városban, ez az újfajta kapitalizmus hideggé és könyörtelenné tette az embereket, még engem is, pedig galambszívű voltam, sírni tudnék, úgy tudom sajnálni magam, Botár úr, ha nem is látja senki, nagy, kövér, láthatatlan könnycseppek gördülnek alá a szemeimből, minden másodpercben egy-egy, hol van manapság ebben a városban egy színes egyéniség, egy színfolt, hol van, mondjuk egy „fakovács”, aki, amikor éppen nem más bosszantotta, ő maga rikkantotta el magát: „Fakovács”, s aztán rohant és száguldott az utcákon a báméskodók nagy örömére, hogy „Ki mer velem csúfolódni! Megölöm, megölöm!” Itt mára már csak eszelős tekintetű emberek járnak, Botár úr, a gyűlölettől sötétlő arcokkal, koldusok és kukázók, nincs semmi, semmi, még amiről beszélni sem.

És akkor mit tesz az RMDSZ, Botár úr? No mit?

Az országféltő

– No jó, hogy látom, Botár úr, jó, hogy látom... Már rég szerettem volna valamit mondani magának, már rég. Csak azt nem tudom, meg meri-e írni? Meg meri-e írni, mert ez itt a Nagy Kérdés?

– Ez egy Nobel-díjas téma, Botár úr, egy Nobel-díjas téma!

Az arca elkomorul, homloka redői ráncra futnak, a biztonság kedvéért megfogja a karomat is:

– Ellopták az országot, Botár úr – suttogja bele az íjként feszülő csendbe –, ellopták az országot, szőröstül-bőröstül!

Majd:

– A gazemberek...

És megszorítja a felső karomat, hogy otthon – mert vékony bőrű vagyok és könnyen kékül a bőröm – magyarázkodhatok a feleségemnek: „De kicsi szívem, hidd el, ez egy egyszerű olvasói jel! Olvasói felkiáltójel!” Mind mondhatom, nem hiszi el.

– Az Ön tollára való téma ez, Botár úr, ugye tudja? És ezt nem szabad elhallgatni. Ezt meg kell írni! Meg! Régen, rég egy Esterháznak nem volt annyi birtoka, amennyit ezek tíz év alatt harácsolnak. Nem. Pedig régen is loptak persze. A királyok akkor is megjutalmazták a támogatóikat. De ennyit? ENNYIT?

Még szorosabban fogja karomat, behajol az arcomba is, az arca elsötétül, ahogy egy országféltő emberhez illik, aki tudja, hogy ellopták az országot, ráadásul szőröstül-bőröstül: – És akkor mit tesz az RMDSZ, Botár úr? Mit gondol, mit tesz? Maga egy... Ajistenem!

Hallgatok, nézek bele a csendbe, kerülöm a tekintetét, mert azt már meg sem

merem mondani, hogy a Budvárt én adtam el! Nem. És rögtön a változás után, amikor mások még szenderegtek.

Őszi vásár volt, s azt mondta a szolnoki szépasszony:

– Ezt a dombot szeretném úgy hipp-hopp Szolnok mellé letenni!

S akkor én, mert egy kicsit másnapos voltam, s a hölgy többek között a körtepálinkát is reklámozta, amit én különösen szeretek, hát azt mondtam:

– Egy féldeci körtepálinka, asszonyom, s már viheti is...

Mire az asszonyka elkacagta magát, még szebb lett, mert kitűnő magyar áru volt önmagában is, még ha a védjegy hiányzott is róla: apró, kicsi gödrök villantak az arcán, valahányszor csak nevetett, s tüzek a szemében. Azt mondta:

– Na jó, de aztán nincs visszavásár uram, ha egyszer az enyém, az enyém!

És töltött.

Mire én: – Eladom a Szarkakőt is, asszonyom, végül is jó helyre, haza kerül!

Kacagott, kacagott, töltött:

– Az melyik a sok közül!

Mire újból én:

– S mert látom, szereti birtokolni a dolgokat, megvehetne engem is...

Még több tűz gyúlt a szemében, a Hargita lángol úgy ősszel, ahogy szemének írisze zöldellt most, hogy mondjam meg, hogy a Budvárt s a Szarkakőt én adtam el? Hogy?

Hogy mondjam meg, hogy nemcsak ellopták az országot, lopják ebben a minutában is, amíg mi itt állunk a járda közepén, ahelyett, hogy lopnánk mi is.

– És akkor mit tesz az RMDSZ, Botár úr? Mit gondol, mit tesz?

Rezignáltan:

– Hát ezt írja meg! Azt, hogy én sem táplálok semmi illúziót. Semmit. De hiszen sejtettem volna...

Az emberféltő

– Oh, ez a város, ez a város, micsoda város volt, Uramisten, és mi lett belőle?

– Hol van a krisztusi szeretet, Botár úr, a krisztusi szeretet és az alázat, széthullt ez a város atomjaira, csak üres tekintetű, széthulló arcú emberek futkároznak az utcáin, pedig a táj is, ez a lírai táj a szeretet hordozója kellene legyen, nézze ezeket a fenséges dombokat, amelyek ölbe zárják ezt a várost, az Isten tenyere lehet ilyen Botár úr, az Isten óvó, féltő tenyere, nincs semmi vadság, szilajság csak szelídség, valami ősi melegség árad minden dombból, még a legkopárabbakból is, ha a Szarkakőt nézzük, még a szikla maga is olyan, mint egy kőoltár, a város fölé emelkedő katedrális, csipkézett pikkelyekkel, a templomtornyaink ilyenek Botár úr, az égbe magasodó fehér templomaink, de ott van a másik is Botár úr, a Budvár, hatalmas csendsziget, nincs semmi félelmetes benne, nincs titok és rejtély, legfennebb tom-

paság, s akkor még a csodák csodájáról nem is beszéltem, a zöld lobogású Hargitánkról, hát van a világon még egy ilyen hegy, Botár úr, ahol az ég úgy ér össze a földdel, mintha a szelídség tengere borítaná? Az Isten mosolya leng e táj fölött, Botár úr, és hol van ilyen táj még a földkerekségen, hol? S akkor uram, ahelyett, hogy szeretnők egymást, a szeretet várát építenők fel a tájból és emberi sorsokból, mit teszünk Botár úr, mit?

Mit tesz az RMDSZ Botár úr?

Csak gyűlölködünk és szitkozódunk, átkokat szórunk egymás fejére, holott a szívünket a tenyerünkbe téve kellene közeledjünk egymáshoz.

Csak gyűlölködünk és szitkozódunk, átkokat szórunk egymásra, holott a szeretet ösködébe kellene burkolóznunk, takarót szőnünk, s egymást betakarva, babusgatva élünk. És ehelyett mit teszünk, Botár úr? Hát szabad így megosztani ezt a várost? Már félek, rettegek előre minden választáskor, hogy mi fog történni, mert vér fog folyni, Botár úr! Emberi vér és magyar. Magyar a magyarnak lett az ellensége! És ahelyett, hogy felemelnők a megalázottakat és megszomorítottakat, a Nap, a fény felé tartanók az arcuk, magunk felé, miközben azt mondanók: Nézz rám, én vagyok a Te Istened, mi történik, Botár úr? Mi?

Röhögtessek magunkat ország-világ előtt, az ember, ha csak kiteszi is a lábát a városból, azt kérdezik, mi van Veletek. Ti kellene a székelység szeme fénye legyetek, erőt és biztonságot sugárzó hátsó udvar, szívárványhíd, Nap és Hold, és mivé lettetek. És igazuk van, Botár úr! A legszomorúbb, hogy igazuk van mindazoknak, akik így látnak minket. Testvér testvérral, apa fiával, férj feleséggel vitázik itt a választások idején, a feleségemnek hónapok óta én is csak a hátát látom. Már a románok is minket röhögnek, igen. Sokszor már arra gondolok, táblát akasztok a nyakamba, Botár úr, kiállok a főtérrre vagy a Márton Áron szobor mellé: Emberek, szeressétek egymást! És mint egy szeretetkoldus, hirdetem: csak a szeretet jegyében szabad élni. A szeretet és megbocsátás jegyében!

A prédikátorok sorsát választom, Botár úr, a vándorprédikátorok sorsát, akik életüket adták hitükért, eszméikért! Mert fel akarom rázni, ébreszteni ezt a megtevélyedett népet, ahol már nem számít semmi s senki, csak az önzés és egymás letiprása. Nézze csak ezeket az utcán rohangáló embereket, Botár úr, nézze. Az egyedüllét, a magány jegyeit hordják az arcukon, s még ha beszélgetnek is egymással, csak a szavak felszínén közelednek egymáshoz, miközben a hallgatás fala választja el egymástól! Csak a szavak felszínén közelednek egymáshoz, a civilizáció és a technika kiölt mindent, ami a lélek mélységeibe vezetne! Nincsenek nagy kártyacsaták, ünnepek, mert az ünnepeknek is helye kellene legyen az életünkben, Botár úr, amikor a lélek megnyújtózkodik, fürdik a csend vizében, s ehelyett mi van? Örület és elmebaj, Botár úr. Látvány és cifrázkodás! Mintha csak ma és ránk írta volna Wesselényi István: „Ma az úrnál becsületes emberek lévén és ho-

zódván elő a mostani világ, minthogy nem is igen felejtheti el magát, beszélé az úr, hogy ne csodálkozzék azon senki, hogy a német nekünk nem hiszen, mikor egy sincs közülünk, akinek a kurucok között vagy apja vagy fia vagy anyja vagy leánya vagy felesége vagy bátyja vagy öccse, egyszóval valami rokonsága ne volna, azonban akik először ide beszorultanak volt, azokban is mennyin deviáltanak, akik pedig redeáltak vala is tavaly, non obstante eo, hogy oly szörnyü esküvéssel esküdtenek meg, csak egy meg nem tartotta a hitit, úgyhogy ha a német volna abban az állapotban, akiben mi vagyunk, és mi volnánk abban, akiben most vadnak, mik sem hinnénk nekik, és talán még keményebben bánnánk vélek, mint mivelünk amint bánnak ők...

...Az is hozódék elé, hogy nem hiába veri az Isten ezeket az erdélyi magyarokat, mert soha ennyi gróf, ennyi báró, azonban csak közönséges nemes embereknél is annyi üveges hintó, annyi óra, annyi ezüstös pálca és annyi ezüst asztali eszköz sosem volt Erdélyben, amennyi most volt, mégis csak panaszkodtanak, az asszonyoknál annyi cifraság, annyi aranymarha sosem volt, úgyhogy majd nemesember sem maradt volt már, mind nagyság urak lesznek vala. Az Isten megboszullotta, mert az ország is majd odalesz, hogy még a kenyér is szük lesz, nemhogy a cifraság jutna eszünkbe.”

És akkor hol van az RMDSZ, Botár úr, hol?

A törzsökös, keményvonalas

– És akkor mit tesz az RMDSZ, Botár úr? Mit gondol, mit tesz?

Választ nem vár, nem is akar, folytatja:

– Megmondom én – suttogja –, megmondom. De kíváncsi vagyok az Ön véleményére. Az Ön véleményére, akiről feltételezem, hogy becsületes ember, mert ezt feltételezem magáról, ugye tudja? Hanem szóba se állnék magával, ugye érti? Érti ugye, hogy ez egy külön megtiszteltetés, mert akárkivel le se állnék? Olyan ez a világ, amilyen, lehetek én szegény, kisnyugdíjas, de tartása is van az embernek. TARTÁSA! Mert én itt születtem. ITT. Ebben a városban. Nekem a köldökzsínóromat itt vágta el. Én törzsökös vagyok, nem jött-ment senkiházi! Mert ha most azt mondanók, hogy mindenki álljon az apja fejfája mellé, akkor kiürülne ez a város. Érti ugye maga? Nem kell magyaráznom! Mert ez a város tudja, milyen volt régen? Mint egy gyöngyszem, érti? Mint egy gyöngyszem! Tudja, mi volt itt régen? Nem? Megmondom én! Polgárság! Polgárság! Rend. Pont. Törvény. Ez volt, Botár úr, kérem, egy Luka pék, amikor egy nap a segéd elsózta a kenyeret, kiállt az ajtóba, s addig hajlongott: – „Asszonyom, uram, egy kicsi baj történt, de egy óra múlva már házhoz visszük a kenyeret, elnézést kérek, asszonyom, uram” – amíg isíászt kapott! Hol van ma egy ilyen vállalkozó, no hol? Pedig fürdőváros lehetne ez a város, Botár úr! Nézzen csak körül egy kicsit, itt vannak ezek a csodálatos

dombok, hegyek, a Szejkén mofették – az Isten is arra teremtette. Más népek ebből milliárdokat vágnának zsebre. És akkor mi történik? Ahelyett, hogy arra törekednénk, hogy különbek legyünk, olyanok, hogy még a németek is csodánkra járjanak, hogy a közcéce padlójáról meg lehessen enni az ételt, csak a nagy habla! És akkor mit tesz az RMDSZ, akit mi tartunk el? No mit? Lám, ezt mondja meg! A sok ingyenélő, akik abból élnek, hogy kisajátították a magyarságot? No mit tesz, lám? Ezt mondja meg! Ezt. Ha meri! Mert maga is farkalózik velük, pedig magának nem ott a helye... Nem. Ezt írja meg, s ne más. Hallott maga egy RMDSZ politikust is interpellálni, hogy a nyugdíjak kicsik? No ugye! Azt mondták, harcolnak! Mit harcolnak? Maholnap az sem lesz, akiért harcoljanak. Kiterítenek miniket! Még hogy harcolnak! Igen, persze, a koncon, hogy ők is meggazdagodjanak. Azért igen! Azért aztán igen! De hogy más is van ebben az országban, arról megfeledkeznek! Arról aztán meg...

Hol van az RMDSZ, Botár úr? Hol?

Az okos

– És akkor mit tesz az RMDSZ, Botár úr? No mit?

– Visszaadták az egyházi birtokokat? Vissza? Van állami egyetemünk? Van? No látja?

– Tiltakozniuk kellene, ha csak a románok kitátják a szájukat is! És ők mit tesznek? Azt hiszi, tiltakoznak? Na ugye? Megmondtam már az elején, hogy a románokkal nem lehet! Azokkal aztán nem! Tudja ezt az egész város! Ahogy megmondtam azt is, hogy az RMDSZ nem ér semmit. SEMMIT. Még meg sem alapították, s én már tudtam! TUDTAM! Olyan sincs, mint az RKP volt. Nincs! És én ezt már tudtam előre! Ahogy a Ceaușescu rezsim végét is megjósoltam. Ahogy azt is én mondtam ki először, hogy visszaveszitek ti még a szászokat, zsidókat! Akkor, amikor Ceaușescu kezdte eladni őket. Még akkor! Igazam volt-e? Látszik-e a hiányuk az országon? Igazam van, vagy nincs igazam? Mert megmondtam én jó előre, hogy ez így nem mehet! Ez aztán nem! Még a vak is látja, igen! Az öngyilkosok, a tolvajok országa lettünk. A pedofileké. S erre fel mit mond Marko Belu, már megbocsásson, azt mondja a múltkor is... azt... Hát mondja meg, nincs igazam? Mondja ki tisztán...

Dadai úr – mert hát róla persze – kicsi, köpcös ember, már reggel hétkor ott rohangál a város legforgalmasabb utcáin – ezt a szokását még a tejsorok idején alakította ki – szóba áll ezzel is, azzal is, „viszi a híreket, hozza a híreket”, kész nyeregmény a választások idején az ilyen ember. Aki „megmondta előre, aki tudta”.

Hallgatom, hallgatom, ahogy érvel – meg kell mondanom, meggyőző az érvelése –, s amikor egy másodpercnyi szünetet tart, megszólalok: – Már megbocsásson, Dadai úr, az RMDSZ-nek pontosan az ilyen emberekre van szüksége! És nem

is akárhol, a legmagasabb szinten... Akik csak úgy belelátanak a jövőbe és tudják! Képzelve el, hogyha Markó Béla mindazt tudná, amit Ön. Markó Béla úgy zongorázhatna a román pártokkal, mint egy Bartók Béla!

S mert Dadai úr nagyon komolyan és gyanakodva figyel:

– És nemcsak Markónak lenne haszna, akinek a népszerűsége erősödne, hanem nekünk is. NEKÜNK! Ennek a kicsi, megkínzott, szerencsétlen népnek!

– Mit, hogy én? De hát mit gondol Ön, Botár úr? Én, amikor kiálltam a kommunista pártból, úgy kiálltam, hogy többet párttag nem leszek. Megmondtam ezt már előre... Nem és nem... Velem nem kukoricázik senki. VELEM! Aki még azt is megmonda – és azt is elsőnek –, hogy a Cserehát úgy elveszett, mint a pinty! Mint a pinty, Botár úr! Tudja ezt az egész város! Az egész város, Botár úr!

Utóirat

- Mi? Hogy mit tesz az RMDSZ? – ezt kérdi?
- Hogy ez lenne a beteljesületlen vágyak városa?
- Hogy az RMDSZ nem tesz semmit, Botár úr?
- Hogy az RMDSZ nem boldogít?

Hogyhogy nem boldogít? Boldogít, Botár úr! Ha én azt mondom, hogy boldogít, akkor boldogít. Tesz, vesz. Ahhoz viszont, hogy mindezt felfoghassa, tanulmányoznia kellene a szövetségünk vezetőinek új tanait. Uram, Istenem?! Hát lehet ilyent mondani? Tiszta remeklés, amit teszünk. Csak ehhez az kell, hogy a nép is felnőjön vezetőink színvonalára. Igen, Botár úr. Igen. Ez itt a kérdés, s nem az, hogy boldogít vagy nem boldogít? Fel tud-e nőni az erdélyi magyarság a vezetői színvonalára!

S mert ekkorra kis tömeg gyűlt össze a főtér sarkán, ahol Pálkovács úr előadását tartotta, hát felemelte az ujját!

– Meglátjátok elvtársak – egy pillanatra megtorpant, de Pálkovács úr nem azért nőtt fel a kommunizmusban, hogy ebből a helyzetből ne tudja kivágni magát – ne, ne a szó elavult, a kommunizmusban meghurcolt, meggyalázott jelentésére gondoljanak, uraim – és felemelte még az ujjait is, hanem az új, a magyarságunk hétpecsétetes, hét szövetségének elveit fölállaló jelentéstartalommal –, mert elvtársak vagyunk, uraim! A szó legnemesebb értelmében! Hát nem egy nyelven vállaljuk és valljuk a magyarságunk boldogulását? Nem valljuk, hogy a magyarságnak boldogulnia kell a szülőföldjén? Ezen az ősi magyar földön? Hát nem ezt hangsúlyozzuk mindannyian?

– Hogy nincs boldogság?

– Hogyhogy nincs boldogság, amikor van! Ha mindig azt mondjuk, hogy a magyarság a társadalom teljes keresztmetszetében kell helyet kapjon, akkor persze a TELJES keresztmetszetet is kell érteni! Nemcsak a társadalom csúcsát! Az elitet!

Természetes az is, hogy vannak kukázó magyarok! Ne hozzunk-e románokat ide kukázni? Egy tiszta magyar városba? Ha idehoznók, akkor rögtön azzal vádolnának, hogy betelepítettük a románokat. Ha a város 98%-ban magyar, akkor abból kell kiindulni, azt is el kell fogadni, hogy a kukázók is csak magyarok lehetnek! Az utcaseprők is! Mert azok is benne vannak a keresztmetszetben.

– Mi? „Hogy nincs boldogság, nem is lesz soha, elvitte a demokrácia”? – hát lehet ilyet mondani? Ilyent?! Ilyen retrográd, hortysta, magyarista szöveget? Azért vagyunk mi, hogy boldoggá tegyük magunkat. Fölépítsük boldogságunk meleg fészket. Fölépítsük a saját boldogságunk, amely csak az RMDSZ mélyenszántó gondolataira és a demokrácia eszméit föl válláló román értelmiség másság iránti törődésére épülhet! Arra. Csak abból épülhet ki a jövő, uraim, akarom mondani magyar testvéreim. ELVTÁRSAIM! A boldog jövő! Még hogy az RMDSZ nem boldogít? Itt egy etikára és az RMDSZ politikájára támaszkodó erdélyi magyarságot kell kinevelnünk. Hogy nem lehet? Ezt mondják Önök, uraim. Lehet, persze, hogy lehet! Embereink ott vannak a körzetek vezetőségeiben, a falvak vezetőségeiben, nem is engednek oda másokat. Így biztosítva van a folytonosság, így teremődik meg a szellemi EGYSÉG! Mert ez nincs, uraim! Ez. Ezért kell odaügyelnünk, hogy az RMDSZ-től idegen elemek ne kerülhessenek be a vezetőségbe. Ezért kell minden ponton ott lennünk. Ezért vezettük be azt a nagyszerű újítást, az azonos gondolkodás megteremtésére, hogy ott, ahol lehet, a parlamenti képviselőink, szenátoraink legyenek a megyei elnökök is. Tovább megyek, ezért van az is, hogy a megválasztott elnök nevezi ki az alelnököket. Még a körzeti elnöki posztoknál ezt a célunkat nem tudtuk megvalósítani, mert nincs annyi parlamenti képviselőnk, de megteszünk mindent, hogy az RMDSZ kishivatalnokai is ott legyenek, ha nem is a parlamentben, legalább az SZKT-ban, a megyei és városi tanácsokban, mert a politikában a legrosszabb a sokszínűség! Igen, uraim, a sokszínűség. Még a kétszínűség elmegy, de a sokszínűség, az már nagy baj, uraim. Akkor mindig a különböző vélemények összehangolásával kellene foglalkozni!

– Mit mond? Hogy ez nem más, mint amit Mikszáth is megírt II. Rákóczi Ferenc kapcsán? Arra a gondolatra gondol, uram „Föltéve, hogy megvolna a rettentő földbirtoka, mely az ország egyharmad részét képezte. Ma nem csinálhatna forradalmat, de másként mutatná a virtust. Egyszerűen nem lehetne parlamentarizmus miatta, mert ő maga küldene több mint száz képviselőt a gazdatisztjeiből és fiskálisiból, aztán amikor kedve támadna, odaüzenhetné Bánffyknak: – Én ezt vagy azt a törvényjavaslatot nem szenvedhetem. Tessék levenni a napirendről”. Erre gondol? Hát nem, uram, ezt abbéli igyekezetünkben tesszük, tettük, hogy a román barátaink ne lássák, hogy a magyarság széthúz. A legfontosabb a magyar EGYSÉG és lehetőleg a mi vezetésünkkel. Igen. A magyarság egységes kell legyen, s lehetőleg az RMDSZ védőszárnyai alatt! Mert vannak már szárnyaink, uraim.

Vannak. Akik ez alá a szárnyak alá bekerülnek, azok ott is maradnak. Ott. Még akkor is, ha néha alkalmaznunk kell a rotációs elvet. Aki nem volt jó mondjuk alpolgármesternek, abból megyei tanácselnököt csinálunk. Vagy fordítva. Megpihentessük, aztán újból a mélyvízbe dobjuk. Mert nem azért vannak fizetett alkalmazottaink, hogy azok fölöslegesen üljenek a jó, meleg irodákban, hanem, hogy azok, ha kell, szavazzanak, vagy, hogy kiválogassák a megfelelő embereket, s a legöntudatosabbak kerüljenek be. Mert mi történne, hogyha mindenki a saját véleményét mondaná? Be kell látnunk, hogy nem egységes a magyarság, a kukázó magyarnak más céljai vannak, neki a fő cél nem a magyar egyetem megteremtése, hanem hogy kenyér legyen az asztalán. A vállalkozóknak, akiknek már külföldi kocsija van, villája – lehetőséget kell, teremtsünk, hogy külföldön is villát vehessen. Utazzon és lásson. Hozza haza azokat a tapasztalásokat, amelyet a Márvány tengernél vagy Szingapúrban felismer. Nekünk pedig – hisz kinek vannak rajtunk kívül kapcsolatai a román politikai tényezőkkel –, hogy bemenjünk a parlamentbe. A parlamentbe, uraim, mert ott dől el az ország sorsa. Ott. Ott aztán eldől.

Herczeg István linómetszete

Zsidó Ferenc

Laska Lajos eseteiből

(egypercesek)

Kilép a szervezetből

Egy napon Laska Lajos úgy érezte, elég, ez így nem mehet tovább, túlságosan elfajultak a dolgok, ki kell lépnie a szervezetből. Merthogy ott csupa öntelt, felfuvalkodott, hájfejű bunkó van – Laska korholta magát, amiért erre csak ilyen későn jött rá. Cinikus hangvételű „búcsúlevelet“ írt, melyben részletesen ecsetelte kilépésének okait. Valósággal ontotta az elmarasztalásokat, a sértéseket, a szervezetet élveteg, önző majmok gyülekezetének ábrázolta, hol egy olyan nemes lélek, mint ő, nem érezheti jól magát.

A levelet kéjes örömmel tette postára, úgy, mint aki megmutatta...

Az, hogy sosem volt tagja a szervezetnek, nem zavarta.

Bujdosna

Egy napon Laska Lajos úgy érezte, elege lett párjából, helyzetéből, egyáltalán: mindenből és mindenkiből. Ezt csak egyféleképpen lehet orvosolni, döntötte el magában: bujdosással. Mégpedig azonnalival. Hagy csapat-papot, asszonyt, munkát, s agyó. Igen ám, de előtte illik röviden tájékoztatni – bár a feleséget – a miértekről. Laska előkeresett egy fehér papírlapot, s nekifogott. Sorolta sérelmeit, bántalmait, problémáit: ezernyi volt belőlük. Nemsokára betelt a lap, és neki még mindig rengeteg panasa volt, hát egy másik után kezdett kajtatni. Szekrényben, fiókokban, könyvek közt keresgél: több írópapírt nem talált. Csak valami megsárgult vonalas lapokat, rég elfeledett iskoláztatásainak néma emlékeit. Csak nem írok ilyen lapra? – töprengett Laska tétován. Nem, az képtelenség. Csak nem bujdosok el félbehagyott magyarázattal? Nem, az is képtelenség.

Hajlani kezdett arra, hogy várja meg a másnapot, vásároljon írópapírt, fejezze be búcsúlevelét, és majd akkor... Ettől megnyugodott. Átment a hálószobába, mintha mi sem történt volna, levetkőzött, s befeküdt a felesége mellé. Az nemsokára közölte vele, hogy a kedvencét, töltelékes káposztát főzött másnapra.

Laska Lajos megvidámodva gondolta, milyen jó, hogy kifogyott az írópapír: ha nem, még befejezi a levelet, elbujdosik, s elszalasztja a finom ebédet.

Tévémánia

Laska Lajos megrögzötten gyűlölte a tévét. Sokáig mondogatta, be nem vinne eféle fenevadat a házába. Körötte, a társaságában, ismerősei, munkatársai körében mindenkinek volt tévéje, pizskálgatták is Laskát eleget, hogy mi van, tán sajnálja rá a pénzt?! S különben is, vegye már észre magát, a tévé információforrás, információ nélkül pedig a ma embere halott. Addig-addig rágták a fejét, hogy Laska végül, igaz, a fogát szívva, beadta a derekát: vásárolt egyet. Amikor a kábelt beszerelő munkás magyarázgatta, hogy ötvennyolc csatorna fogható, hogy így, hogy úgy, Laska egykedvűen bólogatott, gyanakodva pislogva a villogó képernyőre. Este, lefekvés után aztán szörfözni kezdett a csatornák között. Amit látott, megdöbbsentette, vagyis inkább az, hogy mindenhol ugyanazt látja. Egy-két óra múltán zúgó fejjel kapcsolta ki a tévét, szemét lehunyva aludni próbált. Nem ment. Forgolódtott, hánykolódott, aztán váratlan ötlettől vezérelve felugrott, a tévé képernyőjére ráterített egy pokrócot, hogy ki ne jöhessenek a gonosz emberek. Aztán megkönnyebbülten elszenderült.

A kecskék segítnék

Egy este Laska magányosan üldögélt a sarki kocsmában. Merengett, itta borát. Aztán váratlanul felpillantott – valami vonzotta tekintetét. Hű, de szép az a lány ott a sarokban! – állapította meg nyomban s nicsak!, ő is fírol engem. Önmagát sem értve, váratlanul felpattant, s odasietett a lányhoz. Ő, aki máskor ránézni se mert idegen nőkre, nem, hogy megszólítani.

Szereted-e a kecskéket, kérdezte meg átszellemült mosollyal. Hogyne, főleg a szakállasakat, válaszolta a lány bamba csodálkozással. A választól függetlenül olyan hamar ágyba kerültek, mintha életük múltott volna rajta. Finom volt a lány teste, áramvonalas. Érintkezésük majdnem rövidzárlat.

Lám, mit tesznek a kecskék!

Választ

Bement, hangosan köszönt mindenkinek, megütközést keltve. A szavazóköri elnöke gyanakodva mérte végig. Nagy nehezen megtalálták nevét a listán, kiosztották neki a lapokat (csupa nyerőt). Pecsételőt is kapott. A felügyelő elvezette a cellához, emberségesen, de szigorúan. A függönyt behúzta mögötte. A teremben csönd volt, mintha varázslat készülődne. Laska kézbe vette a lapokat, és nyomban látta, hogy csalás áldozata lett. Revolverét mégsem ránthatta elő, az asztalt sem boríthatta föl. Helyette rálehelte a használatból kopott pecsételőre, és minden mezőbe belepecsételt. Aztán a biztonság kedvéért még egyszer. Utána kijött, a pecsételőt leadta, a lapokat pedig belerakta az urnákba. Távoztakor ismét hangosan köszönt, a felügyelőbizottság nagy megrökönyödésére.

Az előtérben egy tévécsatorna riportere izgatottan tudakolta, kire szavazott.

– Én mindegyikre, de azt hiszem, együtt sem lesznek képesek kirángatni ezt az országot a bajból! – mondta szárazon Laska, s azzal elköszönt.

Potyautas

Havas kora reggelen történt. Laska munkába indult. Az autók ide-oda csúszkáltak a latyakos hóban. Laska óvatosan araszolgatott előre a járdán, nemsokára megpillantott egy áruszállító kisbuszt, tengelyig hóban, kerekei visítva pörögtek, eredménytelenül. Sofőrje káromkodott, aztán amikor megpillantotta Laskát, odaintette, állna már föl a hátsó ütközőre, hogy legyen súly a kocsí hátulján, akkor talán megindulna. Laska készségesen felállt, súlya alatt az autó meg is mozdult, de csak tétován, az ördögnek se akart lendületet venni. Ekkor honnan, honnan nem, előkerült két hóhányó, s nagyot taszított rajta. A kis masina hirtelen nekilendült, kerekei aszfaltot nyaltak, a sofőr egyre vesztettebbül nyomta a gázt, Laska pedig, kinek a felgyorsult események közepette nyikkanni sem volt ideje, nemhogy leszökni, kissé elképedve kapaszkodott mind a tíz körmével. Itt nincs más mit tenni, döntötte el, át kell adnia magát az utazás élményének. Az arcába vágó téli szél a szabadság illúzióját kelti, s különben is: marhául lehet élvezni egy ilyen helyzetet!

Az első kanyaron túl, miután a centrifugális erő lehajította az autó ütközőjéről, Laska már csak azon töprengett, illik-e vérzések, kéztörés közepette továbbra is marhául élvezni egy ilyen helyzetet.

Békítő szándék

Egy napon Laskát a kötelesség távoli országba szólította. Örömmel ment, ha otthon volt, a feleségével csak marták egymást. A bő három hét arra is elég volt, hogy végiggondolja ügyeiket. Arra a következtetésre jutott, hogy érdemes még egyszer megpróbálni, ahogy mondani szokták: még egy esélyt adni. Hogy kedveskedjen, s békülő szándékát jelezze, rumos csokoládét vásárolt ajándékba, amit felesége nagyon szeretett (Laska is, de asszonya mindig elette előle, alig hagyva neki egy-két falást). Érkezése pontos idejéről nem értesítette, hogy legyen meglepetés. Az is lett, hazaérkezve üresen találta a lakást, az asztalon egy levélke: egy időre elköltöztem, aztán majd meglátjuk.

Laska elmosolyodott, majd csillogó szemekkel elővette a rumos csokoládét, s megette. Az egészet.

Suhai Pál

A költő és kutyája

Mi a költészet?

E kérdésre korról korra megújuló válaszok születtek (és születnek ma is). S hogy születhetnek, egyszerre mutatja a kérdés időtlen elevenségét, másrészt a rá adható válaszok nagyon is időtől függő sokféleségét. Leginkább egy jó vers felelhetne rejtélyére. Ám ez tautologikus válasz lenne.

Ha mégis megkísérelnénk valamiféle magyarázatot adni, a műzsákhoz kellene tanácsért folyamodnunk. Elvégre a költészet is műzsai tevékenység, s ha ők, a műzsák, szolgálhatnának valamiféle tanáccsal, azt bizonyára érdemes lenne megfontolnunk. Hésziodosz műzsái mondanak is valamit az *Istenek születésében*, ami bennünket érdekelhetne: „Szánkon tarka hazugság, mind a valóra hasonlít, / tudjuk zengeni mégis a színigazat, ha akarjuk”. A művészi tevékenység eme meghatározása immár több mint két és félezer éves, mégis úgy tűnik, hogy az irodalomra-költészetre is kiterjeszhető az érvényessége (azzal a megszorítással, hogy ez utóbbi-utóbbiak esetében a nyelv művészetére, nyelvi művészetre kell gyanakodnunk). De az ilyen nyelvi megnyilatkozásokban is, mint általában a műalkotásokban, a tevékenység egyszerre esztétikai, poétikai és mimetikus jellege a szembetűnő, melyre pár évszázaddal később Arisztotelész is felhívta a figyelmet *Poétikájában*. A fenti idézetben az esztétikai jellegre, az érzékletességre a „tarka” jelző utal, a poétikai vonatkozásokra, a nyelvi képződmény megalkotott, konstruált voltára a „hazugság” kifejezése, a mimetikus tulajdonságra pedig a „való” és a „színigaz” kitételek.

Manapság ugyan divat megkérdőjelezni a mimetikus jelleget, s ha arra gondolunk, hogy a marxista esztétika mennyire devalvált a szó értékét és jelentését, akkor ezen nem is lepődünk meg különösebben. Hasonló óvatosságra inthet az ún. „realista” törekvések kortörténeti meghatározottsága is. Csakhogy a mimézis nem egyszerűen a külső valóság utánzását jelenti. Sokkal inkább a „belső” követéséről van itt szó, a „színigazról”, „az igazat mondd, ne csak a valódit” József Attila-i követelményéről, arról, amit Dienes Valéria Bergson okfejtése nyomán „eszmeletnek”, Füst Milán pedig külön bejáratú esztétikájában „indulatnak” nevezett. Nevezhetnénk hajlamnak, a mindenki máséval fölcserélhetetlen tartásnak is, amely vagy megvan valakiben, vagy nincs, s többé-kevésbé el is dönti a műalkotások értékét és állékonyságát (persze a másik két tényezővel egyetemben).

Hogy a költészet a szó művésze, ha úgy tetszik, mágiája, egy prózáirót, Italo Calvinót hívom tanúnak. A *nemlétező lovag* című kisregényének főhőse, Agilulfo, teste nem lévén, pusztán szavaival kénytelen valóságos szerelmi örömeket felidézni

Priscillában, a védelmét és szerelmi hajlandóságát kérő-követelő várúrnőben. Igaz, a hölgyet nehéz lenne „a telhetetlen bujaság” korábban elhangzott vádjával szemben megvédeni. De tagadhatatlanul ez is kell, a befogadói hajlam, hogy a szavak művészete elérje célját – még akkor is, ha e hatás természetét az érintett nő sem könnyen tudja szavakba foglalni: „És mit csinált? Mit csinált? – Hogyan is lehetne azt elmondani... Ó, gyönyörűség, gyönyörűség, gyönyörűség...!”

Ami az iménti tanácsstalanság ellenére is elmondható a költői tevékenység poétikus oldaláról, arra talán legcélszerűbb először is Hegelt és *Esztétikájának* az eredetiségről szóló passzusát idézni: „Az eredetiséget [...] el kell határolnunk a pusztá ötletek önkényétől. [...] Az igazi ihlet valamely meghatározott tartalom lobban lángra, amelyet a képzelet [...] megragad; az ihlet ennek a tevékeny alakításnak az állapota mind a szubjektív bensőben, mind a műalkotás objektív kivitelezésében [...] Az eredetiség ennél fogva a valódi objektivitással azonos, és oly módon egyesíti az ábrázolás szubjektív és tárgyi elemét, hogy a kettő már semmiféle idegen mozzanatot nem tartalmaz”. Ehhez Rudolf Steiner a következő században ugyan, de a Hegellel kortárs Goethe-re hivatkozva még azt teszi hozzá, hogy a költői alakításban nem az „eszmei” ölt valóságos alakot, hanem megfordítva: az ideális alak éppen a „természeti”. Mindaz, ami érzékletes és tulajdonképpen benne, ezzel áll összefüggésben. A szellemi (paradox módon) inkább a formai oldalon mutatkozik. A szenzuális elrendezésében. Hiszen a forma az, amely a maga aktivitása, cselekvő, meghatározó, teremtő jellege következtében a létezőt a maga konkrétságában életre kelti. Életre költi. Megkölti. Ezért nem mindegy, hogy verset írunk-e vagy prózát (sajnos, ez utóbbit sokan gyakran vers címén is).

Talán érdemes még néhány szót a költészet hasznáról is ejteni. Többek között T. S. Eliot gondolja volt ez. Egyik esszéjében [*Költészet és dráma*], melyet a költői drámáról írt, megkérdőjelezi a molière-i forrásból, Jourdain úr nevetséges kiszólásából táplálkozó közhelyet, mely szerint az emberek „prózában” beszélnek. Nem. Az emberek nem prózában beszélnek (mint ahogy versben sem). A próza a folyóbeszéd megköltése, a szépirodalmi alkotások sajátossága a köznapok beszédével szemben. Hát még a költészet! Egy másik Eliot-tanulmány [*A költészet társadalmi hivatása*] azt is kifejti, hogy a költészet eme sajátosságából eredő haszna legalább kétféle. Élvezetet nyújtó, illetve érzékenységet fejlesztő hatása révén egyéni és direkt. Indirekt és kollektív haszna (az új érzékenységek teremtése következtében) a közös nyelv gazdagításában áll. (József Attilának is van szava valami hasonlóra: „a nemzet közös ihlet”). Ám e hatás csak a kulturális értékek állandó cseréjében valósulhat meg, ráadásul az élő irodalom a folytonosság záloga: „halott költőknek csak akkor vesszük hasznát, ha van élő irodalom.” Jó lenne, ha az erőforrásokat újraosztó politikusok is tudatában lennének eme oly magától értetődő összefüggésnek.

Végezetül az előbbieket kapcsán valamit még a költőről és kutyájáról is! Nagyon régen, még a hetvenes években volt szerencsém Vészi Endrét lakásán fölkeresni. Eme

látogatásom során először is kutyájára terelte a szót, mondván: ha nyakamba ugrál az eb (egyébként jópofa pulikutya), csak örömének ad kifejezést. Ne féljek tőle. De ha távozom, jobb az óvatosság – ilyenkor megvadul. Mindenképpen igyekszik „meggondolatlan” cselekedetemtől eltántorítani, kutyanyelven: a nyáját egyben tartani. Régi gyanúm, hogy Vészi Endre is ilyen ember volt – mint a kutyája. Igyekezett egyben tartani a nyáját. Manapság ritka (egyre ritkább) törekvés, pedig a költészetnek tulajdonsága, a költőnek hivatása lenne ez.

Jeneses Imre rézkarca

Kis Pál István

Ballada a borozni kész cimborához

A kocsmát s az ivót kerülöm cimborá,
nem látsz a misén se szuszogva aludni,
ám, ha a komámnak akad egy új bora,
reptet hozzá a hír, mintha lenne csúzli.
Ennyi a gyengém, rólam ezt kell tudni,
kevésre, de jobbra szomjazik a torkom,
az, amit a kocsmá kínál, nekem annyi,
mintha unott rima csókolgatna folyton.

Ha ászokágyról kél, a bor édes asszony,
nászra érlelt vágyát adja, mint a kincset,
engedd, ajkaiddal hosszan csókolózzon,
s ne légy illetlenül folyton éhes vendég!
Ízlelgesd, s csak kutasd kínálkozó testét,
az almát sem egyben nyeli le az ember,
illatát, s kellemét vadul ne kergesd szét,
a cserkész se csörtet, járj hát türelemmel!

Lehet a bor persze titkon édes kedves,
lehet a traktákon parancsolód, s úrnőd,
lehet múló dallam nótához s a vershez,
elringató anya, s ha az kell, a bölcsőd.
S lehet, igen, lehet, lelki cellád s öröd,
társadként a bűnben játszhatja a sorsot,
jobb lesz, ha vigyázol, rámehet a bőröd,
ne te légy cimborá... legyen ő a foglyod.

Ajánlás:

A bor lehet kedves, de ne legyen asszony,
ne bújj vele komám, nyakra, főre ágyba,
ne kerüld el, ha hív, hogyha akar, adjon!
De te ne adj kulcsot szívedre s a házra!

Bíró József

CHERCHEZ LA FEMME

----- léha vers -----

... simult – e ... tenyeredbe ... :
 perzsa ... nigeri ... karibi – félvér
 ... japán ... (netalán) ... koreai nők ...
 zöld – mangó – kemény' – ... – melle ?

... s ... h a ... n e m ... :
 nos – hát ... ében – hajú palesztin nő
 ... dinnye – illatú tomporát ... csókoltad – e már ? ...
 nyúltál – e ... lappföldi nő szoknyája alá ?

... a v a g y ... :
 do – rom – bol – tat – tad – e
 ... selymes – (óarany) – bőrű indiai nők ...
 mézízű – (harmatos) – combja – közét ?

... m e r t h o g y ... e n n y i ...
 : ennyi ... : ... - mindez ... : maga a ... - :

... - ... több ? / ... kevesebb ? - ...
 : oldás ... - ... - ... és ... - ... - ... kötés

Radnai István

Bevezetés szenilitásom világába

„Legtöbben mulatságosnak találják az elképzelést, hogy világegyetemünket egy végtelenbe nyúló teknősbékatorony alkotja, holott mi a biztosítékunk, hogy nem így van? Mit, és mennyire tudunk a világegyetemről? Tudjuk-e, honnan jött és hová tart? Volt-e kezdete, és ha igen, mi volt előtte? Milyen az idő természete? Befejeződik-e valamikor?”

Stephen Hawking: Az idő rövid története

hetven év rövid története öcsém
ne ragozzuk bénább leszek míg
agyad tovább remél hiszen te
vagy a mag a processzor maga
messzebbre látsz egy szobából
mint a toronyőr a hegymászó s a bűvár
egy személyben pedig csak kérdezel
vallatsz porfelhőket forró vagy hideg
fényes és fekete semmiket valami
istenek beavatottjaként a szépség
ideálja mégsem az univerzum

hetven év nem fogyó erővel ki érti
aki nálad jobban a végtelent – talán
bár testem araszol az értelem bennem
egy tapodtat sem mozdul pedig apránként
feltettem a kérdéseket egyszerű kérdéseket
végül rájöttem keveset ismerek ahhoz
ahhoz hogy hétköznapi kérdéseket öcsém
ezért hát hozzád fordulok lennék-e teknősbéka

aki hátamon hordlak s ezért vagyok lassú
járom kényszerű köreimet és pörgök lovammal
a földbolygóval csókolózom a nappal
csillagok szálkái gyullasztják a szememet
vonz és taszít a hold hiszem benne lakik
a legszebb lány számomra elérhetetlen
és süketülő fülem zúgása a híres szférák
kristálydallama tücsökhangra

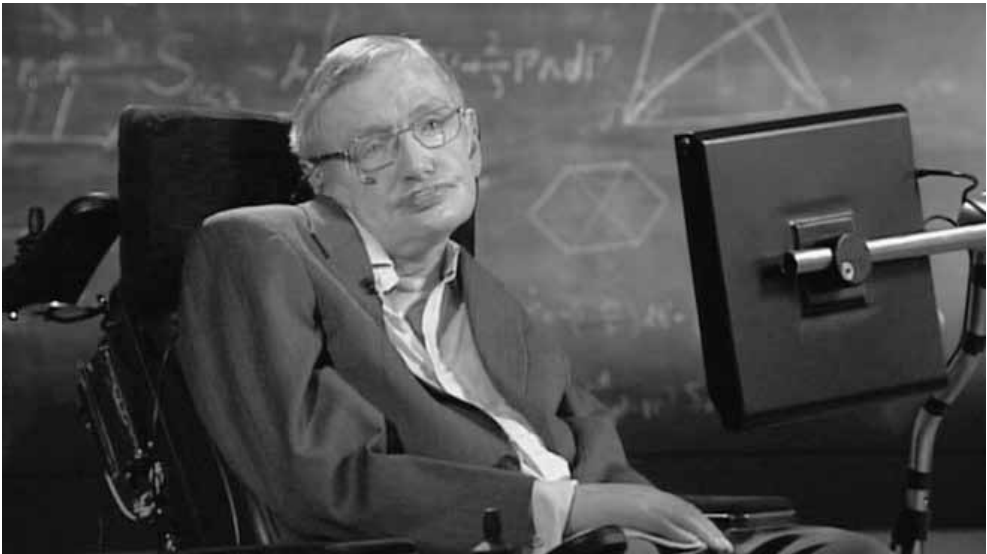
annyi testtel nem érintkezem se aprósággal
sem óriásival szememet a hazai ködbe meresztem
s nem utazom bolygóközi utakra fogalmaim
szűkek hogy higgyek galaxisokban kezdetem
sincs anyaölbőlben kigyóztam de ezt csak mesélik

szürke életemben többet használtam minden
tagomat az agy csak terhemre volt benne élne
a lelkiismeret kérdezem tőled bár válaszaidat
nem értem így hát mormolom mint latin imákat

hetven év öcsém lehet hogy gyerek maradtál
két évesen amikor születted még én is kérdeztem

és volt aki tudta a választ kétségbeejtő ha te sem
tudod mai kérdéseimre reméljek

most lemegyek megetetem a teknősbékát

Stephen Hawking

(forrás: abcnews.go.com)

Debreczeny György

te ha ezek az emberek

te ha ezek az emberek tudnák
hogy milyen jókedvvel írod
ezeket a szörnyű verseket
csak várjuk meg amíg elmegy a doktor
mondta hogy az idén tavasszal
rendezik meg a vénasszonyok nyarát
amott meg két strici beszélget a placcon
azt kérdi az egyik: te kit futtatsz
mert én a vadszőlőt
a festői környezetben elterülünk
belekövesedünk a borostyánba
velünk ékszerezik fel magukat a lányok

te ha ezek az emberek tudnák
hogy milyen jókedvvel írod
ezeket a szörnyű verseket
lehetnél a tamponzsinórmérték és arány
ahány tamponzsinór száll a szélben
annyi mézesmadzag a mindenségben
a kivágott vén budai hársfák alatt
lehetnél a hársméz illata
gubacs lehetnél a gubacsi hídnál
felavathatnád a margitot az avignonit
de ki vinnyog itt
amikor lehetnél két úr szajhája
aki tudja mi a szolgálat

te ha ezek az emberek tudnák
hogy milyen jókedvvel írod
ezeket a szörnyű verseket
hát ezek atommáglyát raknának neked
jeanne d'arc nagy arc
és újra divat a facipő
jól fogy a roueni cukrászdában a máglyarakás
és raccsol a szív és raccsol a racsni

csak krémeket látok
máskor is vigyetek el a cukrászdába
amikor a vattanyúl bealkonyul
a versenyló megnyeri a zongorafutamot

te ha ezek az emberek tudnák
hogymilyen jókedvvel írod
ezeket a szörnyű verseket
hát csak ülnének a fülkében a csészén
vagy az asztaloknál és kiinnák a csészét
csak óvatosan a harag méregpoharával
ne verd félre az ellopott harangot
haragból érdekből ostobaságból
szeretnétek óvóhelyként használni a közhelyet
a káposztaföldet a gyakorlóteret
mert legyen polgári a védelem
a hosszú ívelt pillákon megakad a szem
és a golyó

te ha ezek az emberek tudnák
hogymilyen jókedvvel írod
ezeket a szörnyű verseket
egyszer csak elmesélnék mindannyian
miminden nem történt meg még velük
elmondának mindent
tördelve töredelmesen
a kék eget hasító halastó partján
nincsen toportyán
vagy a sétányon ahol
goethe virágmagokat hintett szerte
sétái során és nem volt taraja
de a virágnak van-e talaja

de a virágnak van-e talaja?

Szűk Balázs

Élet egy négyszögben

(*Sánta Ferenc Kicsik és nagyok című novellájának értelmezése*)

Sánta Ferenc (1927–2008) varázsos-meszeszerű-balladai, a gyermekkori emlékezés naiv bensőségességét tükröző korai írásai után (*Sokan voltunk* – 1954, *Téli virágzás* – 1956), elemző, intellektuális, dísztelen stílusban kezdte fogalmazni erkölcsi példázatait a hatalom és az egyén állandó konfliktusáról (*Az ötödik pecsét* – 1963, *Húsz óra* – 1964, *Az áruló* – 1966 / drámaaváltozata: *Éjszaka* – 1968). A *Farkasok a küszöbön* (1961) című kötet elbeszéléseiben mintegy már megelőlegezte ezt az elemző, gondolati, szinte hűvös szövegalakzatot. Novellái, hosszú elbeszélései (*Sokan voltunk*, *Kicsi madár*, *Mécsek*, *Isten a szekéren*, *Emberavatás*, *Olasz történet*, *A Müller család halála*, *Nácik*, *Halálnak halála*) kispikai remeklések – így lettek egyszerre érzéki reáliák és példázatok, szinte balladák.

A *Kicsik és nagyok* (1958), hasonlóan az ötvenes évek végi családi viszonyokhoz, a lefojtott indulatok tükörképszerű, groteszkbe hajló megfogalmazása. Már a kételemű, fogalmi cím kijelöli az általános témát: a gyermek és a felnőtt világ sajátos azonosságát. A címbeli sorrend arra utal, hogy a gyermeki felől közelítünk a felnőttiség felé, de úgy, hogy ezek párhuzama, egymásra utaltsága és szétválasztottsága is nyilvánvaló. A cím metaforikus is: nem tárgyilagos, lebegteti a jelentést, a témához csak közelít.

Gyermekjátékot, utánzó szerepjátékot látunk, amelyet az is jelez, hogy a szöveg egészében, de különösen az elején, feltűnően gyakoriak a kicsinységre utaló kulcsszavak: *kislány*, *lányka*, *kisfiú*, *játék-baba*, *kicsi*, *kis kuvasz*, *csillagom*, *gyermek*, *gyermekhang*, *másik gyerek*, *egyetlenem*. A felnőttiséggel való teljes azonosulásra utal, hogy a *kisfiú* szó csak egyszer szerepel, míg a bontakozó „férfi” erőszakot a jelző elhagyása pontosítja: *a fiú*. Feltűnő ezzel szemben a *kislány* minőségjelzős szóösszetétel állandó, szinte már monoton használata. Érdekes, hogy a kiszolgáltatott „nő” védőn hárítja a folyamatosan jelen lévő, mindig bekövetkező rosszat („én emberem,” „apuka”), de a „férfi” csak egyszer szólítja asszonyát („Bestia”).

A mű elején azonnal belépünk egy teremtett világba („játszottak”, négyszög-ház és bútorok rajzolása, falevelekkel való betakarás). A játékot mindvégig a lány irányítja, alakítja, finomítja („szeretném”, ő köti meg a kutyát), a fiú kezdetől fogva passzív, utasító, parancsoló (zsebre dugja a kezét, „csak beszélj összevissza”, „Menj, kösd meg a kutyát!”, „Kész?”, „Gyerünk, gyerünk, gyerünk...”). Az asszonyférj minta azonnal kialakul, a magatartás ellentétes, erősen szembenálló: a kislány törődő, gyermeküket féltő, a férfi zsebre dugott kézzel kívül van e világon, és tudja, hogy érte történnek majd a dolgok.

A férfi dominancia eluralkodása a nő viselkedéséből, rettegő alázatosságából (cirógatja, ringatja gyermekét; szólítgatja, falevelekkel betakarja), és a kibeszélő-panaszzkodó „gyónásaiból” kiolvasható („Jaj, Istenem, milyen szerencsétlen vagyok.”; „Jaj, a derekam, sohasem lesz ennek vége.”; „Istenem, mikor szabadítasz már meg”; „Keserves, nyomorult élet!”). A kislány testbeszédével és panaszkodó szavaival tompítja az elviselhetetlennek tűnő, ismétlődő félelmet, ezért az erős, könnyörgő pozíciók egyre gyakoribbak lesznek: „Jaj, Istenem”, „Édes Istenem”, „Édes Istenem, Szűz Mária”, „Jaj, teremtőm!”. „Ne kiabálj, az isten szerelmére.” A kezdetben nagybetűs Isten szó kisbetűssé formálása jelzi a végzetzerű behatárolódást, illetve a verbális agresszió megjelenését a fiú pozíciójában: „Huu, ... keserves. Isten.”; „...fuj, betyár Krisztus!”; „bezárta, a jó istenit.”

A novella mikrokozmoszában a körülmények rabságába vont felnőtt világ rekonstrukcióját láthatjuk. Hagyományosan a gyermekjátékok felszabadítók, fantáziával telítettek, de itt kezdettől fogva csak jelzészzerű ez a szándék, fokozódik a feszültség, a lelki, majd a tobzódó fizikai fájdalom (durva szavak, közösségi viselkedés, ütés, hajhúzás, testvonszolás). Egy eltanult életmodellt látunk, amely a ház építésétől a gyerek születéséig /felneveléséig mutat be egy estét, összevonva a kronológiai időket-tereket. Ez a játék örömtelen, nem is cselekszenek benne, amely lehetőséget adna a feloldásra, hanem körkörösén ugyanazt végzik. Ezért esztétikailag-műfajilag a novella alig tartalmaz elbeszélői-leíró elemeket, inkább erősen dramatizál (párbeszédek, a cselekvés tömör, karakteres vázlata). A zárlat is tragikus, sőt balladai, hiszen a kislány az üres zsebekkel szembesül; lábuk alatt széttúrják a vonalakat, az otthont, a békét, a boldogságot. Fontos, hogy nem klasszikus, tiszta tragikummal találkozunk, hanem groteszk oldások tompítják a két világ ütközését, az egymásnak feszülő elviselhetetlenség érzését. A szereplők ki-kilépnek a játékból („A hajamat kell fogni!”, „Én most elalszom, és te akarj levetköztetni.”, az üres zseb a teljes kifosztottság metaforája, négykézlábra, állati pózba (kutya) ereszkedés.

Kevés lírai elemet használ, kevés a motivikus jelzés: a baba kék szemei ugyanolyanok, mint a fiúé (buták és égbe merednek); a férfiúi gőg jelzője a finom bőr és az érinthetlenség; egy megszemélyesítés jelzi az indulatokat: „Lábuk alatt felgyűrődött a föld.” A novella a személyes és személytelen közötti különös egyensúlyteremtés. Személyes, mert egyre intimebb zónába ránt bele a szerző, de személytelen is, mert a gyerekekről semmit sem tudunk meg: hol és mikor élnek, kik a szüleik, barátaik, külsejük milyen (csak általános vonások vannak pl. kicsik, szemük barna és kék színű, nyolc év körüliek, a fiú arca-bőre). Személytelenségük erősebb (akár a kor), pedig a gyermeki létezés lényege épp a tárgyak, élőlények, emberek néven nevezése, ezáltal befogadása, megszelídítése. Mintha a szerző kezdetül fogva távolságot akart volna tartani a gyermekektől, hogy annál könnyebb

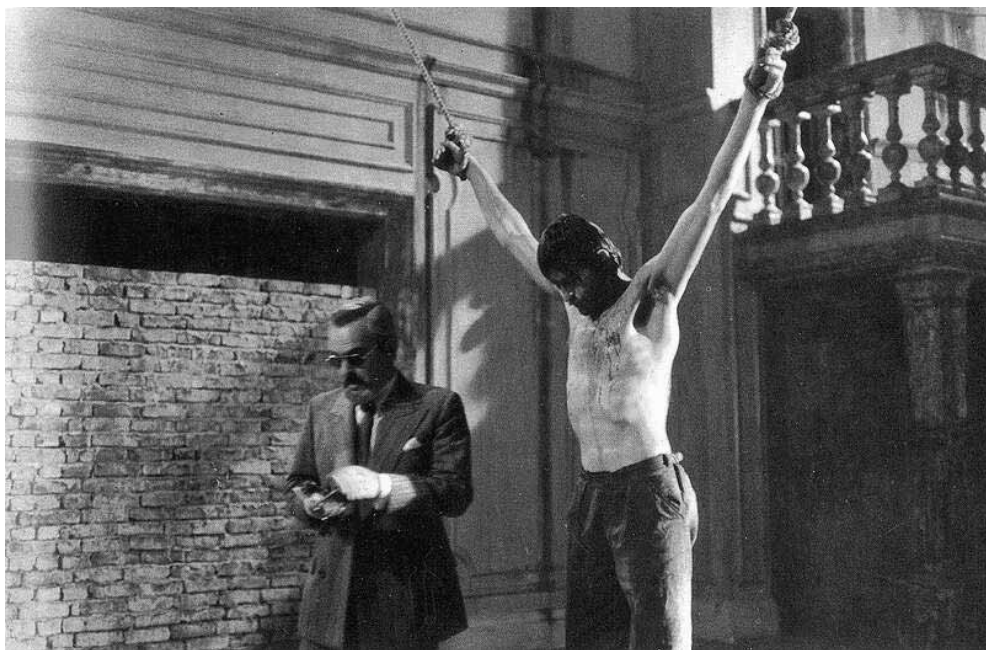
legyen analóg módon eljátszatni velük a felnőttek kiábrándító, megmásíthatatlan életét.

A gyerekek kicsik és névtelenek, sorsuk hasonul a felnőttekéhez, csak egy élő-lény, a kutya, marad szabad, bár őt is kikötötték („de te elcsavarogsz, ha nem veled játszunk...”). Neki neve is van (Bodri), mint ahogy a novellában Istennek és Szűz Máriának, akik nem segítenek, nem tudnak segíteni. És a példázatos játékban a kutya bölccsé és öreggé válik („öreg Bodri”), mint aki tanúja a férfi és nő sosem szűnő pusztító harcának. Bodri szomorúan szabad, mint Déry Tibor halálra várakozó *Nikije* (1956).

Sánta Ferenc-adaptációk:

Nagyjátékfilmek, kisfilmek – Fábri Zoltán: *Húsz óra* (1965), *Az ötödik pecsét* (1976); Lennert András: *Nácik* (2011).

Televíziós filmek – Szinetár Miklós: *Halálnak halála* (1970) / *Halálnak halála, Nácik*; Nemere László: *Kicsik és nagyok/Tündérvilág* (1972) / *Sárga virág, kék virág; Kicsik és nagyok; A csillagokig*; Mihályfy Imre: *A Müller-család halála* (1972); Gaál István: *Éjszaka* (1989).

Fábri Zoltán: *Az ötödik pecsét* – jelenet a filmből

(forrás: mek.niif.hu)

Bene Zoltán

A médium

Amióta az eszemet tudom, ebben a mi falunkban lakom. És azóta, hogy itt élek, a bíró a bíró. Gyerekkoromban apró, kövér ember volt, ifjúkoromban meg szálfaegyenes, szikár. Abban az időben, midőn mindenre elszánt labdarúgóként, el-tökélt társaim oldalán hetedhét határra szóló diadalokat arattam a megyei bajnokságban, szálfaegyenes szikárból görbe hátú pocakossá vált – de ő volt a bíró mindig, miként bölcs tanácsnokai a tiszteletre méltó tanácsnokok, ahogyan az ég kék, a fű zöld, a falunk határában emelkedő torony tetejére pedig éppen ezerhat-százhuszonnyolc lépcső vezet fel, se több, se kevesebb. Az életemet, ahogyan a mi falunkban valamennyiünkét, a rendíthetetlen bizonyosságok határozzák meg. Ezért szeretünk itt élni. Meg azért, mert máshol nem látnánk értelmét. Az életnek. És másnak se.

Egy alkalommal különös fickó érkezett közénk. Megállt a faluvégi kurta kocsmá bejáratától balra, a hátán cipelt zsákból előkotort egy horgászszéket, kinyitotta, ráült. Órákon keresztül a távolba révedt. Ha szóltak hozzá, nem felelt, ha meglökték, megingott, aztán lassan, akár ellenszélben a vitorlás hajó, visszatért eredeti pozíciójába. Szürkületkor viszont, mint egy elázott kutya, megrázta magát, belecsapott a rezes orrú tanácsnok tanácstalanul felé nyújtott tenyerébe, s magabiztosan kijelentette, hogy ő egy médium. Közülünk senki nem értette, mi a fene is az, de egy hét múlva már meglenni sem tudtunk nélküle.

A faluvégi kurta kocsmá mellett évek óta düledezett egy vályogépület, a jövevény odaköltözött, az ajtókeretre plédet szögelt, arra egy darab papírt gombostűzött, a papírra vastag filctollal ráírta: „Tíz percenként 1.000”.

Először a faluvégi kurta kocsmá tulajdonosa látogatta meg. Kíváncsi természetű embernek ismertük mindig, egyikünk sem csodálkozott vállalkozó kedvén. Elégedetten jött ki a pléd mögül, nagy hangon ajánlgatta a médiumot mindenkinek, akivel csak összefutott. És a faluvégi kurta kocsmáros mindenkivel összefutott.

Néhány nap múlva már meglehetősen sor kigyózott az omladozó vályogkunyhó előtt.

A mi falunkat, kár volna tagadnom, gyanakvó nép lakja – a médium mégis befért a bizalmunkba. A harmonikás képviselőnek, beszélnek, azt jósolta, hogy szerzeményeit még hosszú évszázadokig játszani és hallgatni fogják a mi falunk lakói; a cingár tanácsnok, a falunk vadásztársaságának feje kapitális őzbakról kapott jövedelmét; Hilari jövőjében feltűnt a Mount Everest; míg a falunk bolondjának szemei előtt megidézett rég elhalt szülőanyja szelleme. A bíró titoknok, a valaha karcsú derekú amazon légién könnyedséggel lépett ki a viskóból, arcán föl-

döntő boldogsággá nemesedett a remény; a faluvégi kurta kocsmá törzsvendégei – különösen a kocsmatöltelékek, a kártyázók, a sakkozók és a dámajáték rabjai – vita nélkül igen elégedetten nyilatkoztak a pléd mögötti misztikus tudományról, miután egymás után megfordultak ott valamennyien, némelyikük többször is. Dacára jó véleményüknek, a bajt mégis ők okozták. Két sakkozó egy reggelig húzódozó táblaháború végén előbb egymásnak esett, majd a médiumot akarták elagya-bugyálni, mivel mindkettejüknek veretlenséget jósolt, ezzel szemben hol egyikük, hol másikuk kapott ki gigászi csatákban. A médium nagy nehezen elsimította a dolgot, estére azonban nyoma veszett.

Már másnap reggel hiányozni kezdett. A bíró titoknok, a valaha karcsú derekú amazon arcáról estére lehervadt a boldogság, helyére visszatelepedett a bárgúságba oltott kilátástalan keserűség. A harmonikás képviselő kizárólag szomorú dallamokat játszott, a cingár tanácsnok, a falunk vadásztársaságának feje üres sörös dobozokra lövöldözött a határban, s a két bajkeverő sakkozó meghunyászkodva, szégyenkezve oldalgott ki a szemrehányó pillantások elől a faluvégi kurta kocsmából. Egyesek azt fejtegették a szemlesütve távozó hátának, hogy nem a médiumban lehet a hiba, sokkal inkább ebben a kettőben, mert egymással kezdtek játszani, ahelyett, hogy azzal ültek volna asztalhoz, akiről a jóslat regél.

Este a rezes orrú tanácsnok, a szatócsbolt tulajdonosa kopogtatás nélkül nyitotta rá a bíróra az ajtót.

– Intranszigensek vagyunk, bíró úr – jelentette ki köszönés helyett.

A bíró szótlánul helyet mutatott rezes orrú tanácsnokának, hosszasan fürkészte az arcát, tekintetében kérdőjel.

– Intranszigensek vagyunk, bíró úr. Intranszigensek vagyunk arra nézvést, hogy a médiumot megkövessük és visszahívjuk közénk!

A bíró megkönnyebbülten sóhajtott. Ha csak erről van szó, s nem kell értesíteni a járványügyi hivatalt, akkor minden rendben. Bölcs megfontolástól vezetve szabad kezét adott az ügyben a rezes orrú tanácsnoknak.

Harmadnapra a médium újra a pléd mögött rendelt. Özönlött hozzá a mi falunk népe. Hetednap a rezes orrú tanácsnok bejelentette legifjabb lányának eljegyzését a léleklátó jóvendőmondóval, kilencednap a bíró felfúvódott, tizenkettednap a Batár, a hajdani futballisten rosszul összeforrt lába éktelenül sajogni kezdett. Ezt már én sem nézhettem tétlenül, bebocsátást kértem és nyertem a pléd mögé, majd a gyógymód birtokában az erdőbe vonultam, lapulevelet és gombát szedtem, belemorzoltam a zsebkendőmbe és azzal borogattam a Batár lábát. Használt. A következő reggelre a bíró is megszabadult a rosszindulatú gázoktól – olyan hanggal füttyültek kifelé belőle, akárha valami hajókürtre tenyerelt volna. Nagy örömeben másnapra ki is tűzte a jeles, hetedhét határra szóló esküvőt.

És azon az estén a médium azt mondta a harmonikás tanácsnoknak, hogy hol-

naptól fogva soha többé nem segíthet rajtunk okos tanácsaival és nagy-nagy tudományával, mert minden médium elveszíti képességét, amint asszonyra talál. A harmonikás tanácsnok kétségbe esve szaladt fűhöz-fához, sopánkodott ennek-annak, tördelte a kezét és csóválta a fejét. Mi ugyan tudtuk, hogy a médium szavai mögött csakis egyetlen dolog rejtezhet, mégpedig nem egyéb, mint hogy belekóstolt ő is a rezes orrú tanácsnok legifjabb lányába, s amint mindannyian, akik belekóstoltunk, ő is erősen fanyarnak érezte. Tény, hogy már másnapra le is beszélték az esküvőről, a rezes orrú tanácsnok legifjabb lánya pedig hiába sírta ki a szemeit, még a saját apja sem kelt a védelmére. Mélységes búskomorságba süppedt szegény, elhanyagolta magát és szakadt munkásnadrágokban kezdett járni.

Teltek a napok, s lassan megszokásunkká vált, hogy fontosabb tetteink előtt (a szobáink kifestése, a szombati tekemeccsek, a vasárnapi piknikek és hasonlók) előtt kikérjük a médium tanácsait. A tanácsok mindenkor bölcsek voltak, s mi mindannyiszor megszívleltük őket.

Egyedül Hilari nem tett le arról, hogy ő lesz az első, aki feljut a torony tetejére, hiába intette óva a médium. Ő oda vágyott, ahová éppen ezerhatszázhuszonnyolc lépcső vezet fel, se több, se kevesebb, s ahonnan a kilátás, beszélük, páratlan. Bár kívülről régóta másztuk már a falát, szép sikereket érve el, a lépcsőkön ötszáznál sokkal tovább még egyikünk sem jutott (én magam ötszázkilencig bírtam).

Hilari mégis, minden figyelmeztetés ellenére, nekivágott.

Soha többé nem láttuk viszont.

A médium másnap búskomorságba esett, nem szólt senkihez, s hetekig szótlan maradt. Egy reggel a rezes orrú tanácsnok legifjabb lányát látták kilépni a vályogviskóból, a szemét újra festette és ismét szoknyát húzott. Két hónap múlva a médium és a rezes orrú tanácsnok legifjabb lánya egybekeltek a bíró előtt, s a lakodalmi vacsorán a harmonikás tanácsnok a megbocsátásról énekelt.

A nászéjszakát követő reggelen a médium kísértelt a toronyhoz és felmászott tíz lépcsőn. Úgy vélte, ha naponta egy grádicsal növeli az adagját, egyszer fel fog jutni a tetőre, ahonnan az a páratlan kilátás nyílik...

Aknay Tibor

A töröttorrú

Z, a hajdani erősáramú villanyszerelő háromrét hajtotta hálózákját, feltekerte és a tokjába tette. Leült a heverőre, cipőt húzott, megigazította ruháját, és kinézett a híd alól. Az árokpartot kísérő úton még égtek a lámpák, a befagyott meder ölen puha, gomolygó köd várta a decemberi égbolt aludni vágyó csillagait. A patak fölötti domboldalon – a villanegyed felől – feltűnt a garázsmentből jövő első autóbusz fényszórópárja. Z a hidacska melletti, úgynevezett szervizlépcsőn elindult fölfelé a felszínre, a társadalomba. Igyekeznie kellett, nehogy megelőzzék. Nem akármilyen helyen végezte környezettudatos hulladékhasznosító munkáját. Mondhatni kukázott, igen nagy szakértelemmel. Csak romlatlan állagú élelmiszert bányászott elő a szemétből és visszaváltható üvegeket, minden mást igénytelenebb kollégáira hagyott. A villanegyedben sokan ismerték, volt, aki kimondottan neki rakott kisebb-nagyobb csomagokat a kerítés szélére. Mindig magányosan dolgozott, nem csatlakozott az útkereszteződéseknel tanyázó, hol az autósoktól, hol a járókelőktől kéregető társaságokhoz.

Az árokparton megállt, és kezével a hídhöz vezető fekete-fehérre mázolt betonkorlátra támaszkodva várta, amíg valamennyire csillapodik ziháló légzése, ami mostanában egyre sűrűbben elővette. Egy idő után elindult, a nyálkás-nyirkos úttest ezüstjére sötétlő árnyként vetült bizonytalanul mozgó alakja. A híddal szemközt, az út túloldalán keskeny lépcső vitt a dombra, jobbán a múlt század harmincas éveinek stílusjegyeit hordozó házak sorakoztak. Z lassan haladt fölfelé a bazaltszegélyű lépcsősoron. Baljával a fekete vaskorlátba kapaszkodva, előbb az egyik, majd a másik lábával hódította meg a fokokat. A lépcsősort helyenként kisebb vízszintes terasz szakította meg, ahol megállt, visszanézett az árokpartra, majd a dombtető felé, mintha azt méricskélte volna, kibírja-e odáig. Mire fölért, éppen megvirradt.

Ezt az utat hetente háromszor – a kukásautóhoz igazodva – tette meg. Hétfő, szerda és péntek – ezek a napok adtak számára némi fogódzót az idő múlásához. Most éppen hétfő, ami azt jelentette, hogy egy nappal a vasárnapi ebéd után, jobb falatok reményében kezdheti a kukázást.

Az első kerítésre kis csomagot akasztott valaki. Z levette, és szájánál széthúzva a műanyagzacskót, vizslatta annak tartalmát. Egy margarinos dobozt talált – valamilyen szárnyas, talán pulyka maradékával, mellette külön csomagolva, kenyeret. Rádásnak jó egyharmad üvegnyi vörösbor, a márkásabb fajtából. Z elmosolyodott. Hiába, neki a hétfő jelentette a vasárnapot. A csomagot gondosan szatyrába süllyesztve indult tovább. Rutinosan nyitotta a kukákat, gyors szemrevételezést

követően vagy beletúrt, vagy már ejtette is vissza a tetőt. Gyorsan kellett dolgoz-
nia, nem szeretett osztozkodni senkivel a zsákmányon. Már az utca végén járt, de
alig-alig talált valamit. Egy fél üveg csalamádé – jó lesz a pulykához – és egy levél
frissen lejárt lázcsillapító, ez minden. Az utolsó kukába beletúrva a hajléktalanság
évei során szinte látóvá lett ujjai különös dolgot tapintottak. Mintha apró göm-
böcskék sorakoztak volna egy láncon. Sok egyforma, néhány nagyobb és a végén
egy hosszúkás, inkább kereszt alakú rész zárta a különös leletet. Z kihúzta, szeme
elé emelte, nézegette. Már-már visszadobta, amikor mintha bújtatott reklámot
látott volna, megjelent maga előtt nagyanyja, amint egy hasonló láncot morzsol
a kukoricacsutkával fűtött sparhelt mellett a szülőfalujában. Az ám, a szülőfalu!
Z arra döbbsent rá, hogy elfelejtette, hol született. Személyi igazolványát már ré-
gebben elvesztette, megkérdeznie meg végképp nem volt kitől. Egyedül maradt a
mindenségben.

Nagyanyja látását jelnek vélte, hogy ne dobja vissza, amit talált. Az úttest és a
járda között megmaradt hóban megmosta a láncot, amelynek szemei egyszerre
csak ragyogni kezdtek. Z fölemelte, és a nyakába akasztotta. A közeli park felé
indult, hogy egy padon megreggelizzen. Gyorsan evett, mint aki tiltott dolgot visz
véghez. Időnként körbenézett, nem látja-e valaki, de a terecske üres volt, egy lélek
sem járt arrafelé.

Z befejezte a reggelit, a margarinos dobozt a pad melletti szemetesbe dobta,
s az üveget a szatyrába téve elindult. A park végében világító ablakaival temp-
lom magasodott. A kora reggeli csendben különös zene foszlányai hallatszottak.
A férfi eltűnődött: az imént a nagyanyja, most meg ez a dallam, mi történt vele?
A templomhoz közeledve a zene egyre erősödött. Mire Z odaért, éppen befeje-
ződött a szertartás. A nyíló kapun egymás után léptek ki az emberek. Kevesen
voltak, többnyire idősebbek, mutatóban néhány fiatal. A férfi nézte őket, mígnem
az utolsó is eltűnt a reggeli párában. Z magára maradt a nyitott ajtóban, távol, a
templom végében a sekrestyés már az oltár gyertyáit oltogatta. A férfi belépett,
és a gyermekkorból ismerős mozdulattal letérdelt. Nem értette, mi történik vele,
és miért éppen vele történik. Már jó ideje volt ott a hideg kövön, amikor az egyik
padból felállt valaki. Egy fiatal nő, különös, kék kendővel a fején, a kezében egy
ugyanolyan, de legalább is hasonló láncsal, mint amelyet Z viselt a nyakában. A
kék kendős nő egyre közeledett Z-hez, és mosolygott. A férfi nehézkesen, jobbjá-
val egy padba kapaszkodva fölállt. Amikor a nő odaért, Z megszólította.

- Mi van a kezében? Mi az a lánc?
- Rózsafüzér.
- Az mire való?
- Segít az imádságban.

Z elgondolkodott egy pillanatra, majd a mellére bökött.

- Az enyém is az?
- Igen, a magáé is. Kicsit más, mint az enyém, de rózsafüzér. Ugyanolyan jó.

Szokott imádkozni?

A férfi nem értette a kérdést.

- Imádkozni? Az mire jó?
- Beszélgetünk Istennel.
- Miért?
- Ha kérünk valamit magunknak. Esetleg másoknak. Ha bánatunk van, ha örömmünk. Ha eszünkbe jut, csak úgy. Isten mindig ráér minket meghallgatni.
- És válaszol is?
- Feltétlenül. De nem mindig úgy, ahogyan gondoljuk. Néha csöndben van, néha valaki mást küld maga helyett. Előfordul, hogy csak később értjük meg a választ.

Z ezen ismét töprengett egy darabig.

- Nem tudok imádkozni. Hogyan kell?

A kék kendős nő mosolygott. A hideg üres templomban egy hajléktalannal, aki a segítségére vár.

- Menni fog! Csak mondja bátran, ami az eszébe jut. Például, hogy Jézus, segíts rajtam! De lehet mást is.

- Nem tudom, hogyan kell kérni.

– Nem baj. Ez lehet a második mondat. Látja, kezdetnek nem is rossz. Jézus, segíts rajtam! Nem tudom, hogyan kell kérni. Menni fog, ne féljen!

Mire Z felnézett, a kék kendős nő eltűnt. A férfi visszament a bejáráthoz, kinézett a térre, de az teljességgel üres és néptelen volt, csak a csatornarácsokból fölszálló pára gomolygott a levegőben.

Z lassan lefelé indult a lejtős járdán. A felhők mögül derengő decemberi napot inkább sejtette, mint érezte, de ez is jólesett. Éhsége elmúlt, és a kék ruhás nővel való találkozás különös melegséget lopott a szívébe. Boldog volt, bár nem tudta volna pontosan meghatározni, mit takar ez valójában. Az út menti házak ereszeről üveghangon törtek le a jégcsapok. Az alsó kanyarból zihálva kapaszkodott fel a kukásautó, a túloldalra – egymásba kapaszkodva – néhány fiatal közeledett, két lány és egy fiú. Az utóbbi egy üveget tartott a kezében. Amint egy vonalba értek, az egyik lány átkiáltott:

- Hova csoszog, tata?

Z egy pillanatra megállt. Észrevette a társaságot, de nem akart szóba elegyedni senkivel, ezért anélkül, hogy akár egy mozdulattal reagált volna a kérdésre, továbbment.

- Mi van, tata? Süket? – kérdezte a lány, de Z ezt is szó nélkül hagyva, folytatta az útját.

A fiú, aki eddig csendben volt, beleüvöltött a villanegyed csöndjébe.

– Üres, értitek? Nincs több pia! Kapd el, tata!

És egy ideig lóbálva az üveget, egy hirtelen mozdulattal Z felé dobta. A férfi, akit a Nap felé fordított bal arcán ért az ütés, megtántorodott, s akárha rongybábú lett volna, lecsúszott a kerítés mellé.

– Mi van, bunkókám, nem tetszik a kínálás?

Z magatehetetlenül hevert a lucskos hóban. A lányok egy lépéssel hátrébb húzódtak. A fiú, aki szemmel láthatólag kötözködni akart, otthagya társait, és átjött az utca innenső oldalára. Egy ideig csak nézte a földön fekvő embert, majd belérúgott. Először az oldalába, azután a feje, a háta következett. Úgy lendítette lábát, mint aki örömet leli tetteben.

A rúgásokat Z megpróbálta kivédeni, kezével takarva arcát, amelyen az ütés okozta sebből ömlő vér a sáros hó levével keveredett. A fiú abbahagyta a rugdósást, visszatért társaihoz.

– Jól megadtam a vén szarosnak, nem? Mehetünk?

Azzal elindultak. A lányok nem feleltek a kérdésre. A történetnek szemlélői, némaságukkal részesei voltak. A helyszínen csak Z maradt, vérző arcával, megalázottságában és nyomorultságában.

Nem tudta, meddig feküdt a hóban. Nem vesztette el az eszméletét, de nem is volt teljesen magánál. Hallotta a mind gyakrabban elhaladó autók hangját, az emberek lépteit, szófoszlányokat. Fel akart állni, de minden ereje elhagyta. Már éppen a halálra gondolt, amikor valaki megszólalt fölötte.

– Mi történt magával? Mitől véres az arca?

Z nem felelt. Megpróbált a hang irányába fordulni, de csak az erőlködésig futotta akaratából. Szemét sem tudta kinyitni igazán, annyira bedagadt. Az ismeretlen telefonált.

– Vérző fejű hajléktalan. Nem, nem részeg. Valószínűleg bántalmazták. Úgy látom, magánál van. Mondom a címet.

A hang elhallgatott. Valamivel később Z már egy mentőautó hordágyán feküdt, eszméletlenül. Kórházi ágyon tért magához. Lassan adta át magát az ablakon besűrűdő fénynek, amely egy kisgyerek kezének puhaságával cirógatta arcát.

– Látom, megmarad.

Z kinyitotta szemét. Az ágy mellett, inkább a végénél fiatal nő állt, kék kendővel a fején, és mosolygott.

Megismer? Mostanában gyakran találkozunk.

A férfiből szinte kibuggyant a szó:

– Rózsafüzér.

– Örülök, hogy emlékszik. Betettem az éjjeliszekrénye fiókjába. Ne felejtse itt! Pár nap és hazamehet, azaz, elhagyhatja a kórházat.

– Mióta vagyok...?

– Tegnap reggel hozták be. Valaki nagyon csúnyán elbánt magával. Eltört az orra, a szeme fölött össze is varrták, nehogy kiessen a bőréből.

Z nevetni próbált, de a kísérlet fájdalmasra sikeredett.

– Most pihenjen! Az a legjobb gyógyszer.

A férfi egy pillanat alatt elsüllyedt az ideiglenes nemlét óceánjában.

Nagyjából egy hét múlva, Z kilépett a kórház kapuján. Egy ideig csak állt, mozdulatlanul, mint aki fél az ismeretlen világtól, majd bátortalan, szinte észrevétlen léptekkel elindult. Pár sarokkal odébb kiért a főútra. A közelgő karácsony ajándékvásárlási lázában járókelők siettek minden irányból minden irányba. Néhány üzletből édeskés, csilingelő zene hallatszott. A fák csupasz testét konfekciófénybe öltöztették. Z úgy érezte, a Föld kezd alatta forogni. Elvánszorgott a legközelebbi padig és leroskadtt. Legszívesebben megkérdezte volna magától, mi keresnivalója van ebben a világban? De ehhez sem volt ereje.

Úgy ült a padon, mint fészkből kilökött madár. Mintha láthatatlan fal emelkedett volna előtte, az arra járók többsége a több méter széles járdán a ház felőli részre húzódott. A létezés két formája találkozott, a lét alatti és feletti. Z alakja kérdőjelet formázott, választ azonban nem kapott, mert önnön maga volt a felelet a néma kérdésre. Majd megszólalt, de csak a szája mozgott, mint aki savat nyelt: roncsolt kavicsok voltak szavai. Egy darabig csak ült riadtan, nyakában a kukában talált rózsafüzérrel, azután felállt, és ugyanolyan tétova léptekkel, ahogyan kijött a fényre, visszatért a mellékutca sötétjébe.

Kiss Benedek

Labdaterek igézete

Labda ha duhhan,
zajdul a szívem,
víg gyepi viháncolás emléke hív;
Ó, ez az emlék
már menedékem -
labda ha duhhan: zajdul a szív.

Ritka öröm már,
hogya beszállok
egy-egy csapatba, hol úzik a bőrt,
várnak bár, várnak
még a barátok,
s zöld tó a fű is, mint azelőtt.

Ó, fiatalság,
én ifjúságom:
fű-tó füröszött s utcai por!
Kocsis és Puskás
köztünk játszott,
s köztünk cselezett szélen Czibor.

Csíkot varrattunk
a klott-gatyára,
két sapka vagy két tégladarab
volt a kapunk, és
csak vacsorára
széledt szét csillagokkal a csapat.

Lányok ha ültek
a pályaszélen,
hogy dobokolt bennünk az a csikó!
S mikor „nagyok” közt,
nagy öltözőben
először feszült ránk csíkos trikó!

Zöld: te igézel,
Zöld: babonázol
halálomig már, húnyhat a Nap,
Zöld: selymeiddel
éghez igázol,
végtelenség kötöz, zöld kábulat.

Lépcsőket járok,
mész gyűl a csontban,
lábaim fájnak már, hull a fogam,
ám öröm bozsgat:
bemájusoltam
december derét is! Már odavan...

Ó, ez az emlék
már menedékem:
Labda ha duhhan, zajdul a szív.
Labda ha duhhan,
zajdul a szívem:
víg gyepi viháncolás emléke hív.

Vinkliben a hold

Nézd csak, vinkliben a hold!
Az ablak négyszögében!
Ilyet Puskás sem tudott,
sok nagy gólt rúgott, mégsem.

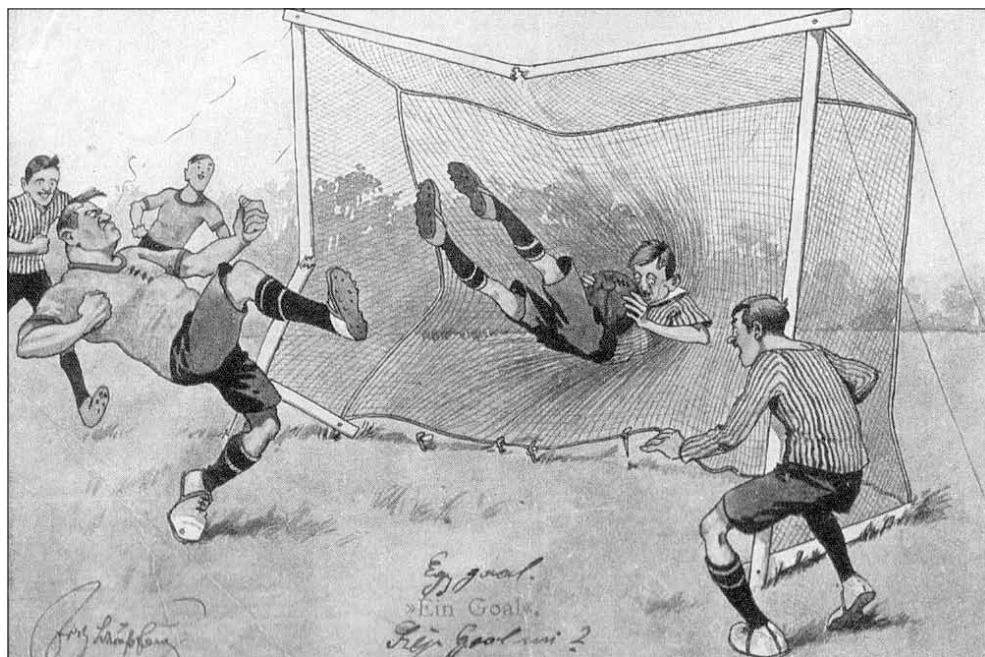
Csillagok cakkozzák körül –
tán szikrát vetett a kapufa?
Ilyen gól Messitől sem kerül –
ezt a Jóisten lőtte maga!

Nézem: gyönyörű az éjszaka.
Szívemben felbozsdul a múlt.
Gyönyörű volt a zöld gyepe valaha,
s egy életen át ki nem fakult.

Hajrá, Fradi! Zöld a színe,
s miként a meszelt fal, fehér.
Majd egyszer elrúgom a labdát jó messzire,
ameddig lábam nem is ér.

Várván lúdtalp-betétemre

Én, az, ki voltam futballista,
Orthopédián csücsülök.
Eddig azt hittem, gól miatt s a
pörkölt miatt van a csülök.
Kezdem belátni: állni, járni
legalább oly fontos dolog –
szemünk szúrja ki száz parányi,
míg meglátjuk az *egy* nagyot!

A kapus nehéz sorsa (karikatúra)

Sándor Mihály

A labdarúgás kezdetei Magyarországon

Futballdisziplínánk korántsem tökéletes vagy kiforrott, és a kutatók munkájának köszönhetően még számos új eredménnyel gyarapodhat. Teoretikus téma például, kivel és mikor érkezett hazánkba az első futball-labda, ahány szerzőt olvasunk, annyi variációval ismerkedünk meg. Úgy tűnik, ebben a kérdésben már sohasem fogunk teljességgel tisztán látni. (Sándor Mihály: *A debreceni futball képes kalauza 1899–*).

A magyar irodalomban a labdarúgásnak megfelelő vagy azzal szinonim kifejezés Vörösmarty Mihálnál jelent meg, a romantika óriása *William Shakespeare Lear király* című drámájának fordítása közben szembesült vele. Csakhogy az „avoni hattyú” a base football-player pejoratív jelzős szintagmát használta a játékkal és a futballistákkal kontextusban, azaz „aljas futballjátékosnak szidalmaztat egy szolgát, akinek a gáncsolás szokását is felhányják. (...) A nagy magyar költő betűről betűre megértette a base football-player szavakat, de nem akart azok értelmének hitelt adni. Football-player: láblabdajátszó! Lear király mitikus környezetében ilyen furcsaság: láblabdajátszó! Vörösmartynak a nevetségesség közt, avagy aközt volt választása, hogy e 2-3 szó kihagyását valamikor szemére vetik. Inkább ez utóbbit választotta. E szavak hiányoznak Vörösmarty Lear-fordításából. A szemrehányás váratott magára a mai napig, ám most is igen enyhe: készséggel elismerjük, hogy a magába mélyedt, szomorú hazafi magyar költőnek nehéz tudomást szerezni arról, mint viselkednek, fejlődnek és előkelősködnek a szigetországban a népies sportok.” (Siklóssy László dr.: *A magyar sport ezer éve. III. kötet*)

Művészetekért, testkultúráért hevülő, íráshoz és irodalomhoz kötődő külön volt gróf Esterházy Miksa. Kultúrattaséként Angliában és az Egyesült Államokban teljesített szolgálatot az 1870-es években, és jó barátjához címzett leveleiben többször említette a „football” nevű kollektív passziót. A sportrajongó arisztokrata, a britanniai Muscular Christianity (Izmos Kereszténység) mozgalom szellemében az atlétika és az ökölvívás elkötelezettje volt. (Kuriózum, hogy a dualizmus korában két táborra szakadt a magyar sporttársadalom: a konzervatívok a germán szellemiséget és faji, fizikai magasabbrendűséget megtestesítő torna fejlesztését favorizálták, a modernek paradox módon az antik görög hagyományokon nyugvó atlétika mellett kardoskodtak.)

A főrend, hogy hódolhasson a testedzésnek, 1875. április 8-án megalapította a Magyar Athletikai Clubot. A címerében orientalista motívumot (tudniillik griffmadarat, mely a turáni eredetet volt hivatott reprezentálni) hímezte, a sárga és kék kolorit mellett döntő MAC kifejezetten elitklubnak számított, s bevallottan a

honi nemesség sportolását óhajtotta szervezni, „amelyben a nem keresztény úriembereknek nincs helyük.” (*Hadas Miklós – Karády Viktor: Futball és társadalmi identitás*) A klauzula egyértelmű, zsidó származásúak nem lehettek tagjai, és az exkluzivitást csak fokozta, hogy a belépőknek minimum érettségivel kellett rendelkezniük. (*Busa Zoltán Attila: Vasas – egy sportklub társadalmi beágyazottsága. Szakdolgozat*) Számomra érthetetlenül nem gyökeresedett meg a köztudatban, hogy nagyszerű írónk, Németh László kisgyermekként a MAC-nak meg a BTC-nek szurkolt. (*Németh László: Magam helyett*)

Visszatérve Esterházyhoz, az egykori cambridge-i egyetemista idehaza Viator álnév alatt írta a testedzést népszerűsítő cikkeit, és számos sporttörténész hajlamos arra az álláspontra helyezkedni, hogy a gróf poggyászában kerülhetett hazánkba az első futball-labda 1875 körül.

Az imént említett barátot Molnár Lajosnak hívták, aki 1879-ben – az utazgató diplomata információi és Szokolay Kornél szakértő segítségével – megjelentette az *Athletikai gyakorlatok* című könyvét. Az Athenaeum által kiadott munka „labdászatról” szóló fejezetében az atlétika egyik ágaként taglalja a futballt. Ezt írja: „A football (mondd: futbaal) vagyis „rugdaló”, a legrégebb angol játékok egyike és kizárólag az ifúság, az iskola játéka. Ez az utóbbi körülmény, s az, hogy télen-nyáron s a felszerelés minimumával üzhető, nagyon is alkalmassá teszi e labdajátékot átültetésre idegen talajba, mit tisztelettel ajánlunk tanügyi köreink figyelmébe. A football már a régi századoknál igen kedvelt játék volt, de különböző kellemetlen visszaélések által lassankint ez is – néhány vidék kivételével – kijött a divatból.” Művéből részleteket közölt a *Reform* című lap, melynek szerkesztőségében Molnár Lajos dolgozott, így többen hozzáférhettek az „angol rúgólabda” szabályaihoz. (*Mező Ferenc dr.: Képek a magyar sport multjából*)

(Itt vetem közbe, hogy tulajdonképpen az albioni iskolarendszernek köszönhetjük a modern futball elterjedését, mert a tanodai tornatanárok szigorúan felügyeltek és osztályozták a fizikai teljesítményt, a fegyelmet, a csapatszellemet, a játék-készséget, a gyakorlatok pontosságát, ugyanakkor a brutalitás – egyfajta rosszul értelmezett férfiaság jeleként – szintúgy jellemzője volt az akkori diáksportolóknak. A gyáva vagy puhány nebuló könnyen elégtelen érdemjegyet kapott.)

Vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó 1934 májusában meghökkentette hallgatóságát, amikor imígyen szólott: „Azt hiszem, én voltam az első magyar ember, aki komolyan futballozott. 1895-ben Pólában szolgáltam a haditengerészetnél, s egy ízben összemértük erőnket az angolokkal.” (*Dénes Tamás – Rochy Zoltán: A 700. után*) Akárhogyan is esett a főméltóságú úrral a pulai eset, 1897. január 24-én, vasárnap délután bizonyítottan elszeparálódott a klub egyéb szakosztályaitól a „BTC első magyar football team-je”, de ne vágiunk a dolgok elébe, tartsunk időrendet! Az alapvető fordulatot a Budapesti Torna Club Markó utcai

Állami Főreáliskolában tréningező tornászainak színrelépése hozta. Az egyik kezdeményező az ott a fiúkat a testnevelésre (is) okító bölcselkedő, Ottó József volt. Az akkoriban a harmincas évei derekán járó, művelt és az új angol sporteszmé iránt rendkívül fogékony tanáreberről megtudhatjuk *Szinnyei József Magyar írók élete és munkái* című, 1905-ös gyűjteményét forgatva, hogy „1893-ban a közoktatásügyi kormány tanulmányútra küldte ki külföldre. A közoktatásügyi miniszter megbízásából még ez év októberében és 1895-ben rendezett a középiskolai tanárok számára első ízben játéktanfolyamot. 1894-ben a Budapesten tartott demografiai congressus alkalmából bemutatta a congressus tagjainak a külföldi és hazai ifjúsági játékokat. A közoktatási tanács megbízásából kidolgozta az új középiskolai tanterv számára a testgyakorlásra vonatkozó utasításokat. A budapesti tornaklub elnöke, a magyarországi tornatanítók egyletének és az országos közegészségügyi egyesület választmányi tagja.”

A budapesti tornaklub elnöke maga is meglepődve látta 1896 decemberének egy hűvös napján, hogy tornászai milyen vehemenciával vetik magukat játékba, miután a Misternek szólított Stobbe Ferenc építész, a *Sport-Világ* szerkesztője, valamint egyik kollégája, Ray Rezső fia, bizonyos Ray Ferenc egy igazi angol futball-labdát dobott közjük. Az ifjú Ray nem sokkal korábban tért haza a svájci Lausanne-ból, ahol angol barátai révén megismerkedett az új játékkal. Iszer Károly – akit a többiek kellő tisztelettel ugyan, de Tatának szólítottak, noha a negyvenedik születésnapja is előtte volt – egyszer csak megállította a hancúrozást, s megkérte Rayt, magyarázza el a szabályokat. Megbeszélte a fiúkkal – akik között ott volt a főreáliskola tanulója, Guttmann Arnold, akit jobban ismerünk felvett nevén Hajós Alfrédként –, hogy hamarosan igazi meccset szervez közöttük, amelyen valódi körülmények között is kipróbálhatják az új játékot. Február 28-án lejátszotta debütáló tréningmeccsét az Árpád-sávokra emlékeztető színösszeállítás választó klub. Kis híján nem rúgtak labdába a fiúk, miután a Millenáris szívtelen gondnoka addig nem eresztette be őket a létesítménybe, amíg markába nem számolták a belépődíjat...

Iszer Tata a tavasz derekán látta elérkezettnek az időt arra, hogy megtartsák első nyílt, kétkapus edzőmérkőzésüket, amelyet akkor még training-matchnek neveztek. A sporttörténeti eseményre 1897. május 9-én kerítették sort, amikor is a piros-fehér csíkos mezese a kék-fehér csíkos mezeseikkel küzdöttek. Vagy inkább az utóbbiak az előbbiekkal, ha azt vesszük, hogy 5:0-ra megnyerték a találkozót. A korabeli beszámolók szerint főleg azért, mert náluk játszott Ray, aki a többiekkel ellentétben cselezni is tudott. A *Sport-Világ*, amelynek akkori főszerkesztője Iszer Károly volt, s amely minden lehetséges módon propagálta a születő új játékot, már egy héttel a nagy premier előtt, május 2-i számában beharangozta az eseményt: „Az első magyar football-matchet f. é. május 9-én d. u. 4 ½ órakor tartják

meg a Budapesti Torna Club I. M. F. B. csapatjai. A Millenáris pályának vasárnap délutánonként állandó vendégei voltak a kék-fehérek és a piros-fehérek, kiknek játékát számos érdeklődő szokta végignézni.”

A sportlapnak köszönhetően fennmaradt a két „keret” is. Kék-fehérek: Sajó Béla kapuvéd, Klebersberg, Bauer háttvédek, Pesky Vilmos, Harsády, Iszer fedezetek, Ray (kapitány), Guttmann, Kakas, Gillemot, Szűcs csatárok. Vörös-fehérek: Weisz J. kapuvéd, Punny és Paletta háttvédek, Coray F., Gabona K., Sturza K. fedezetek, Stobbe (kapitány), Lindner E., Sturza Hugó, Malaky J., Papp csatárok. A *Sport-Világ* a következő számában, május 16-án be is mutatta a legügyesebb játékosokat. Ray kapitányt nevezte a legkiválóbb csatárjátékosnak, Harsády József az értékelés szerint „már ma is versenyképes a közeli szomszédokkal szemben”, a háttvédeknek, Klebersberg Gézának és Pesky Vilmosnak pedig a termetét dicsérte: „(...) hatalmas védők, kikkel nehéz lesz a vörös csatároknak a küzdelem”. Ez a lapszám jelezte azt is, hogy változás történt a keretekben, Sajó Béla helyére kapusként az utókor számára vicces nevű Réty Menotti került. (*Dénes Tamás – Sándor Mihály: Baj-nok-csa-pat!*) Idézzük tovább a kiadványt: „Az első magyar futballmeccset a Budapesti Torna Club két csapata a múlt vasárnap vívta. Öt órára volt kitűzve a kezdet. A csapatok teljes számban állottak ki, s épp kezdetkor csaknem két óra hosszat tartó záporosó kezdődött. Ez mit sem akadályozta a csapatokat, hogy a Millenáris-pálya királypavilonjába szorult mintegy 100 főnyi közönség előtt meg ne kezdjék a meccset. A zuhogó esőben csakhamar csuromvíz volt mind a 22 résztvevő. A játékot magát ez miben sem gátolta, legfőképpen a feltétlenül jobbnak elismert első csapatnak könnyű győzelmét tette lehetővé. A kék-fehérek csapata 4 gólt ért el 45 perc alatt, a szünet után folytatott játékban, dacára annak, hogy kapuvéd nélkül játszottak, még egy gólt értek el a piros-fehér ellencsapattal szemben. A meccs így 5 góllal o ellenében a kék-fehérek javára dőlt el. Ez eredményt a Millenáris-pálya pocsolóiban előfordult sok „összeütközés” után is nagy megelégedéssel fogadták a nézők, kik közt a rossz idő dacára is számos előkelőség és a szép hölgyek szép koszorúja jelent meg.”

A tusát tehát százan izgulták végig. (Helyénvaló tudni, hogy a XIX. és a XX. század fordulójának Budapestjén megközelítőleg 600 ezren éltek.)

Földessy János dr. a magyar futball és a Magyar Labdarúgók Szövetsége című munkájában megemlíti, hogy már 1897 tavaszán szóba került a BTC bécsi vendégjátéka, de „a Tornaklub futballistái, úgy látszik, még nem érezték elég erősnek magukat, hogy kiálljanak a nemzetközi küzdelemre és megelégedtek azzal, hogy több játékosuk a tervezett meccs napján Bécsbe rándult, hogy ott a Cricketerok játékát tanulmányozza.”

Fél esztendővel később, október 31-én mégis létrejött a nagy találkozó, ám nem a császárvárosban, hanem Budapesten, mégpedig az új Millenáris-pályán, ahol

„az óriási fedett tribün, mely 1400 főnyi nézőközönséget fogad magába, immár rendeltetését várja.” (*Sport-Világ 1897. szeptember*). A lap november elsején kétoldalas, hatalmas tudósításban számolt be az első, magyar csapat részvételével lejátszott nemzetközi labdarúgó-mérkőzésről.

Az 1894-ben sínre tett Vienna Cricket and Football-Club még jóval előrébb járt magyar vetélytársánál, ezért aztán kellemes meglepetést keltett, hogy a BTC, illetve annak Stobbe Ferenc – Harsády József, Ashton Tamás – Iszer Károly, Pesky Vilmos, Klebersberg Géza – Ray Ferenc, Yolland Artúr, Guttmann (Hajós) Alfréd, Ramaszéder István, Lindner Ernő összetételű fedélzete csupán 2:0-s vereséget szenvedett.

Az összeállítás némileg magyarított: Ashton és Yolland is angol származású volt. Különböző később még egy kiváló angol futballista játszott a BTC-ben, éppen a Cricketerektől, Bécsből átköltözött Frederick Windett, aki Windett Fred (olykor Frigyes) néven a magyar válogatottban is szóhoz jutott, igaz, a ma már nem hivatalosnak tartott Richmond FC elleni 1901-es mérkőzésen. A szimpatikus mérnök 1901 őszén telepedett le átmenetileg Budapesten, ahol állást kapott, és ahol rövid ideig dolgozott. 1903 decemberében érkezett hír a tragikus haláláról, Indiában ragályos betegség áldozata lett. (www.huszadikszazad.hu)

A többségében angol játékosokat bevető vendégek az akkor már legalább negyven csapattal büszkélkedő Bécs legjobbjai voltak, ezért is volt dicséretes a nem egészen háromnegyed éve futballozó magyarok helytállása. A *Sport-Világ* „egyéni bírálatában” megjegyzi, hogy „a BTC csapatában elsősorban Ray kapitány és hű társa, Yolland érdemelnek említést, mind a ketten legalább is azon a nívón állanak, mint a bécsi csapat bármely játékosa.”

A „krikettezők” – a különböző források alapján általam rekonstruált – együttese: Horetzky – A. Lowe, Harry Lowe – Pepper, William Flavin, Rudolf Wagner – Ernst C. Blyth, H. W. Gandon, George Blackey, Edward Shires, Parizot. (www.iffhs.de)

Leszögezhető, hogy kék-fekete színekben pompázó látogatók közül heten biztosan a brit szigetekről származtak (A. Lowe, H. Lowe, Flavin, Blyth, Gandon, Blackey, Shires), míg Rudi Wagner (Rezső keresztnéven „légióskodott” a BTC-ben és a MAC-ban) német volt. (books.google.hu) Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy védjen (!) Ausztria válogatottjában, és egyszer pályára lépjen – igaz, nem hivatalos meccsen – Csehország nemzeti együttesének balösszekötőjeként. Osztrák források szerint William Flavin felmenői írek voltak, viszont Hajós Alfréd a könyvében úgy emlékezett vissza, hogy „kilenc angol” játszott a bécsiéknél. Külön kiemeli a jól védő osztrák Horetzkyt, valamint „a közel két méter magas angol középfedezetet”, a sportszerű Flavint. (*Hajós Alfréd: A magyar labdarúgás bölcsőjénél*) Így mindössze két labdarúgójuk – Pepper és Parizot (másutt Barizot)

– nemzetiségét fedi homály. Ha igaz a polihisztor állítása, és miért ne volna az, közülük egyiknek a Csatornán túl kellett születnie.

Érdemes pillanatra elidőzni Edward (Teddy) Shires emlékénel, a skót labdarúgó ugyanis 1911-től az MTK-t erősítette. (www.la84founditon.org)

Abban az időperiódusban még akadtak, akik nem értettek a futballhoz. A *Sport-Világ* helyszínén tartózkodó riportere szerint a BTC-Cricketerek összecsapáson „a futkározó bíró elég szokatlan látvány volt a nézők előtt és cseppet sem kell csodálkoznunk, ha a bájos hölgykoszorú egy tagja rajta mulatott a legjobban, mert az hitte, a nézők mulattatására szalad és ugrál a labda elől.”

Tanulásokkal szolgálhat a korabeli szabálymagyarázat vizsgálata, és nem csupán archaikusabb terminológiája miatt:

- „1. Az egy párton levő tagok egyforma inget vagy sapkát viseljenek, hogy az egy pártra tartozandóságuk szemmelátható (sic!) legyen.
2. A rendes játékidő kék-két részből (sic!) áll, egyenként 45-45 percből. Ezek között azonban 5-10 percnyi szünet van. Ez az idő a bíró határozata szerint meg is hosszabbítható.
3. Játék előtt a két párt kapitánya sorshuzással dönti el a saját pártjának helyét.
4. Amelyik párt a helyválasztástól elesett, az kezdi meg a játékot.
5. *Nem szabad* soha semmi szín alatt a játszónak a labdát kézzel érinteni, ellenfelét kézzel megfogni, gáncsot vetni, az ellenfélt szándékosan megrugni, arra ráugrani vagy azt meglökni.
6. A kapuvéd megfoghatja ugyan a labdát, de azt két lépésnél tovább nem viheti.
7. A kapuvédőt lehet játékközben is kicserélni, de erről az ellentábort is értesíteni kell.
8. Kapu (goal) után a vesztes fél kezdi meg a játékot.” (*Barna Jakab: A játékok könyve a nagyközönség számára*)

Egyéb pikantériákra is lelünk, ha állhatatosan kutakodunk a futball-legendáriumban. 1900. április 16-án, húsvéthétfőn a soknemzetiségű impérium etalonjának számító SK Slavia Praha – a Millenáris 8000 drukkeré előtt – 3:1-re megverte a BTC-t. Figyeljék csak: „(...) Külön érdekessége volt a mérkőzésnek, hogy a BTC új kapustehetséggel vonult fel. A piros-fehérek Ponoryt, a budai Ferenc József nevelőintézet növendékét állították a háló elé, ez azonban az akkori időkben nem volt olyan könnyű dolog. A középiskolásoknak nyilvános egyesületben való szereplését rendelet tiltotta, s Ponory Other álnéven játszott. Hogy pedig ne ismerjék fel, álszakállt és bajuszt ragasztott... Kimaszkírozott kapus sem állt azóta magyar csapat kapujába.” (*Pluhár István: Magyarország sportegyesületek története*)

És mi a helyzet Debrecennel? Az a hír járja makacsul a Cívitasban, hogy valami mozdonyvezető vagy vasutasféle hozta Budapestről a Hajdúság szívébe az első

igazi labdát. Ugyan, miért hozta volna, főként pedig hol szerezte be? (Az 1890-es évtizedben nem árusítottak minden kapualjban labdát.) És ha már elhozta magával, a helybéliek honnét ismerték a bőrből varrott alkalmatosság rendeltetését? Láttak-e valaha futballmérkőzést? Aligha. Gondoljanak csak bele, ha az Orinoco menti esőerdők mélyén élő, fűvócsővel lajhárra vadászó, civilizálatlan indiánok kezébe számítógép kerülne, mit kezdenének vele? Legfeljebb szétvernék, de beüzemelni sanszuk sem volna. Tekintettel arra, hogy gőzük sem lehet a számítástechnikáról, és a dzsungelben különben sincs internet- meg áramszolgáltatás. Vagyis belebikázhattak jó nagyokat a „bőrbe” (hogy a bulvársajtóban közkedvelt metonímiával éljek) a bódult debreceni szatócseggédek, lakatostanoncok, patikáriusok meg szabóinasok, az aktustól még nem avanszálódtak futballistává, hisz fogalmuk sem volt a játék lényegéről, mechanizmusáról. Valakinek el kellett magyaráznia a szabályokat a napkeleti fejeknek, ki kellett alakítania a két gárdát, kimérnie a pályakeretet etcetera, etcetera.

Nem szeretném olvasóim figyelmét a szigorúbban vett történeti nyelvtudomány irányába fordítani, de az előbb a gárda gyűjtőnevet használtam, mely a sporttal összefüggésben először a *Pesti Hírlap* hasábjain bukkant fel. (*Bánhidi Zoltán: A magyar sportnyelv története és jelene*) Véleményem szerint azért háramlott e fogalom például a futballcsapatokra, mert azoknak tagjai is azonos uniformist viselnek, és egy célért küzdenek, akár a világhistória híres testőr-kompaniái. Óvják, védelmezik állásaikat az ellenfél rohamaival szemben, mint tették hajdanán ama kiváló harci szellemű elitosztagok. További analógia, hogy választott kapitányok parancsnokolták a gárdisták osztagait, és nincs ez másként a sport területén sem.

E röpké szociolingvisztikai kitérő után javaslom, induljunk el más irányba, nyissunk fel másik időkapuszulát.

1899. január 20-án tudósítást közölt a havonta kétszer megjelenő *Debreceni Főiskolai Lapok*, melyet kissé át-

Ady Endre 1899-ben, debreceni joghallgatóként

dolgozott változatban, *Ady Endre, a debreceni futballista* címmel felelevenített a *Keletmagyarországi Sporthirlap* 1921. május 17-én, kedden. Számos elírás, dezinformálás, téves hivatkozás, legendagyártás történt ebben az ügyben, s mivel őszinte tisztelője vagyok a szilágysági zseni költészetének, érthetően engem sem hagyott hidegen a téma. Nézzük az eredeti cikket (*Debreceni Főiskolai Lapok XLI. évfolyam, 5. szám, 73. oldal*): „Foot ball csapat. Dzurilla Béla III-ad éves joghallgató kollégánké, a jeles sport emberé az érdem, hogy ezen szép és kedvelt sport otthonra talált kollegiumunk ifjusága között. A foot ball csapat tagjai tudomásunk szerint a következők: Dzurilla Béla 3. jh, Sipos Béla 3. jh, Kemény Emil 2. jh, Kun Béla 3. jh, Frater Jenő 1. jh, Adi Endre (sic!) 3. jh, Szaitz Márton, Schiller 2. jh, Hirschfeld Dezső 1. jh, Mészáros Károly, Bodnár Sándor 2. jh és Mohácsy 3. jh. – A gyakorlatok, eltekintve az utóbbi esős időszaktól, most a téli hónapokban is tartatnak s rendszeren nagy közönség nézi végig a szép és testedző játék-gyakorlatokat.”

Fontosnak tartom kiemelni, hogy Ady Endre 1898 októberétől főmunkatársa volt a Sipos Béla vezette szerkesztőségnek, azaz családnéve helytelen formában történő írása ellenére más személy nem lehetett a jelzett futballista!

Voltak aztán ötletgazdák, akik hirtelen támadt bátorságukban odáig merészkedtek, hogy balhátvédnek titulálták az érmelléki legényt. Nem tudni, milyen alapon tették, mert csupán ezzel a névsorral rendelkeztek (és rendelkezünk mi is), ebből pedig nemigen lehet a posztokra nézve releváns következtetéseket levonni. Bonyolítja a helyzetet, hogy pontosan tucatnyi tréningező nevét adta meg a főiskolai kiadvány, a csapat pedig a hőskorban is tizenegy emberből állt. (*Dénes Tamás – Sándor Mihály: Baj-nok-csa-pat!*)

Most pedig lássuk a *Keletmagyarországi Sporthirlap* dolgozatát: „Ismeretes, hogy a modern magyar költészet megteremtője, vezére és első reprezentánsa, Ady Endre ifju korában néhány esztendő a debreczeni jogakadémián töltött, ahonnan később debreczeni, majd váradi lapok redakcióiba vetődött. Az 1899-es debreczeni lapokat olvasgatva, olyan Ady-biográfiai adaléokra bukkantunk, amely eddig bizonyára ösmeretlenül lappangott s amelynek felszínre kerülése nyilván szívbéli öröme lesz a futballsport minden hívének. Az egykori Debreceni Főiskolai Lapok 1899. január 20-án megjelent számában olvassuk, hogy a debreczeni jogakadémián megalakult az első debreczeni futballcsapatnak játékos volt Ady Endre is, aki akkor harmadik jogászévéet taposta, de mellékesen belekóstolt már a zsurnalisztika révén az irodalomba is, 60 korona havi honoráriummal díjazott belső munkatársa lévén a „Debreczen” című napilapnak is. A magyar poézis nagy reformátora, minden ujitás lelkes barátja tehát akkor sem tagadta meg magát, mikor a sportról volt szó. Az elsők, a kezdők, az uttörők között volt is...” (A két szemelvényt az eredeti helyesírás szerint olvashatják. Utóbbi szövegén annyit mérészeltem javítani, hogy az „eddig” szót nem három d-vel gépeltem be, mert ez a

variáns 1921-ben is sajtóhibának számított.) Egy a lényeg, az anonim tollforgató idézete is tanúsítja, hogy 113 éve már működött a településen labdarúgócsapat, és soraiban küzdött az újságírással szívesen bíbelődő, az első kötetét sajtó alá rendező poéta. (A könyv 1899. július 21-én került forgalomba.)

Nem látok ellentmondást az olykor hetykén libertariánus, Schopenhauer bús gondolataiért és a remeteköltő Nietzsche látomásaiért rajongó lírikus, valamint a kollektív versenyszellemet, magas szintű együttműködést feltételező, erősen szociális angol csapatjáték attitűdje között. Messianizmusa, a rá-rátörő dekadenciája dacára Ady alapján véve közösségi ember volt, habár általában megválogatta, kit vagy kiket fogad el társaságának. Bizonyítékok vannak, melyek megerősítik közösségkereső törekvéseit, ilyennek tartom 1912-es csatlakozását a szabadkőművesekhez. Gyerekkorától fogva foglalkoztatta a miszticizmus, és a „vakolók” titkos szertartásai éppenséggel kielégíthették illetően vonzalmait. „Racionalitás és misztika, ezek a kor pólusai” – jegyezte le naplójában a végzete felé száguldó Monarchia intelligenciájának azonosulási pontjairól Robert Musil.

Vegyük sorra az ellenérveket, mert például Papp Aurél festőművész és barát egészen más, metafizikus megvilágításba helyezte a kérdést: „Elnézte mások játékait, de ő nemigen kereste az alkalmat rá.” (*Adytól Adyról, 1981*)

A géniusz öccse, a jó tollú literátor (bátyjához hasonlóan a szabadkőműves páholy tagja) ekként emlékezett: „Az egykorú fiú játszótársakat nem szerette.” (*Adytól Adyról, 1981*)

Ady Lajosról köztudott, habár az 1867. március 10-től prosperáló Debreczeni Tor-na-egylet (sic!) társelnöke volt, tankerületi főigazgatóként drákói szigorral csapott le a futballra és művelőire. (A szikár, magyar–latin szakos tanár a morál bércéről ledörögve keserítette meg beteg bátyja és egzaltált felesége, Csinszka amúgy is keserű életét.) Idézem Ady Lajos a *Keletmagyarországi Sporthirlapban* 1924. szeptember 22-én közölt állásfoglalásának részleteit, melyet szeptember 9-én szignózott: „(...) szülők és pedagógusok (...) panaszt emeltek a labdarúgó sportunk egyes középiskolákban való beteges túltengése miatt (...) A tanulók jelentékeny csoportja minden felesleges idejét vagy a futballsport tényleges gyakorlására, vagy pedig meccsek látogatására fordítja, s igen sokan tanulmányi kötelezettségeiket is csak ímmel-ámmal végzik. (...) a futball-játék (...) sokszor durvaságra szoktatja rá a tanulóifjúságot, s bizonyos, hogy nevelői értéke éppen ez okból a vívás, úszás, szer- és svédturna, valamint az atletika mellett meglehetősen csekély, ha ugyan nem negatív természetű. Ez a körülmény kétszeresen kirívó most, amidőn a párizsi olimpiáson a magyar ifjúság és a magyar érdeklődő közönség mindennemű erkölcsi és anyagi támogatását abszorbeáló labdarúgással vajmi kevés becsületet szereztünk. (Az 1924-es párizsi olimpián a magyar válogatott 3:0-ra kikapott Egyiptomtól – a szerző.) Felhívom az Igazgatóságot arra, hogy saját hatáskörében tegye meg a szükséges intézkedéseket

a labdarúgó sportnak kellő határok közé szorításának. (...) Iskolai futballcsapatnak csak olyan tanuló lehet a tagja, aki a testgyakorló órákon részt vesz, s a testnevelő tanár javaslatára a tanártestület számára ehhez engedélyt ad.”

A sportág korabeli általános megítélését jellemzi e kitétel is: „(...) A football játék egyik rejtélye athletikai sportjainknak. (...) A laikus világban még mindig el van terjedve az a nézet, hogy durva és veszedelmes valami.” (A *Sport-Világ* 1897-es cikkét idézte dr. Szegedi Péter A magyar labdarúgás születése című írásában.)

Ámbár a „fáraók” csapásai bizonyítottan deformálták a magyar szurkolók és a labdarúgás viszonyát, a tankerületi főigazgató direktívája kétségbeesett tiltakozások özönét váltotta ki.

A költőfejedelem önéletrajzában egyetlen szóval sem említi focistamúltját, és igyekszik hallgatni jurátusjelöltségéről is. Persze, mint indexe elárulja, az előadásokat sem igen látogatta, a vizsgaeredményei – fogalmazzunk diplomatikusan – lehettek volna meggyőzőbbek. Olybá tűnik, révbe jutott művészként mintha szégyellené, hogy a túlon túl feudálisnak tartott „prókátori tudományból” kellett abszolválnia a Maradandóság városában. „Debreceni félig jogász, félig újságíró, kissé csokonaiskodó életemből sikerült kiszabadulnom, s 1900. január elsején Nagyváradon kezdtem el dolgozni az egyik napilap szerkesztőségében, és már véglegesen hivatásos hírlapíróként” – vallotta magáról.

Mégis van költeménye (*Dalok a labdatérről* – 1911-ben hozta nyomtatásban a *Nyugat*), amelyben sporttémát érint, ha metaforikus megközelítésben is. (Te-tejébe a méta nevű ősmagyar játékról beszél, minekutána a baseballra hasonlító sportágban használnak ütőt a hat-hat fős csapatok.)

*„Valamikor labdatéren
Hét fiuk ha összekaptunk sorshuzáson,
Ki az az egy nem osztozó
Labdaverő boldogságon,
Ki az az egy, ki ne játsszon.
Engem dobott ki a sors,
Mindig engem, mindig engem.*

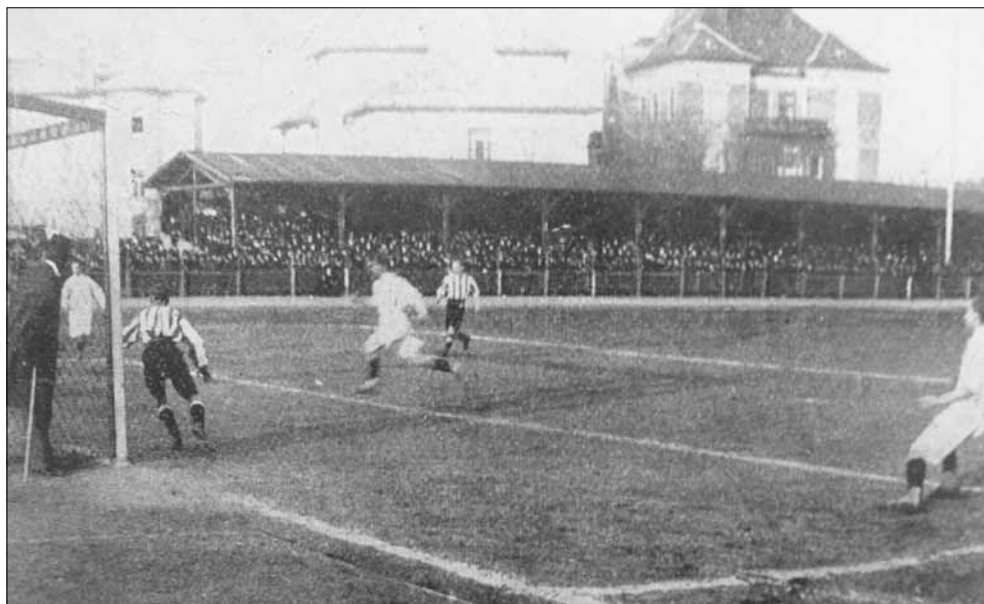
*Kövé könnyel, sóvár vággyal
Víg hat körül leskelődtem, ténferegtem.
Most is, most is víg hat körül,
Kik nem hatan: százan, ezren
Labdát vernek víg-feledten,
Csak úgy kussoltat a sors,
Mindig engem, mindig engem.”*

Eltűnődve bimetrikus sorain, szem előtt tartva fivére deprimáló körlevelét és művésztársa gondolatait, arra a következtetésre jutottam, biz' az könnyen lehetséges, hogy a poézis halhatatlanja nem gyakran és nem teljes átéléssel rúgta a labdát. Hanem nagyon is valószínű, hogy a sűrűn utazgató, fölötte mobilis életmódot folytató kozmopolita akadémisták hozták tető alá 113 esztendeje (esetleg valamivel korábban) a cívisváros első focicsapatát. Ez egyben cáfolja a felfogást, miszerint a labdarúgás kivált a szegények és műveletlenek privilégiuma lett volna. A joghallgatók közül többen megfordulhattak, körülnézhetek Pesten, ahol a BTC 1897-től számítva számos bemutató meccset vívott. A felekezeti különbözőségek ellenére vizitálhattak eperjesi kollégáiknál, és a felvidéki helység evangélikus jogi akadémiájának klubja, az Eperjesi Torna és Vívó Egyesület (ETVE) tagjaitól módszertani tapasztalatokra tehettek szert. Hogy valóban módjukban állt a rutinszerzés, alátámasztja e tény is: 1898. május 30-án, pünkösdhétfőn az eperjesi kerület tornaversenyén a legerősebb honi alakulat, a BTC 2:0-ra megverte a Budai Footballcsapatot. (*Földessy János dr.: A magyar futball és a Magyar Labdarúgók Szövetsége*) Az úgynevezett „exhibition match” a kameneci katonai kiképzőtéren zajlott le, és Pethe Ferenc líceumi tornatanár volt a főszervezője. Egy szlovákiai internetes portál Frantisek Pethe (1872–1964) professzor néven említi a rendezvény atyját. A lelkes pedagógus egyébként „iniciátora” (kezdeményezője, elindítója) volt az 1896 novemberében létrejövő Eperjesi Torna és Vívó Egyesületnek. (www.presov.sk) A tanár úr maga is szenvedélyesen játszott, a piros-kék tizenegy jobbszélsőjeként száguldozott. (dotoho.blog.hu)

Ha pedig 1898 őszén a debreceniek „rendesen nagy közönség” jelenlétében már futballoztak, kellett lennie labdájuknak. Mindezek ismeretében talán nem pusztá spekuláció megállapítani, hogy az új iránt fogékony deákságnak köszönhetjük az első hajdúsági „football team” megszervezését.

Egyetértés (DVSC) – 1903

FTC–MTK 6:0 – 1908, Húsvéti Serleg-döntő

Gittai István

Focisuli

Temérdek dekázás,
gyakorlás kell ahhoz,
hogy amúgy pattanjon,
íveljen a labda,
ahogyan akarod.

Kapott tehetséged
jegenyéje nőjön
minél derekabbra,
s ne számolj a siker
talmi aranyával.

Úgy bővöljed a bőrt,
hogy ragyogjon a grund.
A pálya nyírt gyepén
sziporkázva cselezz!
Csak úgy ér a neved.

Veterán atléta monológja

Míg rajtra készen, tétován
várok a veres salakon,
kánikula csicskás Lacija
dölyföli derekam, tarkóm.
Nemhogy kiugrani,
de felegyenesedni
se lesz könnyű vele.

Mire fel, nem is értem,
mire fel nékem e verseny,
e tipródás, a feszély,
a startpisztoly döreje előtt?
Hiszen elvárásait
már Isten se közli velem.
Persze, magamtól is illene
tudni, hogy száz yardon,
s ne maratoni távon
fitogtassam utólszor
jártányi erőmet.

N. Pál József

„Ki volt ez a varázsló?”

– *Albert Flórián halálára* –

*„Haldoklik a sárgult határ,
Üllői-úti fák.*

*Nyugszik a kedvem napja már,
A szél búsan dúdolva jár,
S megöl minden csirát.*

*Hova repül az ifjúság?
Feleljetek, bús lombú fák,
Üllői-úti fák.”*

(Kosztolányi Dezső)

A futball, e varázsos játék bűvöletében élő lélek az elmúlt esztendő október 31-ét követő napokban a labdarúgó-legendára emlékezett. Aki elérte már az ötvenet, s – akár gyermekként – e legendát a maga idejében is láthatta játszani, joggal vélte, hogy nemcsak ifjúságától, de a magyar történelem egy darabjától is búcsúzik. Aki nem látta, de a kollektív emlékezet őrzőjeként, részeseként éli napjait, hajszálpontosan tudja, kit veszítettünk el. Aki szerette, s játékanak rajongója volt, a titkon dédelgetett, mert feledhetetlen mámor, a világbíró élmény – a pályán, e „szimbolikus térben” megélhető nemzeti nagyság – meglehet, épp a legendával tovatűnt honi emlékezetét is siratta alighanem. Aki nem igazán szerette, hisz mást, másokat bálványozott, ellenszenvét bizonytalannal elejtette most, szótlanság hullott reá, s még egy-egy könnycseppet is elmorzsolhat talán. Emlékeink, vonzalmaink eltérhetnek ugyan, ám vannak pillanatok, amelyek egy, a lélek mélyén rejtőző közös áhítat részévé emelnek-némítanak minden embert, ha ritkábban akarózik közösségként léteznünk ma már, akkor is.

Albert Flórián, az utolsó – az eredményesség tényeivel is igazolhatóan világszínvonalú, magyar labdarúgózseni „megosztó” ember volt földi pályája során, ahogy majd minden, rendkívüli tehetséggel megáldott-megvert „közszerelő” az általában. Megosztó, ütközésre, szembesülésre, állásfoglalásra kényszerítő, megkerülhetetlenül tömörszerű jelenség, akár a hatalmas szikla a folyam közepén, akivel a part mentén tovacsorgó „langyosak” kivételével mindenkinek találkoznia kellett valahogy. Lénye a semmihez sem hasonlítható mámort, a fölrepítő öröm állandó várását-ígéretét, meg a – szintén semmihez sem hasonlítható – tehetetlen düh néha napi alkalmát jelentette vagy másfél évtizeden át, az üdvösségkeresés s a

pokoljárás gyakorta szétszalazhatatlan pillanatait, amit a játékok közül *így megadni* csak a labdarúgás képes nekünk. A győzelmet (a MI GYŐZELMÜNKET) tőle remélte, várta, követelte a szurkoló, s ha elmaradt, az okot az ő játékában, a játékhoz való – nem mindig áldozatkésznek tetsző – viszonyában találta meg legelőbb. Mert Albert Flóriánt, a Flórit, a Császárt – csak Beckenbauert emlegették még *így* nemzedéktársai közül – isteníteni s ócsárolni egyként lehetett, csak a zsenialitását kétségbe vonni, csak azt nem lehetett senkinek, az ellenfél legelszántabb szurkolóit is beleértve persze. Vélem, játéka, sorsa, – s mindennek a korhoz való viszonya, *így együtt!* – a magyar labdarúgás történetének leginkább összetett jelensége volt, azt pedig, hogy ennek fölfejtése, „megírása” – az eredmények lajstromozását meg a nosztalgiával kevert áhítatot meghaladni képes! – magyar sport- és mentalitástörténet egyik legfogósabb feladata lesz – nos, ezt állítani merem. Ez a történet, az Albert-jelenség története, nemcsak a játékról, a rendkívüli tehetségről, a világszínvonalú teljesítményről, a magyar labdarúgás utolsó igazán jelentős korszakáról, aztán a bukásról, hanem történelmünk, önmagunk megértéséről, annak lehetséges módozatáról (is) szól ugyanis. Albert, a *játékos* itt volt, nekünk szerzett felejthetetlen örömet, ha csillogott, s minket dühített, ha a pályán sétafikált, ám közben szűkebb (labdarúgó) s tágabb (nemzeti) létezésünk, emlékezetünk részévé is vált az *ember*. Aztán elment, *így lénye*, emléke eszméltető alkalom, akár történelmi *tükör* is immár.

Első mérkőzését – az NB I.-ben – 1958 novemberében, az utolsót – a válogatottban – 1974 májusában játszotta le. A két évszám mintha két országot jelentene, ami mégis ugyanaz, noha közben rengeteg lett a változás, s nemcsak a futballpályákon persze. 1958 még a félelmekkel terhes beletörődés, a forradalmat követő terror legkeményebb esztendeje, 1974 már az unalommal s egyhangúsággal színezett országos megelégedettségé – jóllakottságé? – inkább. Az első évben Kádár a gyilkos diktátor, az utóbbiban a jóságosan kacsintgató „apa” majd mindenkinek. 1958-ban labdarúgásunk a világ közvetlen élvonalában van – *így tudjuk*, hisz az Aranycsapat emléke roppant közeli –, 1974-ben már a második alkalommal hiányzunk még a világbajnokság mezőnyéből is. 1959-ben – épp a tizennyolc éves gyerekembar ma is folyvást vetített csodagóljával többek közt – 4:3-ra verjük az NSZK-t, 1974-ben 5:0-ra kapunk ki tőle, épp az Albert visszavonulását megelőző meccsen. 1958–59-ben reménykedtünk, hogy „nagy” csapatunk lesz megint (lett is, már 1959-ben Európa legjobbjai voltunk az év végi listán), 1974-ben némi rezignáltsággal állapítottuk meg – láthattuk a tévében is! –, hogy elment mellettünk a világ. A hatvanas években világ-, de legalábbis Európa-klasszisok sora rúgta nálunk a bőrt, a hetvenes évektől esély sem volt rá, hogy újak teremjenek (no jó: Kocsis Lajosból, Töröcsikből a képességeik alapján lehetett volna, de nem lett, a „be nem vált nagy reménységek” korszaka borult reánk). Miközben a kádári

„sikersztori” kikerekedni látszott, azonközben labdarúgásunk megindult a lejtőn lefelé, s – „részeredmények” ide vagy oda – nem is állt meg azóta sem. Albert, az „egyetlen magyar aranylabdás” nem játszott tovább (emlékezzünk: e fordulat a halálát követő hetekben oly epithetonjává vált a nekrológoknak, ami nemcsak a tiszteletet, a büszkeséget, de a valószínűsíthetően „örök egyedülvalóság” sajkását is fölidézhetette), csak a varázsos emlék maradt nekünk, ami az idő múltával – mindig ez történik velünk-bennünk! – egyre fényesedett.

Nem ismertem Albert Flóriánt, miként élte meg aktív idejét, nem tudhatom tehát, még azt sem, hogy a körülötte kavargó, formálódó állapotokra való tudatos reflexiót mennyire gondolta fontosnak. Lehet, játszani akart „csupán”, s hogy játékával önmagának s a közönségének is örömet szerez, bőven elég volt neki. Kezdetben nem is lehetett másként, hisz a még iskolás gyerek azt tehette hétről hétre, amit a legjobban szeretett, a sokkok sorát átélte szurkolói tudat pedig akár az égi ajándékot, úgy várta azt, amit ő hozott. Az 1954-es döntő elvesztése, az aranycsapat szétesése meg a kínos svédországi kudarc 1958 nyarán (még az első körön sem jutottunk túl) valóságos letargiát okozott. Úgy tetszett, nemcsak a forradalom mámorát, de az önbecsülés esélyének ezt a maradékát is elveszi tőlünk, széjjeltapossa bennünk az idő, s akkor jött – Mátrai jellemezte így később – a „krumplitérdű” langaléta a maga hatvan vagy hatvanöt kilójával. A szájak tátva maradtak, de a szívek fölforrósodtak egy pillanat alatt. Első bajnoki meccsén kettő, harmadik válogatott találkozásán – Belgrádban! – három gólt szerzett tizenhét, illetve tizennyolc évesen, az az NSZK elleni – a klasszisok alkotta német védelmet lealázó – találat pedig pályafutása egyik legtöbbet idézett mozzanata – szinte védjegye – lett. Az a kapura törő lendület, fordulékonyág, varázsos cselező, a saját testét s a labdát tökéletesen uraló koordinációs képesség, amivel föltűnt, még Puskásékra emlékezve is egyedül valóan utánozhatatlannak tűnhetett. Szellő léptű elegancia az erőlködés fikarcnyi jele nélkül, szinte szemtelen könnyedség, s a gól, a gólok futószalagon, a meccsetek eldöntők vagy a csoportosan esettek, többször is. Albert 1960-ban s 1961-ben (ekkor Tichyvel közösen) is gólkirály, van, hogy háromszor-négyszer, 1960 decemberének elején pedig hatszor (!) eredményes a Debrecen ellen. Nemcsak a Fradiban, de a válogatottban is „bérlete” van, 1960-ban bronzérmes az olimpián, s amikor a számunkra balszerencsés chilei világbajnokság jön – itt is gólkirály lett, igaz, tárbérletben, s szemtelen higgadságával Angliát „verte meg” – már ő a világ élvonalában számon tartott magyar labdarúgás első számú csillaga. Bármerre járnak, őt keresik, kérdezik, fényképezik, áhítattal nézik nők s gyerekek, zöld-fehérré festett nyugati autóval jár, gyönyörű színésznő a felesége, esküvőjét a Bazilikában tartja, s ezrek tolonganak a téren, hogy a párra egy pillantást vethessenek. Még csak huszonegy-huszonkét éves, ám a déli határ menti faluból Budapestre vetődött, évekig pincelakásban élő, aztán a fővárosból is kite-

lepített félárva gyerek a közben konszolidálttá pofozott-etetett, de még szegényes régi-új rend első számú sztárjává lett visszavonhatatlanul.

Sztárrá lett, mondom, vágyakat felszöktető idollá, holott életútjából a népmesék ifjú *hősének* szerepe következhett volna inkább. Mondjon bárki bármit, az Albert-jelenség titka itt, ezekben – a korábbiak által is meghatározott – eszterdőkben rejlik valahol, abban, ahogy a megalázott, leszorított közösség reményét, álmát megtestesítő-kitágító 1958–59-es „legkisebb fiú” a csábosan biztonságosnak, nyugalmasnak mutakozó hatvanas évekbe már mint ünnepelet – s egyben irigyelt! – sztár érkezett. E változás háttéréül szolgáló „nagy csalásnak” – tisztelet a kivételeknek – egy ország dőlt be önként, ne csodálkozzunk hát, ha e számára oly csillogást mutató kavargás csalárdságát a fiatalember sem látta át. Ő – említettem – játszani akart alighanem, császárrá lenni nem vágyott, inkább az új idolkok után áhító közeg tolt fel e „trónra” őt, a sorsa által determinált kitörni vágyás bizonyonnyal dolgozott benne, így a lehetőséggel, amit tehetségének köszönhetett, élni törekedett. Amit idő s szituáció adott neki, elfogadta menten, meg lehet, kivételezett helyzete előnyeinek is örült, de hát ott, akkor, az ő helyében másként cselekedni aligha lett volna képes bárki is. Akik szerették, állítják, semmit sem változott, szerény s tisztelettudó ember maradt továbbra is. Tény, hogy botrányok, a közönség számára is látványos sztárallűrök sem ekkor, sem később nem kísérték életét, lényében – illetve az általa megtestesített jelenség létezésének módjában! – mégis akadt „valami”, ami a barátokon s a rajongókon kívül sokak számára irritáló módon hathatott. Számosan lehettek, akik visszahúzódnásra, „háritására” való hajlamát arisztokratizmusként, nagyképűségként, sőt a szurkolók lenézéseiként érzékelték, holott magatartásának e rétege is törvényszerű volt alighanem. Gondoljuk meg: édesanyját alig háromévesen veszítette el – leánya róla kapta a Magdolna nevet –, amikor kicsi malmukat 1951-ben elvették, a család szinte menekülni kényszerült, Budapesten, majd Órszentmiklóson is egyik napról a másikra éltek, embert próbáló körülmények között, sorsukról még túl a hatvanon is torkot szorító keserűséggel beszélt. Nemigen válhatott a rendszer barátjává hát, így amikor az elképzelhetetlen siker minden hozadékával rászakadt – különböző rendű s rangú elvtársak, vezetők, egyéb sütkérezni vágyók keresték folyvást a kezét –, az inkább szemérmességre, mint kitarulkozásra hajlamos lélekben a tartózkodás formái erősödhetek fel akkor is, amikor „tartózkodni” sem a „vezetőktől”, sem a szurkolóktól nem volt ajánlatos. A tolakodó tömegektől eredendően visolygott, s mihelyt tehetette, a család melegéhez menekült. Hogy Albert (túl)érzékeny s hiú is volt, elhiszem, ám óvatossága, megfontoltsága, látszólagos simulékonysága „felfelé” s látszólagos nagyképűsége „lefelé” csakúgy az alkat s a helyzet bonyolult összjátéka során alakult ki benne, mint kockázatkerülő ösztöne. A hierarchiát, amelynek élére került adottságként fogadta el, de – más alkat, más

kor! – Puskáshoz hasonlítható „érdekkijáróvá” nem vált még csapatkapitány korában sem, „helyét” nemcsak „természetesnek” tudta, de – gondoljunk a minimum hozzá fogható tehetségű, nála jó három évvel fiatalabb Varga föltűnésére – még óvta-féltette is talán, s az olyan szituációt, amiből „baj is lehet”, biztosan nem kereste soha. Előfordult, hogy mosdatlan szóval illette társait vagy az ellenfelet, ha szúrás érte – vagy úgy érezte, érheti –, visszaszúrta, de hátsó szándékkal aligha támadott, s mert intelligens volt, néha rutinos semmitmondással, ám mindig nagyon elegánsan nyilatkozott. Vélem: ahogy az öltözőben s azon kívül, ugyanolyan ösztönös módon létezett, „viselkedett” a játéktéren is.

A már említett – s az évekkel növekvő – irritáció ebből következett. Mert az elegancia szép dolog, de a szurkoló – kivált, ha fradista – csak a gólt, csak a győzelmet, csak a küzdést fogadja el. Mindig győzni lehetetlen ugyan, de nem küzdeni a győzelemért, ennél nagyobb vétket elkövetni nem lehet. S ama bizonyos – az alkatt eredeti hajlamából s a játékhoz való viszonyból is fakadt – „kockázatkerülő ösztön” itt visszaütött néhanap. Ártatlan beidegződés ide vagy oda, Albert Flórián csípőre tett keze a korszak magyar labdarúgásának – nem csak annak? – a szimbólumává lett. Épp azért, mert a legnagyobbtól látta mindenki, s e mozdulat a nézőtéren ülők számára nemcsak az elszántság hiányát, hanem a társak s a közönség lesajnálására való hajlandóságot is sugallhatta bizony. Főleg akkor, ha nem ment a játék igazán, s a játék – ez tudható – nem mindig ment „igazán”, s még ritkábban ment *pontosan úgy*, ahogy a csodákhoz szoktatott s az újabb csodákat áhító szurkoló várta hétről hétre azt! Sőt, volt, hogy a játék igen rosszul ment, s ilyenkor úgy tűnhetett, „tesz az egészre” inkább, csapatostól, közönségestől, mindenestől. S a látott, a hallott s a sejtett „dolgok” itt összeértek bizony. Azon a ponton például, hogy a középcsatár stílusa nem a pályát kilencven percen át felszántó játékosokéra hajazott, hogy egy-egy vágta után hosszan fújta ki magát, hogy néha, mintha az újabb jelenésre várt volna csupán, akár a primadonnák – ez a szó a hatvanas évek második felére játéka ironikus állandó jelzője lett szinte! –, no meg, hogy láthatta akárki (százak jártak egy-egy edzésre akkor még!), s maga Albert sem tagadta: ha nincs labda, nemigen szeret ő (inkább utál?) futni, edzeni. Aztán a kavargó hírek, híresztelések még, alappal vagy anélkül. Arról, hogy uralkodik az edzőkön, sőt, „eszi” őket (nem ette, 1969-ig, súlyos sérüléséig négy edzője volt csupán a tizenegy év alatt!), arról, hogy társai közül ezzel is, azzal is (Mátraival, Vargával) feszült a viszonya, hogy dühödten rúgta ülepen az őt edzésen leszerelni merészülő Szücs Lajost, hogy ha gondol egyet, külön repülővel utazik Izlandra, vagy éppen sérültet jelent, hogy a pénzt igen szereti, s hogy egyáltalán – most már a valóságban is Császárnak képzelet magát. S mert kivételezett volt a helyzete, s mert a „vezetők” óvták-védtek, lesték a szavát, hisz valóban nagy szükségük volt rá, ebben a roppant összetett viszonyrendszerben a közönség kedvence a rendszer

dédelgetett kedvencének tetszhetett, aki uralkodhat, dirigálhat, kényeskedhet is, s aki csak annyit ad ki magából, amennyi szükséges, illetve amennyi éppen jólesik neki. Pedig a „történet” ennél bonyolultabb volt, de az egész még ma sem látható át igazán.

A történet logikájára figyelve feltűnhet ma már, hogy e részben érthető (Albert nem volt küzdő típusú futballista, s a „hangulata” is ingadozott néhanap), lappangó irritációk, híresztelések a legsikeresebb évek (1965–67) nyomán értek össze, 1968-ra biztosan. Mert addig – ellentétek, ellenérzések ide vagy oda – nagyon futott a szekér, s 1967 karácsonyára – bibliásan szólva – illési magasságba ért. 1965-ben a Vásárvárosok Kupáját – a későbbi UEFA-kupa elődjét – a Ferencváros a Juventust otthonában verve nyerte meg, s újra gólkirály lett Albert is. 1966-ban s 1967-ben az év játékosa, amit pedig 1966. július 15-én Liverpoolban művelt a pályán, az egyetemes futballtörténelem egyik legvarázsosabb alakítása volt. Ahogy ő játszott az előző két világbajnokság győztese ellen, úgy játszani még az Isten áldotta tehetség is csak egyszer képes életében. Európa legjobbjává 1967 végén választották, de a szavazók többségének szeme előtt a másfél évvel korábbi magyar-brazil káprázata lebegett alighanem (1966-ban a világbajnok angol csapat sztárja, Bobby Charlton lett az aranylabdás – érthetően), s az sem lehetett véletlen, hogy a lealázott dél-amerikaiak – a futball elsős számú varázslói – ha csak pár hétre is, valamiféle tanítómesternek hívták meg őt. Nemcsak a magyar, de a nemzetközi labdarúgó-társadalom is a lába előtt hevert. „1967 volt életem legszebb éve”, mondta később arról az esztendőről, aminek végén, karácsony előtt, néhány nappal fia születése s az Aranylabdáról érkezett hír vétele után, megfigyelési aktát nyitattak róla azok, akiknek állítólag a legféltebb kedvence volt. Kétség ne legyen: figyelték őt persze korábban is, ahogy az egész élvonalbeli labdarúgást, kivált a Fradit (Varga Zoltánt például tizenhét éves kora óta már!), de miért pont ekkor, a sikerek csúcán érdemesítették (új?) önálló dossziéra is, újabb játékostársát – nem titok: Novák Dezsőt – „állítva reá”, nos, ez elgondolkodtató lehet. Tischler János kutatásai, Bocsák Miklós könyve (*Ki volt a Fradi besúgója? A „Nemere”-dosszié*, 2004.) nyomán a tények egy – nyilván kisebb – része ismerhető ma már, de annak az ördögien furfangos, egyben szenttelenül aljas, az „illetékesek” szeme láttára lezajló (nemcsak futball-) rothadást is a hatalmi érdek szolgálatába állító ideologikus, pragmatikus és (társadalom)pszichológiai viszonyrendszernek a fölfejtésével, amit Kádár rendje jelentett, alighanem még sokáig adósak maradunk. A viszonyrendszernek, ami „jó volt”, amiben „lehetett élni”, amiben elhittük, hogy a rothadás nemcsak a biológiában, de az ember s a nemzet életében is erjedés lehet, amiben a morális szétesés is emelkedésnek mutatkozhatott, s amiben még az ellenállási hevületet is a rendszer – átmeneti – erősítésére voltak képesek fordítani annak agyafúrta számító technikusai.

Tudom, aki nyugalomban, sikeresen vagy csupán (relatív) jólétben élte át a kort, igen nehezen fogadja el azt, amit évek óta mondogatok. Annak a rendszernek a legnagyobb s leginkább „maradandó” bűne a mindent átjáró és (évtizedekre előre is!) megfertőző hazugsága volt. Minden „pozitív” hozadékát – a kicsi biztonságot, a kicsi jólétet, a kicsi szabadságot – e hazugság ölelte látszat uralta s tartotta fönn ugyanis, s a lakosság számára ragadós életvezetési technikákat is ez dajkálta fel. A „megtalálom a számításomat” s a „kicsi melóval is egész jól ellehetünk” velejéig antiszolidáris és amorális, szinte az egész társadalmat átszövő ideájáról van szó, amiből miért épp a legnépszerűbb sportág maradt volna ki. Higgyük el, akkor és ott, a hatalmi szándék mélyén minden történésnek egyetlen célja volt: hogy 1956-ot felejtse már el a nép, hogy csak az a „borzalom” meg ne ismétlődhessék valahogy! Az önmagára talált nemzetnek a csodáját kellett szétverni, széthazudni, szétmanipulálni hát, ahogy lehetett, s vigyázni, figyelni közben minden, de minden gyanús jelre úgy, hogy senkit se zavarjon, ha figyelik, sőt, érezze úgy, hogy őt óvják-védik csupán, hogy csakis érte, miatta van az egész. Az erre kidolgozott „többdimenziósan dupla fenekű” módi lett aztán a valójában nem is létező – mert az éppen aktuális végeznivalóhoz igazított, a hatalmi ágak-szintek közti presztízscsaták által is színezett – „ideológia” vezérfonala. Mit jelentett ez? Hát azt, hogy legyen úgy „minden”, hogy valójában „semmi” ne legyen egészen úgy. Úgy legyenek viták, hogy ne legyenek, úgy legyen szabadság, hogy mégse legyen, legyen hazafiság, de „nacionalizmussá” ne legyen, legyen jelen Németh László vagy Illyés Gyula műve, de a lényegük nehogy fölszívódjék, politizáljon mindenki, de véletlenül se akarjon politizálni „rajtunk kívül” senki, s persze legyen jó foci, szórakozzon a nép, de a vele együtt járó közösségteremtő élmény és tudat még véletlenül se üthesse föl a fejét (nagyon emlékeztek még az 1954-es vébédöntőt követő tüntetésre!). Szóval mindenki „találja meg a számítását”, s ha megtalálta, legyen is az elég neki. A kádári rend szerette a „példaképeket”, ám nem akart „hősöket”, akiknek tehetsége, példája, morális hatása uralhatatlanná válhat (konok, rendkívül tehetséges, egyesek szemében szinte jelképpé nőhet – írta a jelentéseket összegző, s az újabb végeznivalókat megszabó belügyis ember Varga Zoltánról 1968 elején). Ha ilyen „kezelhetetlen alak” tűnt fel a művészetben, a tudományban vagy másutt, gáncsolták, tönkretették bármi áron, vagy legalábbis – erővel, fenyegetéssel, kivételezéssel, hízelgéssel, netán ezek kombinációjával, mikor mi volt célravezető – igyekeztek a „helyére szorítani”. Így lett ez a fociban is, az ár nem számított.

Ezúttal az amorális állapotokhoz („kaparj kurta, neked is lesz”, más – szolidaritás, közösség stb. – nem fontos) illeszkedő futballközeg s a hatalom szintén amorális, mindent kordában tartó, felügyelő törekvése „ért össze”, s ennek meg is lett az eredménye. Nem titok ma már – a korban sem volt az –, hogy a pályán (kiesés elkerülése, kupaszereplés vagy csak „ez most kényelmesebb, s jövőre majd

mi is kérhetünk”) például adták-vették a meccseket. Ez – anyagilag is – mindenkinek megfelelt, mindenki úgy tett mintha..., csupán a néző volt átverve alaposan. Bocsák Miklós is leírja, dokumentumokkal igazolja, hogy a „belügy” a figyelőket is figyelő, elhallgatni semmit sem képes ügynöki hálózatnak köszönhetően, mindenről tudott, de a tudást nem a labdarúgás megtisztítására, hanem újabb ügynökök „fogására”, manipulálásra, „dezinformálásra” s önnön fontosságának bizonygatására használta csupán. Bundameccsek, elvtelen „vezetői” ajnározás, „ügyek” eltussolása, álamatőrség, volt itt minden, rothadhatott az egész szerkezet tovább, csak a hatalom biztonsága, csak az számított. A legártatlanabb jelről is tudni akart a „cég”, az „összeesküvés” esélyét szimatolták mindenütt – 1964 szeptemberében a Fradi bajnokságát követő utcai összetűzésekből kiindulva szívesen kreáltak volna egyet, de nem lehetett, s az ötlet alighanem „odafent” sem kellett –, s egyre különösen vigyáztak: nehogy túl magasra nőjenek azok, akiket rajongás vesz körül, akiknek – „alkalmatlan” időben – hátha figyel szavára is a tömeg. Mert tömegek jártak meccsre akkor még, a Ferencváros – e levakarhatatlanul nacionalista s ellenzéki hírű csapat – mérkőzéseire különösen, az Albert iránti hisztérikus szeretet pedig 1967 végére az egekbe szökött. Hogy a friss aranylabdás akart-e valóban *úgy* hatni a népre (dehogy akart, inkább menekült a tömeg elől!), nem számított, útját kellett állni, avagy „letörni a szarvát” mielőbb. Lehet, a Császár „túlhatalma” is szemet szúrt (esetleg a Dózsa, a Honvéd vagy a Vasas bajnokságáért szurkoló nagykuttyák valamelyikének?), van, aki szerint rendre kilőtte, „kidumálta” a csapatba épített besúgókat, s ezt a nagyhatalmú III/III még neki sem tűrhette el. Tény, hogy megnyílt az (újabb) dosszié, s csodák csodájára a labdarúgót érintő híresztelések 1968 elejétől feltűnően sűrűsödni s radikalizálódni kezdtek. Ha akar, játszik, ha nem akar, nem, hatalmaskodik, kiüldözte a Fradiból Mátrait, útszéli hangon szól – főleg fiatalabb – társaihoz, csak a pénz érdekli, nem hajt eléggé, ellazsálja az edzéseket, és így tovább. Úgy tűnt, az újságok is bátrabbak lettek, 1968 nyarán Varga Zoltán – igaz, a nevét nem említve – egy interjúban egyértelműen „leprimadonnázta” őt (ez a beszélgetés *így* egy vagy két évvel korábban aligha jelent volna meg). Mintha levették volna a kezüket Albertről „valakik”.

E felélénkült figyelem következményeinek mennyi szerepe volt a megtorpanásban, nem tudható, tény, hogy az 1968-as Fradiból, noha újra VVK-döntőt játszhatott, fogyott a korábbi lendület, a bajnokságot – a százkét gólt lőtt Dózsa előtt – csak egy ma már „legendás” bundameccsnek köszönhetően nyerte meg, s Albert teljesítménye is egyenetlenebbnek mutatkozott (sokkal kevesebb gólt rúgott például, mint 1967-ben). 1968–69 amúgy is fordulat lett labdarúgásunk történetében, s fordulat lett az utolsó magyar világsztár pályafutásában is. Az a sokkal nagyobb fizikai felkészültséget igénylő „totális futball”, aminek legszebb változatát a hollandok játszották hamarosan, készült a világra már, s az emlegetett amorális

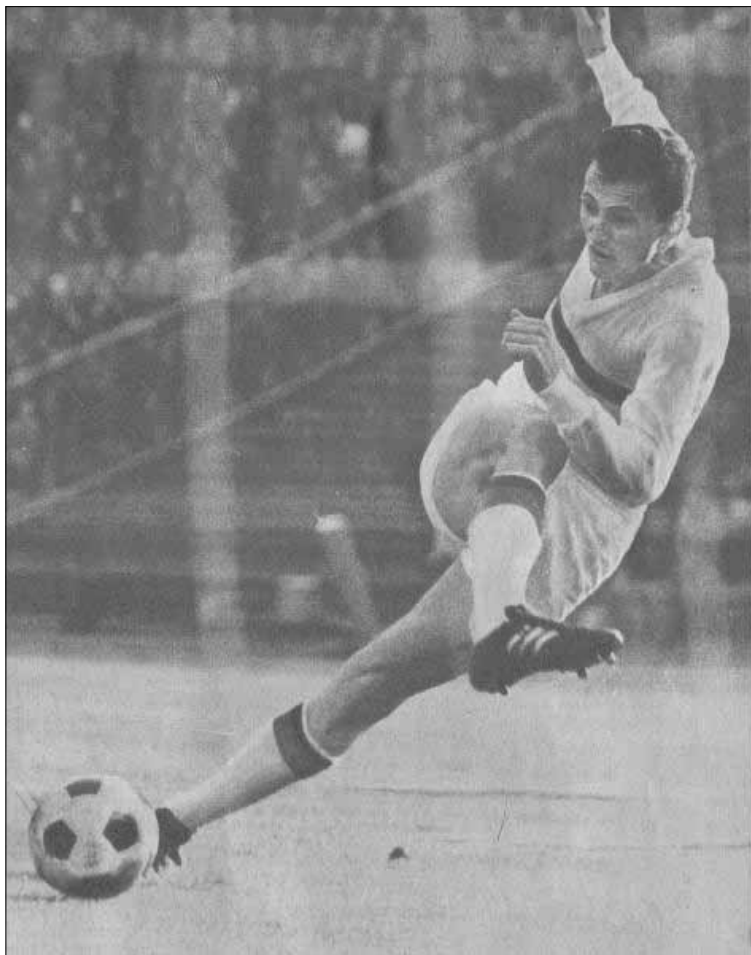
érték- és érdekvizonyoktól szabdalt honi játéknak ezzel lépést tartani esélye sem lehetett. Miközben a világ gyorsulni kezdett, mi mintha a „helyben járásra” váltottunk volna át, a korábbi évek csillagai – Bene, Göröcs, Farkas, Mészöly stb. – is halványodni látszottak hirtelen, a világklasszis-gyanús Varga Zoltán – aki ösztönösen bár, de a rothadást a bőrén érezte szinte – 1968 őszén kilépett a „rendből”, s jó fél esztendő múltán Albert is kidőlt. Azt, hogy súlyos sérülése Borbély Pál öt nappal előbbi, szokatlanul éles Népsport-beli kritikájának volt-e „köszönhető” Koppenhágában, ily egzaktussággal nem állítható, de hogy az esztendő kényszer-szünet e pályafutás végére pontot tett lényegében, az igen. Némi cinizmussal azt is mondhatnám, hogy a „legjobbkor”. Mert lehet, hogy a korábban „érinthe-telen”, s most vérig sértett aranylabdás életében először dühösen „küzdenni akart”, s belement a „csínbe”, olyat tett tehát, ami az ő – a hatvanas években világszínvo-nalra elég – játéknak sosem volt a lényege, ám az új módiban már elementáris alapkövetelménynek számított. Játshatunk a gondolattal: mi lett volna ha..., csak nemigen érdemes. Ha van Albert, lehet, nincs Marseille, s a világbajnokságra is kijutunk, ám a magyar futballt uraló tendencián szerintem az sem módosított volna sokat, hisz az egy önerőből változásra képtelen önszemléleti csapda foglya volt, s ennek lett volna a foglya a játékos is. Fölépülése után, 1970. április és 1974. március közt játszott még ugyan, a búcsúmeccsel együtt hatszor az ingadozón teljesítő – még így is az akkor kudarcnak érzett Európa-bajnoki negyedik helyet elért – válogatottba is bekerült (gólt nem szerzett), de az a világ már nem az ő világa volt, s aligha csupán a folyvást rakoncátlankodó térde miatt.

Mindez pályafutásához biográfiai és kronológiai értelemben tartozott csupán. A bajnokságtól a Népstadionban, a válogatottól – ez volt a hetvenötödik mérkőzése – Székesfehérváron, Jugoszlávia ellen búcsúzott. Könnyezve, vastapstól kísértén, de azt hiszem, mégis keserűen. Mi minden kavaroghatott benne, az ő titka maradt, de hogy művét csonkának érezhette, ebben biztos vagyok. Azt, hogy ha nincs a sérülés száz, száztíz vagy százhuszszoros válogatott lehetett volna, nagyon sokszor emlegette később, pályája méltatlannak érzett zárata rengeteget foglalkoztatta, gyötörhette hát, s tán nemcsak azért, mert szerette volna megelőzni az Aranycsapat zsenijét, a százszor (ma már úgy tudjuk, százegyszer) játszott Bozsik Józsefet. Amit elért, nem vehette el tőle senki, de akadhatott a lélek mélyén „valami”, ami hangos szóval bevallhatatlan maradt mindörökre. Mi lehetett ez, találgatni nem akarok, ám az élet hátra lévő évtizedei – csak a felszíni történésekről tudva valamennyit – azt súgják nekem, hogy mindazt, ami történt, sem Albert Flóriánnak, sem labdarúgásunknak nem sikerült feldolgoznia. Ha a „civilre” gondolok, nekem a súlytalanság, az igazi jelenlét hiány jut eszembe legelőször talán. Az, hogy tehetségéből, játéknak emlékezetéből, tanulságából szinte semmit sem sikerült a magyar labdarúgás javára fordítani, mert nem is sikerülhetett. Az, hogy az utolsó

magyar világszínvonalú futballteljesítmény nem lett folytonosságtudatunk részévé, lévén, a folytonosságtudat is az ő pályafutásának esztendeiben szakadt meg végképp, s csak a fájó vagy csillogó szemű emlékezés, csak a nosztalgia maradt meg nekünk. A tudat – ha nem is szívesen beszélünk róla –, hogy az a kádári rend, amelynek legcsábosabb esztendei e varázsos zseni legjobb éveivel nagyrészt egybeestek, tökéletes munkát végzett bennünk és általunk. Mert úgy lettünk kifosztva, hogy nem vettük észre, sőt, a kifosztásból még jól is éltünk, még örvendtünk is neki néhanap, s nemcsak részei, de – akár öntudatlan – cselekvő részesei is lettünk a romlásnak szinte mindannyian. Albert Flórián is, sőt, mert ő volt e „szakmában” akkor a legnagyobb, ő volt a részese – s az áldozata is! – igazán.

Ő volt az, aki a velejéig hazug korszakon valósággal átbalettozott, hogy aztán megtörtén, szinte bénultan hulljon alá, aki e „kancsalul, csalfa egeken” csillogva adott örömet mindenkinek, hogy zuhanása után egyedül maradjon (mennyire jellemző, hogy súlyos sérülésének estéjén alig maradt valaki a szállodai szobában vele). Ő volt az, aki gyönyörködtető játékával segített elviselni a kort, de aki segített egyben „bebetonozni” azt, mert segített megalkudni, legalábbis számítgató módon együtt élni vele. Albert ama „dupla fenekű” korszak legnagyobb sztárja, kirakatembere, de a romlásfolyamat része, öntudatlan gerjesztője s kárvallottja is lett szinte egy időben, miközben a csoda, a játék méltóságot adó formája – akár csak a Kosztolányi által húsz esztendősen siratott ifjúság – tovatűnt, s keserűen, révedezve, ám tehetetlenül maradtunk, akik maradtunk, a számvetéshez is bénultan talán. Albert Flórián élete s labdarúgó-pályafutása ennyiben a Kádár-kor kialakulásának, virágzásának, kezdődő romlásának és történelmi hagyatékának a lakmuszpapírja valóban. A hagyatékának is, mondom, hisz aligha véletlen, hogy a visszavonulása utáni magyar labdarúgásból ő valójában tökéletesen kimaradt, ha mindennap bejárt a „munkahelyére”, akkor is, ha róla nevezték el a Fradi-stadiont, akkor is. Ha az eredendően melankóliára hajló, hidegen tervező, de alapvetően kudarckerülő alkatára gondolok, azt is érteni vélem, miért nem óhajtott ő élvonalbeli edző lenni igazán (hogy ne lehetett volna, ha nagyon akar, nem hiszem el). Előbb az ifiknél, aztán Líbiában próbálkozott (illetve keresett pénzt), klubjában ilyen-olyan tisztségeket kapott, de igazi „foglalkozása” az Albert Flóriánként való, a gyakorlatban terméketlen létezés lett valójában, annak a sportágnak honi „emlékműveként”, ami az egykori áhítatot idéző módon idehaza már biztosan nem létezett. Azok a napra nap kitűzendő célok, amelyeknek tudatát édesapja, mint életvezetési stratégiát hagyott reá örökölni, szétáztak – s számára értelmetlené váltak – a korban s időben valahol, hogy mint edzőt szidják, aligha hiányzott neki. Valószínű, hogy lelke mélyén a múltban, már-már a szobor-létben élt. „Súlytalan” – mert igazán hatni, a viszonyokon változtatni képtelen – jelenlétével is az újabb magyar történelem súlyos tanulságaként! Csak a család, életének alighanem

leghitelesebb tere, maradt megtartó szigetként neki, hisz aki a fia megrendítő fájdalmának szemtanúja volt, láthatta, hogy ifjabb Albert Flórián nem az aranylabdás sztártól, hanem az édesapától búcsúzott. Mert lehet, lényén a romlást nevelő kor gyarlósága is átütött, nyomot hagyott, de hogy a legfontosabb pillanatokban a szeretet törvénye szerint tudott élni, mégis bizonyos. Mi, kívülállók meg hihettük, hogy a futball varázsa az ő pusztá jelenlétével is üzenhet még, de most e hittől is búcsúzhattunk talán. A hittől, a bizonyosságtól, ami – akárcsak a Ferencvárosi Torna Club – nemzedékek sorának tudatot és tartást adott étosza – amúgy is egyre messzebből integetett már nekünk. Fehér márványtömb az immár (legyen ez majd a sírköve) egy karcsú örökzöld árnyékában.

Albert Flórián (1941–2011)

(forrás: tempofradi.hu)

Németh István Péter

Amleth dől a kapufához

avagy szvít-tételek és variációk egy témára Ködöböcz Gábornak

*„Ha magammal vihetném majdan
a végső utamra; Kháron ladikjába
való a labda...”*

(Mezei András: A Törvény tükre)

1.

Jópofák vagytok, srácok,
Jópofák;
Én védjem a tizenegyest,
Míg föl sem érem a kapufát.

Azért lássátok,
Ahogy lábamról a labda
Fölpattan a Napba!

2.

Bizton állok a földön.
Lábfejemmel
Föl-fölrugdosom a babzsákokat,
Majd hagyom pillanatra
Megpihenni azon.
Ennek az egész
Mozdulatsornak
Az adhatna értelmet,
Ha látnád Te is.
S azt is tudnád, hogy
Maga a szerelmem
Akkora, mint az
Égig érő paszuly.

3.

A pálya szélén
 Betapasztottad a térdem.
 Bicegtem, ám
 A fénybe lendítettem mindkét
 Karom a meccs után.

Éjszaka micsoda vihar volt.
 A platánfa ágait megnyúzta.

Nekem meg felhorzsolódott
 A szívem is.

4.

A Magyarósi dombon volt jó
 A többi gyerekekkel szánkózni,
 Halkan pilinkélt alá a hó,
 Nagyot huppant a ródli.

Mit sem ért a szó: AZTÁN A ZOKNI
 ÁT NE ÁZZON! ÖTRE, UGYE, JÖTTÖK?!
 Nem akaródzott hazajutni,
 Bár gőzölgött otthon a sülttök.

Tárt karral a havazást kavartuk
 Tovább, s irány a focipálya! –
 Hol még elhessentem azt a varjút,
 Mely gubbasztani ült a kapufára.

5.

Keszthely felé,
 De még a Reptéren innen,
 Amerre a katonatisztek kertjei kezdődtek,
 Az úton balra terült el
 Egy kis futballpálya.
 Nem igen kedvelték a focizni szerető
 Tapolcai gyerekek, mivel a játékkerén
 Állt egy ki nem vágott fa.
 Vastag volt a törzse, ép a lombja, erős a gyökérszete.

Egyszer aztán mégsem jutott a csapatunknak más hely.
 Kelletlenül kezdtük a meccset. Miatta.
 Hogy mért is van ott az a fránya fa.
 Aztán belelendültünk.
 Néha már igazán pontos és pompás passzokat is adhatott
 E tényleg falábú barátunk, mivel a mérkőzés
 Véghajrájában rúgott gólörömnél –
 Megöleltem.

6.

A városszéli focipályán a kapufák.
 Mögöttük az alkonyat.
 A kapufák találkozásában
 (magyarán: a vinkliben),
 A 90 fokos szöveget bezáró lécek között,
 Akárha mértanfűzetemben a derékszöveget jelző pont:
 A Nap.

„A lemenő Nap
 Éppen a pipában:
 Mennyei gól.”

Ezt gondoltam, s nem tudtam még,
 Hogy ekkor lettem költő.

7.

Nagyon szerettem gyerekkoromban
 Futballozni. A pályán pedig
 Ugyanazt a barátságot éreztem
 Csapattársaim és ellenfeleim iránt,
 Akik egyformán maradtak el tőlem,
 Mivel felnőttünk.

1990-ben – a költő szavával élve –
Az emberélet útjának felén,
 Velencében egy templom előtti terecskére
 Jutottam, ahol hozzám gurult
 Az ott játszadozó gyerekek bőrlabdája.
 Boldogan rúgtam vissza nekik,

Bronz-lova bronz-nyergében moccsatlanul
Irigyelte a mozdulatom bronz-Colleoni úr is tán- - -

Ma, 2002. november tizenkettedikén
Tapolcán volt iskolám udvarából
Az ott focizó gyerekek bőrlabdája szállt át
A kerítésen, s lábam elé gurult éppen.
Az utcáról visszarúgtam nekik ezt
A pompás, kisbolygónyi játékszert.
Nyirkos piros és sárga falevelek
Pördültek le róla, mikor visszaíveltem
A földóhoz.
A késő őszi délelőttben röpdöstek felém
A köszönet szavai gyerekhangon.

Meghatódtam,
Hogy minden emberi számítás szerint
Ez már jócskán a második félidő nekem,
S a Jóisten nem fújta le még meccsemet.

8.

Ázott avarillattal szállt
S oly alacsonyan a Nap,
Hogy éppen súrolta csak
Homlokomat.

Már itt van az est
S ím: elhibáztam
Felhőfejest.

De félelmeimet gyúrtem be
A mezembe
Szivem felett.

S meg is indulok, ha kell
Hát kerülnöm kell a fél világot,
Hogy messzire vágott
Koponyáinkat megkeressem
Akárha egy labdaszedő gyerek.

Demeter József

Necces labdák nélkül

Demeter Lehel édesapja vagyok én,

nem pedig Ő az én fiam, a többszörös Magyar Bajnok. DeJó... Hisz szerintem is minden szülő azt szeretné, hogy! Gyermeke többre vigye, mint ő – a fejlődés íratlan törvénye szerint. A viszonyítással való érvelés apodiktikus létformatényező, mégis! Az elfogultság... szubjektivitása sok mindent felülírhat. A sportban viszont az eredmények többnyire önmagukért beszélnek. Nem elvontak, de! A hozzájuk vezető út...

Nos, eléggé furcsa – írott-beszély ez a fiamról, a fiammal. Sportszerű leszek: köszönöm a felkínált lehetőséget!

Szokatlan iromány. Szoktatom...

Ballószög-Kecskemét járatra száll fel a feleségem – hajnalok hajnalán – az első buszra, mely munkába indulót dőcög, zötyög... Megtelik. Motordünyögő-morgó, szundítás, doromboló, horkolás csönd, amikor! Hirtelen megszólal a sofőr rádiója: VILÁGSZENZÁCIÓ!

Az erdélyi származású, magyar válogatott asztaliteniszező, Demeter Lehel – az Európa-liga selejtezőn – legyőzte az idei egyéni világbajnokot...

Gyergyóalfalusi feleségem örvend, pontosabban: nagyon örvend a hírnek, és!
Hallgat.

Székelül hallgat.

Hasonló helyzetben, száz édesanya közül kilencven elkiáltja magát, ez az én fiam, avagy! A szerényebbek odasúgnak a szomszéd utasnak... Az én feleségem még ezt sem teszi, legfőnnebb! Töröl egyet a szemén, a szívéen...

Veszekedések – örömök

Szülő-edző, edző-szülőként, mondhatni, fél életemet (életünket) az asztaliteniszre tettem fel. Marosvásárhelyen – újságíróként dolgozva – kötetlen munkámnak hála, időm nagy részében, délelőtt, délután, következetesen a két fiamat edzettem.(Minden versenyre elkísértem.) A hivatásos edzők munkáit segítő – ingyért. Szép summa.

Harmonikus családi együttműködés – feleségem hathatós támogatásával. Veszekedések – a pingpong miatt, határtalan örömök – a pingpongnak köszönhetően.

Nagyobbik gyermekünk, József végül a továbbtanulást választotta, ő ebben volt tehetségesebb. Ma – kétdiplomásént – országos intézménynél osztályvezető. Az asztaliteniszt sem hagyta abba, Budapest bajnokságban püföli a celluloid labdacso...

Kedves Olvasó: Általános vélemény, hogy az ilyen sportmegszállott apák azért

szekírozzák gyermekeiket minél jobb eredmény eléréséért, mert nekik mindez nem adatott meg.

Megszállott apa: Esetemben ez nem éppen így van. Ötféle sportot űztem, viszont ez a mai edzőmunkához képest szórakozás volt. Pingpongozni később, a fiaim kedvéért tanultam meg, azért, hogy! Velük lehessenek. Közismert tény, sosem azt tanulja meg hamarabb a gyermek, amire tanítják, hanem amit lát. Hetente egyszer még ma is játszom Lehelrel, ő az én legjobb, legőszintébb barátom.

Kedves Olvasó: Fordítva is így van?

Demeter Lehel: Ziccer! Beütöm, igen.

M. a.: Pingpong nélkül már el sem tudnám képzelni az életemet, az életünket. Ez köt össze. A sport mellett a szépirodalmat is megszerettem a fiaimmal. Lehel kortársírókat is olvas...

- Halló! Mit csinálsz, Lehel? Olvasol!?
- Igen.
- Mit?
- A pénzemet...

Ez aztán a duplaszékely! Zuágysz...

FEKÁLIA – ESTI MESE

Ceausescu-Románia. Nem Novum Forum Sicullorum, nem Marosvásárhely, hanem „Tirgu Mures” városban, egy tömbház alatti fekáliás pincében, lompos farkú, világító szemű patkányok „leselkedése” közepette; központilag megszabott jegyrendszeres vacsora előtt – naponta: ping-pong!, ping-pong!, pattogott, pongott, a fehér kaucsuk labda, ami azt jelentette, hogy! Egy megszállott apa edzette a fiait.

M. a.: Hogy emlékszel a patkány-páholyos-fekáliás edzésekre?

D. L.: A fekáliadagályok után a betonba ivódott maradékot tömlővel, hideg vízzel mostuk, frissítettük – a helyiséget, hogy némi oxigénhez jussunk.

Kedves Olvasó: Minek kellett ott edzeni?

M. a.: Hát ez az...

D. L.: Utáltam a fekáliás pluszedzést, a soklabdázást, de kellett, mert mindenki, aki érvényesülni akart, ezt tette más-más körülmények között. Gyermekek-korcsoportban az edzés mennyisége mindennél fontosabb – egy bizonyos korig... A legtehetségesebbeknél is. Az „ifi” végétől kezdve ez már másodlagossá válik, ugyanis, a játékleleményt nem lehet tanítani – a felnőtté váláskor alakul, teljesedik ki. Semmilyen pluszedzéssel nem pótolható. Fejleszteni, akinek van, leginkább játékkal, meccsekkel lehet – minél jobb partnerekkel, ellenfelekkel. Világjáróan...

M. a.: ... nem pedig a fekáliás pincében.

D. L.: Visszatérve arra a luxus pincére, a sikerélmények majdhogynem megszüpítették az orrfacsaró negatívumokat. Az esti mesék feliratait viszont nem. Még

ma is sokszor álmodom azt, hogy gyermek vagyok újra. A délutáni edzésekről későn, lihegve futunk haza a bátyámmal, beesünk az ajtón, kapcsoljuk be a tévét, és! Sfirsit, vagyis: Vége. Már csak ennyit láttunk a rövid esti meséből. Következhetett a pince – nem volt mese... Rendszeresen.

M. a.: A következetesség nagyon fontos nevelési tényező. Azt mondtam, főleg a fiú gyermeknek: sportolnia kell.

Újra az asztaliteniszt választanád?

D. L.: Az asztaliteniszt a bátyám választotta, és én követtem őt. A tornát emiatt hagytam ott.

M. a.: Megbántad?

Bugyi – személyi iratok

D. L.: Visszagondolva, nem is tudom milyen sportág lett volna megfelelőbb nekem. Újra ezt választanám, talán nem Magyarországon... Más országba is hívtak, és mi mégis idejöttünk, (1990-ben) nem véletlenül. A piros-fehér-zöld ragaszkodást belénk égette a család, a kisebbségi sors. És sajnos, itt ébredtem rá, hogy erdélyiként Magyarországon is kisebbségi vagyok... Ami a szívemen, a számon – alapon, még ha szerényen is, a magyar érzelmet nem tudtam leplezni. Mire észbe kaptam, késő volt.

M. a.: Mindezek ellenére, vagyis a keserű szájízen túl elértük a kitűzött célt, amiért az anyaországot választottuk. Tiszteletedre is többször felcsendült a magyar Himnusz, hál' Istennek. Mikor hívtak Magyarországra?

D. L.: A forradalom előtt. Személyi iratainkat a püspökladányi nagybátyám, Nagy János felesége, Erika néni a bugyijába rejtve lopta ki az országból. Nekik nagyon sok mindent köszönhetünk, főleg „Jankónak”, aki fiaként szeretett, támogatott, szponzorált engem. Nyugtassa a Jóisten békében! Csodálatos ember volt, sosem felejttem el.

M. a.: Én sem. A forradalmat viszont már félig-meddig elfelejtettük, pedig! A „módszerváltásnak” köszönhetően terelődött hivatalos mederbe az áttelepülésünk. Ami nem volt leányálom.

D. L.: Tizenkét éves voltam akkor. Román korosztályos bajnok. Közel minden lehető-lehetséges versenyt, címet megnyertem – egy-egy korcsoporttal fonnebb is. A legrangosabb gyerekversenyt, az Ezüsttűt úgyszintén. Nyolcévesen a tíz-évesekét, tíz évesen a tizenkét évesekét. Dél előtt iskola, délután edzés a klubban, (Constructorul-Építők, Sportiskola). És utána – nem volt mese... Később – az anyaországban sem...

M. a.: Arra számítottunk, hogy magyarokként egyenlő esélyt kapunk. És hogy az anyaországban nem kisebbségiként kezelnek, nos mit ad Isten, pont a fordítottja történt.

Átköltözésünk után az itteni sportviszonyok miként hatottak rád?

D. L.: Romániában, magyarként 8-12 éves korig minden áron nyernem kellett, hogy anyagilag támogathassák a klubbot, mert országos első helyezéseket csak én szállítottam akkor. Magyarországon, „románként” kellett többet teljesítenem, és ez sajnos – már magyar állampolgárként – az első nemzetközi versenyemen, a serdülő Eb-n nem sikerült. (Ennek egyik oka az volt, hogy változtattak az agresszív stílusomon, a biztonságosabb játékért.) Minden versenyszámban olyan románoktól kaptam ki, akiket otthon megvertem... Túl nagy volt a nyomás rajtam. Újonnan érkezettként megfelelni a magyar válogatottnak, a családnak és persze jómagamnak, parasztdacból megmutatni a románoknak, hogy hiba volt engem mellőzniük...

M. a.: Kifejtenéd ezt bővebben?

D. L.: Romániában, újoncként a serdülőknél is az első háromban voltam a ranglistán, és egyetlen nemzetközi versenyre sem vittek ki. Sajnos mindez, túl nagy lelki teherként bizonyult nekem.

M. a.: Milyen következménnyel járt?

D. L.: Rám sütötték, hogy nem tudok külföldiek ellen pingpongozni. Több mint 7 évnek kellett eltelnie, hogy ezt a bélyeget, az első egyéni felnőtt Magyar Bajnoki cím megnyerésével lemossam magamról, pedig a korosztályomból „a gáncsoskodások ellenére” senki sem vitte annyira, mint én.

M. a.: Mire volt elég?

D. L.: Arra, hogy ranglistavezetőként kiutazhattam az Eb-re – önköltségen!...

M. a.: A szekér megelőzte a lovakat. Menjünk vissza egy kissé az időben – a serdülőkorig.

D. L.: A Postás Sportegyesület, személyesen, Temes Péter vezetőedző hívott a klubba. Az én vezényletemmel nyerte meg a Postás SE a serdülő Magyar Csapatbajnokságot. És ezt a címet az ifiknél, Gerold Gáborral, Jakab Gáborral mindig megvédtük. Miután mi ebből a korosztályból kinőttünk; tudomásom szerint, több címet a Postás nem nyert.

M. a.: Mikor is kerültél be a felnőtt csapatba?

D. L.: 15 éves koromra már beküzdöttem magam – Gerold Gáborral – olyan játékosok mellé, mint: Németh Károly, Bátorfi Zoltán, Kalmár Tamás, és! Mercz Gábor – nyugodjék békében!, évekkal később autóbalesetben hunyt el, a Magyar Bajnoki döntő előtt. Épp ellenünk kellett volna játszania. Tizenhat évesen már a szuperligában is szerepeltem. Nagy öröömre szolgált, hogy példaképem, Klampár Tibor, aki még Waldnernek is példaképe, rendszeresen foglalkozott velem. Hál’ Istennek, a Postásban, világbajnokokból volt bőven – Kreisz Tiborral is sokat edzhettem. Az örökifjú Nemes Attila bá’-val pedig – éjszakákba nyúló csatákat vívtunk. Köszönettel tartozom Temes Péter vezetőedzőnek, aki a későbbiekben a felnőtt válogottnak is számított játékomra.

M. a.: Mire emlékszel legszívesebben a Postásban eltöltött időszakból?

D. L.: Az ottani utolsó évemre, amikor második helyezést értünk el a csapattal, holott az elvárás az első háromba jutás volt. Chen Weixin és Németh Károly mellett, két fiatalal, Gerold Gáborral és velem állt ki a csapat. Azért nagy eredmény ez számomra, mert azt a Kiskunfélegyházát sikerült harmadik mérkőzésre kényszerítenünk, akit évekig senki sem tudott legyőzni, de még megszorítani sem.

M. a.: A Postás után, engedvén a csábításnak, Kecskemét következett, húzóemberként, eredményeid felfelé ívelése is – 10 éven át. Hogy emlékszel erre az időszakra?

D. L.: Elsősorban is az anyagiak miatt döntöttem a Hírös város mellett. Ezt a mai napig sem bántam meg. A Kecskeméti Profitholding Spartacus, Ujhidy Tibor hathatós igazgatása mellett, Fodor Miklós vezetőedző irányításával, ambiciózus, feltörekvő csapat volt. Rendszeres, minőségi edzésekkel. Ennek köszönhetően, érkezésem után a csapat-és az én eredményeim is számottevően javultak.

M. a.: Felsorolnál néhányat?

D. L.: Mikor Kecskemétre igazoltam, 20 körül lehettem a felnőtt ranglistán; pár év múlva már ranglistavezető, köszönhetően a 2000-ben megnyert Magyar Bajnoki címnek.

M. a.: Leírhatatlan örömben ezt meg is verseltem:

MILLENNIUMI BAJNOK

*– sportintelem helyett 2000-ben –
Lehel fiamnak szeretettel*

A bajnokok útja rövidtáv –
Csak néhány esztendő. Rajt-
Vonaluk a tavasz; szent cél a
Nap – föld-zeniten fénylő.
A bajnokok élete örökös
Csatarend. Győztél – folytasd!
Vesztettél – folytasd!, hisz
Állandó küzdelem az élet, de!
Nem egyszer „az nyer igazán, aki
Veszt.” Viszont – a vágy
Végtelen: harc kell a terem-
Sportolónak, hogy a természet
Lágy ölen néha megpihenjen. Az
Ellenfél pedig semmilyen
Léptékben ne ellenség legyen.

Fiam!

Most, hogy a magyar bajnokok
Soraiba léptél – piros-fehér-zöld
Színt ragyogtat szívem szószékén
A vér; mert a színtiszta ég is
Villámlik, s a borult menny
Magyarul ragyog itt –
Éltesse églő siker a celluloid
Glóbusz(ka) földi helytartóit!

(Budapest, 2000.03.05.)

– Az Ecetfa című kötetemben látott napvilágot –

Ezt a verset az Asztalitenisz szaklapban szerettem volna leközzölni, el is kérték tőlem, állítólag tetszett nekik, de! A mai napig sem jelentették meg... Most jöttem rá, hogy miért...

Kedves Olvasó: ...mert csak egyszer szerepelt benne a piros-fehér-zöld...

A CÍMERES MEZ VISSZAÜT

M. a.: Ugorjunk egy nagyot. Idézet a Magyar Nemzet 2011. dec. 9-i, pénteki számából:

„III/III-as volt, de élet halál ura ma is.” Továbbá, részlet a cikkből: „Szinte nincs olyan bizottsága a Magyar Asztalitenisz Szövetségnek (MOATSZ), amelynek Juhos József ne lenne tagja. Ő a szakmai alelnök, tagja az intézőbizottságnak és az elnökségnek is. Jó pár éve (több mint harminc – beírás, D. J.) megkerülhetetlen tényezője a honi pingpongéletnek, a sportág viszonyait ismerő forrásaink egyszerűen csak úgy jellemezték, mint a MOATSZ elmozdíthatatlan alakja, élet-halál ura.

... Ő pedig 1975. dec. 8-a óta másokat jellemzett: ekkor szervezte be ugyanis az akkor 27 éves Juhos József Alfrédot a BRFK III/III-as alosztálya. „Péter” és „Juhász Péter” néven asztaliteniszező társairól jelentett, tartótisztjének értékelése szerint megbízhatóan, operatív szempontból értékes adatokat adott át.” Stb., stb...

Faramuci! Necces ügy...

Nyílt titokként zümmögtek a legyek, hogy! Juhos József Alfréd közvetve belebelenyúl(hatot)t a csapat-összeállításba, ugyanis!

Magyarországon semmilyen szabály nem szögezi le, mint másutt, hogy ki, mi alapján, és mikor lehet válogatott. Önkényesen dönti(k) el az élet-halál ura(i).

Halkan ping-pongatom: akkor miért van a ranglista? Vagy! Miért nincs válogatóverseny – demokratikusan. Kérdésben a válaszok válasza – sajnos – a hányas mérce országában!?

Leírhatatlan örömmámor! (Nem a fentiek miatt.) Erdélyiként – történelmet írva – Magyar Bajnoki címet nyertél. Ezt csak az tudja igazán értékelni, akinek magyar szíve van. Öröme öröm. Ugyanis! Folytasd, Lehel.

D. L.: Amikor én ezt megnyertem, fel voltam függesztve. Hogy miért? Arra hívatkoztak, hogy sérülékeny vagyok.

Kedves Olvasó: Sérülten hogy lehet ilyen címet nyerni?

M. a.: Alibi az egész.

D. L.: Ezt követően, két és fél évig válogatott voltam. Majd a szövetség összekülönbözött a klubommal, alaptalanul. Ki itta meg ennek a levét? Mindamellet, hogy a klubvezetőnek igaza volt – természetesen, én. Ez annyira „jól esett”, hogy megint felfüggesztettek. Merő jóindulatból, még az önköltséges nemzetközi szerepléstől is eltiltottak, de! Mit ad Isten, 2003-ban, a második felfüggesztésem két aranyérmét hozott, és az Év Játékosa címet (a 2004-ben megjelent nyolcadikos kémia tankönyvbe is bekerültem, fényképpel). Újból Magyar Bajnok lettem egyéniben; párosban pedig, Zoltán Zoltánnal. És ismét kijáánlottak az Eb-re – önköltségen. Ranglistavezetőként!

M. a.: Ezek szerint sajnálnod kéne, hogy csak kétszer tiltottak el.

D. L.: Az egyéni Magyar Bajnoki címek tekintetében – igen...

M. a.: Jelentősebb nemzetközi eredményeid?

D. L.: Büszke vagyok arra, hogy a Pro Tour versenyek történetének első magyar férfi érmese én vagyok. A Finn nemzetközinen első, Linzben második lettem, s mint azt már említettük, 2003-ban győztem le az aktuális egyéni világbajnokot.

M. a.: Térjünk vissza a kecskeméti klub teljesítményehiez...

D. L.: A csapat (Zoltán Zoltán, Somosi Miklós, Szabó Krisztián, és jómagam) eredményei is évről-évre javultak, közülük a legszebb, a 2001-es Szuper-Liga II-ik helyezése volt. A döntőben BL győztes csapattól kaptunk ki.

ASZTALITENISZ

XLVI. évfolyam   2005/1-2. szám   ára: 400 Ft

**A
tartalomból:**

*Tóth ezüstérmese az
Európa TOP 12-n*

*Két páros bronz
a Pro Tour-on*

*Serdülő csapatérmek
Szolnokon*

*Szabályismereti
vetélkedő*

Elnökségi határozatok

Tóth Krisztina
eddig
legnagyobb sikerét
aratta
a TOP 12
Bajnokságokon
az ezüstérmessel

Demeter Lehel
a Pro Tour
versenyek
történetének
első magyar férfi
érmese

A Magyar Bajnokságban többször lettünk másodikok, harmadikok. Bács-Kiskun megyében az év legjobb csapata címet sokszor elnyertük. Eligazolásom évében, csapatban Magyar Bajnokok lettünk. Jól éreztem magam a Spartacusban.

Kedves Olvasó: Akkor miért igazolt el innen?

D. L.: A pénz istene, Mammon szólt bele a klub életébe, tíz év után.

Lehel ütője

Ircsik Vilmos, neves író jegyzi egyik méltató kritikájában (AGRIA, V. évfolyam, 2011. nyári számban): „... Ugyancsak ebbe a csillagképbe tartozik az apa és fia sajátos viszonyáról szóló Lehel ütője. A költő fia, Demeter Lehel az elmúlt évtized egyik legsikeresebb magyar asztaliteniszezője, aki szinte az egész világot beutazta. Ennek ürügyén írt az apa egy Magyardellőtől Japánig, az Értől az Óceánig ívelő tág lélegzetű szimultán verset. Ami pedig a szó mágiát illeti, nem kerülheti el figyelmünket a címbe rejlő finom irónia, a szemérmesen büszke rájátszás Lehel kürtjére.”

M. a.: Most nem kürttel, pingpongtűvel harcolsz a sógoroknál, Welsben, milyen eredménnyel?

D. L.: Hatodik éve játszom az osztrák bundesligában, négyszer voltam első, egyszer második az egyéni ranglistán. A csapattal háromszor voltunk másodikok, egyszer harmadikok a bajnokságban, és a rájátszásban is ugyanezeket a helyezéseket értük el. A 2010–2011-es idényben nyolc, 2011–2012-ben pedig tizenhat közt voltunk az ETTU kupában, ami – Ausztriában – a Bajnokok ligája győztes csapaton kívül, más együttesnek nem sikerült.

M. a.: Ilyen eredményt eddig az osztrákoknál senki sem ért el, de! Ezen kívül még egy rekordot is megdöntöttél...

D. L.: Erre nagyon büszke vagyok, ugyanis, Klampár Tibor sorozatban harminchárom mérkőzésen nem kapott ki, én a veretlenségemet a negyvenedikén veszítettem el. Ami azt jelenti, hogy háromnegyed évig senki sem győzött le. Ugyancsak egy ilyen veretlenségi sorozatom után a hónap sportolójának választottak.

M. a.: Örömmre szolgált, hogy első odalátogatásunkkor, az egész város a te nagyméretű poszttereiddel volt kiplakátolva. Ez a megbecsülés jele, nemde?

D. L.: Igen. A viszonyulás is más. Míg Magyarországon a csapatok többségének egy-két szponzora van, Welsben több mint nyolcvan...

M. a.: Az asztalitenisz, amilyen könnyűnek tetszik, éppen olyan nehéz, amúgy: manapság minden sportág tonnás munka, de felemelő. A győzni akarás. A győzelem pedig egekbe röppent – angyalok illetik a babérkoszorúst. Éljen! És ez az érzés mindenképp fölötti. Győztes szentélyében mennyei fényzengés.

„Aki győz, annak megadom, hogy egyék az élet fájáról, amely az Isten paradicsomában van.”

(Jel 2,7).

Fecske Csaba

A kis sakkmester

Gyerekkoromban sokféle sportot kipróbáltam. Fociztam, bigéztem, snúroztam, snóbliztam, mielőtt a sakkra rákaptam volna. Hogy ezek legtöbbször inkább szerencsejáték, mint sport, akkor nem tudtam, olyan odaadással és becsvágygal űztem, mintha olimpián szerepelnék.

A snóblitudomány aztán igen jól jött a munkahelyen, ahol akkoriban a szocializmus lelkes építése mellett jutott idő másra is, mi például snóbliztunk az unatkozó asztalok mellett.

Ködbe vesző, régi szép idők. Ifjúság. Sörmeccsek, spartakiádok. Látom a hepehupás szögligeti focipályán visongva nekiiramodó lányokat, amint föllibbenő szoknyájukat hiába igyekeznek combjukra simítani. Fehér a combjuk, mint a foszlós kalács, nap, férfiszem nem sütötte még. Kinn tolong a falu népe a pálya szélén. Nekifut Gyula bácsi a magasugró lécnél svájcsapkapában, térdig érő fekete klottgatyában, mezítláb. Nagy a lendület, remeg a hatalmas pocak, ez a formás söröshordó, fürdik a mozdulat az erő fölöslegében, amit csákány és szívlapát spajzolt el az izmokban, sötét bányák mélyén évek hosszú során. Repül a nehéz test, ki tudja, hol áll meg. Az öreg hatalmasat nyögött, amikor elszakadt a földtől. Nekem akkor egy harminc felé járó ember már öreg volt. A sivalkodás csúcsvajításra ösztökélte a bajnokot. Nem tudom, a csúc kiállta-e az idő próbáját, de az az ugrás feledhetetlen.

Nem tudom miféle szél sodort a sakktábla mellé. Az újságból tanultam meg a lépéseket, volt egy sorozat kezdő sakkozónak, a figurákat ki lehetett ollózni, s ha mind összegyűjtötte az ember, egy sakk-készletre tehetett szert. Persze ezek a síkbeli figurák nem értek fel az igazi bábukkal, pláne nem a nagybátyám orosz hadifogságban faragott szép figuráival. A királynak szakálla volt és olyan szomorú arckifejezése, hogy az ember szinte elsírta magát, a királynő viszont mosolygott. Nagyon fájt rájuk a fogam, de az öreg jobban féltette őket, mint a szeme világát. Ott voltak a tisztaszobában a fehér csipketerítővel letakart komódon.

Karácsonyra aztán igazi sakkot hozott a Jézuska, már ő is tudta, mennyire szeretek sakkozni.

Csak hát nem volt kivel játszani. Megtanítottam Lajos barátomat. Focizni úgysem tudott, kétfalás volt, sajnos, mint sakkozó is gyöngének bizonyult. Tíz partiból tizet én nyertem. Unalmas dolog, mindig csak győzni, nagyobb erőpróbára vágytam, igazi ellenfélre. Arról álmodoztam, hogy kihívom a világbajnokot. Magam előtt láttam az újságok címdoldalát, ölnyi betűkkel adják híriül: *A szögligeti kis csodasakkozó győzelme a világbajnok felett!*

Mintha ló rúgott volna meg, amikor először bemattolt Laja. Kár volna tagadni, hogy roppant fájdalmas volt. Nagyon zokon esett ez a szó, matt.

Biztosan csaltál, méltatlankodtam, legközelebb majd jobban odafigyelek. Odafigyeltem. Hiába. Veszítettem. Újra és újra, végül már tíz partiból tízet. Nem tudtam többé legyőzni az én vérszemet kapott barátomat. Azóta se akadt ember, akit le tudtam volna győzni. Igaz, a kudarcok után nem is sokszor próbálkoztam. Sőt, egy idő után kétségeim támadtak, sport-e a sakk egyáltalán? Hidegen hagy, hogy ki ül a sakkvilág trónján.

S nagybátyám gyönyörű sakkfigurái is hova lettek?

Kiss Attila linómetszete

Németh István Péter

5-5

Szigethy Gábor tanár úrnak,
a Győzelem, diadal nélkül szerzőjének

Lehetett volna akár feledhető futballmérkőzés is az életemben, de ennek az emlékéért azóta sem tudtam elengedni. Nem vettem részt benne, ha csak úgy nem, hogy végig a pálya szélén álltam.

1976. június 5-én, délelőtt rendezték ezt a barátságos meccset a pápai Textiles futballpályáján a Színészválogatott és a Pápai Öregfiúk csapatai között.

Ötödike szombatira esett, s már a hét közepén készültünk a vidámnak ígérkező derbyre.

Bajnoki mérkőzésekre ritkán mentünk, hiszen ha hazautaztunk a kollégiumból, nem volt kedvünk visszasietni NB/III-as összecsapásokért az ősi diákvárosba. Mindenképp a legjobbat szerettük volna. Természetesen a Népstadionban ott voltunk a nézőtérben, ha a világbajnoki selejtezőkön a Szovjetunió vagy Bolívia ellen kellett buzdítani a meggypiros mezű, fehér nadrágos és zöld lábszárvédős csapatunkat. Győzelmeink aztán valóban feledhetetlenek voltak, holott nem nevezhettük sem aranycsapatnak, sem ezüstcsapatnak a legjobbainkból verbuválódott alakulatot. A válogatottunk pompás megoldásokkal és gyönyörű találatokkal lelkesített minket egészen 1978-ig. Tizenévesen már igen sok emberre nézhettem föl: költőre, színészre, muzsikusra vagy éppen labdarúgóra, amennyiben értett a mesterségéhez, s azt láttam, és el is hittem, hogy valóban az életét tette föl hivatására.

A kamasz persze keserű, akárha a márciusi rügy, így aztán az ország nagyobbik felével meg nem lehettem kibékülve. Kölyökként a koravén felnőtt ott élt már valahol bennem, talán éppen ezért írtam verseket a Várkertben a Szerelmesek padján, ha éppen magányos volt az a lombok alatti pirosra festett ülőalkalmatosság. (Ha nem jöttek a saját sorok, József Attilától memorizáltam a *Csak elhagyom tizennyolc éveimet...*)

Azon a szombaton valami a költészetnél sokkalta fontosabbnak bizonyult. Úgy éreztem, mintha az irodalom is valamiképpen azon múltna, hogyan történik, ami történik, s okvetlen úgy kell-e lennie mindennek, ahogy valami pár óra alatt lezajlik.

Kétezer ötszázán gyűltünk össze a majálisokat idéző hangulatban, amelybe így utólag sem vagyok képes magamat beleringatni. Nem tudtam átadni magam a ragyogó napnak, amely aranylón áttűzött a szabvány sörös kriglik üvegfalán és

játszott Czirfusz Lotti hosszú-hosszú haján. Nem ugrik be, hogyan tudtam meg, s melyik órában a gyász hírt? Hogy tragikus körülmények között. Hogy Latinovits Zoltán.

Nem vagyok benne biztos, de mintha már előző este a Kossuth strasszén lehajtott fejjel álltunk volna. Ám ez kizárható. A végzetes szerelvény akkor, pénteken este nyolc óra előtt jött Nagykanizsa felől Szemesre, s robogott volna tovább Siófok felé, ha Latinovits éppen másfelé indul sétájára a *Vigilia* folyóirat legújabb példányával. Pápára 60 vagy 120 perc alatt eljutott volna a halálhír? Lehetetlen. Szigethy tanár úr Latinovits-könyvének a 118. oldalán azt olvastam 20 esztendővel a történetek után, hogy csak másnap, vagyis e futballmeccs reggelén mondta be a rádió, hogy a színész véget vetett életének. A napilapok pedig még nem közölték a gyászkeretes hírt.

Latinovits hirtelen elvesztésekor bennem, diákban, azonnal azt követelte egy indulat, hogy minek ez az egész cirkusz, legalábbis az, ami a futballpályán készül? Bármennyire is szerettem a focit.

Ekkor már biztosan „hülye meccs” volt számomra az, amit annyira szerettem volna látni úgy 24 órával elébb. Visszahúzódtam azzal a gondolattal, hogy a veszteségen túl miképpen lesz itt? Hogyan döntenek ők, aki intézik a dolgokat? Az előzetes összeállítás szerint Bujtor Istvánnak a pápai találkozáson pályára kellene lépnie. Ilyen családi tragédia idején csak nem fog labdát kergetni? Vagy ki tudja? Hiszen ígérte és megírta az újság. Tesznek-e föl gyászszalagot, ahogy szokás? Magamra maradtam mind a nagy és mind a bagatell kérdésekkel egyaránt. Jó lett volna valakit, talán apámat, aki messze volt, meg amúgyis – megkérdeni mindezekről.

A halálhír döbbenetétől egyre komiszabban nem reméltem, hogy a kizökkent dolgok valamilyen okos és tapintatos megoldás révén visszahelyeződnek addigi menetükbe. De vágytam, hogy ne az én kamasz keserűségemnek legyen igaza, hadd éljen túlzásokban. Milyen szép lett volna, ha valamiképpen az egész úgy zajlik le rendben és méltányosan, ahogyan az nekem eszembe sem juthat.

16 éves voltam. Vizsgák előtt álltam. S hogyan hihettem volna, hogy máris vizsgázni fog előttünk az egész nagykorú rendszer? Inkább sereg gyerekes, naiv dolog kavargott bennem lázas várakozásban.

Ott álltunk, diákok, a kezdő sípszó elhangzásakor 1976-ban. A kilencvenes évekre került ki közülünk új pártot alapító személyiség, miniszter, államtitkár, tábornok, milliomos vállalkozó, állami vállalatigazgató, s ha jól visszagondolok, szinte mindnyájan bejutottunk – mi, Türr István gimnazisták –

az egyetemekre. Soha nem kértem, de még csak nem is kérdeztem tőlük semmit. Most olyan jó lenne, ha emlékezne valaki erre a hetvenes évek közepén elszállt napra! Hogyan hogy nem állt meg akkor az élet? Legalább pillanatra. Amikor a Színészválogatot emígy állt föl a középkezdésre:

Kovács (kapus)

Zana

Komlós

Kiss

Fülöp

Ihász

Szirtes

Aradszky

Juhász

Solymos

Suha.

Az első percben már vártam, hogy fölharsan a gyászszünetet jelző játékvezetői sípszó. Néma maradt. Minél inkább teltek a percek, annál inkább bántotta a fülem a Szepesi Gyuri teljesítményét is túlszárnyalni akaró szpíker lelkesedése és agresszív humora, amit ránk szeretett volna erőltetni az erősítőn és a hangszórókon át. A SZÚR-mérkőzésekről ismerte az ország, Dr. Hegedűs Jánosnak hívták. Az összegyűlt nézősereg jó hangulatú találkozót meg egyszerűen bundának tartotta, miért lett volna más?, Ám vette a lapot, hitte, érte csinálták kizárólag. Nekem nagyon fájt. A 'Latinovits Zoltán' név nem hangzott el egyetlen hivatalos szájából sem. Ha lett volna, aki kimondja vagy bekiabálja, hogy *hajrá L.Z.*, vagy mit tudom én, a mai napig választott és hiteles személyiség lenne a szememben. Akire visszagondolni is megnyugtató és jó érzés lenne most.

Ötvenéves koromban tudtam meg, hogy a pápai mérkőzésen nem azért nem állt meg a játék, mert slendriánok voltak a szervezők, s elfelejtkeztek Latinovitsról. Sőt. Volt intézmény, a Színészkirályhoz közelebb álló, amely még a gyászlobogót sem tűzte ki épületére. A Színművészeti Főiskola.

Az 5-5-re végződött meccs színész gólvágói Juhász Jácint, Ihász Gábor és Solymos Antal voltak. Latinovits Ady-lemezéből vagy 4 példányt őrzök a mai napig. Versmondása, filmszerepei, könyve, Bagó-storyja a szellemi életünkben azzá tették a szememben, mint Cybulskyt és Stachurát a lengyel fiatalok szeretete és büszkesége. Így lehettek, hogy mást ne mondjak, a hollandusok a szerencsésebb sorsú labdarúgó csillagukkal, Johann Cruyff-fal. S boldognak mondható az az ország, amelynek nincsen tragikus sorsú nemzeti ikonja.

1976 júniusában Tapolcára utaztam haza a pápai kollégiumból. Meg szerettem volna nézni mozinkban *Az öreg* című filmet. A Színészkirályt akartam látni utolsó szerepeinek egyikében. Akkor már – Nagy László szavával – így élt bennem: a Színészkirály. A filmet nem tudtam megnézni. 8 látogató lett volna szükséges ahhoz, hogy levetítsék. Magamra maradtam. Ha lettek volna kívülem heten! Eset-

leg eljött volna egy diáklány még, vagy néhány fölnőtt értelmiségi, akár – nem gúnyból írom – munkás-paraszt tudomisenki! De nem. Az említett Nagy László Latinovits-síratója tudta helyettem kimondani, ami nekem még mondhatatlan volt. A Belgiumba sörözni induló Rimbaud szerint *az ember nem komoly tizenhat évesen*. Lehet, de a mi komorságunk valódi volt. Vecsernyés Imre, Boros Gábor vagy Babus Antal komorsága. Azokra a nyarakra – s később is – vigaszt a versektől várhattunk:

Hát persze, hogy nem történt semmi,
sör habzik, folyik az ulti-parti,
kockázatnak elég is ennyi,
minek a sebeket fölvakarni,
minek akarni,
fényesen hasítani bizonytalanba!
Bizony, az élet nem hagyja abba,
a síron a bogarak összeragadva
sürgenek, apró piros vonatok,
pirosul a dinnye, mosolyt von a tök,
együtt vidulnak a vevők s kofák,
rogyásig telve az uborkafák.
De ki látja, hogy rohadttá ért a szégyen?
Hogy ekkora alázat már gyalázat?

Ki és mi volt nékem Latinovits Zoltán? Lám, a Színészkirály nélkül még kamaszkorom 90 percével sem bírnék elszámolni. Idén akkor szakadt föl bennem az a pápai arcpirító futballmeccs, amikor az 1986-os Szovjetunió–Magyarország világbajnoki mérkőzés emlékére az akkori fiatal játékosok, a mostani öregfiúk visszavágót szerveztek. 6 gólos vereségünket ünnepelték Telkiben. A jó hangulatú összecsapáson a végeredmény 5:5 lett. 2011-ben is egy 5:5. Mintha mindig, minden időben *diadalt* az ülne, aki élesben – tehetségéből és virtusból – soha, egyetlen valamirevaló *győzelemre* se képes.

Fecske Csaba

Vesztes meccs után

nyár volt s arra gondoltunk nyár van
fújtuk a füstöt vesztes meccs után
s annyi minden előtti nyárban
a nyári sörkertben egy délután

kis történet már-már legenda
szomorúak voltunk s letörtek már
akkor azóta hogy bement a
legelső gól s ott az asztaloknál

a sörtől az ajkunk megőszült
a nyírfa hídon csitrik mentek át
most már örökké úgy előttünk

éreztük ölük boróka szagát
s hogy a gól menthetetlen ősz ült
a nyári fán s mi láttuk azt a fát

„Már csak az NB II.-es bajnoki cím hiányzik a kollekciónból”

Ifj. Ködöböcz Gábor beszélgetése Bíró Péterrel, az Egri FC labdarúgójával

Bíró Péter 1985. szeptember 20-án született, Debrecenben. Már egészen kiskorától kezdve a labda bűvöletében élt. 4-5 éves korában már a cívisvárosi Olasz Focisuliban rúgta a bőrt, ahol hamar kitűnt tehetségével. Az évek során végigjárta a ranglétrát, a DVSC különböző utánpótlás- és fiókcsoportjaiban bizonyította labdaérzékét és rátermettségét. Ezt támasztotta alá az U15-ös majd U16-os, korosztályos válogatottba szóló meghívó is. A szorgalom és a kitartó munka 2004-ben meghozta gyümölcsét, a Loki szakmai stábjára a felnőtt csapat keretéhez rendelte a jó felépítésű, fiatal középhátvédet. Ekkor még nem került sor az NB I.-es bemutatkozásra, további fejlődése és a több játéklehetőség reményében az NB II.-es Baktalórántházához került kölcsönbe. A rendkívül magabiztos teljesítményt nyújtó védőt egy idény elteltével hívta vissza a Debrecen. Életének egyik nagy álma 2007. március 30-án teljesült: első osztályú mérkőzést játszhatott nevelőegyesületében. A debütálás remekül sikerült, a DVSC 2:0-ás győzelmet aratott a Tatabánya ellen. Bíró Péter pályafutásának legeredményesebb éveit töltötte a debrecenieknél, két bajnoki címet, két Magyar Kupa-győzelmet és három Szuperkupa-győzelmet ünnepelhetett szeretett klubjával. A sikeres korszakot egy sajnálatos térszalagszakadás zárta le 2009 tavaszán. A közel egyéves rehabilitáció után a Lombard Pápa csapatához igazolt, ahonnan nagy örömünkre 2011 nyarán az Egri FC csapatához került. Az egri labdarúgócsapat kiváló védőjével a kezdetekről, a magyar futball, azon belül is az egri foci helyzetéről, az olimpiai esélyekről és az irodalomról beszélgettünk.

– *Gyermekkorodtól kezdve a labdarúgás életed egyik legfontosabb része. Mit jelent számodra ez a gyönyörű sportág? Mit kaptál a futballpályák világától?*

– A foci valóban egészen fiatalkoromtól fogva meghatározza az életemet, és kitölti a mindennapjaimat, nem tudnék egy pillanatot megnevezni, amikor eldöntöttem, hogy márpedig én labdarúgó szeretnék lenni, inkább csak úgy természetesen alakult ki ez az egész. Kisgyermekkorom óta ezt szerettem a legjobban csinálni, később pedig már tudatosan is mindent alárendeltem annak, hogy minél jobb játékosá válhassak, és a magam elé kitűzött célokat elérhessem. Aki rendszeresen sportol fiataloktól kezdve, üzön bármilyen sportágat is, annak szerintem nem-

csak a teste lesz edzettebb az átlagnál, hanem a jelleme is pozitív irányba formálódik. Egyfajta tartást ad az embernek, ha a sportága által támasztott követelményeknek meg tud felelni a mindennapokban, ezen kívül persze rengeteg embert megismerünk a sport által és sok szép helyre is el lehet jutni.

– *Melyek voltak pályafutásod legemlékezetesebb pillanatai? Mit tartasz a legfontosabb sikerednek?*

– Büszke vagyok arra, hogy a Magyarországon megnyerhető trófeák közül szinte valamennyit sikerült már legalább egyszer elhódítanom, a DVSC-vel megnyertük a bajnokságot, a kupát, ligakupát, superkupát, nemzetközi mérkőzéseken, kupadöntőkön, sorsdöntő bajnoki mérkőzéseken szerepelhettem. Sőt még fiatalabb koromban a debreceni fiókcsapatban futballozva az NB III.-at is megnyertük egyszer, így már csak az NB II.-es bajnoki cím hiányzik a kollekciónkból. Ezt, ha nem is idén, de remélhetőleg rövid időn belül itt Egerben nagyszerű dolog lenne megvalósítani.

– *A nyáron sok helyi futballbarát örömeire az Egri FC-hez szerződöttél. Az eddig eltelt félév alapján mik a tapasztalataid a városról? Hogy érzed magad a hevesi megyeszékhelyen?*

– Nagyszerűen érzem magam mind a városban, mind a csapatnál. A várost már az első napoktól kezdve nagyon kedvelem, történelmi nevezetességeivel, gyönyörű belvárosával, hangulatos kis éttermeivel, az egyik legélhetőbb magyar városnak tartom.

– *Milyen eredménnyel lennél elégedett a szezon végén? Hogyan látod az egri futball jövőjét?*

– Az ősszel elhullajtott pontok miatt a bajnoki címre sajnos reális esélyünk már nem nagyon van, de a dobogóra mindenképpen szeretnénk odaérni. Remélhetőleg a csapat az idő előrehaladtával egyre jobb lesz, és újra fontos részévé válik a labdarúgás az egri sportéletnek. A jövővel kapcsolatosan a célok egyértelműek, a klub vezetői szeretnék ismét NB I.-es csapatot a városban és ehhez mindent feltételt igyekeznek is biztosítani. Zárójelben jegyzem meg, hogy ha nem augusztus közepére tisztázódnak a viszonyok és alakul ki a csapat, akkor talán már idén reális cél lehetett volna a feljutás, de jövőre viszont már mindenképpen ezzel a céllal kell, hogy nekifussunk a bajnokságnak.

– *Az ősszel kezdődő labdarúgó vb-selejtezők során a magyar válogatottnak igen erős ellenfelekkel szemben kellene kivívnia a továbbjutást. Szerinted reális cél-e a világbajnoki részvétel? Rudolf Gergellyel, a magyar nemzeti tizenegy erősségével jó barátok vagytok, szoktatok-e beszélgetni az esélyeinkről?*

– Nehéz erre a kérdésre válaszolni. Az ember nyilván szeretné, hogy a válogatott kijusson egy világversenyre, ugyanakkor objektíven is kell látni az erőviszonyokat, mert a csoportunk roppant erős. Ezért azt tudom mondani, hogy az

esélyünk megvan, talán jobban is, mint a korábbi években. Kétségtelen, hogy ez az utóbbi időszak legütőképesebb válogatottja, de ahhoz, hogy a továbbjutást érő helyek egyikén tudjunk végezni, mindenképpen bravúrokra lesz szükség. Mostanában Rudival sajnos csak ritkán tudunk találkozni, ezért inkább az élet egyéb dolgairól szoktunk beszélgetni, de tudom, hogy nagy vágya a csapatnak egy igazán sikeres selejtezősorozatbeli szereplés.

– *A magyar sport nagy megmérettetése lesz a nyári londoni olimpia. Gondolom, téged is foglalkoztat az ötkarikás játékokon várható magyar szereplés. Vállalkoznál-e arra, hogy elmondod a tippjeidet az éremesélyeket illetően?*

– Persze, nagyon várom már az olimpiát. Tippelésre nem szeretnék vállalkozni, mert nem nagyon szoktak bejönni a tippjeim. Szerintem 6-8 aranyérem szerintem nagyon szép teljesítmény lenne.

– *Mivel ez egy irodalmi folyóirat, az olvasók bizonyára kíváncsiak, hogy egy magyar labdarúgónak manapság milyen a viszonya az irodalommal. Szoktál-e verseket vagy szépprózát olvasni, van-e esetleg kedvenc szerződ? Volt-e pályafutásod során olyan edződ, csapattársad, akiről köztudott volt, hogy kedveli a literatúrát? Találkoztál-e olyan trénerrel, aki motivációképpen versidézetekhez folyamodott az öltözőben?*

– Általánosságban nem mernék állást foglalni, hogy milyen a magyar labdarúgók és az irodalom viszonya. Az edzőim közül még nem folyamodott senki az irodalomhoz, mint motivációs eszközhöz, de talán még ez is eljöhét pályafutásom során. Én nagyon szeretek olvasni, a filmnézés mellett ez számomra a legjobb kikapcsolódás. A próza a kedvenc műfajom, a legkedvesebb íróm pedig egyértelműen Márai Sándor.

– *Hány évig szeretnél még futballozni, mit szeretnél még elérni? Mik a terveid az életben, ha szögre akasztod a stoplist?*

– Nem tudok erre a kérdésre években válaszolni, addig szeretném csinálni ameddig még örömet okoz a játék, és fizikailag is képes vagyok jó teljesítményt nyújtani. Ha minden jól megy, nyáron megszerzem a diplomámat a Debreceni Egyetem szociológia szakán, de hogy mivel fogok foglalkozni, azt még nem tudom megmondani. Nagyon sok minden érdekel, meglátjuk mit hoz a jövő.

Bozók Ferenc

Kézis lányok

Láz, eufória, vágy vént, fiatal idehív!
Robban a labda, feszültség, moraj, izzik a csarnok!!
Bősz amazónok a pályán, a magasban a szív,
álmom a zöldmezes, horzsolt könyökű szöszi bajnok!!!

Puskás Ferencnek

Mondd meg, mi hiányzik a mostaniakból,
és kell-e, hogy én, mai nap bajain
Szolnok-Fradí meccsre sietve merengjek
túnt, régi csaták tuti bajnokain?

Mondd, kell, hogy a mérce Te légy – ide jutva?
„Hat-három az angolok ellen a fix!”
Mondd, mért, hogy a máltai gyepre kifutva
már jó a szolid vereség, vagy az iksz?

Puskás Ferenc

*fotó: Hemző Károly
(forrás: asanisimasa.blog.hu)*

Sz. Tóth Gyula

Labda a szociokultúra hálójában

Góóól! Gól...?

Bemelegítés

A sportcsomag rajtra kész. Régebbi történések játékosan komoly válogatása, sportos pillanatok, ez vár a nyájas Szurkolóra, akarom mondani Olvasóra. Pattog a labda, pattog a szó... Hajrá *Agria!*

Első félidő

Francia kisvárosi rangadó. A vereségek a sporttal járnak, a durva hangok is elő-előfordulnak, a focisták körében különösen. Ehhez kapcsolódó francia emlék. Többször jártam Franciaországban, ösztöndíjasként és tolmácsként. A kilencvenes években éppen Bezons-ban, a Párizstól nyugatra fekvő kisvárosban volt a szállásom. Egy őszi, napfényes vasárnap délután kimentem a városi stadionba, ahol a helyi csapat városközi mérkőzését játszotta: alsó kategória, gyöngye színvonal. Nem a játék kedvéért mentem, levegőzésre inkább, meg a szakzsargon megismerésére. No, nem csalódtam: a tribünön helyet foglaló mintegy húsz néző ontotta a „szöveget”. Én jegyzeteltem, a notesz mindig nálam volt, francia tanulmányútjaimon elengedhetetlenül. Tevékenységem előbb-utóbb feltűnt, egyre-másra fordultak felém a fejek: ki ez az alak, aki kissé távolabb a „közösségtől” írogat. És pipázik. Rendőrspicli netán? A nem rosszindulatú közeledést egy hirtelen akció más irányba terelte: az egyik hazai játékos, miért, miért se, trágár szavakat zúdított az őt kritizáló szurkolók felé. Olyat, amifélett a híres csillagok is megeresztenek. Szóval anyázott. A kifejezés jegyezve volt, ilyet egyetemen nem tanítanak, a negyedosztályú tribün a nyelvészológia főiskolája. A szurkolók a játékos ellen fordultak, tőlem együttérzést reméltek. Miután megtudták, hogy külföldi franciatanárként gyarapítom szókinccsemet, ismerem és becsülöm a francia népet, mellém telepedtek. A meccs már nem is érdekelte őket, felváltva mondták a zaftosabbnál zaftosabb kifejezéseket, alig győztem a jegyzetelést. Visszakérdéssel igyekeztem a helyesírást is rögzíteni, amolyan korrepetálásféle alakult ki. Új patrónusaim, lehet, csak az általános iskola felső tagozatát végezték el, határtalan igyekezettel elevenítették föl nyelvtani tudásukat, hibáztak, ellentmondásba keveredtek, vitatkoztak. De nem káromkodtak. Szemmel láthatóan motiválta őket érdeklődésem, és hogy végre ők magyarázhatnak egy tanárnak. Az alaposabb munka érdekében, javaslatukra, áttettük székhelyünket a közeli kávézóba (café-bar), a franciás kocsmába.

Kint már hűvös is volt, „tanulásra” kedvezőbb komfort kínálkozott a helyiségben. Új ismerőseim szinte versengtek, ki tud többet szocionyelvből, nevétek az előke-rülő kifejezéseket, egymásra licitáltak, olykor meghökkentek egy-egy fordulaton, hát ez meg honnét került elő, bólogattak, elismerve társuk „cifrafa-szókinsét”. Fogyott a Ricard és a sör. Jó franciák voltak.

Pár nappal később a város labdarúgó-szakosztálya nyilvános ülést tartott, az ép-pen ott tartózkodó szekszárdi testvérvárosi küldöttségnek tolmácsoltam. A vasár-napi meccsen szitkozódó játékos edzője ismertette a csapat életét. Nem az anyagi nehézségeket említette, a sport előnyei mellett megjelenő nevelési, fegyelmi kér-désekre tért ki. A fiatal francia és arab vegyes csapatban nem könnyű rendet tar-tani, a játékosok hol egymás ellen, hol a bírók, hol a nézők ellen fordulnak. Nehéz családi háttérterherrel próbálnak kibontakozni, túl-, előbbre lépni. Érződött a ro-konszenves edző emberi igyekezete is, de az is, hogy a belső probléma társadalmi problémát takar. Az edző ott, a francia kisvárosban, a nemzetközi nyilvánosság előtt bejelentette: lemond a posztjáról. (1:0)

Angol focitársadalom. 2009 májusában történt. A West Bromwich labdarúgó-csapat kiesett az első ligából: hazai pályán, telt ház előtt kikapott. A lefújás után a kö-zönség hosszantartó vastappsal köszöntötte csapatát. Nem ünnepelte, megköszönte a teljesítményt: a küzdeni akarást, a tartást, a hétvégeken nyújtott szórakoztatást. „Együtt sírunk, együtt nevetünk”, itt érvényes. Az angol társadalomban is vannak „házi” bajok és globális krízisek, a közösségben élnek szegények és gazdagok, a sta-dionban bajok és örömeik nem különülnek el, együtt élnek egy kultúrában. (2:0)

Megszelídültek az angol szurkolók. A 2008-as bajnokság egyik fordulójában a Chelsea a 70. percben már 5:0-ra vezet a hazai szurkolók kórusban biztatják vesz-tésre álló csapatukat. A magyar riporter dicséri a szurkolói kultúrát. Miből jön ez? Az angol szurkolók/emberek küzdésre vannak beállítódva. Láttuk annak idején az Onedin-sorozatot, amint Onedin kapitány odaszól a viharban hánykódó hajó kapitányának, amikor éppen a hajótörést próbálják elhárítani: „Mit csinált maga eddig? – Mi mindent megtettünk” – így a válasz. Mire Onedin: „Tettek volna meg még többet!” Hát ez a „még több” a fontos. A küzdés. A magyar labdarúgó-mérkő-zéseken pár száz néző lézeng. Aki szereti a futballt, az nem jár meccsre, a magyar futball rossz. Aki a szabadidejét akarja elütni, kimegy, és szotyolát rágcstal, majd a meccs után megiszik egy sört. Aki szurkoló, és kimegy, miért nem szurkol? Ha nem tetszik a játék, miért van jelen? A rossznak ő is részese. Játékos akar lenni – szereptévesztés. Nem szurkoló ő, hanem a rossznak lesz játékosa, olyan, mint a futballista. Az egyik a kapu mellé durrant, a másik beleordít a légtérbe – együtt vannak, együvé tartozók. Nem a sportot, a küzdést szeretik (pláne nem sportolni

szeretnek), hanem a „sikert” akarják, ahogy az egyik sportújságíró fogalmazott találóan. Amit éppen most és így mulasztanak el. Talán tíz éve még törtek-zúztak az angol szurkolók, a nemzetközi stadionok rémei voltak. Mára szelídebben küzdenek. Nem csak a világ változik. A küzdés is. A németek sem adják alább. (3:0)

Angol (német, spanyol, olasz) foci magyar médiaszinten. Az angol futballnak nem kell reklám, szervezettségében, sporttartalmában előkelő helyet foglal el a világ labdarúgás-kultúrájában. Ezért nézzük mi is, ezért veszik át a magyar sportcsatornák. E csatornák közvetítői, szpíkerei (némelyiket nevezhetnénk „médikusbélukáknak”) erre a szintre még rátesznek „egy lapáttal”. Sajnos, nem is egytel. Megy a mérkőzés, kiváló operatóri technikával, látvánnyal, a játékosok állandó mozgásban, a labda ördögösen kering közöttük, szóval: csodálatos, pihentető szórakozás. És szpíkerünk „hozzáteszi a magáét”: ő is színezi, no nem a játékot, hanem „színeseket” hoz be, hogy ez vagy az a játékos mikor, kivel és hányszor (verekedett össze, csalta meg barátnőjét, szakított), mennyit keres, hova igazolt – volna, a mendemondák szerint, amelyeket persze nem kell komolyan venni, s hogy az edzők között milyen a viszony, persze a mendemondák szerint, és mit írnak az újságok. Olasz meccsen hallunk a román Mutu nagymamájáról, aki beteg, már meg is halt (?!). Eközben megy a meccs, néhány gól is esik, de médikusbélukánkat ez nem zavarja. Tartja a szintet, már az ő szintjét: nem közvetít, más műfajokat kever be, mint egy pergő DJ. – bulvárszintre viszi le a jó minőségű sportot. Ehhez jön még ráadásként az elviselhetetlen, kirívóan gyenge, magyartalan beszéd (orr-, fej-, torokhang, gyenge artikulációval, elmosódó hangfolyomány, hosszú, át nem gondolt mondatok, belegabalyodás a vége). Ki vagyunk szolgáltatva, megszenvedjük. (Vannak kellemes kivételek, mint például a klasszikus Farkas Norbert, a spanyolos vagy a tanítani való Hajdú B. István.) Tehát van a reálfolyamat, az élet, és közbejön, közbebeszél a média ügyeletes: állást foglal, ferdít, dezinformál, kioktat, fölényeskedik, másról beszél, magát mutogatja. Azaz a néző és az esemény közé ékelődik. És már nem is tudjuk, mire haragszunk, mit látunk tulajdonképpen. Csak azt tudjuk, hogy már az angol foci sem a régi. Színezik a más fociját. Ásítunk egyet, és színes magyar futballról álmodunk.

Szóval, a világszínvonalat *így közvetítik* nekünk. Ezt, a piros lapot bőven kiérdemlő, bántón bumfordi jelenséget Sándor György emeli minőséggé egy írásában. (*Futballszpíker – paródia*) Még szerencse, hogy látjuk a játékot. Mert az a fő, hogy látunk, vigasztal József Attila is: „A napot csak sejtí az ember / mint remélő a boldogságot – / onnan tudom, hogy süt, mert látok.” Ezt toldja meg Hamvas Béla: „Metafizikailag a hagyomány éberség, semmi egyéb. Az éberséggel együtt jár a látás; aki pedig lát, az tud.” A kulcsfogalom az éberség, figyelmeztet szelíden Végh Attila *Holdbéli csónakok* című esszéjében. (3:1)

Sport és nemzetek. EU-gólok: Lyon–Barcelona meccs nem is olyan régen: a francia csapat gólját a brazil Juninho lövi a spanyolok kapujába. Válaszul egy francia, Henry egyenlítő gólt ló a francia hálóba. Az angol Liverpool győztes gólját egy izraeli játékos lőtte a spanyol Real Madrid kapujába. Ki kicsoda, kinek a szíve hova fáj? A nagy nemzetköziségben még az is megesik, hogy valamelyik játékos a saját kapujába lövi a labdát. És a nézők kinek szurkolnak? A saját csapatuknak, vagy nemzetük játékosának? Katalán–spanyol: történelmi meccs, harc az autonómiáért. Barcelonában, Katalónia székhelyén milliós tömeg vonult az utcára 2010-ben és tiltakozott, mert a spanyol alkotmánybíróság csökkentette a tartomány önkormányzati jogait. A katalán nyelvű feliraton ez állt: „Nemzet vagyunk. Mi döntünk magunkról.” A kiállást nem tompította, az ellentéteket az sem simította el, hogy a spanyol válogatott bejutott a világbajnoki döntőbe, Barcelonában csak kevesen ünnepeltek. Szikrázott a levegő; és most már értem, hogy a válogatott játékosok miért nem énekelték a nemzeti himnuszukat: fogcsikorgatva viselik az érzéseket, igen sportszerűen küzdenek a győzelemért. A foci nem írja felül az önállóság iránti vágyat. Győzni, hazai „pályán” is, ez fontosabb, mint a hollandok elleni döntő. Lehet, hogy kettős győzelem születik? A spanyolok megszerezték első világbajnoki címüket. (4:1)

Idegenlégiósok a (saját) hazájukban. Sok a külföldi játékos a magyar futball-csapatokban. Egy hétvégi eredmény a közelmúltból: 8:3 az idegenlégiósok javára. Ez a Videoton házi meccse. A Győr elleni csapatban ugyanis három magyar volt kezdőnek jelölve: Elek, Sándor, Gosztonyi. A mérkőzésre még egy helyet kapott (Tóth B.) Csereként Nikolics jött be később és még egy külföldi. Nikolics pár éve éppen azért kérte a magyar állampolgárságot, hogy bizonyítsa, hova tartozik. Jeles góllövő, állandó csapattag volt a Mezei-korszakban. Magyar állampolgár lett, ő is kikerült a Sousa-féle csapatból. Pontosabban a kezdő csapatból, minden meccsen a 65. percben becserélik. A rövidke idők alatt eddig már két gólt lőtt, többet, mint azok a külföldi játékosársai, akik „kiszorították”. Nincs szabályozva, mennyi külföldi játékos szerepelhet egyszerre egy csapatban. Elég baj. 1956 utána a hazai legenda, Puskás Ferenc külföldre ment (maradt, „disszidált”), a spanyol Real Madridot virágoztatta fel, boldogítva a szurkolókat. Sok pénzt kapott érte, tett is érte. Előbb a spanyolok, később – hivatalosan – Magyarország is büszke volt rá. Temetése nagy ceremóniával járt, halála után a számos megemlékezés egyik tiszteletre méltó megnyilvánulása az volt, amikor Felcsúton futball-akadémiát hoztak létre, és azt Puskásról nevezték el. Az is fontos része volt a tervnek, hogy az itt és így kiképzett magyar fiatalok fokozatosan a magyar futball szolgálatába állnak, és öregbítik a hazai foci hírnevét. Mert „kell egy csapat”. (Ennek alapítói között találjuk Orbán Viktor jelenlegi miniszterelnököt.) A rögös út egyik fontos szakasza

az volt, amikor a lesüllyedt, egykoron szép napokat megélt székesfehérvári csapatot új tulajdonos vette meg, Mezey Györgyöt, a kiváló szakembert bízták meg az edzői teendők ellátásával. A csapat, tele tehetséges, hajtós magyar játékosokkal tavaly bajnokságot nyert. (Az érkező néhány külföldi, főleg szerbek, nagy szívvel és jó játékkal illeszkedtek a csapatba, a siker részeseivé váltak. Nikolics is ekkor folyamodott magyar állampolgársáért.)

Mindezek után Mezeyt menesztették, sok külföldi játékost hoztak, főleg portugálokat, spanyolokat, a magyarok jó részét elengedték. A játékosállás eredményét fentebb láttuk, a Győr elleni meccset elvesztették. A csapat jóval a tavalyi eredményei alatt teljesít. Az első kérdés: miről szól a foci? De van másik: kinek drukkoljon így a magyar szurkoló? Milyen klub iránti hűség hajtja a külföldi játékost? Rossz nézni. A második osztályban eddig veretlen MTK-ban csak magyarok játszanak, magyar edzővel. És meccseiken nincs néző. Amikor az első osztályban játszottak, akkor is kevesen mentek ki. Pedig az MTK mindig stílusos futballt játszott. Jó edzők, kiváló játékosok adták itt össze tudásukat. A sporttörténelem arany lapjain olvasható a névsor. Most Garami József az edző. Játékosképző, csapatot alakítani tudó mester, keze alatt a fiatalokból álló együttesek közönségszórakoztató és eredményes játékot produkáltak. Legyen bármelyik klubnál. Pécsről származik, Kacska a beceneve, ismerem a pécsi iskolás évekből. (4:2)

A labdarúgás nemzettörténeti összefüggései. Egyszer Hegyi Iván újságíró, egy tévékommentárjában a labdarúgást a nemzeti történelemmel hozta összefüggésbe. A futball több a sportnál, „a nemzeti identitás és kultúra része”, fejtegette, megtoldva, hogy szerte a világon a nagy stadionokat a „futball templomainak hívják”. „Mi ebből maradtunk ki” – tette hozzá keserűen. Luxemburg példáján megemlítette, hogy míg ennek a kis országnak nem volt futballtradíciója, addig Magyarországnak óriási hagyományai voltak. Luxemburg tehát következetes: folyamatosan építi az országot, s benne helyet szorítanak a futballnak, annyit, amennyire képes – az ország és a futball. Nem keseregnek, futballoznak is, de inkább élnek és virágoznak. (Dokumentumok és helyszíni tapasztalatok nyomán több cikkem jelent meg a témában.) Hegyi eszmefuttatásából következik, hogy nálunk a futball már nem a nemzeti identitás és a kultúra része. Itt gyorsan abba is hagyta a „filozofálgatást”, érezte, ez messzire vezet. Mert nálunk nincs nemzeti identitás, és a kultúránk is zavaros. Nagy futballhagyományaink összefüggnek az- zal, hogy egykoron Magyarország nagy nemzet volt. Lám, már Trianonnál járunk, érthető hát, ha nem ment bele, és a továbbiakban a futball minden baját a mai- ak nyakába varrta: „miféle hozzá nem értés és hazugságözőn vesz körül bennün- ket manapság.” (Akárcsak Tiborc fájdalmas panaszait hallanánk.) De mikor lesz megint nagy a magyar futball, „méltó régi nagy híréhez”? (4:3)

Angol pénz, magyar foci. Egy angol úr, bizonyos Kevin McCabe, a Sheffield United labdarúgócsapatának tulajdonosa pár éve megvette a Fradit. Változnak az európai viszonyok: angol futball és brit üzleti morál a bugyborékoló magyar közegben. Látunk-e olyan focit a beigért, leendő új pályán, amelyet az angol klubcsapatok játszanak? Ez volt a kérdés. A szurkoló lelkesedett. A pályázat „érvényes és eredményes” volt, de a szép játékhoz még sok minden kellett: pontos tervezetek és következetes kivitelezés. Az úr ugyan előkelő volt, de nem fizetett. Mindent a maga idejében. Egyszer már megtörtént az a fura eset, hogy szocialista pénzből és – állítólag – profit nélküli sportattitűdből jó alaposan megvertük az angolokat: 6:3! Magyarországnak volt már kiváló szintű futballja – angol tőke nélkül. A köd nem rózsaszínű, a sűrke ködben is jól láttunk, és még jobban rúgtunk: egyszer már „lehagytuk” az angolokat – mi történt velünk? (Megváltunk az előkelő angol úrtól, vagy ő hagyott itt csapat-papot.) (4:4)

Második félidő

Zárt kapuk 2007-ben. A Vasas játszik a Siófok ellen, NB I-es meccs, a tévé is közvetíti. Odapillantok: üresek a lelátók, a játékosok hangját veri vissza a beton. Olyan, mint amikor büntetésből zárt kapuk mögött kell játszaniuk a csapatoknak. Borzalmas lehet a játékosoknak, az ilyen meccs „nézhetetlen”. Ezúttal nincs hivatalos eltiltás, ilyen a futball: a nézők otthon maradnak, pedig a stadion kapuit kinyitották. A játékosok teszik zárttá a „játékot”. És ezért fizetést kapnak, ami gazdasági oldalról érthetetlen: nincs teljesítmény, de van bér. Ez jobb, mint a kapitalizmus és a szocializmus együttvéve. Mivel gól nem született, az eredmény két nulla. Be kéne zárni a pályát. (5:4)

A futballista levelét megírta. Nem Tatjana ő, H. Szabolcsnak hívják, és nem is szerelmes levelet írt 2010-ben. Lemondót: lemondta a válogatottságot. És közben kitálat, kiad belső beszélgetéseket. Sértődött, nem olyan nemes, mint a romantikus orosz hősnő. Ő így rúg, s nem gólt a pályán. Pedig az lenne a dolga, attól lenne futballista, imádnák és szeretnék, levél nélkül. Tóth András, a neves újpesti játékos híres volt technikai tudásáról. 1985-ben hagyta abba a focit. Ma egy újságíró (még emlékeznek rá) ezt kérdezi tőle: Ballal be tudná még nyesni a szabadrúgást a jobb felsőbe? – Á, legfeljebb úgy, hogy rábeszelném a labdát, hogy odamenjen – feleli tárgyilagos humorral. Nem tudom, a mai focisták (rá)beszélő viszonyban vannak-e a labdával? A labda a nyesést szereti, a babusgatást, a dajkálást, arra emlékszik, jóban van azzal, aki tud(ott) vele bánni. A labda nem olvas levelet. (6:4)

Dadog a labda. Labdarúgás 2010. NB II. Nyugati csoport: Videoton-PFLA–Pécsi MFC 2–1. Kiss László, a vesztes csapat edzője nyilatkozik: „Több góllal kel-

lett volna nyernünk. Kitűnő mérkőzés volt, de az ellenfélnek köze sem volt a győzelemhez.” Arról nem szól, hogy ezen idő alatt mit csinált a saját csapata. A csapat más meccset játszott, az edző más meccset látott. Jött, látott, és nem győzött. Ki dadog itt? (7:4)

Klubkultúra – szubkultúra. Még 2008-ban a Barcs II. osztályú focicsapata ott-hon kettő nullára kikapott a jó nevű (Kozármisleny, Baranya megye), de korántsem nagyhírű ellenféltől. A két csapat edzője egykori jobb napokat látott játékos, tán még játszottak is együtt. A vesztes csapat edzője, id. Dárdai Pál így nyilatkozik: „A tizenegyes kihagyása visszavetett bennünket, de célunkat így is elértük.” Tehát, lényeg, hogy vesztek. (Félre/érthetetlen.) Az Újpest újonnan kinevezett edzője, miután a Debrecen elleni vesztes meccsel lecsúszott a dobogó harmadik fokáról, odaveti, hogy a „kivégzési parancs már korábban meg volt írva”, és neki csupán „annyi köze van a csapathoz, hogy a mérkőzés jegyzőkönyvébe beírják a nevét”. Orbán Viktor, nagy focirajongó viszont arról beszélt a Nemzeti Sportban, hogy a futballhoz – a tervszerű, magas fokú képzésen, gyakorláson túl – a klubkultúra is nagyon fontos. Azaz: az öltöző tisztasága, a játékosok és a szolgáltató szereplők magatartása, beszéde. A züllött klubkultúra nem vezet fényes eredményhez, rombolja a játékot, diszharmoniót ereget, nyekereg. A kulturált futball olyan játékot hoz, „mintha zene szólna”. (7:5)

Foci és pénz. Vásárolj egy csapatot! Ha csak pénz kérdése lenne, lásd Chelsea, az orosz Mahalacska!? A focista is ember... kifulladnak, például Internazionale, egyszer fent, most, lent. A francia Paris Saint-Germain katarai tulajdonosainak milliárdjai talán magasabbra lendítik a csapatot, jöjjön a sztáredző, szerződte-tik az olasz Carlo Ancelottit. A sor folytatható, a nevek és a szintek változnak. A dollárok nem emelik a játékosstudást, a csapatminőséget. Idegenlégiósok külföldön: hogy van ez a nyugati kluboknál? A külföldi játékosok hogyan illeszked-nek be a csapatba? Valószínűleg úgy, a német, angol, olasz stb. klubok az ország szociokultúrájába ágyazva élnek. Jó példák erre: Arsène Wenger, Alex Ferguson, Mourinho irányítása, a Bayern München működése. Fontos a külföldi játéko-sok attitűdje, akaratereje, a pénzen túli tettek, a személyiség mélyrétegei. Sokat segítenek a nézők, rajongásuk. Az ily módon rendszerbe olvadt idegenlégiósok szórazottatva játszanak. Szabályok, rendek között. Bizonyára fontos a nyelvtu-dás. (Nálunk a kézilabdás Mocsai Lajos szorgalmazta a külföldi játékosok magyar nyelvi tanulását, éppen német példákra hivatkozva.) És jól kell tudni vásárolni, a játékos tudása, pénzértékének kezelése a menedzsment feladata. (Olcsó játékos-nak botladozik a járása.) Kereskedelem, de az ország szociokultúrájában rendez-ve. Lényeges tényező: a bírók hazaiak. A jog saját kézben van, a befogadó ország,

az egyik hatalmi ágat, a törvénykezést „jogát” fenntartja magának – a focit a saját szabályaik szerint játsszák.

Arsène Wenger szinte minden szezonban újrakezdi, a soknemzetiségű játékosokból, és főleg fiatalokkal, újra és újra csapatot formál. Tetszetős játék, értékes győzelmek. A magyar sajtó munkatársai fanyalogva megjegyzik: jó, jó, de adós a nagy eredményekkel, a címekkel. A műves produktumot az angolok méltányolják, a menedzsmen nem menesztí az edzõt. A szurkolók szeretik az edzõt, a csapatot is. Örülnek a játéknak, még jobban, ha nyernek. De az angol szurkolók akkor is a csapat mellett állnak, ha veszítenek. Az igazi szurkolás pszichofilozófiája sajátos társadalomkultúrában jelenik meg. Ki tudná megfejteti? Az igaz drukker Magyarországon is kitartanak a csapatuk mellett, ha rosszul is megy a játék, volt ilyenre példa a Fradinál, az Újpestnél. Az Arsenal szórakoztatja a közönséget, ki kapcsolja a mindennapokból, hangulatot teremt, melybe a szurkoló érzelmileg belevetíti magát, feltölti, szinte értelmet ad életének, a sport életének fontos részévé válik. (2012. január 9-én az Amerikából kölcsönbe vett Thierry Henry a Leeds ellen góllal, győztes góllal tért vissza, Bódult öröm a stadionban, a gyepen és a lelátón.) (8:5)

Fociszöveg. A külföldit is, a magyar meccseket is sokan magyarázzák: meccs előtt, meccs közben és meccs után, a tévéstudiókban két-három szakértő kommentálja az eseményeket. Azaz: elmondják azt, amit a nézők is láttak. És lehet, hogy másképp látták. Mindezt motyogva, rossz artikulációval, tudóskodva. A szakkommentátorok színvonala is eltérő, részint bukott edzők vagy olyan, aki csapnivaló eredményeket mutat fel csapatával a magyar bajnokságban. Érződik, nem kenyerük a beszéd. De mégis „nagy szeletet hasítanak”. (Üde kivételek: Nyilasi Tibor, Puhl Sándor) Őket feltörekvő celebgyakornokok faggatják. A dumafoci időtartama kitesz egy félidőnyit legalább. Sok a szakértő, kevés a foci. A magyar futballt még a szó is húzza. Új fociknak új hangjai. A közvetítői hang talán jobban változott, mint a foci. Megértem, új kor új stílust kíván. Igen ám, de a játékot még mindig, a futballban, a teniszben, a „régí” módon játsszák. (Meg tudom nevezni a közvetítőket, gyűjtöm nyelvi jellegzetességeiket, még a szerkesztőségeknek is írtam.) Riporterünk elővezeti: így kellett volna, jobb egy beadás, mint a lövés, vagy fordítva, ez a csere már régen érett, az edző helyében korábban meglépte volna. Gyanítom, az ifjú szószátyárt még az osztálycsapatba sem vették be az általános iskolában. De a „bíráskodás sem marad szó nélkül”: les lett volna, na, nézzük csak meg még egyszer, ez nálam nem tizenegyes, vagy fordítva. Azzal is próbálkozom, hogy lehalkítom a tévét, mert élőben, kint az arénában, a nézőtéren mellettem ülő drukker ezt a tónust nem engedhetné meg magának. Ott az oktan, állandó közbebeszélőt orrba csapják. A kevés jó között újszerű Horti Gábor, aki a meccsre fókuszál, sajátos szubkultúrát célozva meg, sajátos,

működő szlenget használva. Nem beszél összevissza, autentikus, sok szurkolónak fel sem tűnik, nem különös e nyelvhasználat, egy nyelvet beszélnek. Nem használ trágár kifejezéseket, én, mint városi, valamint a zenész zsargont eléggé ismerő fazon értem, jól szórakozom, az újdonságokat lejegyzem. Hortinak stílusa van.

Verbalizálják a sportot, túlbeszélik. Műsort csinálnak belőle, szómeccseket. (9:5)

Harmadik féldő

Van ilyen már a magyar tévében is: csevegések, bejátszások, szakmagyarázatok, sms-ek, újrátétel. Műsor. A fotelszurkoló jól szórakozik, vagy felhergeli magát. Elvan. Az igazi harmadik féldő a söröző, ott folynak a meccs utáni viták, amikor már nem tüzel az eredmény. Több téma szóba kerül, egymás szavába vágnak. Mindenre van megoldás, még az ellenkezőjére is. Kapcsolódjunk bele. Kinek üzlet a magyar foci? Az üzlet ártana a minőségnek? Nem látok bele az üzletmenetbe, de a menedzser szakokon az érték- és pénztémát együtt kezelik, így tanítják-tanulják. Az életben másként alakul. De valakik a rossz minőségből is jól megélnék. Ezt nem tanítják. Az élet hozza. És persze már az örök témánál tartunk: volt egyszer az Aranycsapat, Puskás, Kocsis, Hidegkuti, Grosics, nem tévesztik el az összeállítást, a tartalékokat sem hagyják ki. Valaki új kört rendel. Hát volt ilyen, szocialista foci. Zsúfolt lelátók, szép játék. Még akkor is, ha kis pénz volt rá. Mitől volt jó a foci a szocialista rendszerben? Nem csak a foci volt jó, jók voltunk a sportban. Gazdasági és ideológiai gondok-bajok ellenére a sport összehozta az embereket. A sportolókat jól „túrték”, sőt támogatták. És most indul az Aranyvonat, az Aranycsapat szimbóluma. Nagyon értéken kezelik a Puskás-féle csapatot (Puskás Akadémia, Intézet...) Jól van ez így. A szocializmus rossz volt, de a focija jó. Nem is az ő focija, a *mi* focink volt jó. A szocialista múltba révedés, paradoxon: ami jó volt, az nem szocialista. A sporttörténelem majd segít közeli múltunk árnyalt megközelítésében s differenciált feltárásában.

Individuálisabb lett mára a társadalom. Más értékek, más érdeklődések. Persze a jó foci most is lázba hozza a nézőket, lásd Diósgyőr, Debrecen. A néző megérzi, ha a játékos itthon van, ideérzően játszik. És csapatot tudnak alkotni. Ha az idegenlégiósoknak van identitása. De csak ott lehet és akkor, ha a befogadó félnek van identitása. Klubnak, településnek, országnak. Ha nincs, foghíjasak a lelátók. Lövünk, lövögetünk, ritkán be is találunk. Rosszul rúgjuk, vagy rosszul pattog, mellé. Vagy a háló lyukas.

Egy sörízű hang a taccsvonalról: „Gyerekek, emlékeztek a filmre, amikor Minarik, a mosodás, aki mindenáron futballcsapatot akart csinálni, győzteset? És a film végén, a magyar himnusz hangjaitól kísérvé, piros-fehér-zöld címeres mezben feszítve száll-dos a magasban, nyert a Hungária!” Szépet álmódott. Nincs egyedül, a söröző meleg.

Németh István Péter

Kihullt lapokra Johann Cruyff irkájából

Rajzóra reprók valami őrjárat éjszaka
Nehogy évezredek feledjék
Iskolapad fedelére körzővel véste
Az AJAX 11ét

Füle pirul minap grundon
Az 5ésfelesen belül mégis fölélőtte
Nelly Zwaan huga Paalma fájdalom látták –
Ma próbajáték az ifi 2be

Várost gyakran került
Biciglivel vagy gyalog
Halat a heringet ő hozza piacról régóta
Mivel nagy gyerek

Amstel hídról hajította holott
Alig harapott bele hol csobbant sajtja kenyere
Sikongó sirályhad osztzott
Uzsonnáján vele

Ebédidő ilyenkor pompás passzait
Bámészni hársak alatt hűsöt
Kerestek mindég virághagymások
Irigyelték pocakos gyémántköszörűsök

9es végállomás
Nem kérdték mit akar itt
Lábánál csikkek horpadt sördoboz
1 zászló rongya fönn tribün anyja takarít

Öltöző félti karóráját
Bol és Dul üvölt hogy kuss van
Senkisem pisszen majd mind röhög
Ni ketyeg a fapapucsban

Szertáros dérütött pasas
Vállára vetve a hálót cipeli
Elmenőben nyom fejére barackot
Hálója labdákkal teli

A pálya szélén csak áll még
Ám csurom víz már narancs dressze
Szíve kalimpál de úgy de úgy és nincs
És nincs szava sincs hogy mindezt
megnevezze

Szakolczay Lajos

Londonról – Londonba

Gallov Rezső Londoni olimpiák című könyvének margójára

Közeleg, fél év múlva itt is van, a szigetországi olimpia, de addig a „Fuss, tedd magad szabaddá!” és a „Győzzél, hogy dicsőséget szerezhess hazádnak!” jegyében szellemileg-lelkileg a nagy kalandra fölkészülni kívánó érdeklődő a jelen sporteseményeivel fölöttébb el van foglalva. Idő(ki)töltésként – mert végül akárhogyan is van, ő az irodalom és a művészetek tudora – a napi sajtót (a Nemzeti Sportot és a napilapok sportrovatait) bújja, és a tévé sportközvetítéseit (Sport 1, Sport 2, Sport M, Sportklub, Eurosport 1, Eurosport 2. Digi Sport hu., Digi Sport plus) kitaratóan nézi.

S némelykor, mert nem lehet csak annyiban hagyni, hogy kedvenc női kosarasa, Károlyi Andrea a szülés után pár évvel visszatért a parkettre, élő meccsre is kilátogat (fantasztikus volt az a küzdelemmel teli játék, amelyet – csak pár pont különbséggel alul maradván: 68:76 – a BSE a sokkal jobb erőkből álló, több légióst fölvonultató Pécs ellen nyújtott). És akkor még hol van a hosszabbítás utolsó perceiben is izzó angol foci Chelsea – Manchester United 3:3), a spanyol fífikás labdazsonglőrök (Real Madrid, Barcelona) szemgyönyörködtető gyeptánca, a fölforrósodott olasz liga honi és külföldi betyárjainak – közülük is a Romához ezredszer „visszatérő” (mert soha el sem ment!) Tottinak – labdabűvölése! És az ökölvívók, a teniszesezők, a súlyemelők, az atléták, a sífutók stb. kisebb-nagyobb versenye! Mind-mind olyan, csaknem a művészetek esztétikumához – bocsánat Dante, Shakespeare, Bartók, József Attila! – mérhető élmény, amely kitaratóvá tesz, fölvidítja a lelket, tartást ad, mi több, a küzdő felek közé képzelvén magadat, pihentet is.

Mert a győzelmi öröm és a vereség szegélyezte dráma – a döntetlenek őrzítő „némaságáról” most ne beszéljünk – éppúgy élményadó része, mint valamely igazi műalkotásnak. Ki gondolta volna, hogy az előrefutó Fehérvár jégkoronggyőzelmeinek – hármat húztak be elsőre, hogy azután egy kissé szenvedjenek a rájátszás további mérkőzésein – meglesz a böjtje? S amikor a világbajnok franciákat két vállra fektettük („Világszám!”, „Földöntúli magyar diadal Újvidéken”, „Ez a csodák csodája”, „A mieink legyőzték a világ legjobbját”), sejtettük-e, hogy a négy közé törekvő férfi kézilabdásaink – noha dicséretesen szerepeltek az EB-n – később el fognak bizonytalanodni? S ha Szécsi „Szecska” Montenegró ellen nemcsak az utolsó negyedben áll a kapuba, a forrongó vizet lehűtve, erőt és megnyugvást adván a küzdő társainak (Kemény Dénes kapitány: „Mikor próbáljam ki éles hely-

zetben Baksa Lacit, ha nem most?”), vízilabdásaink alighanem előbbre végeztek volna az Európa-bajnokságon. (Viszont a lányoktól a bronz gyönyörűen csillog, ahogyan az egyik újságcím nyugtázta: *Bronzban az igazság.*)

De ettől szép a sport – a bizonytalanságtól. Az utolsó is, nem mérhető sportágakról beszélnek, legyőzheti az elsőt.

Az év eleje izgalmait – mert megfürödni az élményben annyit jelent, mint lélekben gazdagodni – sajnos, a gyász kalapácsa egy kissé kopogóssá tette. Nyolcvankét éves korában meghalt Rózsavölgyi István középtávfutó, az 1960-as római olimpia bronzérmese (1500 m síkfutás). Számtalan világcsúcs és magyar csúcs birtokosa. Már kamaszként föl voltam vértelve a Náci bácsi (Iglói Nándor) irányította nagy „katona-négyes” – Iharos, Rózsavölgyi, Tábori, Mikes – 4×1500-as és 4×1 mérföldes világcsúcsaival (ne feledjük, Iharos 1955-ben a világ legjobb atlétája volt!), mikor is nemsokára a tévé képernyője előtt a Rómában 1500-on döntőt futó Rózsavölgyinek szurkolhattam.

Most, hogy Kő András remek „búcsúportróját” olvasom (Magyar Nemzet), még inkább fölelevenedik előttem Pergamen taktikus versenyzése. Nem mert hajrázni, csak az erős utazósebesség lendülete vitte. A győztes ausztrál Elliott verhetetlennek tűnt, de minthogy Rózsavölgyi a „biztos” érem reményében nem kockáztatott (nem akart fölpörögni, nehogy elmerevedjen), a célegyenesben a francia Jazy megelőzte. Elköltöztvén az életből, az égi pályáról látja-e középtávfutóink (egyáltalán a magyar atlétika, azon belül is futóink) vergődését? Mosolya akkor biztosan fölmelegítené a rekortánt, ha Deák Nagy Marcell 45 másodperc alá vinné – a fiatal gödöllői atléta tehetségét ismervén ez nem reménytelen – a 400 méteres síkfutás magyar csúcsát. (Más kérdés, hogy nagy világversenyeken ez aligha elégséges az éremhez.)

Ákármilyen sportadást nézek, vagy bármely sporttárgyú cikket olvasok is, nem tudok úgy tenni, hogy állandóan ne dörömbölne fülemben – Isten kezében a dobverő – a tamtam zenéje: London, London, London. És ekkor – nem véletlenül, hiszen nagykanizsai vagyok – a szomszédvár, Pölöskefő szülőttére, az 1928-as amszterdami olimpia szellemi versenyének (irodalom, epika) győztesére, dr. Mező Ferencre gondolok. Arra a kanizsai gimnáziumi tanárra, aki nem mindennapi teljesítményével (*Az olimpiai játékok története*) – jóllehet később Sasvári Gizella is ékeskedett 800 méteren (a római olimpián hetedik lett) – szülőföldem jó hírét bearanyozta.

Hogyne töltene el büszkeséggel a szellemi dobogó legmagasabb fokára való jutás, amikor – miként Vojtech Zamarovsky írja *Élő olimpia* című könyvében – „az olimpiai győztes dicsőségére a leghatalmasabb királyok és uralkodók is sóvárogtak”. Mert győzni, a dicsőséget nem adják ingyen, mindennél nagyobb tett. Epiktétosz, a filozófus, a csaknem kétezer évvel ezelőtti *Kézikönyvében* a babérral

kecsegtető megdicsőülés mellé sok szenvedést is ígért. „Győzni akarsz az olimpiai játékokon? Fontold meg, mi van előtte, s mi van a végén, és csak azután vágj bele szándékod megvalósításába! Ügyelned kell a fegyelemre, köteles leszel szigorú szabályok szerint táplálkozni, tartózkodni az édességektől, bizonyos órákban hőségben, fagyban, akaratod ellenére is edzeni. Nem ihatsz hideg vizet, sem bort, rá kell bíznod magad az edződre, akárcsak egy orvosra. Türröd kell, hogy ellenfeled rugdosson, hogy bokád kifcamodjon, térded kiforduljon, nyelned kell a port, nemegyszer el kell viselned a megkorbácsoltatást, s mindezek után – alul maradsz. Mindezt vedd fontolóra...”

Modernizálódott, szinte kozmikus teljesítményt kívánó – a doppinggal, az újabb és újabb tiltott, félig tiltott és még nem ismert ajzószerekkel, a pénzzel mint sportdiplomáciai eszközzel stb. hadakozó – korunkban az Epiktétosz által jövendölt szenvedés szinte az ezerszeresére nőtt. Aki nem tudja a gyakorlásba-edzésbe ölt irdatlan munkát – a lefutott ezer kilométereket, a megemelt tonnák százait, hogy csak az atlétika egyik szakágát, illetve a súlyemelést említsem – a versenyen kamatoztatni (a nem megfelelő erőbeosztáson, technikai hibán kívül pszichológiai gátjai is lehetnek az eredményességnek), az nemcsak a világ legnagyobb versenyein, az olimpiákon, a világ- és Európa-bajnokságokon mond csődöt (marad le a dobogóról, esik ki már az előfutamokból), hanem a helyi jellegű sportrendezvényeken is.

Ám olimpikonnak lenni – bár nem csupán a Pierre de Coubertin bárónak tulajdonított, de valójában a Szent Pál-székesegyházban prédikáló P. E. Ethelbert Talbot anglikán püspök (Pennsylvania) szájából való mondás számít („nem a győzelem, a részvétel a fontos”), hanem a teljesítmény is – dicsőség. S még nagyobb dicsőség, ha a *testvéri együttlétet* – miért mondana ez ellent a közösségi parancs fontosságának? – valamilyen eredmény színesíti. Az olimpia már a készülődéskor is vért pumpál a szervezetbe, s az élónél előbbé varázsolja nemcsak a küzdelmek szerencsés résztveőit, hanem a küldő országot is.

Ezért leginkább azok a *haza üdvére* fölként versenyzők tudtak – tisztelet a kivételnek – a dobogó legfelsőbb fokára állni, akik az erőn kívül mentálisan is a tópon voltak (a számtalan magyar példából hadd említsek csak egyet, az embernek és sportolónak egyaránt kiváló öttusázót, Balczó Andrást.) Kéretik megfigyelni, egy-egy válogatott mérkőzés alkalmából – az ellenfél tagjaival ellentétben – hányan (játékosok, vezetők) éneklik a *Himnusz*t. Miért csak az idegeneknek ad erőt és lökést a nemzeti ima ilyen formában való megvallása? S a mi játékosaink, versenyzőink miért ódzkodnak a legegyszerűbb és legtermészetesebb *ajzószer* használatától?

A 2012-es nyári olimpiára mi másból készülhetne föl a sportrajongó, mint Gallov Rezső frissen megjelent *Londoni olimpiák 1908, 1948, 2012* című könyvéből (Kos-

suth Kiadó, 2011), amelyet a szerző korábbi kötete, az *Olimpiák Peking előtt* jól megalapozott.) Amellett, hogy hangulatos, több érdekességet és unikumot közlő olvasmány is, kimutatások, eredménylisták, rangsorok, mi több az eddigi összes újkori olimpia magyar győzteseit és helyezetteit rögzítő, a nemzetek rangsorát közreadó táblázatok teszik hasznossá, amelynek dokumentumértéke ugyancsak vitathatatlan.

Az író élményeit (nagy sportolókkal való találkozásait stb.) sem rejti véka alá, ezért a könyv hitele a személyességben is rejlik. Meg abban az időjátékban, amelyet az újkori olimpia megannyi egymást követő szakasza (néhánykor a szereplők s a bajnokok, érmesek azonosak voltak) és az érdekességekben, unikumokban kifejeződő események nem szabályos „geometriája” írt. Gallov valósággal lubickol, innen az érzékletes tudósítói-újságírói stílus, a különösebbnél különösebb történetekben (nemegyszer azok apró részleteiben is), s természetes hangon úgy mesél, mintha maga is résztvevője lett volna – tudjuk, labdával a vizet elég jól kavarta – szinte mindenik olimpia csatározásának.

Az csak természetes, hogy az egymást követő olimpiáknak – némely kihagyás ellenére (háború, Trianon) az időrend pontosságát követel – megvan a logikai láncolata. Egy-egy rövid elemzést, különös tekintettel a magyar érmekre, eredmény sor követ. (Olyan precizitással, hogy ahol – például az *Olimpiák Peking előtt*ben – elmaradt, mondjuk, a győztes vízilabdacsapat játékosainak név szerinti felsorolása, itt pótolja). Ám a „lexikográfusi” hajlam – az olvasó kiszolgálása mindennél előbbre való – kitűnő portrérajzoló tulajdonsággal párosul.

Az eredmények, a kivívott „aranyak” – volt, hogy nem arany volt a győztes díja – felsorolása maga is fölillantja az érdekes személyiséget. A helyből magasugrásban, a helyből távolugrásban és a helyből hármassugrásban – száz év elteltével hol vannak már ezek a számok! – nyolc egyéni aranyat nyert amerikai Ray Ewry különösségének a *különös eredménylista* az alapja. (Az „amerikai szöcske” teljesítményét az újkori olimpiák sikerembere, az Athénban és Pekingben tizennégy aranyat – ebből kilencet egyéni számban! – nyert úszófenomén, Michael Phelps múlta felül. Vajon az amerikai sprinter Londonra újra „készenlétbe” hozza magát?) Viszont az olimpiai győztes személye fokozottabb fényt kap, ha a portrérajzoló botrányos életképpel (*Olimpia után – cirkusz*: Weisz Richárd) vagy szinte dokumentum hitelességű irodalmi anyaggal (Nyugat) egészíti ki az arcképet (*Vívópástok szabadtéren; Egy kardoskodó különnc; Egy munkaszolgáltató kitüntetése*: Fuchs Jenő).

Az „ókori” London (1908) – innen kellett fölfejlődnünk a huszadik és huszonegyedik századi játékokig – olyan furcsaságot produkált, amely több mint száz év elteltével is unikum az olimpiák történetében. Mert az angol szív is hazahúz: a 400 méteres síkfutás döntőjét a brit Halswelle egyedül futva nyerte meg. A társak?

A fölháborító eseményről az idézett Zuber Ferenc újságíró emlékezete nyomán szerzünk tudomást.

Mindenképp Halswelle volt a szám esélyese, hiszen a nem hivatalos 1906. évi athéni játékokon második volt 400-on, harmadik 800-on, s Londonban a közép-futamot 48,4 másodperces olimpiai csúccsal nyerte. A lelátó hangorkánja egyértelműen neki szurkolt. De a hazai gálán történt egy és más. „A négyes döntőbe három amerikai – John Carpenter, a mi Nagy Józsefünket legyőző William Robbins és a színes bőrű John Taylor –, valamint (negyedikként) a huszonhat éves brit Wyndham Halswelle jutott. (Ő évekkorábban a búr háború kitüntetett katonája volt.) A korabeli tudósításokból kivehető, hogy a belső sávban – akkoriiban még nem kijelölt, kötött pályákon zajlottak a küzdelmek – rögtön a rajt után Carpenter vágott az élre, szorosán követte őt Robbins és a brit futó. 200 méter körül Halswelle-nek néhány röpke tizedmásodpercig mintha sikerült volna átvennie a vezetést, de Carpenter erősített, s a fej-fej melletti küzdelemben az amerikai a könyökével váratlanul kibillentette brit vetélytársát. Az érintés erejétől Halswelle kipenderült a pályáról, s mire visszanyerte egyensúlyát, már nemcsak Carpenter, hanem Robbins és Taylor is megelőzte. (Zuber leírása szerint Halswelle-t, mikor mindjobban előretört, Carpenter előbb csak blokkolni igyekezett, majd a belső füves pálya felé szorítva könyökével mellbe is vágta.)”

Kitört a botrány. A pályabírók nemcsak tiltakoztak, de egyikük erős fölindulásában a futó Taylort kilökte a pályáról. A főbíró pedig, mielőtt az amerikai célba érhetek volna, Carpenter orra előtt leszakította a célszalagot. A közönség betódult a pályára, állt a bál. Valóságos Amerika-ellenes tüntetés kerekedett. Carpenter kizárása után – két nap múlva – a döntőt meg kellett ismételni. Az új döntőt már szalagokkal elválasztott pályákon futották volna a versenyzők, de minthogy Carpenter kizárása miatt tiltakozásul sem Taylor, sem Robbins nem volt hajlandó rajthoz állni, Halswelle – láss csodát! – egyedül futva, ellenfél nélkül nyerte el az aranyérmét.

Az olimpiai versenyek, ahol – kivéve talán a kardvívást – nem föltétlen „úriemberek” szerepeltek, korábban sok, később elenyésző „furcsaságot” hoztak. Ezekhez a csalás éppúgy hozzátartozott, mint a mérhetetlen – a küzdelem hevében senkire és semmire nem tekintő – durvaság. Az 1904-es St. Louis-i játékok révén mi leginkább kiváló úszónk, Halmy Zoltán szereplésére emlékszünk, aki 50 és 100 yardon ünnepelhette bajnokságát. De ki tud arról, hogy a rövidebb táv döntője után ugyancsak kitört a balhé. Versenyzőnk az 50 yardos gyorsúszásban hiába előzte meg a célban legalább 30 centiméterrel az amerikai Scott Learyt, a parton dulakodás kezdődött a versenybírák és az amerikai hívei között. A versenybíróság – volt-e közöttük kancsal? – holtversenyt állapított meg, de Halmy az újraindított döntőt végig vezetve megnyerte.

Ismét St. Louisban vagyunk. Hogy automobilon jobb – és főképp gyorsabb! – utazni, mint két lábon, arra a New York-i maratoni futó, Fred Lorz fikás módszere a példa. Aki kilenc mérföld megtétele után, nyilván elfáradt, beült egy kocsiba, s tizenegy mérföldön keresztül kipihente magát, majd folytatta a futást. Így a győztes az a Thomas Hicks lett, akit a konyakkal vegyített sztrichnin segített az aranyhoz. Egy méterrel el lehet-e mérni – lehetni lehet, csak szabad-e, erkölcsös-e? – a honi (olasz!) távolugró eredményét, amikor centiken múltott-múlik egy-egy helyezés? Lassan közelítünk a mához, nem feledvén egy régebbi magyar–orosz vízilabdameccs véres vizét, mikor is Zádor Ervinre sújtott le a túlságosan durva ellenfél ökle, noha már rájuk nézve rég elszaladt a hajó. Viszont Ausztrália nekünk azért kedves, mert ott szerezte meg első aranyérmét a magyar kajak-kenu sport (K 2 – 100000 m: Fábíán László, Urányi János).

Ha földézzük a sportot szerető füleknek különösen izgalmas *zenei* hangsort – Athén (1896), Párizs (1900), St. Louis (1904), London (1908), Stockholm (1912), Antwerpen (1920), Párizs (1924), Amszterdam (1928), Los Angeles (1932), Berlin (1936), London (1948), Helsinki (1952), Melbourne (1956), Róma (1960), Tokió (1964), Mexikóváros (1968), München (1972), Montreal (1976), Moszkva (1980), Los Angeles (1984), Szöul (1988), Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000), Athén (2004), Peking (2008) –, előttünk az emberiség küzdelmének (a háborúknál világosabb küzdelmének!) egyik fényes fejezete. Amelyen minden nemzet megmutathatta magát – sportkultúráját, erejét, emberségét. A fölénk növvő felhő, a dopping (különösen az NDK sportolói fürödtek a pletyka tavában) bár sok mindent eltakart (leginkább a végküzdelmek tisztességét), lehetetlen nem észrevenni a Föld gyémántengelyének (J. A.!) meglétét, hatékonyságát.

A nemzetek rangsorában volt, hogy az élcsoporthoz végeztünk – Helsinki és Berlin 3. (16 arany, 10 ezüst, 16 bronz, illetve 10, 1, 5), St. Louis (2, 1, 1), Melbourne (9, 10, 7) és Mexikóváros (10, 10, 12) 4. –, volt hogy hátrébb – ebben Peking 21. (3, 5, 2) a mélypont –, ám letagadhatatlanul ott vagyunk, legalább is ami a sportot illeti, a világ vérkeringésében. Gallov Rezső könyve ezt a kacskaringós utat (és nemzetközi környezetét) mutatja meg. S mi több, fölkészít a 2012-es londoni olimpiára (*Coe és csapata munkában* stb.) Képet kapunk a különböző sportágak versenyeinek a helyszíneiről – Olimpiai stadion: atlétika; Excel kiállítási csarnok: asztalitenisz, birkózás, ökölvívás, cselgáncs, súlyemelés, tékvandó, vívás; Handball Aréna: kézilabda; Greenwich Park, Aquatic Centre, Handball Arena: öttusa; North Greenwich Arena: torna; Aquatic Centre: úszás; Water Polo Arena: vízilabda stb. –, ugyanakkor London mint metropolis történelméről, kultúrájáról, szokásvilágáról. Sok egyéb NOB-bal kapcsolatos részlet mellett olvashatjuk a Nemzet Sportolójának – valójában mindnyájan olimpiai bajnokok voltak – listáját is, életrajzi adatokkal, eredményekkel egyetemben.

Gallov Rezső könyve azért is jó, mert Londonról olvasván – a képzelet szárnyán, mert egy irodalmárnak hol adatik meg, hogy a helyszínen nézze az eseményeket – azonnal Londonba röpülünk. Kérdés, hogy ez a röpülés megtermi-e – a vágyott, a valós, a kiküzdhető? – érmeket, helyezéseket. Mert olyan gyöngén, mint legutóbb Pekingben, nem szerepelhetünk. Mi kell a jobb eredményhez? Önbecsülés, küzdelem a megszakadásig, egy kis szerencse, és nem utolsósorban a korábbi (akár országos csúcsról tanúskodó) eredmények felülmúlása. Ha a jelenlegi kvótákat nézem – itt-ott még lesz alkalom a repülőjegy kivására –, nem túl nagy a csapatlétszám. A kvótát szerzett 51 versenyző mellett 19 sportolónk teljesítette az A-szintet, és a B-szintet tizenhatan mondhatják magukénak (Nemzeti Sport, 2012. január 27.)

Végre adassék meg Pars Krisztiánnak az a „kegyelmi” pillanat, mikor az égbe röpítheti a kalapácsot (arany)! Férfi vízilabdázóinknak az olimpiai sikereket folytatva le kell győzni kishitőségüket, hiszen Szerbia, Horvátország, Montenegró játékosai, a *himnusz-éneklők* sincsenek törhetetlen sziklából (arany). A vízilabdás nők is élvonal-közelben lehetnek. Hol van a magyar kard régi dicsősége? Szilágyi Áron, nőjj fel a feladathoz (arany)! Férfi torna? Biztos arany, hiszen Berki Krisztián pontos, erős. Reménykedjünk Hidvégi Vid jó helyezésében? Úszás – 2 – 3 arany (férfiak, nők, merjétek ki az uszoda vizét!). Kajak-kenu – 2 – 3 arany (itt jobbak a nők). Ökölvívás – akár férfi, akár nő ér a célba – jól fog jönni a *várt* meglepetés. Sportlövészet – 1 arany. Ez egyelőre az optimista szemüvegen keresztül 11 – 12 első hely. Ha ebből sikerül 8 vagy 9 aranyérmet megszerezni, végtelenül örülni fogunk.

Fecske Csaba

Diadal Szögleten

Gyerekkoromban faltam a könyveket, ahogy mondani szokás. Nyilas Misi voltam, a tizenöt éves kapitány, Vadlő, Nemecek Ernő, Toldi. Egyszer csak nem volt már olyan könyv a szögleteti könyvtárban, amit ne olvastam volna.

Feri, a könyvtáros, amúgy kicsapott gimnáziumi diák, mutatott egy könyvet, ezt még nem olvastad öcsi. Diadal Helsinkiben, ez volt a címe, sikeres helsinki olimpiai szereplésünkről szolt, a tizenhat aranyéremről. Elbűvölt a könyv. Mindenáron olimpiai bajnok akartam lenni. Rögtön hozzá is fogtam a megvalósításhoz. Pajtásaimmal berendeztem az udvarunkat stadionnak, a csűr szolgált sportcsarnok gyanánt. Távolugró- és magasugró gödröt ástunk, amit megtöltöttünk fűrészpórral. A tyúkok legnagyobb öröme. Nagy élvezettel kapirgáltak benne, nem győztem pótolni a szétkotort fűrészpórt. A távolugró gödör a kertben volt, egy terebélyes lombú almafa alatt. Ha túl magasra talált emelkedni ugrás közben az ember, könnyen úgy járhatott, mint az atyja elől menekülő Absalom, hajánál fogva fönnakadt a lecsüngő ágon. Birkózzunk inkább, mondta Pista, aki bivalyerős volt ugyan, de távolugrásban mindig alulmaradt velem szemben. Én rúgólábú kis fickó voltam, de sajnálatomra mindig gyengébbnek bizonyultam Pistánál a birkózásban. Lám, a Teremtő vigyázott az egyensúlyra, mindkettőnket megajándékozott a sikerélménnyel.

Volt kalapácsvetés is, Csermák József olimpiai bajnok nyomába akartunk lépni. A dobókör hátul volt a kertaljában, a boglya mellett. A súlygolyót féltéglá helyettesítette. Ahogy csak bírtam, megforgattam a kalapácsot, világcsúcsot szerettem volna javítani. Beleadtam apait, anyait. A féltéglá rettentő erővel csapódott Anna néni ablakába. Anna néni szegény ijedtében kiejtette az imakönyvet a kezéből. Úgy megrémült, hogy csak másnap mert panaszt tenni a szüleimnek. De hol volt már akkor a kalapács? Javában folyt a súlyemelő-világbajnokság a csűrben. Káráló tyúkok drukkoltak nekünk, a kakas mintha a győztesek dicsőségét zengedezte volna olyan fennhangon. A súlyzókkal akadt némi gond, de ez nem veszélyeztette a szomszédok testi épségét és anyagi javait.

Két hatalmas farönkbe lyukat fúrtunk középen, ahova a rudat helyeztük. Megfelelő méretű lyukat fúrni amerikánerrel nem bírtunk, a kis lyuknak viszont az volt a hátránya, hogy a rúd végét le kellett faragni, s az így elvékonyított rúd nem bírta el a terhet, sokszor éppen gyakorlat közben tört el. Vérhólyagokban, kék-zöld foltokban gazdag világbajnokság volt, amit a legnagyobb esélyes, Misi nyert meg, nagyon is megérdemelte a kiváló dolgozó jelvényt, amit Mihály Jóska hozott, ő kapta az édesapjától a számtan ötösért. Az volt az olimpiai aranyérem. Aki elnyerte, büszke volt rá.

Olimpiai bajnok sajnos nem lett belőlem, mert néhány év múlva jöttek a lányok, tűzvész erejével az első szerelem. Nem tagadom, egy levendulakék szempár valahogy szebben tud ragyogni, mint az olimpiai aranyérem.

De hol van már az a levendulakék szempár? Hol a tavalyi hó?

Hesz Tamás

Földön-, vízen-levegőben

...Emberemlékezet óta nem volt ilyen hideg. A madarak fagyottan hullottak le az ágakról, dér csípte a kapuvasakat, akár egy vastag-fehér szemöldök virított valamennyi ajtókilincs. Tátogtak-ásítottak szomjasan a kémények füst után, de a szobák falai dermedt csendbe burkolóztak. Lakatlan utcaszigetek, reszkető jelzőtáblák, a postaláda szégyenlősen bujtatta piros hasát a január vattabundájába.

Hőemberek cikáztak napszemüvegben, kezükben seprűvel korcsolyázva. Ledobták a csillag palacsintaholdat középre, és jégkorongoztak álló éjszaka. – Hajnalban lángszilánkok hasították ketté a háztetők cserepeit, havat sodort a szél, homályos-üres ablakok elé. Cseppköemberek keringöztek derékon ragadva egy alvó lányt, kinek lehunyt szemei alól szivárgott a fény. Földre hulló könnyeitől meggyulladt a szőnyeg, és felszökött a pára. A sarokban futásra készen állt egy olvadozó németjuhász, mellkasából forró levegőt fújt a ködös hálósobába.

Lebukott a Nap, elválasztva földet az égtől, sivatagi dűnét a hullámoktól, sisteregve hullott a tengerbe, akár egy lángra gyulladt kabátgomb. Kézen fogva sé táltak, rugdosva pár szétmorzsolts elhallgatást! Közéjük húzódott az est, befonva kőcszakállába, a konok parti csöndet... Hiába volt rémisztő sötét, a fiú nem ismerte a világi maszkabált, arcán igazi arca volt minden tanú! Felengedtek iszapos halak a mélyből, bugyborékoló virágok ontották a hőt, és néhány sirály üvöltött a széllel szemközt repülve.

Gyanútlanul terült szét a magány, társtalan-fejetlen viskók közt motozott a fullasztó por, akár egy hajókürt, távoli lidércként alvásba riasztotta a fagyhalált! A csillagok leültek sorba, egymás mellé, mint kik tanakodni jönnek. Még nem tudtak rájuk igazán haragudni, a sosem látott gázoktól pöfögő golyóbisok... A lány távolba meresztette szemét, és ma éjjel oltalmat játszott a színháznyi kikötőbe. Meztelen csípőjükre borult, az örökös válni akarás! Szétrebbentek, akár önző módon a talpukhoz simuló homokszemek. Legurultak a gömbölyű kavicsoktól szétszórt fővenyre. Nevetve újból összefonódtak, hátukban ezredéves kagylók éle vágott, kezükkel tördelték szét a kicsapódó habot.

Nem volt kötődés, nem volt marasztalás... futásnak eredtek vakon... végighalsáltak egy homokpadon, tovább ölelkeztek a vízzel, följük tornyosult a pára, kapcsolva hajoltak egymás lélegzetére. Felfedezték újra az időt, elloptak egy kopott csónakot, és útközben merítették ki belőle a maradék éjszakát. Fáradtan támo lyogtak a mólóig. Végso elkeseredésükben egymás testébe bújva, darabokra szaggatták a maradék ismeretlent.

Hajnalodott...

Bordáik közt, szívükig osont a félelem! – Lelökve a kőről minden emléket, be-
lévesztek egy hajó-csillogó bőrébe, magukra borítva a csukott vitorlát, álomba
sírták a felejthetlent.

Halkan duruzsolt a tat, szélcsend köszönt a reggelnek gúnyos zenével ajkán. Ha-
lászok dobták a hálót, kint a nyílt tengeren fortyogott a mély, és hazafelé kibontva
a vásznat, Napot a Holddal alva találták!”

...Mikor felszállás után, kibontja aranyhaját a nap, és falánk nyelvével arcodból
kimarja a Földi sókat, szemedbe vakít, fogva tart, mint egy koldus szeretőt magá-
hoz ölel, – valami zúgás igyekszik fölfelé szívedből és kicsattan belőled a sóhaj:

– Ezért jöttem, ez vagyok én, itt a helyem, mert a felhők fölött mindenki mez-
telen! Kapkodod a levegőt, vakon kicsapsz a vastag üvegen keresztül, pusztá kéz-
zel akarod érinteni a fényt, begyűjteni mind, egyetlen csokorba. Homlokodból a
mindennapi ráncok terpeszbe szöknek, karikára nyitott szád, akár a tátogó halak
rátapasztod a végtelenre. A legkönnyebb idefent meghalni! Mellkasod nem pum-
pál, nem morajlik, mozdulatlan-béna suttogásba fulladt elmével csak zagyvász
halkan:

– Csodálatos...

A nő, Csernus „nőjét” froclizza a Hajósban

– Jó ez a könyv! Kicsit csúnyán fogalmaz, meg ilyenek, de jó!

Tombol a lány, gesztikulál, lila fürdőruciban döngöt: – Kétrészes. Csupa élmény
minden mozdulata, ami két részes. – Hosszú a története, és pont kétrészes. Csa-
pongó életútját adja elő, plusz a hozzátartozó konzekvenciákat, gondolnád-e,
hoggy kétrészes?!

– Persze, most nézd meg, a férfiak – tudod, a hapsik –, elég furcsák. Azt hiszik,
tudják milyenek, vagyunk. Nem találkoztam olyan hímmel, aki ne csekkolta volna
le a melleim vagy a popsím, amióta kint vagyok. Kijövök ide napozni, és marják le
rólam az energiát...

Sóhajtoznak, mímelik a durcít. A lila folsót a tilalmak ellenére ledobják, mivel
már úgy is Ganz egal. – Látom a kibírhatatlant, ami megint csak kétrészes.

Bronzbarna kupolák, cseresznye-díszítéssel. Talán el kéne a tetejére egy szél-
kakas. Sarkantyúzom magam alatt a fürdőlepedőt. Tollászkodom és az üdítőmbe
belekukorékolok.

Szimpatikusak, távoliak, okások, és bármihez kezdenek, az mind kétrészes.

Elmennek úszni, a könyvet kihajtják terpeszbe, mint a partra vetett vízi hulla,
úgy fekszik Csernus nője, naptejtol mentes korpusszal. Szerintem, pár perc múlva

odaég! Nekem mindig a gyengébbik a nem, mert az igennel bajban vagyok, mikor a gyengébbik nem mond igent. Gondolom, érted?

A hétvégi mazsola, uszodások kijöttek ütni a pacsát, kritizálják a fickókat, a válaszvonal gyöngysorába rémülten kapaszkodva terepszemléznek. Talán ha tíz métert eveztek anélkül, hogy ki ne itták volna a medencét. Figyelnek-tanulnak, és végül felvesznek egy olyan ritmust, ami által ők is nyakon verhetnek másokat. Nagyon élvezik.

Megunják, kijönnek, dől róluk a szusz, irány a könyv. Forró fedelét beborítják vízcseppekkel, szerencsétlen laptündér sikoltozik. Karjait dobálja maga fölé, lábat összezárná, de a nyomdai technika ezt nem teszi lehetővé.

A kétszer X méretes lányok nagyjából megtörülköznek, és rávetik magukat a bálványra. Napoznak, lapoznak, idéznek és idéetlenkednek, zenét válogatnak, tárat cserélnek, és lövik tovább az észet. Ahogy szavaikból kiveszem:

– Az íróra hajznak.

Meg akarják mondani a magukét. Odatartani a véleményüket, és egyéb éles szerszámot. A könyvtulajdonos vakargatja fejét, hajcsatja behullik a kanálisba, ami tipikus! Bárhogy is van:

– Beindul a pecá!

Világotrengető pózokat vesznek föl, csak hogy a szemetesből kikukázott fagalylyal elérjék a bizsut. Elsőnek a hátsó rész mered felém. Négy gömbölyű fickándozó gumilabda. Éjjél után se találsz jobbat, bármelyik adó is van hozzátok bekötve. Ki van zárva, hogy ennyi odaadással tartsák oda a szebbik orcájukat.

Persze bevágódik... sejteted, hogy bevágódik a bikini. Táskámba matatok a szalagavatáson használatos ollóméret, de hirtelen fordul a kocka: – Szembefordulnak velem, és kérés nélkül behajolnak a rácsok fölé. Oldalra akarják dobni, ami odanőtt a mellkasukra, mert nagyon útban van. Segítenem kéne, érzem a vesztem. Szóljak, ne szóljak. Mit szólna erre Csernus vagy a nője?

Akkor még sem a hapsik a tapsik?

Indulni készülők, hűteni a hűthetetlent. Átúszni a Balatont, a Dunát, az Égei-tengert, vagy a Jegest. Fejüket kiemelik a reménytelenné vált helyzetből, és nekem szegezik a kérdést:

– Nem tudnál segíteni?

Rövid keresgélés után találok még egy gallyat, és laza kínai-hurkapálcikás módszerrel fölhozom az árut. Odáig vannak és vissza. Afrikai törzsi szokás szerint körbetáncolnak. Négy lábbal tapossák szerencsétlen könyvet, belerúgnak, tiporják, örömeükben ráülnek.

Vége a katasztrófának: – Csernus „Nője” kivetkőzve önmagából, átesett minden beavatáson. – Tényleg remek olvasmány.

Ajánlom bárkinek!

Tornyai Gergő

Férfiként

Lyukacsos voltam akkor, mint egy trappista sajt,
a szél lelkemre, nadrágélt vasalt.
Utcákon kóborolva, fel se fogható az ésszel;
miként futtatott be nemespenésszel,
de az úton keresztül, átiskolt egy fekete kutya,
s megtöltött az emlékezet pereputtya.
Szemembe nézett, magamban állatra találtam,
s mint egy nagy bagoly, otthon az ablakba álltam,
aztán kiültem, nézni a városka fényeit,
láb lógatni, nem tudni se számát, se szerit:
hányszor fásultam már ekképp,
s nem ugrott be, nem ugrott be a kép.
Kifújtam az égető füstöt, morzsolgatott:
rémület, magány, s önmagához szorongatott;
mint bömbölő gyermekét, ölébe édesanyja,
az áron kapálózva, mint záporban a hangya.
Mit számított akkor, hogy megfázhatok,
míg a zuhanyzó vas ízű vize megáztatott,
vihár előtt a fecskék is megmosdanak.
Inkább kiteplek emlék, minthogy letapossalak!
A vágott virág, vázában egy hétig is élél,
csak az illat éli túl, elporlad a levél.
Hányszor fásultam már ekképp,
s nem ugrott be, nem ugrott be a kép.
Arcodat legalább, de nem tudok emlékezni,
hasztalan próbálom a jelent meglékezni,
csak áttetsző savó folyik a múltból.
Állna a kisház, férfiként látnálak újból,
hajlongnom kéne, alacsony lenne a plafon,
együtt innánk a bort, néznénk ki az ablakon,
kemencében sütnénk héjában a krumplit,
de nem megy, csak gondolatban vagyunk itt,
s csak ha lecsukom fekete szememet.
Azóta váltogatom, s nem lelem helyemet,
megfásulok, mint agg rózsabokor. Akképp!
S nem ugrik be, nem ugrik be a kép.

Klujber Márta

Füstös hidegben

Cimbalom húrja szól
ütött-vert dallamon,
hasztalan kéréletget,
ahogy a kéj a fagyban.

Vinnyogó csendet ken,
falat meszel a magány,
reszketeg sikít bent is
kint is vacog a száj.

Holdas-táskás az udvar szeme
az ajtó nyikorog tinta olaján
zárba tört kulcsom, a csonkot tisztítva
sámlimról nincs új perspektíva.

*

Szalmaláng borul a gyertyatartóra
használt ruháimat olvasztja
a füst benéz a bútorfiókba ,
de hült helyén a hiány keres nyaldosnivalót.

A levegő fullaszt, ablakot nyitok
továbbszítom a gondolatot.
Csendes szobám felfénylő fala
rácsos szabadságom illanó otthona.

Alvó kedvem, s a korom,
amit hagyok üszkös, szürke,
téli hidegben a nyirkos asztalon,
nem gyullad vacogva a vágy s az álom.

*

A kályhában a fán kocogva karmol,
az üvegre a jég virágot rajzol.
A falhoz támasztott hangszer recseg,
néha felköhög egy-egy szenet.

A napok lassan enyhülnek.

Most várni kell, míg újrahangol
az utcai zenész, s a kézről langyos vízben
lekopik a kormozott mész. A pincék már
vörös hajnalban izzó hangon súgnak.

Kiss Dávid

Vers zongora mellé

Messze vagyok, egymagam.
Semmi nem jön már,
minden csak egyre múlik.
A szél elnyújtott szekundokat zavar
szerteszét...
Ezt hallom,
meg a fák jeges neszét,
ahogy fagyba feszülve vesznek el.
Reccsennek-roppannak kvintek,tercek,
egymásba omlanak a percek.
Tépett , szakadt lelkem itt vezekel...

Borzongat a rideg-rekedt tél,
ruhámba a zordon szél
belekap,
havat,
hideg vádat
és hibákat
arcomba csap...
Senki velem,
Semmi bennem,
Az ürességben megrekedtem...

Semmi nem jön már,
csak a gondok.
Fülembé fájdalmas akkordok
Suttogják taktusra az elmúlást...

Ilyenkor

Ücsörgök csak tétlenül, fülemben zeng Dvořák,
és szertefutnak szobámban izzadt zene-morzsák.
acélos ritmus higgadt harmóniává csendesül,
és eljátszogat rajtam, tónust vált itt legbelül.
Az új akkordokat pedig én költöm már hozzá,
és látom: Összeállnak valódi dallamokká.
Ilyenkor úgy érzem, könnyű az, hogy létezem.
Körülöttem minden véges, csak a zene végtelen.

Pikó Árpád

Várrom

Múltbéli képeket őriz az éj
Múltbéli hangokat hordoz a szél
Valóban nincs tavasz múlik a tél
Múltbéli táj most a szívemhez ér

Egy gyönyörű romra tekintek én
S nekem a rom egy mesét regél
A sok múltbéli emlék a szívemhez ér
Figyelj mert a rom most életre kél!

Mi most csak rom régen fellegig ért
Mi csak emlék egykor szívekben élt.
Mi már csak mese arról rég ajak regélt
Mi már csak csont egykor valóban élt

Hallgasd a hangot amit hordoz a szél!
És hallod, hogy egy bárd a várban zenél
Nézzed a képet amit őriz az éj
És látod hogy a rom az évig ér

Add tovább azt amit a várrom mesél
S őrizd a képeket miket átad az éj
Ha figyelsz arra amire intelek én
Akkor a múlt tovább a szívedben él

Tóth Tamás

Visszafelé

A hegyen szememről / gyorsabban fénynél suhan / a – hegyoldal sebében olajat
izzadó gépek felett / – a széllel – / ami a padonalvóra csap ma le – / utakon
át / ablakod felé / dobanni hajnali riadás előtt / alvó mosolyodról újra
föl / a műholdról tarkódat fotózó hülye optikákig / majd zuhanni le / mint
csikket lépve át / a kompjuter sziszegő agyát – / miben hűvös képletek /
üres ábrákra szabják a remegő teret – / hogy a térképek ábrák cimszavak
felett / fényévnit ívelve / mi párnádon tenyérvnyit fordul fejed / jöjjön
feléd / a te sötétteddel a neonfényt megalázni / és belesusogva a füledbe /
a bővizű tavak tükrét fodrozni fel / – ez a pillanat.

Ha lehet

Egész nap öntöztem és gyomláltam.
Este kazánt pakoltam.
Éjszaka jelzőberendezés
riasztott,
ha hűlni kezdett
az üvegházukban a levegő.
Ilyenkor a csupasz lábamra
kaptam föl
a gumicsizmát,
a pizsamámra meg a pufajkát.
Így vágtam át a havon,
hogy valamit csináljak,
hogy meg ne fagyjanak.
Hetente kétszer szedtem,
osztályoztam és csomagoltam őket.
Ez ment fél évig.
Ezért kérjél inkább rózsát!
Csak gerberát ne.
Egy ideig.

Alföldy Jenő

Költő a varázshegyen

A Szanatóriumi elégia Kálnoky László életművében

A költemény visszhangja

Kálnoky László *Szanatóriumi elégia* című költeményét sokig a költő fő műveként tartotta számon az irodalmi közvélemény. A terjedelmére és formájára nézve is impozáns, a kor életérzését kifejező és alapvető létkérdéseket magával görgető vers meglehetősen föltűnést keltett a legrangosabb hazai fórumon, az Illyés Gyula szerkesztette Magyar Csillag 1943. április 15-i számában. A költő nevét még kevesen ismerték: bár első kötete, *Az árnyak kertje*¹ jó visszhangot kapott (olyan írotársaktól és kritikusoktól, mint Weöres Sándor, Kárpáti Aurél, Hegedűs Zoltán vagy a dráma- és regényíró Kállay Miklós), a közönség alig vett tudomást a magánkiadásban kiadott s csupán szűk körben hozzáférhető könyvről. Nem csoda, hogy az olvasói élményéről elragadtatottan beszámoló idős költő, a Nyugat első nemzedékéhez tartozó Kemény Simon úgy írt fiatal pályatársáról, mint aki most találkozott először a nevével.² A mű későbbi fogadtatása is kedvező volt: szinte mindenki, aki többé-kevésbé teljes értékelést adott Kálnokyról, a költő legfontosabb versei között emlegette a *Szanatóriumi elégiát*.

A hét-nyolc könyvoldalt kitevő, harminc hétsoros szakaszból álló, három nagyobb egységből álló – triptichonszerűen elrendezett – vers a háború után először Sötér István antológiája, a *Négy nemzedék* közölte újra³. Ez a kötet sokáig a 20. század akkor még élő költőinek műveiből az utolsó szemle volt, amely az 1949-től elhallgattatott, „polgári” besorolású mestereket is érdemeik arányában vonultatta fel a többiek között. Kálnokytól a *Szanatóriumi elégiát* választotta Sötér István. Rövid jellemzést is adott a költőkről, s Kálnokyról így nyilatkozott elismerő mondatai közben: „mindazok az erények, melyeket a *Szanatóriumi elégiából* megismerhettünk, később is felbukkannak Kálnoky verseiben – anélkül, hogy az első remekléshez fogható akadna közöttük. »Egyversű« költő maradna?” Ehhez még hozzátett néhány enyhítő szót és jókívánságot az irodalomtörténész, de a tüske hosszú időre benne maradt Kálnokyban. Legjobban akkor sajgott fel, amikor Garai Gábor a hatvanas évek végén egy riport készítésekor emlékeztette a költőt Sötér húsz évvel korábbi kérdésére, s ezzel még jobban fokozta Kálnoky ellenszenvét saját versével szemben, mely a többit elfödi, holott sok mindenben meghaladta. Részben ez is arra készíthette, hogy egy újabb szanatóriumi kényszerzünet után (a bordaműtét után megmaradt fél tüdejében kimutatott beszű-

rődés miatt kezelték), utolsó évtizedében, a hetvenes évek közepétől haláláig ritkán tapasztalt termékenységgel írja meg egyre modernebb felfogású verseit.

A mű poétikája és stílusa

A vers a súlyosan beteg magánember szenvedésére, a halállal való szembesülésére összpontosít. A fél évig tartó mátrai szanatóriumi életéről számol be a költő a krónikák részletezésével, majd az elégiák módján szomorú meditációba hajlik, s a teljes létezés reménytelenségéből az emberi lét általános kritikáját bontja ki. A verskompozíció fölépítése, ahogy Csűrös Miklós rögzítette kismonográfiájában: „három tételből, 210 sorból álló hosszúvers, a hétsoros szakaszok közül hét-hét esik az első és a második tételre, tizenhat a harmadikra.”⁴ A versforma a nyugat-európai verstípusnak arra a fajtájára emlékeztet, amelyet József Attila alkalmazott *Levegőt!* című, ugyancsak triptichonszerűen fölépített versében, ahogy azt Radnóti Sándor vette észre tanulmányában:⁵ hat és feles ereszkedő jambusi sorok és emelkedő négyes jambusok váltakoznak meghatározott sorrendben. A szakaszok rímképlete: a b a b c c b. A „b” jelű sorok a rövidebbek, a többi a hosszabb. (József Attila versében egy szótaggal minden sor rövidebb, és a *Levegőt!* szerzőjének saját értelmezése szerint a hosszabb sorok nem hatodfeles jambusok, hanem magyarosan tagolt 5/6-osok.)⁶

Kálnokyt a nagy képzelőerejű, merész metaforák, ötletes hasonlatok, megszemélyesítések, szimbólumok és más, kifejező képek költőjének láthatjuk már az első kötete óta. A *Szanatóriumi elégiáról* mégsem mondhatjuk, hogy különösebben bővelkedne az olyan nagy képzeletű képekben, mint a korábbiakból az *Elégia*, az *Egy nyárej emléke* vagy a későbbiekből a *De profundis*, a *Gyermekkor*, a *Nyársirató*, a *Hérosztratosz* vagy a *Mélytenger* – hogy a legmozgalmasabb, színesztéziákban bővelkedő, szürreális és expresszív verseiből említsek egy kis csokornyit. Csak a képkötő módszerére utaló *Nyársiratót* idézem a hetvenes évekből, melyben *marokra szorítja az álmot, / s mint aki játszadozik viperákkal, / kifeszíti, s pengeti őket* – a költészet veszélyeit is vállaló hitvallás sugallatosságának és sokrétűségének nem lehet ellenállni, különösen, ha ilyen lendületes ritmusban szól. Ám a szanatóriumi verset nem annyira a képi kifejezés, mint inkább a testi-lelki megpróbáltatások leírása és a jobbára fogalmakból építkező meditáció teszi nagy verssé. A gondolati költemény számos megjelenítő részletével elgyönyörködtet – pl.: „mint kemény ököl egy súlyos tölgyfaajtón, / dörömböl nyugtalan szívem”, vagy „eltűnünk nyomtalan, akár a hófolt” – ám viszonylag épp az ilyen *szép* hasonlatok a legkevésbé eredetiek a versben. Ahogy az utóbb említett részlet József Attila *Talán eltűnök hirtelenjét*, úgy egy másik az *Alkalmi vers a szocializmus állásáról Ignotusnak* sorait idézi, borúsabb változatban: Kálnoky: „A tárna összedől, és kincsei a mélyben / maradnak rendületlenül”. József Attila: „Ha beomlanak a

bányát / vázázó oszlopok, / a kincset azért a tárnák / őrzik és az lobog”. Más József Attila-hatások is észrevehetőek a versben. Ezzel nem a nagyobb önállóságot kérem számon a *Szanatóriumi elégiától* (a nagyok mindig „súgnak” legméltóbb utódaiknak), csupán azt állítom, hogy Kálnoky képpalkotó fantáziája ebben a versében *nem* azzal az egyedülálló – és csak a legnagyobbak által elérhető – költői erővel működik, mint a föntebb említett költemények. Az, hogy egy lírikus nem villogtatja minden költői fegyverét valamelyik versében, korántsem zárja ki, hogy egyéb eszközeit viszont a legmagasabb szinten alkalmazza. A *Szanatóriumi elégia* erényeihez tartozik a nagy lélegzetvételi triptichon-szerkezet, a mindvégig kitarított melankolikus és megrendült tónus, valamint a bonyolult képletű szakaszok tökéletes hangszerelése. Mintha Petőfi *Tündérvilág*jának ez a felejthetetlen fölshívása teljesülne: „Oh lassan szállj, és hosszan énekelj, / Haldokló hatyúm, szép emlékezet!...”. Kálnoky *memento mori*-szerűen felszólító elégiájának időélményét a szanatóriumi élet egyhangúságán átvérző, halálos előérzet feszültsége határozza meg. Ez más, egészen más, mint *Az árnyak kertje* kötetében uralkodó *spleen*, az „unalom, a kisvárosi tengés-lengés”, melyet Weöres Sándor Nyugatba írt kritikája szerint⁷ Kálnoky a legérdekesebb témák módján kezelt: ez már általános világérezés, melyet éppen a tüdőbetegek nem is tudom, hányadik pokolkörében tapasztalt meg, és emelt föl az egyetemes érvényű szimbólumok rangjára. *Az árnyak kertjének* egyik versében még kamaszos szeszéllyel írta egy szerelmi csalódás alkalmából: „Azt akarom, remény, hogy hagyj magamra!”⁸ A *Szanatóriumi elégiában* viszont már megokolt keserűséggel szögezi le: „A lét reménytelen.”⁹ Szinte koppan a röviden letett mondat. A mindent hóval ellepő tél képeit hiába követik a tavasz vidám színei, a szanatóriumi élet lehangoló egyformaságán ez nem változtat, a bekerítettség állapotából semmilyen kiutat nem talál a beszélő, sem önmagának, sem sorstársainak – sem a lélekben, sem a világ rendjében. Ezért oly kifejező a záradék: „ Nem értjük végzetünk. Bolyongunk körbe-körbe. / Csak porszemek vagyunk. Mindegy, hogy mely gödörbe / kerülnek egykor csontjaink”.

A természet tavaszi megújulása egy pillanatra mintha lazítana ezen a megkövültségen: a betegtársakkal együtt a vers alanya is reménykedett egy ideig, hogy a dermedtségéből föléledő természet gyógyulást hoz. Ezt ígéri a virágzó fák, a fecskék, a kakukkszó, s a kéz a kézben sétáló fiatal párok is: mintha a felbozsdult tavasz részei volnának. De számukra sincs vigasz: „Meglátszott minden arcon: / fél, hogy örökre itt marad”.

A cenzúra beleszól

Álljunk meg egy pillanatra a költeménynek a tavaszi hangulatot sugárzó versszakánál. Egy sokáig terjedő félreértést szeretnék tisztázni, melynek magam is gyanútlan részese voltam e tanulmány írásáig.

Kálnoky több ízben sajtó alá rendezte a *Szanatóriumi elégiát* – például a Sötér-féle antológiába válogatásakor vagy saját verseskötvényeiben: 1957-ben a *Lázás csillagon*, 1972-ben a *Letépett álarcok* és az 1980-as *Összegyűjtött versek* című kötetekben. Ám egy érzékeny ponton azt látjuk, hogy a *Magyar Csillagban* a költemény 2. részének első szakasza egy helyen eltér az 1945 utáni változatoktól – kiemeléssel jelzem:

Oly hosszú volt a tél, szinte kibírhatatlan;
milyen nagyon vártuk pedig
a tavaszt, mely a föld alatt szervezte lassan
játékos forradalmait,
hogy kéklő ég alatt nyilazzanak a fecskék,
s a fák, mint pártagok, kitűzzék a rügyecskék
apró, fehér jelvényeit.

Mint főntebb már említettem, a folyóiratban olvasott elégiára azon frissiben reflektált az *Újság* című orgánum 1943. július 18-i számában a *Nyugat* első nemzedékének költője, a ma már jószerével csak Karinthy paródiájából ismert nevű Kemény Simon. Éppen az idézett versszakot emelte ki, s nála is a rügyecskék „apró, fehér jelvényei” olvashatók, akárcsak a vers első megjelenési helyén, a *Magyar Csillagban*. Nos, a rügyező fákkal társított *apró fehér* pártjelvények az 1945 utáni újraközlésekben *élénk színű*ekre változtak, először a *Négy nemzedék* című antológiában. Ez akkor is a Rákosi-Révai korra jellemző cenzúra műve, ha Sötér kérte meg a költőt, hogy cserélje az „apró, fehér pártjelvények” jelzős szerkezetét „élénk színű pártjelvényekre”, és akkor is, ha a költő öntevékenyen, óvatosságból változtatott a jelzőn. Az eredeti *fehér pártjelvényen* ugyanis könnyen magakadtak volna az ideológiai „kulturfelelősök”, főként 1948 táján, a kommunista és a szociáldemokrata párt uralomra jutásakor (ha megtörtént már a szocdemektől kierőszakolt fúzió, ha nem). Mert mit fejezhet ki egy „fehér pártjelvény?” Esetleg valami ellenforradalmi vagy keresztény huncutságot? Ilyesmire Kálnoky semmiképpen nem gondolhatott. Kissé bigottan keresztény neveltetését a felvilágosodott értelmiségi módján már diákként fölülbírálta és elvetette, de amikor 1939-től a baloldali gondolkodású, budapesti költő- és író társaival (főként Vas Istvánnal, Déryvel és Radnóttal) összebarátkozott,¹⁰ akkor is kényesen őrizte pártsemlegességét. A *fehér* jelző egyszerűen a rügyező-virágzó gyümölcsfák többségének pontos megfigyelésére utal. A vörös mozgalmakhoz, ideológiákhoz való viszonyát a tartózkodó hallgatás vagy a néma ellenszenv jellemzi. Szabadelvű és demokratikus meggyőződésű, voltaire-i szellemű értelmiségi volt mindig – másként nem írhatta volna meg 1939 őszén Lengyelország lerohanásán felháborodva *Egy modern zsarnokhoz* című Hitler-ellenes versét, mely a *Szanatóriumi elégiát* megelőző költeményei közül minden bizonnyal a legfontosabb műve, akkor is, ha egészen

1957-ig az íróasztal fiókjában pihent. Az elégiában akkor is véglegesnek tekintette az „élénk színű” változatot, amikor a diktatúra enyhülésekor esetleg már vissza-változtathatta volna. Éppen azért vállalta, mert az *élénk színű*vel sem „színezte át” *vörösrre* a maga politikai különállását a pártpolitikai kérdésekben, viszont megtarthatta költeményében az 1941-es viszonyokkal szembeni, antifasiszta és humánus, de nem „balos” érzelmeinek jelzését.

Vas István azon szavai, amelyeket közös rajzásukról, a harmadik nemzedék költőiről írt önéletrajzi művében, a „tartózkodó elegancia” jellemzés Kálnokyra illet legjobban: még legszűkebb társaságában sem szívesen pendített meg politikai témákat. Úgy tartotta, hogy meggyőződését, erkölcsi nézeteit éppen eléggé kifejezik a művei. De közvetve a *Szanatóriumi elégia* sem nélkülözi a humánus kiállást a szenvedő emberekért, a halálraítéltekért. Úgy vélem, az elégia a verset tápláló érzelmek szempontjából Kálnoky költő barátja, Radnóti *Járkálj csak, halálraitélt* című (1936-os keletű) verséhez áll közel.

Tenyészet és történelem

Kemény Simon találó kifejezése szerint a „tenyészet és történelem” verse ez a mű. Az idős irodalmár megérezte, hogy a vers előterében zajló biológiai tragédia¹¹ – a vers alanyáé és a betegtársaké – az egész emberiséget fenyegető végveszélyre utal a vers 3. részének 14. versszakában:

De a sötét erők, szüntelen szertejártván,
a halál magvait vetik;
az ártalmas csírák, az éhség és a járvány
szolgálnak eszközül nekik.

A láthatatlanul kicsik hadteste hódít
e földön, és talán kiirtja majd lakóit
a legutolsó emberig.

A költemény nagyságát főként ebben látom: az egyéni és a világhelyzet, a „halál magvainak” járványt hozó „vetése” és a bombavető, az „élő baktériummá vált betegek” és a világot lángba borító háború közötti párhuzam sejtetésében. Ugyanígy a mű lényeges eszmei hozadéka, hogy a kifejezett érzelmek teljes azonosulással és odaadással fordulnak a betegek *közösségéhez*, és mély ellenszenvvel viseltetnek az egyenruhás *tömegemberek* sokasága iránt. A „haladó” elem és a „kiállítás”, Kemény Simon állításával ellentétben, egyáltalán nem hiányzik a versből,¹² akkor sem, ha csupán közvetve, a kor két „kollektivista” irányzatától (nácizmus és bolsevizmus) egyaránt elhatárolódik a költő – attól függően, mikor mi az időszerű.¹³ A „láthatatlanul kicsik” a kórokozókön túl, jelképesen a személytelen, szürke (vagy csukaszürke) tömegemberek *hódító hadtestére*, a háború járványhordozóira utal.

A szanatórium és környéke zárt világ a közeli halálra kiszemelt szerencsétlenek-

kel, akiknek, sejtései szerint, a szerző a sorstársa lett. A kórház konkrét, dermesztő pontossággal, majdhogynem naturalisztikusan rögzített valóságában a természeti szépséget szigorú demarkációs vonal választja el a lélek „haldoklásgyanús” érzéseitől, hogy egy későbbi verse, az *Alkony – Georg Trakl emlékének* szóalkotásával éljek. A vers „én”-je erre az állapotra építi létfilozófiáját: fél tüdejének eltávolításával és a haldokló betegársak látványával felfokozott tapasztalatokat szerzett arról, hogy az emberi sors végzete nem is a halál maga, hanem a halál tudata.

Arról nincsen szó, hogy a költő valamilyen karkai „kastélyhoz” hasonló, elidegenült és embertelen környezetnek állítja be a szanatórium belső világát. Ellenkezőleg, itt minden a betegekért van, bár az orvosi és az ápoló személyzet, a gondoskodó kezek a háttérben maradnak, legfeljebb a környezet sejteti őket. A műben lappangó vád és a visszafogott panasz a teremtést illeti, amely az egyén és az egész emberi közösség számára elhibáztatott. A teremtés gyarlóságának gondolata az egész életművön végigvonul, s a rokkanttá tevő betegség és műtét tapasztalatai majd még a fővárosban átélt háború, a szerelmi csalódás és a hosszú ideig tartó mellőztetés csapásaival együtt súlyosbítják a költő reményvesztettségét. Az ötvenes évek elején olyan versek birkóznak *A teremtés kudarca* gondolatával, mint a *Jegyzetek a pokolban*, az *Emberszabású panasz* vagy *A létezés rémségei* – de az is igaz, hogy ezeket előbb vagy utóbb fölülbírálják a prométheuszi tüzet élesztgető és kialudni nem hagyó darabok: a *Férfikor*, a *Vezeklés káromlásért*, az *Ars poetica* és különösen a *Letépett álarcok*, s a maga módján még sok más vers, köztük a *Hamlet elkallódott monológja* is.

Még egy-két stiláris és értelmező észrevétel

Kálnoky költői nyelvének alakulására nézve, a *Szanatóriumi elégia* sajátos újdonsága a fokozott tárgyszerűség. Az elemzők által előszeretettel idézett „gaffkyszámok”, „westergren-felvételek” (az első változatban Westergreen-felvételek) és „röntgen-leletek” kétségtelenül a harmincas évek német *új tárgyilagosságát* és a századelőn induló német orvos-költő, Gottfried Benn nevét is az olvasó tudatába villantják.¹⁴ A hazai költészetből főként a babitsi értelemben vett *objektív költészet* elvére hajznak. Az önmagát rabnak érző, végzetébe látszólag belenyugvó, az egész művét mindvégig rezignált hangnemben tartó költő gondolatai mindezek ellenére a *lázadó ember* nézeteit is fölfedek egy-egy pillanatra. Azt a Kálnokyhoz emlékezetünkbe, aki a harmincas-negyvenes években, majd az ellenkező előjelű diktatúrák idején is szembeszállt az emberi lét iránt közömbös teremtéssel és a gonosszal, például így: „Ég-föld hatalmai, / akik mulatsággal formáltak / fénylő csillagot fénytelen anyagból, / mit bánjátok, hogy hibbant tervező elv / munkál túl gyarló alkotásokban! / Én, az úgyis hamar veszendő, / szegyenetek szemetekbe kiáltom!” (*Hamlet elkallódott monológja*). A *Letépett álarcok* teszi föl

a pontot az i-re a *Szanatóriumi elégiában* megpendített motívumnak, a lázadó ember *létezéskritikájának* továbbfejlesztésében. „A bölcsesség, mit hetven-nyolcvan éven át szívok magamba, / testem petyhüdt tömlőjéből kifolyhat, / s tudatlan leszek ismét, mint a föld pora, / de termékenyítő veszély / vonzza milliárdnyi képmásomat, / hogy (...) induljanak ama fény felé, / hogy a leplek, álcák, miket ma még / néven nevezni nem tudunk, / de művük szenvedés, nyomor, halál, / egyszer ronggyá foszoljanak”. Ennél korábbi és későbbi versek is vannak Kálnoky életművében, amelyek bizakodást fejeznek ki az emberi közösség erejét illetően, mindenekelőtt a járványokat, az éhezést legyőző tudományban és a háborúknak, népirtásoknak véget vető jóakarásban s a velük összhangban működő, léleknemesítő művészetekben.

A triptichon-szerkezet érdekes arányokat mutat: az első és a második egyaránt hét versszakból áll, a harmadik több mint kétszer ennyi, 16 szakasznyi. Ezeknek a lírai műnemben szokatlanul nagy terjedelmű „tétéleknek” köszönhetően monumentális költemény a *Szanatóriumi elégia*. Nem *poéma* a szó majakovszkiji értelmében, sokkal inkább versszimfónia, Weöres Sándor fogalmaihoz híven mondván.¹⁵ Ezért – ugyancsak a zenéből véve a szót – nem annyira epikai fejezetekre, mint inkább „tétélekre” tagolódik.

A hármaskörnek ez a hosszabb szárnya, az előző kettőhöz hasonlóan, eleinte leíró jellegű, de a nyolcadik versszaktól kezdve egyre meditatívabb, filozófiai jellegű. Ez a szakasz kezdődik így, szinte tétélesen: „A lét reménytelen”. És ez az ítélet variálódik még a költő számos versében – ezzel küzd, ezt vonja vissza, vagy enyhíti meg legszebb, legboldogabb perceiben, eszmélkedéseinek legfényesebb óráiban.

Még egy szerkezeti észrevétel. Az 1. részben a menekülés vágya és kényszerképzelete kísérti meg a beszélőt, a 2. rész a sorstársak szemléletében merül el, a 3. versegység pedig a temetőben szemlélődő költő korábbi gondolatait bontja ki, ágaztatja tovább és foglalja össze. A 3. rész 7. szakaszában még az öngyilkosság gondolata is fölmerül a megfutamodás lehetséges módjaként. Az érzelem e szélsőséges „kilengései” azonban ezzel ellenkező irányban, az ellenszegülés különböző formáiban (düh, önvád, s ami a legjellemzőbb: lázadás) ugyancsak jól érzékelhetők. A költő lelkialkatából élete végéig gyakran feltörő indulat ebben a műben is megszólal, először (az első versegység 7. versszakában így: „Harag öntött el az ostoba végzet ellen, / sűrű, fekete szenvedély.” A hippokratészi alkattan szerint ez a „fekete szenvedély” az epés természetű, kolerikus ember jellemzője. Azé, aki sosem felejt el sérelmeit, s nem békés beletörődéssel, hanem szívós indulattal fordul az ártók és ártalmak ellen. Vas István egyenesen „bosszúról” írt a sokáig mellőzött költőnek elsőül elégtételt hozó esszéjében, a *Gyógyító pesszimizmusban*:¹⁶ „Kálnoky éppen személyes sorsának legbrutálisabb ostromát állva ébredt rá

tenyészet és történelem biztató fordulatainak lehetőségeire, a *Szanatóriumi elégia* »életigenlő« szakaszában, ahol a tavasz a föld alatt szervezi »játékos forradalmait«, hogy »a fák, mint párttagok, kitűzzék a rügyecskék élénk színű jelvényeit«. Az a prométheuszi dac, amely Kálnoky számos nagy versében később is munkál (pl. *Letépett álarcok*, *Hamlet elkallódott monológja*, *A magyar költészethez* vagy az elszántság groteszk változataként: *Hérosztratosz*), a *Szanatóriumi elégia* melankolikusabb hangnemén is át-átüt, pl. a 3. rész ismét József Attilás 5. szakaszában: „A félelem felém hiába is lopózna, / nem fogom görbülő gerinccel, szolgál módra / kérlelni a könyörtelent”.

A másik fontos érzelm, amely ellentmond a harc feladásának, a költőben feltámadó közösségi érzés. A triptichon második nagy egységének 3–6. versszakában ez elsősorban a *részvét* formájában nyilvánul meg. A betegársak megfigyelése már áttöri az önmagába forduló egyén szokványos lelkiállapotát, a közönyt: „Ó, hányszor néztem el az ödöngő csoportot / a kúracsarnokok előtt!” Az érdeklődés ilyen közvetlen formát ölt: „A legtöbb lány olyan fiatal volt és törekeny, / hogy összeszorult a szívem.” Maga a leírás is annyi együttérzést és féltést fejez ki, hogy a rokkanttá tevő bordaműtéten átesett fiatalember szavai nem csupán a másik nem iránti érdeklődéséről árulkodnak, hanem egyetemesebb részvétté nemesednek: „Félénk virágok a halál forgószeleiben. / Összebújtak nyolcan-tizen. / Könnyű lépéseik, ha csend van, szinte hallom! / A kettős lift felé siettek át a hallon, / kopogva, kis cipőiken”. A szerző, miközben sorstársairól beszél, fölveszi a külső megfigyelő pozícióját a betegek közösségében, amelynek pedig ő maga is részese: „E különös helyen sokan a szerelemben / kerestek feledést, vigaszt. / Mit elvesztettek, egy kék vagy fekete szemben / próbálták megfejteni azt. / Szívük sütkérezett a bágyadt téli napban, / s az irgalmas sugár leolvasztotta lassan / a reá kérgesült viaszt”.

A vers „én”-je továbbra is megőrzi remetei magányát. Pedig a nagy költeménynél előbb, de már a reátörő betegség hatása alatt írt szonettje, az *Utolsó napom* egy fiatal nő látogató emlékét idézi föl. A költő kapaszkodna lényébe, de a közeli halál előérzetében érzi, hogy kapcsolatuknak nem lehet jövője. Megrendítő a hasonlat, amellyel az elválást és alighanem végleges elszakadást idézi föl: „Mint aki a hídon áll és vízbe ejti csokrát, / s ijedten nézi, hogy ragadja el az ár, / míg végképp eltűnik...” S a fél esztendeig tartó szanatóriumi léthelyzetben egyre inkább a szenvedők iránti *együttérzése* kerekedik fölül a kétségbeesett vigaszkeresésen. Ahogy a szanatóriumi versek sorában *A gyógyulás hegyén* című szonettben olvashatjuk, „a könyörület szent izsópjá hint meg”. A vers záró mondata szentenciaszerűen foglalja össze érzéseit: „Szeressük és szánjuk testvéreinket, / kik ott maradtak s meghalnak helyettünk!”

Ez a *részvét* – mondhatni: ez a keresztényi hagyományokat őrző *könyörületesség* – a halottakra is kiterjed a *Szanatóriumi elégia* leghosszabb, 3. egységében.

A gyógyintézethez tartozó temetőt járva kedvenc világirodalmi műve, a *Hamlet* Yorick-jelenetére emlékeztetően folytatja meditációját a fejfák között. „Halott nevek. Sokan még húsz évet sem éltek. Mit vétettek vajon, s kinek? / Kaptak-e örömet az élettől szegények? / Halálukat ki érti meg?” A 3. rész 10. szakaszában folytatódik a halottak megszólítása: „Hány szürke alkonyat lepett meg észrevétlen, / testvéreim, tinálatok!” A következő versszakban a *testvéreinek* szólított halottak – a *morbus hungaricus*nak is nevezett kór, a tuberkulózis áldozatai – vele együvé, a halálraítéltek közé tartoznak: „...úgy esett, hogy egy hozzátok közel álló / közösség fogadott tagul”. Úgy beszél, mint aki már nem a gyógyulók, hanem a halálraítéltek társaságához tartozna. Adyval mondva „A halottak élén” tudja magát, aki hivatásának megfelelően a közös emberi sors panaszát énekli.

Kritikai megjegyzések

Nem hallgathatom el azt az észrevételemet sem, hogy a költőnek ez a költeménye – melyről már említettem, hogy mintegy lezárja az életmű ifjúkori szakaszát – még olyan érzelmes részleteket is tartalmaz, amelyeket később már csak elvéve találunk Kálnokynál. Nem a vers első szakaszában található „közvetlen érzelmki-fejezésre” gondolok, mely így hangzik: „s ekkor történt velem, hogy ráeszméltem arra, / mily borzasztó, hogy itt vagyok”. Nagyon is modernnek érzem ezt a részt, mert megpendíti azt a húrt, amely Dante *Isteni színjátékára*, közelebbről a *Pokol* világa felé mutat hangvételével és hangulatával. Az érzelmet mint realitást kezeli ez a közlés, nem mint panaszt. Inkább ilyesmiről állítanám, hogy tizenkilencedik századi, s talán azért érzem így, mert akár egy táncdal, azaz sláger részlete is lehetne: „Milyen lehangolók a fáradt ébredések!” (1. rész, 5. versszak.) Vagy: „Járok-kelek a lét zavart forgatagában, / és nyugtot nem lelek sehol”. Itt ugyan a modern, 20. századi költészet kulcsszavát is megtaláljuk, a *létet* mint ontológiai fogalmat, de nem éppen újszerű szöveggörnyezetben: (3. rész, 6. szakasz.) Azt várnánk, ami a vers túlnyomó részében kiválóan sikerül: hogy a nyugtalanítás fogalmát nem a „nyugtot nem lelek sehol” általánosításával, hanem a nyugtalanító hangulat megjelenítésével fejezze ki. Az öngyilkosság gondolatát fölvető részben olvasunk egy merész, a lázadást remekül kifejező gondolatot: „Az életet ha túl kegyetlennek találom, / eldobni azt enyém a jog, / és megrendelhetem naptár szerint halálom; / ha tetszik, mindent itthagyok” – vigyázat, nem mint erkölcsi aforizmat üdvözlöm ezt a mondatot, hanem mint a belső dráma, a vergődő lélek vívódása, a belső konfliktus egyik mozzanatát. (3. versszak, 7. versszak.) De ugyanennek a strófának az utolsó soraiban – miután helyesen vallja meg, hogy „de mégsem dörren el kezemben a revolver” – az olvasónak egy kissé naivan cseng a sóhaj: „Mily gyáva lázadó vagyok!” Nem elég az előbbi józan belátás, a következetességet hiányolja önmagától, s ez ront a bölcsületen.

Másutt is a meddő önvád zavar: „A semmi döllye tölt.” (3. rész, 13. versszak.) Nem az igekötő hiánya bánt (ennyi költői szabadság megadatik egy kötött ritmusú versben), hanem az indokolatlanság: a semmi riadalma, a *horror vacui*, a kozmikus nihil riasztja őt a túlsúlyban levő, meggyőzőbb versrészletek szerint. Ez nem drámai, hanem tisztán érzelmi fordulat, s megtorpanítja a lázadásgondolatot.

Friedrich Schiller mondja esztétikai leveleinek az elégiáról szóló részében,¹⁷ hogy „az elégiában a gyásznak az eszmény keltette lelkesedésből kell fakadnia”. Ez a szabályt azonban nem kezelhető dogmaként, különösen a 20. századi költészetben. Hozzá „kell” tenni: az eszmény keltette lelkesedés a teljes hitevesztettség és lemondás ellenére is érvényesülhet, éppen az egyetemes mértékűre nőtt fájdalom következtében. Ilyesmire gondolok: „Nem várja szabadulás azt, / akiből kihalt a hit” – olvassuk az 1. rész 3. versszakában, s még több hasonló gondolatot idézhetnék a költeményből, a vers utolsó leütését is beleértve. Itt nincs „mégis”, nincs „perspektíva”, csupán az elkeseredett belenyugvás és az ennek ellenére, hiábavalóan is fel-feltámadó lázadás működik. Ez tehát nem bírálat részemről, hanem egy lehetséges bírálat tisztázása és cáfolata.

A világnézet alakulása. Thomas Mann

Az egri, majd 1941-től a fővárosi közigazgatásban dolgozó Kálnoky az első kötetének köszönhetően Magyarország s a nagyvilág háborús helyzetére eszméltető, közdolgokban is jól tájékozott irodalmi társaságát.¹⁸ Ennek az írói körnek tulajdonítható, hogy a klerikális és nyárspolgárinak tartott kisvárosi környezetéből a budapesti metropoliszba költözött Kálnoky citoyen-gondolkodása megerősödött. Tudatosan liberális és demokratikus hazafinak és antifasiszta érzelmű magyar európainak mutatják őt *Az árnyak kertje* után keletkezett versei csakúgy, mint tettei – az üldözöttekkel vállalt szolidaritása és amennyire lehetséges volt, megsegítésük. Erre belügyminisztériumi munkahelye adott neki védettséget és lehetőséget: a Budapest ostroma előtti hónapokban, egészen a nyilaskeresztesek nyugatabbra meneküléséig. A Szálasi-uralom idején hamis igazolványokkal és egyéb szolgálattal látta el bujkáló, zsidó származású ismerőseit, nemegyszer ismeretleneket is, akiket barátai beajánlottak neki. Szabadelvű és demokrata volt a szó régi, legnemesebb értelmében.¹⁹

A *Szanatóriumi elégia* és a körülötte keletkezett versek voltaképpen az ifjúkor lezárásának is felfoghatók. Az amúgy is eredendően érzékeny költő még egészségesen írt fiatalkori versei között – igaz, a groteszk humort sem nélkülözön – már jócskán találunk a halál kísértő gondolatával foglalkozó darabokat. Az elégia – néhány hasonló tárgyú verssel együtt (*Kórház, Bordaműtét, A gyógyulás hegyén, Július*) – az egzisztenciális határhelyzetébe sodródott költő korszakos, nagy költeménye. Nagy vers, mert egyéni megpróbáltatását az egész emberiség létkérdé-

sével kapcsolta össze a világháború idején. A költői világnézetét, illetve az életmű logikáját illetően külön helye van a Kálnoky oeuvre-jében. Megírásakor – s még jó ideig, legalább a költő háború utáni magyarságtudatát tisztázó *Időszerűtlen val-lomásig* (s a vele együvé tartozó *Intermezzóig*) – az alkotó legnagyobb formátumu darabja. Mégsem állhatom meg, hogy hozzátegyem: 1942 előtt már írt ilyen fontos, az utókor számára nélkülözhetetlen művet. Az 1939 szeptemberében, a világháború kitörésének, a Lengyelországot leigázó „Blitzkrieg”-nek hatására írt verse, az *Egy modern zsarnokhoz* olyan európai rangú, kérlelhetetlen költői állásfoglalás, mint amilyenek a maguk idején Petőfi királyellenes versei, mint Arany János műve, *A walesi bárdok* vagy Illyés Gyuláé, az *Egy mondat a zsarnokságról*. Kálnoky verse, az *Egy modern zsarnokhoz*, ha név nélkül is, félre nem érthetően a háború kirobbantóját, népek és országok leigázójának, a Führernek jószolt csúfos véget, őt átkozta meg. Állást foglalt a haza s az emberiség nagy sorskérdésében, az Európát fenyegető nácizmussal szemben, mégpedig a világháború korai szakaszában. Annak, hogy a költő maga sem helyezte életművének legfontosabb költeményei közé, az lehet az oka, hogy – mint oly sok régi és új pályatársa – afféle „Muszáj-Herkulesként” szólalt fel a legégetőbb világpolitikai kérdésben.

Alapos okom volt arra, hogy Kálnoky László *Szanatóriumi elégiájához* fűzött gondolataim fölé Thomas Mann regénycímét, a *Varázshegy*et vegyem kölcsön.²⁰ Az epikai mű egyik legfontosabb mellékszereplője, Settembrini úr név szerint megjelenik a háromrészes költemény harmadik egységének tizenegyedik szakaszában: „A szép szavak silány gyűjteményével itten / csődöt mond Settembrini úr”. Ha a *Varázshegy*et fejlődésregénynek fogjuk föl (ahogy az is), akkor főszereplőjétől, Hans Castorptól erősen meg kell különböztetnem a vers írásakor harmincéves Kálnoky személyiségét. A húszas éveinek elején járó német regényhős gondolkodó, mérlegelő lény, de mentoraitól, a tizenkilencedik századi értelemben vett citoyentól, az önmagát garibaldista *carbonarik* utódjának valló, demokratikus gondolkodású Settembrinitől és annak szellemi, majd revolveres párbajellenfelétől, az arisztokratikus és prefasiszta eszméket valló Naftától – a Hans Castorp lelkéért vetélkedő öregektől – egyformán befolyásolható, s a világnézeti kérdésekben dönteni képtelen egyén. Kálnoky László viszont magasan a filiszterjelölt Hans Castorp fölött áll szellemiekben és erkölcsiekben. S nemcsak őt, hanem annak két, egymással ellentétes mesterét is fölülmúlja – ezt jelzi a kettő közül kétségtelenül rokonszenvesebb, de progresszív tulajdonságaival együtt is konzervatív Settembriniről kimondott véleménye. A vers két sornyi ítélete a jéghegy csúcsaként utal a mélyebben fekvő igazságra. Arra, hogy a humanista felvilágosító, Settembrini – aki a regényben Kálnoky kedvenc német költője, Goethe halálos ágyán elhangzott szavait ismételteti a fiatal útkeresőnek („*mehr Licht!*”, azaz *több fényt!*) – bő negyed évszázaddal később, a második világháború idején végképp nem tudna segíteni patinás elveivel az élet és halál

határmezsgyéjére érkezett, antifasiszta érzelmeiben szilárd költőnek. Settembrini nézetei már az első világháború előestéjén elavultnak bizonyultak *a cél szentesíti az eszközt* elvét valló, veszedelmesen okos Naftával szemben. Settembrini erkölcsi tartásról tanúskodó, de naivnak bizonyuló szavaival nem tudna mit kezdeni a gondolkodói és erkölcsi tekintetben már érett költő, az egyetlen verskötetével még pályakezdő és – nemzedékének számos beérkezett tagjához, például Radnótihoz, Weöreshez, Vashoz, Jékelyhez képest – kissé késlekedve induló, de hozzájuk a citoyen-gondolkodásban hamarosan felzárkózó Kálnoky László.

Még egy analógiát emelnék még ki Kálnoky László és Hans Castorp között. A Thomas Mann-i meghatározás szerint a rendezett anyagi és társadalmi körülmények között élő, illetve azokba mintegy „beleszületett” polgár helyzetét a német író a *hatalom védte bensőség* kifejezéssel jellemezte. Ezen azt kell értenünk, hogy a polgár – különösen fiatalon – kedvére lázadozhat a saját szülei által (is) reprezentált polgárság kulturális és társadalmi korlátoltsága ellen, s a szegények oldalára állhat, legalábbis egy határig, a rendőri és bírói hatalommal szemben védettséget élvez, legalábbis egy határig.²¹ Erkölcsi választás kérdése, hogy ezt ki mire használja – deviáns megmozdulásokban való részvételre, avagy mint Kálnoky, az üldözöttek segítésére a tomboló nyilasterror idején. A költő a jó ügyek szolgálatába állította azokat a lehetőségeket, amelyeket a Horthy-uralom vége felé elnyert belügyminiszteri állásának köszönhetett. Magatartása Bibó István, Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor vagy Rónay György tiszteletre méltó példájához hasonló. Viszonylagos védettségét az említettekkel együtt az 1945 utáni káderezés idején veszítette el végérvényesen.

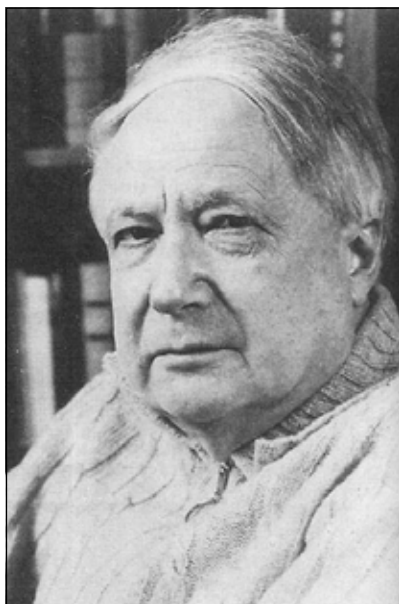
Summa summarum: A *Szanatóriumi elégia* Kálnoky 1957 utáni nagy költészetéhez vezető út egyik legfontosabb állomása. A pokoljáró mű a költészet mesterien kezelt közvetítő eszközeivel fényesen szemlélteti szerzőjének nyitottságát Európa és az emberiség létkérdéseire, és arról ad maradandó példát, hogy a költő miként szenvedte meg a súlyosan betegek sorsában osztozva is a háborúba hajszolt és a halálra ítélt népek tragédiáját.

Jegyzetek

- ¹ *Négy nemzedék. Élő magyar költők. A tanulmányt írta és költőket bemutatja Sötér István.* Parnasszus, 1948.
- ² Kemény Simon: *Tudósítás egy versről.* Újság, 1943. július 18.
- ³ *Az árnyak kertje,* versek. Magánkiadás a Magyar Élet Könyvkiadó gondozásában, 1939. június.
- ⁴ Csűrös Miklós: *Pokoljárás és bohóctréfa. Tanulmány Kálnoky Lászlóról.* Magvető Kiadó, 1988.

- ⁵ Radnóti Sándor: *Az öreg Kálnoky*. Kortárs, 1989/9; In: *Mi az, hogy beszélgetés?* Magvető, 1988 és *Menekülő szív*. K. L. emlékezete, Nap Kiadó, 2000.
- ⁶ Ld. Szabolcsi Miklós: *J. A. élete és pályája*. Kossuth Kiadó, 2005. 3. köt. 668. old.
- ⁷ Weöres Sándor: K. L.: *Az árnyak kertje*. Nyugat, 1939. augusztus.
- ⁸ *A reményhez*. Legutóbb in: K. L. *összegyűjtött versei*. Osiris klasszikusok. 10. old. Szerk.: Ferencz Győző.
- ⁹ Ld. az légia 3. részének 9. szakaszában.
- ¹⁰ Ld. Vas István önéletrajzi regényciklusát (*Nehéz szerelem*, 1964; *A félbehagyott nyomozás*, 1967; *Miért vijjog a saskeselyű?*, 1981) és ld. még Szántó Piroska *Bálám számara* című emlékiratát, Szépirodalmi Kiadó, 1982.
- ¹¹ Hogy Kálnoky miként viselte tüdőbajának következményeit, azt sorstára, Körössényi János (1920–1990): *Leszakadt vitorlával* címmel kiadott verseinek (1975) ajánlásában írta le 1975-ben, *Hevenyészett arckép* címmel: „Hiába él az ilyen beteg a hatalmas levegőtengerben, nem szívhat abból eleget magába; az atmoszféra oxigénre szomjas Tantalusza lesz belőle”. Az ifjúkorában kiválóan úszó és teniszező Kálnoky fizikai életében súlyos törést jelentett a betegség s az életmentő műtét. A maga filigrán módján kisportolt fiatalember férfikorára oxigénhiányban szenvedő ember lett, bár ez költőiműfordítói teljesítményein nem látszott meg. Rokkantságához képest szép kort élt meg – hetvenhárom évével meg is haladta a magyar férfiak átlagosan elért életidejét.
- ¹² „Minden divatos kellék hiányzik Kálnoky verséből: a humánus, a népi elem, a kötelező politikai motívum, a »kiállítás«, a hitvallás a politikai és szociális irányokkal szemben” – írta Kemény Simon a verset üdvözlő cikkében. Jóakarátú tévedésnek tartom ezt a túlzottan apolitikus megállapítását.
- ¹³ Emlékezett Kálnoky véleménye Németh László „harmadik utas” elméletére, mely szerint az egyik út a kétféle előjelű kollektívizmus (vörös vagy barna szocializmus, azaz bolsevizmus és náciizmus), a másik az individualizmus (demokratikus kapitalizmus) útja, s a harmadik út pedig a minőségi szocializmus. Szórványos politikai költészetében, akárcsak Németh László az esszéiben, élesen bírálta és gúnyolta a nyugati kapitalista hatalmak önző és haszonleső háborús politikáját is, nemcsak a náciizmust, fasizmust (ld. *Hírek az éterben*, illetve a teljes életműkiadások függelékében olvasható, kötetbe nem sorolt verseit, ld. *Versciklus 1944-ből* alcím alatt). Németh Lászlóhoz képest nagy eltérés viszont, hogy Kálnoky nemcsak az első két „utat”, hanem a harmadikat, a „minőségszocializmust” is elutasította, s a szabad és független egyéniséget, a humánus – és ha kell, harcosan humanista – álláspontot foglalta el, s ennek egyetlen tömegpárt sem felelt meg. Nem politikán kívüli, hanem pártokon kívüli, szabadelvű értelmiséginek vallotta magát a szó klasszikus értelmében.
- ¹⁴ Különösen Gottfried Benn itthon legismertebb versére, az *Férj és feleség átmegy a rákbarakkon* címűre gondolok, bár Kálnoky versében közvetlenebbül nyilvánul meg a részvét, mint Benn *Hullaház és más költemények* című kötetének (1912) költeményeiben.

- ¹⁵ Weöres Sándor *Tizenegy szimfóniának* nevezte egyes verseit és versciklusait. Ld. *Tizenegy szimfónia* című versválogatását, Szépirodalmi Kiadó, 1973.
- ¹⁶ Vas István: *Gyógyító pesszimizmus*. ÉS, 1970. aug. 15. In: *Az ismeretlen isten*, Szépirodalmi, 1974, ill. *Menekülő szív*. K. L. emlékezete, Nap Kiadó, 2000.
- ¹⁷ In: *Schiller válogatott esztétikai írásai*. Szerk. Vajda György Mihály, 1960.
- ¹⁸ Utalok itt Kálnoky művei közül főként a Vas Istvánnak ajánlott, *Baka utca* című versére (1944 ősz).
- ¹⁹ Egerben szinte csak diákkori mentora és barátja, a nála öt mintegy évvel idősebb, költő és újságíró, Apor Elemér egyengette Kálnoky költői útját, s leginkább ő volt alkalmas arra, hogy a verselés tudományát korán elsajátító Kálnoky a világnézeti gondjait is megvitassa vele. De Apor Elemér hívó katolikus volt, az ifjú költő pedig a darwinizmus, a modern fizika és csillagászat hatására a vallástól eltávolodó aufklárista.
- ²⁰ A kor nagyhatású világirodalmi alkotója Thomas Mann. Emigrációjában rendszeresen felszólalt Hitlerék ellen. A *Varázshegy* nálunk 1925 óta népszerű mű. József Attila is erre a regényre utalt *Thomas Mann üdvözlése* című költeményében (1937) a főhős Hans Castorp szerelme, Madam Chauchat említésével.
- ²¹ Thomas Mann ilyen lázadókat nemigen ábrázolt hatalmas művében, legfeljebb a régmúltba vetítve, a bibliai József, majd később Mózes személyében (*József-tetralógia*, ill. *A törvényhozó*). A maga idejében ő maga volt az, aki a nácizmus győzelme után önként lemondott nagypolgári védettségeről, s a politikai harcot választotta. Műveiből ezért raktak máglyát a hitleristák (1937).

Kálnoky László (1912–1985)

Kocsis Csaba

Kenyér és sör

Valamikor vezettem naplót, de elveszett. Emlékeim, mint az őszi napsütésben úszó ökörnyálak tűnnek el a semmiben. Persze én is nagy ökör vagyok. Elfüstölt a múltam, pedig nem dohányzom. Nincs lakásom, kocsim, családom. Olyan vagyok, mint a meztelen csiga. Biga. Az még megvan. Ha levetném magamról ezeket a használt göncöket, kellene egy fügefalevél, amivel eltakarhatnám. A Paradicsomon kívül. Itt, a Barbaricumban.

Nincsenek véletlenek. Mégsem szidom az Istent, nevét számra hiába nem veszem. Mert ahogy Szabó Tibor barátom írta, a Mindenható nem ott és úgy segít, ahogy mi köznapi emberek elképzeljük.

Kezdetben nem írtam naplót, csak verseket:

*Érted élek
te drága lélek
Szép vagy
mint egy
virágének.
Két szép szem
két karcsú láb
való néked:
Érted élek
te drága lélek!*

Ezt még általános iskolában vettem papírra. A lányt, akihez írtam, egyszer láttam. Szőke volt. Az akkori alakjára nem emlékszem, csak a szemére. (Engem ez fogott meg minden lányban. Ha nem a szeme, akkor a tekintete. Ha édes..., vagyis beszédes.) Tibor is ismerte azt a lányt. Ő jobban imponált neki. Ezt sohasem tudtam megemészteni. Nem értettem, miért nem engem szeret mindenki. Nagyon jó fejnek tartottam magam. Most is. Lehet, hogy ezért maradtam egyedül. Feri hegedült. Azt mondták, nagy művész lehetett volna. Apja azt kívánta, legyen katona, ország őrizője. De visszatérek még Tiborra, mert elfelejtem a mondandómat. Levezetett Rózsikával. Azt mondta, találkoztak is. Ezt már nem bírtam elviselni. Sírtam. Aztán írtam. Levelet. Nemtelen cselekedet volt. Otromba tréfa, hazugság, áruulás, sárdobálás. A címzett visszaküldte. Nem nekem. Tibornak. Tagadtam mindent. Kezdetben Istent is. Nem hiába nem lettem a helyem. Tibor azzal vádolt, hogy szemét vagyok. Megittunk egy üveg bort.

– Okádék! – ordította.

Ezt vágta a fejemhez. Lerókáztam. Borban az igazság. Tibor dühös volt és mégis vigasztalt. Azóta nem borozok. Sörözök. Pedig borvidéken tanultam. Erdésznek. Volt protekcióim. Családi tradícióim. Apám nem értette, miért nem Szegedre megyek. Ő ott végzett. Szerette. Mindenki szeret fiatalnak lenni. Utólag. A fiatalság is egy állapot, mint az öregség. Egert választottam, ezt a kis északi ékszerdobozt, tucatnyi tempomával, borospincével, hangulatos kocsmáival és Rózsikával. Titkon azt reméltem, mégis összejövünk. Tibor is odajött, katonai szakközépiskolába, a hevesi megyeszékhelyre. Haragudtam rájuk, kis fikákra, bakajelőtekre, mert teljesen lerontották az egri diáktársadalom nemenkénti számarányát. Fialat kosok és nem okosok. Mi sem. Ostobák és tudatlanok vagy inkább naivak.

Kerge kamaszok voltunk. Egy iskolába kerültünk a főutcán. Erdészek és katonák és egy nagy múltú gimnázium. Bakonszegi Feri, a hegedűs és az én Tiborom az F-be járt, mi negyvennyolcan az E-be. Feriék a laktanyába laktak, mi a város másik végén. Bodoki Pistával ültünk egy padba. Ő is bánomfalvai legény volt, akár csak én. A kollégiumban kis zászlócskával jelölték, ki honnan érkezett. Miénk volt a legdélebbi jelzés a falra függesztett térképen. A napsütötte Bánomfalvát barna kis zászlócskával jelölték, mert erdészek voltunk.

A csoportvezetőm nem fogadta el a feléje nyújtott jobbomat, mikor megérkeztem. Csak mosolygott nem létező bajusza alatt; mit akar ez a kis suttyó, tanulja meg a rendet, a fegyelmet. Ez a cinikus ajakrezdülés mindig eszembe jut, ha rá gondolok, pedig nem volt rossz ember. Míg a többiek tanultak, én sakkoztam. A nevelőtanárom szerette ezt a játékot, és nem értette, miért hozok annyi rossz jegyet az iskolából, ahol engedünk a negyvennyolcból. Volt, akit elüldöztünk az osztályból. Kegyetlen ifjúság. *„Öld meg a disznót, folyjon a vére!”* Vérért nem kívántuk a disznóknak, de nem hullajtottunk könnyeket a menekülők után. Volt, akit a tanáraink utáltak ki. Nem ismerte akkor még a demokráciát a magyar társadalom, és azóta sem. Nem is fogja.

Két évig „nyilasmisik” voltunk, és hiába fogadkoztunk, mi sem kíméltük az elsősöket. Nyilasmisi-koromban kezdtem naplót írni. A kitolásokról, a megaláztatásokról. Harmadikban már nem éreztem késztetést rá, hogy leírjam, ki mennyit ivott. Pedig ezzel előszeretettel hengegtünk, kérkedtünk mások előtt. Furán festett együtt a négy bihari. Két katona, két erdész, a négy zugívó, mert bujkálni kellett – a tanárok és a rendőrök elől –, ha inni akartunk. Miattam csak keveset boroztunk, mert én nem bírtam megszeretni. Tibor miatt. Mindig az árulásomra és első részegségemre emlékeztetett.

Aztán öttagúra bővült a társaság. Az ötödik Rózsika lett. Ott hagyta Gyöngyöst, és beiratkozott a gimnáziumba. Mikor már nem számítottunk rá, előkerült. Nem is tudta meg soha, hogy miatta jöttünk ide. Feltűnően keveset beszélt Tiborral. Biztos megunta a leveleit.

Akkor került az első bejegyzés a naplómban újra, mikor megláttam Bodoki Pistával

Rózsikát. Mind a kettőt a barátomnak éreztem, mégis úgy éreztem: elárultak. Talán azért, mert egyke vagyok. Egyedüli gyerek, aki nem szeret osztozkodni senkivel. Nem csak tárgyakon, hanem nőknél és barátokon sem. Szeressék egymást úgy-ahogy, de engem jobban. Mert nekem ez kell, mert nekem ez jár!

Addig jár a korszak a kútra, míg el nem török. Bennem is széthullt valami. Darabokra. Pista látta, hogy szenvedek. Kezdetben élvezte is. Szívesen gyötört volna még egy darabig, de nem tudott egy lány mellett sokáig kitaranni. Szakítottak, de a barátság megmaradt. Tibor még tett egy halvány kísérletet, hogy a gyermekkori szerelem tüzeit felszítsa, de maga sem hitt benne igazán. Nekem azonban igazán csikókedvem kerekedett.

Most én következtem. Tanulás helyett sakkoztam és a szabadidőmben Mónikával jártuk a város szűk utcáit, a vár rejtett zugait, a Népkert árnyas részeit. Egy kicsit hanyagoltuk a barátainkat, akik így kedvükre borozgattak. Nekem maradt a sör és Rózsika. Bár azt mondta, hogy a sör bűdös. Én ezt nem éreztem. Három deci sör, két deci habbal, hogy keressen a csapos. De én jobban szeretem azokat a kocsmákat, ahol tisztességes adagot szolgálnak fel. Ahol elmosás a poharat. Ahol a sör több, mint három-, de kevesebb, mint hét fokos. Ahol 150 mozdulatot végeznek egy csapolás alatt. De ez inkább már csak később számított. Ha Rózsika nem volt ott, mindegy volt milyen és mennyi. Csak ártson. A naplómnak megírtam, mennyire szerelmes vagyok, hogy nem tudnám elképzelni az életemet Rózsika nélkül. Ha szóba hoztam a terveimet, Tibor kinevetett.

– Hülye vagy! – zárta le ilyenkor a beszélgetést.

Nem vitatkoztam. Borban, Tiborban az igazság. Persze ez nem vigasz. Nekem!

Együtt töltöttük a szilvesztert. Öten. Rózsika volt az egyedüli lány, a többiek nem tudtak vagy nem akartak magukkal hozni senkit. Félrehúzódtunk. Megtörtént a nagy esemény, ölekezés és egybeolvadás. Csókok és könnyek, mint a filmekben. Nekem jó volt. Nagyon. Rózsika pityergett. Nem tudtam megvigasztalni. Nem is akartam. Ő elvesztett valamit, én pedig nyertem egy világot. Visszavonhatatlanul. Meg kellett ünnepelem!

Egyik sört a másik után hajtottam fel. Már nem is érdekelt annyira a szerelem. Rájöttem, milyen fontosak a barátok, akiket Mónika miatt elhanyagoltam. Most mindent be akartam pótolni, amit az elmúlt fél évben elmulasztottam. Jókat röhögünk Tibivel és Pistával. Az sem zavart, hogy Rózsika elvonult Ferivel, aki egész éjjel hegedült neki. Szépen húzta...

Rózsikával azután már csak társaságban találkoztunk. Kettesben soha. A nagy esemény elsodort minket egymástól. Megint hanyagoltam a naplóm. Már nem sakkoztam, Rózsikáztam, csak söröztem. Nem a jól bevált ötessel poharaztam. Hanem azzal, aki éppen adódott.

Ferit meg akarták buktatni matematikából, mert felvételizni akart a katonai főiskolára, de megszánta a jovialis öregúr, a boldog békeidők Fradi drukkere, a mindig ki-

mért, de következetes matematikatanár és átengedte. Fel is vették. Katona lett, ország őrizője, ahogy az apja akarta. Rózsikát feleségül vette, és elköltöztek egy kisvárosba, a Tisza mellé. Egy ideig tartottuk a kapcsolatot, mert engem is odavittek. Sokat köszönhettem Ferinek, mert elsimította a disznóságaimat, és gyakran aláírta a kiskönyvem, hogy hazamehessek. Talán túlságosan is engedékeny volt. Szerintem azért, hogy ne találkozhasak Rózsikával. Az angyalbőrben rádöbbsentem, hogy ő volt az egyetlen, akit érdek nélkül szerettem. Mondtam is Ferinek, ha nem akarja, hogy Rózsikával találkozzam, legalább hozza be a hegedűt, és játsszon nekem. Csak legyintett, de aztán különös tekintettel bámult rám:

– Igen? Zenét akarsz?

Elém tett egy üveg italt, egy poharat és bezárt a szobájába. Tétován kortyolgattam a vizespohárból, mert nem tudtam, mire megy ki a játék. Aztán hallottam, hogy matat valaki a zárral.

Feri állt az ajtóban: csapzottan, hóna alatt a hegedűvel.

– Maistro – hörögte –, hegedűszót akart? Akkor hallgass!

Ismerős volt a dallam. Ezt játszotta hat évvel ezelőtt azon a szilveszteri éjszakán Rózsikának. Aztán se szó, se beszéd, a falhoz csapta a hangszert. Töltött magának. Lehajtotta, és rázuhant az asztalra. Csendesen kioldalogtam. Már nem találkoztam vele többet, mert két nap múlva elvezényeltek Lentibe. A tízéves osztálytalálkozáson tudtam meg, hogy lett egy fia. Egy időre abbahagyta az ivást, de aztán újra kezdte. Mikor Rózsika visszaköltözött Egerbe, ő már nem követte. Elővette a szolgálati fegyverét, és föbe lőtte magát. Azóta nem iszom töményt, csak sört.

Pista édesapja elintézte, hogy lakást kapjak, mint párttitkár ez volt az utolsó jótéteménye. Én pedig örültem, hogy sikerült. Még akkor is, ha jelzálogot jegyeztettem a lakásra. Úgy véltem, ennyi hitellel még elboldogulok.

Kint jártam a határban, nagy területeket fásítottam, és egyre csak írtam. Néha beleszaladtam egy váratlan kapcsolatba, de a családalapítás egyre távolabb került. Aztán már nem volt miért naplót írni. Szakcikkeket küldözgettem az egyik üzemi lapba. Úgy éreztem, az Isten is újságírónak teremtett. Felkértek, szervezzem meg a megyei lap mellékletét, hisz' kisujjamban van a vidék, és ahhoz képest, hogy nincs főiskolám, nem is írok olyan rosszul. Mikor felvettek a céghez: ünnepeltük. Nem a szerkesztőségben, hiszen ott én azért még csak egy senki voltam, hanem hármásban. Bodoki Pista, aki a bánomfalvi rendőrkapitányság elismert nyomozója lett és Szabó Tibi, aki abbahagyta az egyetemet, mert a kőolajosoknál olyan jól keresett, hogy már nem is vágyott diplomára. Több üveg bort megittak a tiszteletemre, én meg csak söröztem. Tibi bejelentette, hogy nősül, és a házasságkötés után külföldre megy, mert ott még többet lehet keresni.

Aztán teltek, múltak az évek. Éppen a negyvenedik születésnapomat ünnepeltük Pistával, mikor jött a hír, hogy a barátunkat lelőtték. Két gyerek maradt utána. A te-

metésére nem mentünk el, de bontottunk egy üveg bort a tiszteletére. Nem volt benne vigasz. Ezért újra elő kellett vennem a naplót és a sört. Most először írtam le, hogy milyen egyedül érzem magam!

Harminc település gondja-baja tartozott hozzám az újságnál. Szerettem a munkámat. Sajnos a cégnek egyre nehezebben ment. Az a sok pénz, amivel idecsábítottak, kezdett apadni. Először azt mondták, vegyek telefont, és felszólítottak, ne kerékpárral járjak a településekre, mert rontom a lap renomóját. Vettem egy kis japán masinát. Pontosabban lízingeltem. Az autó nem az enyém, hanem a banké, akár csak a fizetésem kétharmada. Öltözködni már nem öltözködöm, csak turkálóból. Kezdetben ezt olyan megalázónak tartottam, de nincs pénzem ruhára.

Tegnap megállított a rendőr. Lejárt az a utóműszaki engedélye, bevonja az iratot. Eleinte nem értettem. Most költöttem a járgányra több tízezer forintot. Voltam Nagyváradon is, de senki sem szólt. Úgy látszik, már a határ sem az, ami volt. Persze nem sírom vissza a régit. Hívtam Pistát, de azt mondta, most nem tud segíteni, most van folyamatban a nyugdíjazása, nem kockáztat. Ez az én saram. Az autószalonban is csak mosolyogtak rajtam, ők aztán nem nézik a papírt, miért nem voltam figyelmesebb? Ők csak a pénzt gyűjtik be a kis szerviz és a nagy szerviz után. Ha nincs autó, nem tudom elvégezni a munkámat, legalábbis nem úgy, ahogy szeretném. Kivettem az összes szabadságomat. Legalább a naplómnak elmondhattam az összes panaszomat.

A vizsgáztatásra nem kellett külön költenem, mert fiatal a kocsi. Most volt hatéves. Örömmel vezettem újra. Kiküldtek. Mezőagárra. Írjak egy tényfeltáró riportot a szociális lakástámogatással kapcsolatos visszaélésekről. Nem értem oda. Bánomfalva után, a kettős kanyarban megcsúsztak a kerekek. Pörögtem, mint a nehezen induló bűgőcsiga. Egyszer, kétszer, háromszor. Ennyi volt az élet – gondoltam –, aztán első-tétült minden.

A kórházból saját felelősségemre hazaengedtek, de még nem tudtam egyenesen járni. A főszerkesztő hiányolta a cikket. Azt mondta, nem kíváncsi a részletekre. Ha nem küldöm, mehetek Isten hírével. Az autó totálkáros lett. Nem az enyém, a banké, de a részletet továbbra is fizetem. A naplóm is odalett. Elégett.

Pista megnyugtatót, ha elárverezik a lakásomat, aludhatok náluk, a nyári konyhában. Hozott egy láda sört, hogy ne unatkozzak, míg lábadozok. Sajnos az amúgy becses nedű egy kicsit meleg, mert az áramot kikapcsolták, és a hűtő sem működik. Ha kiteszem az erkélyre az üvegeket, hajnalra meghűl. Három és hét fok között a leg-tökéletesebb. A kenyeret frissen, melegen, a sört hidegen szeretem. Most még sötét van, de ha kivilágosodik, megkeresem azt az üres füzetet, amelyiket már kinéztem naplónak. Írni szeretnék. Azt, hogy jó lenne egy család, jó lenne egy gyerek, mert jó lenne hinni, jó lenne tovább élni valamiben. Mert nekem már csak ez az egy barátom maradt, Bodoki Pista. De a nyugdíjasokról tudom, hogy elfoglaltak.

Hol fogunk élni, ha lesz családom? Azt még nem tudom. Van itt vagy harminc falu, ami a szívemhez nőtt. Majd csak befogadnak valahol!

Fülöp Lajos

Egy verseskötet margójára

Csatáné Bartha Irénke: Gyökerek éneke

A szóban forgó kiadványt – Eger Megyei jogú Város Kulturális Alapjának támogatásával – a gyöngyösi Konturs Kiadó jelentette meg 2011 decemberében.

A szerző, Csatáné Bartha Irénke egyértelműen az érzékelés költője. Versei legtöbbször pillanatfelvételek, impressziókban és nyelvi ötletekben bővelkednek, a látványnak, színeknek és hangulatnak a kifejezői.

Témaviláguk elsősorban az otthon – élmény, a gyermekkor védettsége és az odahagyott szülőföld utáni vágyakozás.

De haladjunk sorjában!

A költő *Erdély* című versében így ír:

Furcsa Éden e táj
csábító – hódító
soktitkú világ...

Való igaz: számunkra, magyarok számára nemcsak „térkép” ez a föld, hanem századokon át önállóságunk őrzője és a varázslatos szépségű „kisebbik haza” is. Akik itt születtek és nevelkedtek, sajátos világukat olyan történeti alakulatnak tekintik, amelynek nemzedékeken átnyúló és korszakokat magában foglaló múltja van. Világos, tiszta és napi gondokon, problémákon felülemelkedő a szemléletük, mert a távlatokra a hatalmas hegyek, a végeláthatatlan síkságok és a kemény történelem tanították őket...

Mindemellett Erdély nemcsak a reális látásmód, a prózai tényszerűség és a múltidéző emlékezés hazája, hanem a líraiságé is: a havasoké, fenyveseké, hegyi patakoké, vadvirágos réteké és kopjafás temetőké... Költői, írói ezekből a mozaikdarabokból rakják össze Tündéerkertjüket.

Ennek a kötetnek a szerzője ugyancsak Erdély szülötte, akit álmában és a valóságban gyakorta „hazahív a hűség”. Szülőföld iránti szeretete, elkötelezettsége nyilvánul meg verseiben is. Erdély – vallomása szerint – mindannak a foglalata, amit számára ez a szó jelent: a székely lélek érzékeny rezdüléseit, a sok fájdalmat, megpróbáltatást, a „könnycseppes csillagfényt”, keresztre rendeltetett hűséget, dacos akaratot és szilárd Istenhitet, amely mind-mind ennek a földnek és népnek a sajátja.

A *Gyökerek éneke* egyetlen szóval kifejezve: „szülőföld-líra”, amelyet csak meg-

illetődve lehet olvasni. Ugyanúgy, mint az előző, *Otthonízü szavak* című versgyűjteményét is.

A költő korábbi kötetének margójegyzetében így nyilatkozik szándékáról: „Verseim – a modern törekvéseket és a balladát egyesítő dalok – pillanatképeket örökítenek meg a tünező félben lévő székely világból, féltő gonddal mentve át az utódoknak a fehérfalú házak lelkének tisztaságát, az öreg muskátlis tornácok mosolyát, a hazaváró faragott székelykapuk tárkarú szeretetét, hitét, öreg utcákat, barázdált arcokat, s a dombok szelíd homlokára pacsirtaéneknek felcsillantott reményt.”

Csatáné Bartha Irénke életútja, pályája igen színes és küzdelmes volt. A Kis-Küküllő menti Makfalván született 1941. december 9-én, és itt is nevelkedett. Alapfokú tanulmányait szülőfalujában, a középiskolát pedig Erdőszentgyörgyön végezte. Szellemi szülőhelyének Kolozsvárt tartja: diplomáját a Babes-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán szerezte. Ott kapott szakmai és módszertani felvérteződést oktató-nevelő munkájához, a néprajzkutatáshoz és költői indulásához. Tanári pályáját Korondon és Szatmárnémetiben kezdte, majd – magyarországi áttelepülése után (1994) – Egerben folytatta. A Heves Megyei Magyar Irodalomtörténeti Társaság Szépírói Tagozatának vezetője, a Bodor Péter Alapítvány, a Wesselényi Alapítvány, a Sütő András Baráti Egyesület és az Egri Civil Kerekasztal Társaság tagja. A Faludy György Irodalmi Műhely külföldi kitekintésű országos pályázatán vers kategóriában az Aranyfokozat II. díjával tüntették ki 2012- ben a Magyar Kultúra Napján.

Első versei 1976-ból valók, az 1990-es évek elejétől már rendszeresen publikál, 2000-től pedig hazai és külföldi irodalmi folyóiratok és újságok közlik írásait. Bölcsészhallgatóként tanulta, majd a gyakorlatban is elsajátította a „verscsinálás” művészetét. Nagy mesterek (nyugatosok, erdélyi elődök, pályatársak) tanítványa, de egyéni hangja (életérzés, hitelesség, formaérzék, képszerűség, játékos, könnyed kifejezésmód) az ezredfordulóra már csaknem teljes vértzetben mutatja a beérkező költőt.

Törekvései főként a klasszikus hagyományokhoz kötődnek, a túlon túl modern költészet akrobatikája kevésbé hatott rá. Ez utóbbi inkább csak a sorok tördelésében és a központozás elhagyásában mutatkozik meg. Közérthető kíván lenni: verseiben népköltészet (és az azon nevelkedett műköltészet, főként a virágénekek és a ballada) példája az érzelem mélységét és a kifejezés tisztaságát formálja egyéni lírává.

Ez a költészet bensőségességre, vallomásosságra törekszik – gyakran „otthonízü szavak” nyelvi fordulatok közvetítésével – , hogy visszhangja az olvasó lelkében is minél mélyebbre hatolhasson.

A lírai hangsúly elsősorban a tartalomra tevődik, olykor még a formai vázat is elönti az áradó mondanivaló.

A szerző jól ismeri a transzszilvanizmus lelki és szellemi, formai és verselési kellékeit, de van benne annyi mértéktartás, hogy soha sem akar csupán csak „székely versek”-et írni. Az erdélyi és az általános költői magatartás elválaszthatatlan törekvéseiben. Más kérdés, hogy minden „igazi vers” magán viseli eredetének a legfőbb jegyeit. Költőnk a Kis-Küküllő mentéről, Makfalváról indult el, erről a Dózsa és Wesselényi emlékét, szellemét idéző tájról, s örökségét, nemes útravalóját sohasem tagadta meg. Témaválasztásának leggyakoribb tárgya a kötet címéből és a *Vallomás* című nyitó versből is azonnal kitűnik:

„ A szél kihívására
a fa
erős gyökérzetével
felel”
büszkén vállalom
én is
ezt az édes-bús
örökséget
amíg csak élek
ápolgatom
Küküllő-illatú
Gyökereimet

Szíves szeretettel szól a tájról, ahol született és nevelkedett, s amelyre azért is jó visszaemlékezni, mert mint *Biztonság* című költeményében írja:

Otthoni tájon
csend, nyugalom, béke

Bármerre jársz, bárhol élhetsz,
ezt a biztonságos harmóniát
magaddal viszed.

Virágok, fények, gyöngyök finom zenéje ugyancsak gyakran csendül fel ebben a költészetben meglepően tiszta dallammal, mint azt a *Mezítlábas réteken* című vers is mutatja:

Szekérderéknyi emlékem
a gyermekkorból int nekem

nyakában pitypang kláris leng
karján eszterlánc – karperec

mosolygó egén tisztafényű
tarkálló apró gyöngyszemek

s ahogy kópésan rám nevet
zsebéből gurulnak peregnek
a csillagfényű gyöngyszemek

Máskor a székel regék, balladák misztikus hangját üti meg, melyeknek a világa a fényben és a sötétben, a szenvedélyben és a szenvedésben, a titokban és a babonában oly gazdag késő középkor. Íme csupán csak néhány mozaik mindenek érzékeltetésére a *Maka vára* című költeményből:

„Száll a rege szájról – szájra”,
hős ének az ősi tájra,
vár fokáról át a hegyen
a múlt kürtjelével üzen...

Esteledik, megy le a nap,
szél kószál a dombok alatt,
hallod, itt jár Dózsa lelke,
lángsírból kelt, verhetetlen...

De idézhetjük például – Erdőszentgyörgyre, a jó alma materre emlékezve a *Mítoszaim* néhány sorát is:

Diákos kedvű fiatal lányka
ábrándos szemmel nézett a világra.
Derűs, „szabadmellű” kimenőkön,
míg lelke új varázsra várt,
Kísérteties kastélyzugokban
dermedtek öreg balladák...

A kötet versei közül különösen szép a finnugor örökségre, s egyben a magyar népköltészetre, a virágénekek finom, meleg hangjára emlékeztető *Ballada a bim-bóban letört rozmarinról* című írás:

Virágom virágom
véreből sarjadzott
gyönyörű magzatom
rügyekbe lobbanó
békeségre vágyó
bűnök közt bűntelen
vétkesnek védtelen
szarvakkal döfködtek
pokolra vetettek
tipródtál tapostak
kínodon átléptek
gyötrődtél hangtalan
zokogtál könnytelen
tövises szaggattak
szederinda tépett
bokromból kihajtott
én szép reménységem
te voltál legszebbik
rozsmaring bokromnak
virágos ágain...

Aki ezeket a verseket olvassa, egy érzékeny tollforgató léleknek a nosztalgiáját éli át az elrepült ifjúság és az elveszített Éden után. Üzenetét tizen- és huszoneves önmagának, aki volt, és tanúságtevését a mának egy, a történelem és az emlékezet világába alámerült környezetről, sorsról, vergődésről, kétségről és reményről.

A kötet versei öt fejezetre tagolódnak (*Vallomásos időkerék*, *Gyöngyök a porban*, ezen belül a *Morzsák a pogácsás tarisznyából* című ciklus, *Borostyánba zárt jelek*, „*A hűség Krisztus-szegei*” között, *Örtüzek hitével*). A szabadversszerű, (vagy csak az asszonáncot kedvelő) költemények belső formája a lélek törvényeihez, az emberség, a szeretet és a hit kívánalmaihoz igazodik.

A szerző főként a képalkotás: a metafora, a szinesztézia, a megszemélyesítés, az allegória és a hasonlat, sőt a szóképek együttesének a mestere. Ezekben a versekben el lehet nézelődni, akárcsak egy kiállításon. A képek szinte egymást követik, s úgy hullámzanak, mint az erdélyi táj a hegyek és völgyek vonulásában. Verselése is könnyed, néha szinte játékos. Költészetében mégsem a ritmuson van a hangsúly, hanem a képen és a színen.

Csatáné Bartha Irénke a rugalmas verselők közül való, aki bár jellegzetes hangját megőrzi, mindig tud újszerűt mondani. A fiatalabb nemzedéktársakkal együtt éli át a stílus újabb és újabb változásait, azonban sem a divattól, sem a korszellemtől

nem hagyja befolyásoltatni magát. Néha ugyan belekóstol ezekbe is, de érzékelhetően mindig visszatér az „örök líra” kiapadhatatlan forrásához.

Nem folytatom, mert a további részletek messzire vezetnének. Pedig szólni kellett volna még vallásos és szerelmi tárgyú verseiről, a már eltávozott és a kortárs példaképekről, a „vésők”-ről, akikhez a magára találás után költői iskolába járt... Inkább azt hangsúlyozom még, hogy lírai magatartásának iránytűje a szeretet: „istenes hajlamú” és eszerint is cselekvő, de hitével nem hivalkodó, ahogy a magyarságának megvallása sem magyarkodás soha.

Ezért is beszél egyszerűen, őszintén, közérthetően verseiben, és ezért is idegen tőle a szónokiasság. A versek alaphangja hol a vidámság, a melegség, hol a csendes szomorúság, a bánat, olykor pedig a szelíd engedetlenség, azaz: igazi női költészet.

Csatáné Bartha Irénke, mint a „curriculum vitae”-jéből is kitűnik, életének kiemelkedő jubileumához érkezett. Ez a kötet voltaképpen köszöntés és köszönet is egyben. Tisztelői, barátai, kollégái és tanítványai a jeles évfordulón ezúton köszönik meg a „megköszönhetlent”, és „fényteli szívvel” kívánnak neki további töretlen munkakedvet, erőt, egészséget.

Kaló Béla

Mire elég 17 szótag?

Szepes Erika: Tizenhét szótag

Az írás szépsége egyedül a kifejezőképességben rejlik.

Az egyéniség egy csomó végtagból, izomból, észből, érzelemből, kultúrából és megértésből, tapasztalásból s előítéletből áll. Részben természet, részben kultúra, részben velünk született, részben kiművelték.

Szepes Erika nem egyébre vállalkozott új kötetében, a *Tizenhét szótagban*, mint hogy „magas” ismeretterjesztést próbáljon eladni a kamaszmentalitással megvert irodalmi közönségnek. Ez a tíz esszé és elemzés a haikuról szól. Ez a tíz esszé és elemzés nem (nem csak) a haikuról szól.

„A szétesőnek érzett világban biztonságot nyújt az összefogott tömör forma, a japán-keleti bölcsesség, az örökkévalóság utáni változatlan vágy – a változatlan örökkévalóság vágya” – írja a Szerző a „fülszövegben”, s alighanem lényege-eszenciája, a valóság közelézete ez a megfogalmazás.

A *Tizenhét szótag* című esszégyűjtemény egésze azt próbálja igazolni, hogy egy japán-keleti versforma, a haiku filozófiája hogyan (ha a futballnak van filozófiája, akkor egy irodalmi műfajnak pláne lehet) transzferálható Köztes-Európa egészére, s így a magyar irodalmi égbolt alá is esetleg.

Mi is a haiku?

Japán lírai műfaj és versforma, rímtelen, hangsúlyos, három sorból álló költemény, melyben 5-ös és 7-es szótagszámú sorok váltakoznak. A műfaj szorosan köthető a tradicionális tankához, valamint a humoros haikai rengához. A műfaj reformját a 16. század végén Matsuo Basoh kezdeményezte, aki megadta a haiku máig követendő alaptémáját, a természetábrázolást és a szimbolikát alkalmazva mély filozófiai értelemmel töltötte meg a verset.

Eddig a verdikt.

Az európai – így a magyar – átlagolvasó olykor egzotikusnak találja a virtuóz kép- és szimbólumhasználatot, s olykor idegennek a végtelenségig letömörített gondolatot. (Határ Győző pl., aki nem volt kispályás a literatúrában, nagyon idegenkedett a „törpére zsugorított” versformától).

A szerző a keleti vallásfilozófiák alapvető szimbólumrendszerének magyarázatától hamar eljut a magyar haiku-költészetig, amelyet ezredvégi önarcképünknek láttat.

A háromszoros, szigorú szerkezet nagy erőpróba a költők számára. Európában a huszadik század fordulójának kelet felé forduló érdeklődése fedezte fel, nálunk

Kosztolányi, Tandori és Weöres tekinthető haiku-költőnek (is). Szepes Erika esz-szégyűjteményében viszont olyan – a nagyközönség számára kevésbé ismert (az egy Utassyt kivéve), – magyar költők haikuit elemzi, mint Bíró József, Nagy Zopán, Horváth Ödön, Sebők Éva.

„A mai haiku – válságkorszak terméke.” A magyar haiku pedig, ahogyan az egyik írás alcímében is megfogalmazódott, a „távol-keleti meditáció és az európai neuraszténia közötti” menekülő-menekítő versvilág kifejezője, egy társadalmi közhangulat mikronnyi irodalmi terméke.

Utassy József egyik idézett haikujában, a szerző meglátása szerint elfér egy egész élet, melynek nincs köze a keleti filozófiákhoz, sőt „kelet-európai szenvedéssel töltődik fel.”

Tombol a tavasz.

Ám a magvak szívében
irdatlan csönd van.

Ez a szívbemarkoló szomorúság nem az ázsiai vallásfilozófiák meditatív-szemlélődő, a szépet és jót megbecsülő, szelíd tükre; ez inkább a protestáns élet-érzés dörgő orgonahangjaira hajaz a látszólagos nyugalmi pillanat ellenére is.

Szepes Erika zseniális meglátása recensens szerint éppen az, hogy a magyar haiku-költészet mondanivalóját saját súlya determinálja. Míg keleten például az árvaságnak haszna és méltósága van, addig a közép-kelet-európai költő – általában – úgy érzi, olyan világba hullt, amelyből hiányzik Isten szeretete.

Ezen írások azt próbálják bizonyítani, hogy a magyar haiku egyfajta menekülés, a harmónia keresése a természetes élet és a modern (technikai) fölpörgetett élet között: kivonulás, elszakadás, különválás – szecesszió, közép-európai dekadencia. Finomság, frivolitás és tragédia kevercse. Bizarr képek, melyek az élveteg elmúlásérzésre és a lendületes dinamikára épülnek egyszerre.

A haiku – a Duna-medencében – szecesszió!

Ha van a pogánnyá válásig utolsó pillanat, akkor az olyan érzés, mintha az ember abba a világba hull, amelyből hiányzik Isten szeretete, s ez elrémítőbb lehet minden intellektuális hiedelemnél.

Kis kitérő: Szepes Erika szövegeit-elemzéseit olvasva az embernek óhatatlanul a matematikai logikai gondolkodás jut az eszébe; a pontosság, a racionalitás, a költészetben rejlő misztikum föl- és kifejtése mind egy rendezett vonal mentén történik. Józan ész és kritikai szellem, amely kétségkívül fölötte áll valamely logikus szellemnek, s vélhetően az ún. nyugati gondolkodásnak legmagasabb rendű formáját képviseli.

Utassyt kívül egyébként (az egy valamelyest ismertebb Sebők Éva kivételé-

vel), amint már említettem, a szerző szívesen választ alanyokat az „irodalmi periféria”közegéből,, s vonatkozik ez más tárgyú írásainak „hőseire” is. Hiszen a kánonokban nem, vagy alig szereplő alkotók oeuvre-jét vizsgálja, s próbálja vezér- s mestergondolatának fonalára felfűzni azokat.

Öncsalás, menekülés, paradoxon.

Egy mikronnyi műfaj, forma – arc és álarc dichotómiája mögé húzódó magatartásforma – nos ez a magyar haiku. A szerző a mesterség eredetét, históriáját, fogásait kutatja; az alkotó szándékát s az alkotás mögötti indítékot.

Szepes Erika *verspszichológus*.

Régivágású bajnok, sampion ász, aki nem érzi isteni, kegyelemteljes trouvaillének a szövegszerkesztővel való szerencsétlenkedést.

A haiku „hulló levél könnyedségű és kicsinységű versforma” – az örök idővel játszik. A szerző írásait olvasva már-már azt érezzük: igen, ez a mi találmányunk, ősi magyar, tömörített életérzés, maxima, egyfajta aforizma hungarikumként csomagolva.

Szédületes az a műveltséganyag, amit Szepes Erika ebben a közepes vastagságú könyvében felmutat. S teszi ezt közvetlenül és egyszerű-természetesen, nyilván töprengésre-elgondolkodtatásra készítve az érdeklődő olvasót.

Nem bízunk a szavakban, s irtózunk a meghatározásoktól. Nem vagyunk hajlandók a kánon tolvajnyelvét használni, s mindig hajthatatlan ellenségei voltunk az osztályozás szellemének. Nem tudom, de valahogy ez lehet a Tizenhét szótag írójának hitvallása.

Tíz kitűnő esszé-elemzés sorjázik e kötetben, amely sorozatkiadásként az *Olvassuk együtt!* felcímet viseli. Egyetlen sajnálatos tény e remek könyvvel kapcsolatban: nagyon vájtfülűek lesznek fogékonyak rá, s csak a nagyon értők fogják olvasni. De sebaj, habár „európai lelkünket nem tudjuk teljesen átadni...álarcot öltünk, s mögüle mosolyunk kifelé...”

S akkor kérdezzük meg nyugodtan, hogy mire is elég a 17 szótag!

(*Napkút Kiadó, Budapest, 2011.*)

Szabó Andrea

Mesék a javából

Anga Mária: Az aranypatájú kiscsikó

Anga Mária legújabb megjelent könyve, *Az aranypatájú kiscsikó* méltán került a kirakatok polcaira, mivel munkája nem egy téma köré gyűjtött mesék válogatása, hanem tematikájának sokszínűségén túl, stílusában is gazdag mesegyűjtemény. A megszokott tematikus, illetve hagyományos meseválogatásokkal szemben könyve már-már formabontónak minősül, hiszen a megszokott népmesei elemeket és szereplőket meghökkentő helyzetekbe hozza, és azoknak új jelentéseket kölcsönöz. Olvasása éppen ezért a gyakorlott meseolvasókat első pillanatban megzavarhatja, de időt engedve a mesék által leírt környezet és jellembrázolások mögött megbújó aktuális jelentések megértésének és átérzésének, később izgatott olvasóvá változtatja még a gyerekeknek való felolvasásra elszánt felnőtteket is.

A könnyebb megértést és befogadást szem előtt tartva arra voltam különösképpen figyelemmel, amikor a meséket egymás után elolvastam, hogy miben nyújt ez a meseválogatás többet, mint az eddigi kötetek, milyen témájú meséket gyűjtött össze egy csokorra szerzőjük, és azokat milyen módon és tematikával találja ismét a szülők és a gyerekek elé. Vizsgálódásunk sokféle szempontot ölelhetne magába, elemezhetnénk a szerkezeti megjelenés és felépítés részleteiben megbújó többlettartalmakat, értelmezhetnénk a mesevilág különféle elméletileg is releváns értékvonásait és hatásformáit, de rávilágíthatnánk a meseszereplők preferált tulajdonságainak megjelenésmódozataira is, abból a célból, hogy mik azok a személyiségjegyek, amelyeket jelen társadalmunk, illetve a mesék szülőanyja, a gyakorló óvodapedagógus lát, és előtérbe helyez a mai gyermekek fejlődése szempontjából.

A kötet tartalmi és alaki sokrétűségét hangsúlyozva máris elmondható, hogy a könyv kemény fedeles jellege a gyakori olvasás megkönnyítése mellett a terjedelmes válogatás egyben tartását is segíti. A könyv három, egymástól jól elkülönülő részből áll, mely részek egymástól címadással és képekkel vannak elválasztva. A fejezetcímek és képek az adott könyvrész egyik kiemelt meséjének a címe és annak legjellemzőbb részletének illusztrációja. A mesecímek alatt minden esetben ornamentikadíszítés látható, melynek a díszítő jellege mellett vélhető valódi funkcióját a könyv nem oldja fel.

A képek minőségét és jellegét tekintve három típusról beszélhetünk. Az egyik az imént említett ornamentika, mely megegyező színű a könyvben uralkodó illusztrációk kék színével. A kék színű képek egyszerűek ugyan, de meglétük fontos alkotó eleme a könyvnek. Két mesét leszámítva minden történethez legalább egy ilyen kék

ábra tartozik. A kék színű illusztrációk mellett hat mesénél egy-egy színes, egyoldalas kép is megjelenik. Ezek ugyan élénk színűek, de a vártnál kevesebb pluszt adnak a meséknek. Mivel a kiadó a három- és hatéves korosztálynak ajánlja a meseválogatást, szerencsésebbnek tartanám a színes képek helyett a költséghatékonyság figyelembevételével a kék színű, egyszerűbb képek számának növelését. Az illusztrációk és a történetek kapcsolata ugyanakkor nem minden esetben érthető, elhelyezésük pedig néhol tévesnek, felcseréltnak tűnik. Erre az egyik példa *A király és az ördögök* című mese (32. oldal), mikor a szöveg és annak illusztrációja nincsen teljesen összhangban, és a felcserélése a képeknek megzavarhatja a gyermek szövegértését. A kiemelt oldal említésénél azt tapasztalhatjuk, hogy míg a szöveg szerint előbb történik meg a királylány téves ládába zárása a katonák által, majd ezt követi, hogy a király tehetetlenségében azt mondja, hogy akkor vigye el a csodákat az ördög. Ehelyett az ördögök képe előrébb került, mint a királylány bezárásának nagy jelenete.

Összesen húsz mesét tartalmaz a könyv, amelyek tematikusan és stílusuk alapján rendeződnek fejezetekbe. Az első nagyobb rész címe *A király és az ördögök*, amely mögé népmesei elemekben gazdag, de mégis műmeséknek tekinthető darabok sorakoznak. Témájukat figyelembe véve a hagyományos meseszereplők életébe pillanthatunk be, mint például királyok, királyfik, tündérek, ördögök, varázslók, világgá ment legények, óriások és természetfeletti képességekkel, emberi tulajdonságokkal rendelkező segítő állatok történeteibe. Az imént felsorolt meseszereplők bizonyára minden kedves olvasónak a valamire való mesék alapjainak számíthatnak, de jelen esetünkben e mesék meglepetésekkel szolgálnak még a sokat olvasottak számára is. Hiszen nem megszokott, ha például az ember a csendtől ijed halálra. Az ismert nehézségek mellett olyan újdonságok is várják az olvasót és a mesehallgatót, mint *A némaság völgye* című mesében, ahol egy tündér és egy ember köti össze életét, mégis az elvárt folytatás szöges ellentétéként a történet a szétválásukkal folytatódik. A lényegi részét a mesének a közös gyermekük hihetetlen bátorsága adja, amikor a szülőktől tanult dolgokkal felvértezve nem fél sem a magas hegy, sem a szűk völgy, sem pedig a sűrű erdő sötét világában, és végül képes megmenteni édesapját a némaság völgyéből pusztán szeretetével és az anyjától tanult tündérdallal. A szokatlan kezdet ellenére a történet befejezésének kedvessége bizonyosan megágyaz az olvasóban a többi mese számára.

Az első rész meséi azután inkább tekinthetők a veszteség feldolgozásának és a valódi érték megtalálásának a közvetlen tanítására szolgáló meséknek, hiszen témájukat sorba véve azt látjuk, hogy a hét mese mindegyikében a főhős nyújt segítséget mások számára fontos személyek, illetve tárgyak ismételt megtalálásában. Az említett mesében a családi összetartás és jelenlét veszett el, amit a felek közös erővel szereznek vissza, és nem hétköznapi módon. *A teknősbéka ajándékában* pedig egy fiatal legény indul útjára és segít először a lángoló madárnak, ezzel együtt az erdő-

nek, majd együttes erővel a tündérek kincsét tartalmazó láda kulcsát őrző teknősbékának, s végezetül a megsegített állatok meghálálják a legény önzetlenségét, s a tőlük kapott varázsszerekkel, illetve a fiatal legény lényéből fakadó bátorságával kiszabadítja a gonosz varázsló átka által sújtott királyt és annak lányát. A következő három mese egyik főszereplője, úgy is mondhatnánk, hogy a mesecselekmény indikátora egy-egy király, akik személyiségi jegyeinek hihetetlen különbségei igazán értékes erkölcsi tanulságokat adhatnak egy kisgyermek számára, miszerint hogy ha valaki király, attól még az ő is ember, és különböző pozitív és negatív tulajdonságokkal bír. Erre kitűnő példa a *Varázsszánkó* királya és az annak ellenpólusaként is állítható *A király és az ördögök* című mese uralkodója. Míg a *Varázsszánkó* királya érzelmes és féltő apa, aki mindent megtesz egyetlen gyermekének esetleges elrablása ellen, majd a bekövetkezett tragédia után annak orvoslására tesz fáradhatatlan kísérletet, addig a másik műben a király mint királyságának csodáiban csalódott és azok szépségével szemben unalmat érző személynek bizonyul, aki felelőtlen módon senkire és semmire nincs tekintettel. Királyságának valamennyi kincsét és csodáját 7777 ládába zárhatja. Mikor kiderül számára, hogy a ládába a népe előtt is titkolt kincse, egyetlen lánya is be lett zárva, s a többi csodával egyetemben az ördögök magukkal vitték a pokolba, nem tesz meg magától egyetlen egy lépést sem azért, hogy visszaszerezze hőn szeretett gyermekét, mondván, a pokolból még soha nem tért vissza senki sem. Ugyan fájdalmat és szomorúságot érez elvesztett gyermeke miatt, de a megoldást itt nemcsak áttételesen, hanem teljes mértékben a királykisasszony titkos hódolója, egy legény oldja meg, aki mágikus táltosok kíséretében lemegy a pokolba, ahol egy varázssztor segítségével annyira megijeszti az ördögöket, hogy azok még a királylánnyal való esküvőjére is ajándékokat küldenek. A további két mese az előbbi történetekhez és azok nyelvezetéhez képest kissé eltérő, mondhatnánk drasztikusabb képet és megoldásokat ad bizonyos élethelyzetek ábrázolásában. Ez leginkább *Az óriások gyűrüje* című mesében tapasztalható, amikor többször talán kissé túlságosan is erőteljessé válnak az agresszió kifejezését nyomatékosító (a szituációhoz nem is annyira szervesen kapcsolódó) szavak és mondatok.

A meseválogatás második része *A csiga és az eső lába* címet viseli. Amennyire kedves és szerethető a címadó mese, olyannyira a többi is. Hihetetlen báj és lelemény az, amivel Anga Mária a barátság témájához nyúlt. Ebben a részben leginkább a természet és az állatok kapcsán mutatja be a különféle megnyilvánulásait a szeretnek, a barátságnak, a bizalomnak és a hitnek. Míg az *Aranypatájú kiscsikó* című mesében egy táltos testvérpár egymás iránti feltétlen szeretetéről olvashatunk, addig *A három táltos és a kis fehér lovacska* meséjében az ember és az állatok egymásra utaltságának és egymást összekapcsoló feltétlen segítségnyújtásuknak lehetünk tanúi. A második rész talán legszebb barátságát *A favágó ajándéka* című mese mutatja be, amikor egy favágó és egy megnémult kismadár kapcsolata

tárul elénk. A favágó annyira szerette a kismadarat, hogy a szíve is megszakadt, amikor ráébredt tehetetlenségére, hogy adjon ő bármilyen ajándékot is a kisbarátjának, attól annak a hangja mégsem tér vissza. A férfi szívéből kicsorduló könnyei ugyanakkor csodát tettek, és visszaadták az énekesmadár hangját. A hangot, mely a mély barátságuk legszebb megnyilvánulása lett ezáltal.

A második rész tematikájának megfelelően a királyt szerepeltető mese is eltér az első részben megszokottaktól, mivel itt *A király, aki megöregedett a táncban* című mesében az uralkodó, népe boldogságának érdekében, saját életének hosszát áldozta fel azzal, hogy három napig egyfolytában táncolt. Önfeláldozása igazán szép példa a gyermekek számára, hogy miképpen is áramolhat az a hatalom birtoklójától az egyszerű emberek felé, vagy miként mutatkozhat meg akár kölcsönösen is. A második rész utolsó meséjét pedig azért tartom kiemelkedőnek, mert különleges ábrázolástechnikájának köszönhetően *A vörös szemeslepke és a rét virágai* című mese az egyik legszebb természeti jelenséget vetíti ki hihetetlen leleménnyel és vizualitással. A szívárvány megismételhetetlen csodájának mégis megtörténhető reprodukálására tesznek kísérletet a rét virágai saját szirmaik feláldozásával, majd a vihar esőcseppjei, és az azt követő napsugarak találkozásaként az olvasó szemei előtt harmadszor is megjelenik az utánozhatatlan égi tünemény, a szívárvány.

A mesekönyv egészét figyelembe véve éppen az imént említett okok és jellemzők miatt tarthatjuk némileg hiányosnak a mesék illusztrációit. Ugyan a képzeletünkénél szebbet és kifejezőbbet nem lehet elképzelni, mégis az ajánlott korosztály miatt lehetett volna a második rész meséit több illusztrációval is gazdagítani; hiszen éppen itt található két olyan rendkívül hatásos és emlékezetes darab, amelyekhez illusztráció egyáltalán nem illeszkedik (*A favágó ajándéka, A vörös szemeslepke és a rét virágai*).

A meseválogatás harmadik s egyben utolsó része *A világjáró esernyő* címet viseli. A tematikáját tekintve közelebb áll a mindennapi életünkhöz, mivel olyan tárgyak kelnek életre, mint a sötétítő függöny, a porszívó vagy az esernyő. Természetesen ennek a résznek a köznapias történeteiből sem hiányoznak a mesés elemek, mégis nyelvezetük, szóhasználatuk és a meseszereplők vagy kérdésköreik inkább napjaink csodáira hívják fel figyelmünket, mintsem a távoli mesevilágok fiktív és tradicionális történéseire, eseményeire, jelenségeire.

Mindezek alapján gyermekeknek, szülőknek, pedagógusoknak – és természetesen a magas műese-irodalom minden további kedvelőjének is – szívből ajánlhatjuk Anga Mária meseválogatását, mert művei valódi szórakozást, hiteles értéktapasztalatot, megkapó vizuális élményt kínálnak: örökérvényű emberséggel és szeretettel vezetnek a képzelet világába.

(Móra Könyvkiadó, Budapest, 2011)

Verók Attila

Gyermeki csodák a Bükk lábánál

(Anga Mária: *Az aranypatájú kiscsikó*)

Az Agria 2009. évi téli számában azzal zártam Anga Mária korábban megjelent meseköteteinek (*Az álmot őrző párnácska*. Budapest, 1996; *Ki vasalja ki a katicabogárcák szárnyait?* Budapest, 2000; *A bicegő hintaló*. Miskolc, 2004) méltatására szánt írástomat (lásd ott: 222–225. o.), hogy nagy várakozással tekintünk a következő mesekönyvre elé. Örömmel jelenthetem be: többévtényi alkotás és nehézségektől sem mentes kiadási előmunkálat után elkészült az újabb mesegyűjtemény!

Úgy vélem, a szerzőt nem különösebben kell bemutatnom az egri, illetve a Heves megyei olvasóközönségnek, hiszen a város és a régió meghatározó, bár mindenkor visszafogott szerénységbe burkolózó közéleti személyiségéről van szó. Azok kedvéért azonban, akik a nevezett földrajzi helyektől nagyobb távolságra lapozgatják a jelenlegi lapszámot, röviden elmondhatom, hogy Anga Mária nemcsak óvónőként, meseíróként és mesemondóként, hanem autentikus versek szerzőjeként is nevet szerzett magának az elmúlt évtizedekben a hazai irodalmi életben. Sőt, szerteágazó szépirodalmi tevékenységét a múlt évben az Írószövetség is méltán elismerte, amikor az alkotót felvette tagjainak sorába. Óriási megtiszteltetés érte ezzel nem csupán az író- és költőnőt, hanem magát a várost és a bükki régiót is. Az elismerés a recenzensnek is megnyugtató elégtételt jelent abban a tekintetben, hogy az általa oly gyakran hangoztatott helyi (szellemi, kulturális) érték és annak felmutatása a nagyközönség – urambocsá! –, a nagyvilág számára nem hiábavaló tevékenység, hanem megtartó szükségszerűség a helyi közösség számára. A minőségi alkotások és a nagy formátumú alkotók szinte észrevétlenek maradnak nemhogy az egyetemes, de még a nemzeti kulturális palettán, ebben az igazi olvasztótégelyben is, ha ügyüket nem karolja fel egy értő, a kulturális menedzselés területén nagy tapasztalattal rendelkező csapat, illetve lelkes magánszemélyek, akik minden lehetőséget megpróbálnak megragadni a lokális kulturális kincs és szellemi örökség népszerűsítésére. Az alábbi ismertetés is ezzel a nem titkolt szándékkal született.

A fentebb hivatkozott írásban foglaltakat nem megisméltendő szilárd meggyőződéssel kijelenthetem, hogy Anga Mária legfrissebb mesekötete méltó folytatását képezi korábban napvilágot látott mesegyűjteményeinek. *Az aranypatájú kiscsikó* című mesefüzér még érthetőbbé teszi azt az angai világszemléletet, amely a megelőző kötetekben már kitapinthatóvá vált. A mostani mesék nyomán ez a teremtett világ még organikusabb egészzé szilárdul össze. A megálmodott, ideális univerzumban az önzetlen szeretet a gyógyír minden bajra, ennek segítségével lehet úrrá lenni a legkilátástalanabbnak tűnő,

akár keserű csüggedésre okot adó helyzeteken is. Kiváló példát nyújt minderre többek között *A favágó ajándéka* című mese, amelyben az egyetlen könnycsepp formájában megnyilvánuló szívbeli szeretet újra éneklésre nyitja az örök némaságra ítélt fénymadár csőrét (73–74. o.). Hasonló mondanivalójú mesebeli történettel találkozunk *A csillagkirály* címmel kitüntetett, nagyon tanulságos és mély értelmű mesében is. Ebben az ártatlan, romlatlan, tiszta lelkű kisfiú elindul megkeresni saját, igazi csillagát, amelyet egy napon elveszített szem elől. Próbátételekkel tarkított, ám sikerrel záruló útja végén így nyugtatja meg őt a csillagkirály: „*Ha valakit nagyon szeretsz, azt soha nem veszítheted el.*” (107. o.). A példák sorát lehetne tovább is bővíteni, de a lényeg akkor is ugyanaz marad: Anga Mária valósnak áhított mesevilágát a szeretet erkölcsi parancsa hatja át. A szelíd, megértő, minden rosszat megnyugvással és soha nem lanyhuló reménnyel elviselő, még a legkeményebb gyémántot is meglágyító szereteté. Aki ismeri a szerzőt, az jól tudja, hogy a bámulatot keltő történetekben papírra vetett szívjóság éppen úgy árad személyéből, akárcsak meséi hőseiből. Ezért nem túlzás azt állítani, hogy meséi – még ha ennek a műfajnak a termékeit nem is igen szokták ilyen jelzővel illetni – a szó legszorosabb értelmében autentikusak. Ha eltekintünk az első, a gyermekek számára elegendőnek tartott szövegszinttől, megkockáztathatjuk a kijelentést, hogy ezek a szövegek tulajdonképpen nem is mesék, hanem meseköntösbe bújtatott, bravúros nyelvi szépséggel megformált, erkölcsi-etikai útmutatást és tanítást tartalmazó példázatok. Ezek a szövegek bármely értelmezési rétegben nemesítik az olvasó és hallgató lelkét, jóleső érzéssel töltve ki a háborgó vagy tétova érzések lecsillapodásával, illetve megszüntével az emberi bensőben támadó űrt.

Ha valaki számára nem kedves az ilyesfajta elvonatkoztatás és eszmeifuttatás, mert kényszeredett belemagyarázásnak véli a mesék efféle jelentésréteg-boncolgatását, annak a kedvéért most átváltok egy másik lehetséges megközelítési módra. Ha jobban szemügyre vesszük Anga Mária újonnan kiadott meséit, azt látjuk, hogy a szóban forgó kötet meséi három nagy csoportra oszlanak. Az elsőbe (ez *A király és az ördögök* címet viseli) olyan mesék kerültek, amelyek első ránézésre a klasszikus mesék tematikáját idézik. Találkozunk bennük ugyanis királyokkal, királyfikkal és óriásokkal, ördögökkel és tündérekkel, varázslókkal és boszorkányokkal, táltosokkal és tűzmadarakkal, továbbá egyéb, a népmesék elengedhetetlen arzenáljába tartozó alakokkal. Köztük olvashatunk olyan fordított vagy negatív meséket is, amelyekben a főhős nem csodákat vár és remél, hanem ellenkezőleg: eltünteti azokat (*A király és az ördögök*), vagy éppen a jó helyett a rosszat keresi, jelen esetben a tunyaság átkát megszüntető (*A semmirekellő*). Az utóbb említett mesében például olyan nyelvi leleménnyel is találkozhatunk („*cérnavitéz*”, vö. 42. o.), ami a legtöbb mesének nem sajátja. Itt a szerző műves nyelvi képzettsége csillan fel egyetlen szó erejéig a szövegben. Szintén ebben a mesében nyűgöz le bennünket a mesélő a „*kipukkadt ördög*” (uo.) furcsa képzetével, ami ugyancsak nem szokványos eleme a magyar folklórban és a köztudatban meg-

gyökeresedett meséknek. A szintagma képszerűsége és újdonságértéke lenyűgöző, a célközönség tagjaiból felhőtlen derűtséget vált ki minden alkalommal, amikor csak elhangzik. (Kipróbáltam, tehát tapasztalatból mondhatom.)

A mesék másik, *A csiga és az eső lába* cím alatt egybegyűjtött csoportját azok a történetek alkotják, amelyekből elsősorban két tartalmi vonulatot szeretnék kiemelni. Az egyikről, a szeretet mindent átható és orvosló jelenlétéről és hatásáról fentebb már rögzítettem néhány gondolatot. Az eszme-futtatás továbbmondásától most tartózkodom. A másik, számomra nagyon kedves szempont az Egerhez és környékéhez, azaz a Bükk hegységhez kötődés. A helyi gyermekek sokkal fogékonyabbak azokra a történetekre, amelyekben általuk is jól ismert növények és állatok elevenednek meg a mesekönyv lapjain. A bükki flóra és fauna képviselőivel ugyanis nap mint nap találkoznak: óvodai sétáik, kisiskolai természetismereti óráik vagy hétvégi családi kirándulásaik alkalmával. Nem véletlen tehát, hogy az angai mesevilágnak szerves részét képezi a bennünket körülvevő, tágabb természeti környezet, amely a boldogság szigeteként jelenik meg a meseíró szövegeiben (vö. pl. *A király, aki megöregedett a táncban*). Így nem kell azon csodálkoznunk, hogy megkapó interpretáció nyomán mesei magyarázatot nyerünk – egy mese a mesében betéttel megfűszerezve – a Bükk vagy a szilvásvárad ménes genezisééről (*A három táltos és a kis fehér lovacska*), esetleg a szilvásvárad pisztrángos tó titokzatos tündérééről (*A tündér fátyla és az Északi Szél*). Az előbb említett, valamint *A vörös szemeslepke és a rét virágai* című mesékben pedig csak úgy tobzódnak az Északi-középhegység Mátrától keletebbre eső vidékeire jellemző, ott honos, az izgalmas történetben megelevenedő növényei és állatai. A blokk számomra legkedvesebb szövegét *A csiga és az eső lába* című mese jelenti, amely igazi életfilozófiát fogalmaz meg a gyermekek nyelvén, de persze a felnőtt korosztályra vonatkoztatva is: ha az ember elégedett a sorsával, az adottságaival, és nem lovalja bele magát elérhetetlen, lelkét és szellemét megnyomorító célokba, a világ szép lesz számára, saját életét pedig boldogság övezi majd. A bölcs belátás, a józan mértéktartás és – az érintett mesével kapcsolatban némileg groteszkül hangzó – „két lábbal a földön járás” az élet boldog élvezetéhez vezető út legfontosabb paraméterei és előfeltételei. Ha ezek megvannak, semmilyen pótszer (virtuális világban zajló játékok, drogok, kététes közösségekhez tartozás stb.) nem szükséges az evilági léten való átevickéléshez. Ha az ember realista és elfogadó, de nem szervilis és meghunyászkodó, esélye van a „normális” életvezetésre. Ennek elsajátítását és tudomásul vételét pedig nem lehet elég korán kezdeni. Talán a mese a legkiválóbb táptalaj az ilyesfajta gondolkodásmód meggyökereztetéséhez az emberi élet kezdetén.

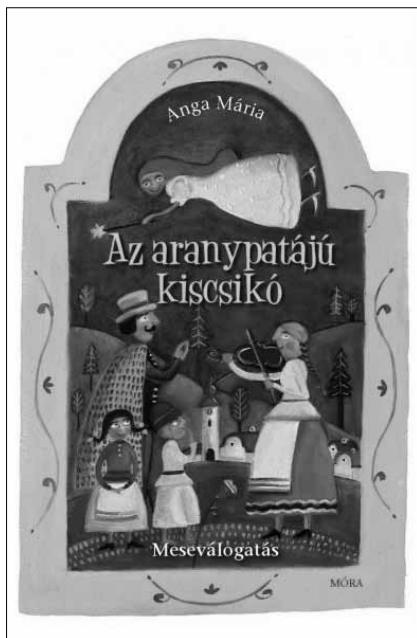
A mesék harmadik egységében (*A világjáró esernyő* cím alatt) azoknak a szövegeknek az egybegyűjtésére került sor, amelyek a mindennapi használati tárgyakkól (por-szívó, konyhai edények, esernyő, sötétítőfüggöny) varázsolnak mesehősöket, illetve a hétköznapi tevékenységekből kovácsolnak jöttöket. Gyakorló apukaként megerősít

hetem, hogy a modern „házi mesék” (Merényi Ágnes) a gyermekek fantáziájához nagyon közel állnak, és hőseik által a legifjabb korosztály meggyőzőhetővé válik a sokszor nyűgnek érzett rutincselekvések elvégzésére vagy a legegyszerűbb, de sokszor mégis érthetetlennek tűnő történetek elfogadására.

A bemutatott kötet egyes darabjait – olyan prominens elődök után, mint Herczeg István, Rényi Krisztina és Jankovics Marcell – Rác Gabriella bájos, egyszerű, mégis sokatmondó illusztrációi díszítik és teszik valóságosabbá a csodákra mindig éhes gyermekek számára.

Mondandóm zárásaképpen szeretném még egyszer leszögezni, hogy a helyi kulturális élet olykor a reflektorfénytől távol maradó motorjait, köztük a szavak és szóképek kiváló mesterét, Anga Máriát, érdemes segítségül hívni – még ha csak virtuálisan is – a hétköznapi gondjai között, hiszen mind poétikai, mind prózai művei hozzájárulhatnak életkörülményeink és konfliktushelyzeteink hirtelen érzelmkitörésektől mentes, lelkünket nem romboló elfogadásához. Szövegei éltető gyógyírként és stresszoldó terápiás eszközként hathatnak azoknak a megfáradt szülőknek és nevelőknek a számára, akik például a mesék felolvasásával nevelik az eljövendő generáció, remélhetőleg boldogságra predestinált, zsenge tagjait.

(Budapest, Móra Könyvkiadó, 2011.)

Ködöböcz Gábor

„Velünk együtt nőnek növekednek a mesék”

Újabb ecsetvonások Anga Mária művészi-emberi portréjához

Anga Mária az észak-magyarországi régió, közelebről Eger irodalmi életének egyik meghatározó személyisége, aki magas színvonalú művészi munkássága mellett a szakmai közéletben is tevékenyen részt vesz. Számos író-olvasó találkozó és hozzájuk kapcsolódó zenés, irodalmi összeállítás fűződik a nevéhez.

Az archaikumból táplálkozó őseredeti szemléletmód, a komplex élmény- és érzékenységformákat szuggesztíven tárgyiasító képalkotó módszer, a nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, fokozottan látomásos, metaforikus írástechnika a költő és meseíró Anga Máriaat egyformán jellemzi. Önálló verseskötve (*Hajnalt teríték ágyamon*, 1997), három ragyogó mesekönyve (*Az álmat őröz párnácska*, 1996; *Ki vasalja ki a katicabogárkák szárnyait?*, 2000; *A bicegő hintaló*, 2004; illetve frissen megjelent meseválogatása, *Az aranypatájú kiscsikó*, 2011) a természet- és valóságközeli látásmód mellett finom nyelvi strukturáltságával és összetett jelen-tésvilágával tarthat számot sokak érdeklődésére.

Az utóbbi másfél évtized kvalitásos alkotásai nem hagynak kétséget afelől, hogy Anga Mária a kortárs magyar irodalom egyik legeredetibb és legfigyelemreméltóbb szerzője. Ezt az állítást az *Agria* című folyóirat négy évfolyamában olvasható több tucatnyi verse még inkább alátámasztja. Az egyre nagyobb ismertségnek és megbecsülésnek örvendő Anga Mária 2011-től a Magyar Írószövetség tagja. A szépen ívelő pálya egyfajta elismerését jelzi a Móra Könyvkiadó kitüntetettó figyelve is. A kiadó jóvoltából megjelent, igazán illusztrisnak mondható legújabb mesekönyv valódi áttörést hozhat, és nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy Anga Mária a szélesebb irodalmi köztudatban, illetve a szakmai kánonban is elnyerje az őt megillető helyet.

Anga Mária hétköznapi énjéhez hasonlóan írásaiban is szívárványos gazdagságú prizmaembernek mutatkozik, aki nemcsak begyűjti, hanem rögvést tovább is adja a meleg sugarakat és a tiszta fényeket. A szerző erősen affektív, drámai jellegű versvilágában a Nagy László költészetéből ismerős értékminőségek a legszembetűnőbbek. Embereszménye, egész létbeli pozíciója a hit, hűség, helyállás, a tisztaság, tisztesség, tartás minőségeire épül. Napjainkban nem kevés bátorság és muníció kell ahhoz, hogy valaki a fenti értékekre építse föl az életét és alkotói munkásságát.

Anga Mária kétpólusú, drámai ellenpontozó költészetének leggyakoribb képzetkörei (tél-nyár, éjszaka-nappal, ébrenlét-álmom, élet-halál, bánat-öröm) és ki-

tüntetett szerepű motívumai (tenger, madár, fa, erdő, tánc, csend, idő, szerelem, Nap, Hold, csillag stb.) nemcsak a sajátos angai karakter egységét, de a líravilág koherenciáját is biztosítják. A versek címéből, a grammatikai viszonyokból, az ön-reflexió, az önfelmutatás és önmeghatározás gyakoriságából ítélve Anga Mária akár alanyi költő is lehetne, ha az éber befelé figyelés nem egészülne ki a világra való nyitottsággal és mélységes részvétellel, a létbeli csodák, a hétköznapi káprázatok ígézetével.

Jóllehet Anga Mária versíróként is kiugróan magas színvonalat képvisel, meseíróként még érettebb és tisztultabb minőséget mutat. Neki annyival könnyebb és annyival nehezebb az átlagnál, hogy ő nappal is álmodni meri az éjszakai álmot; azt, amit legtöbbször haszontalan bohóságnak, sőt szégyellni való agyficamnak gondolunk, ő halálosan komolyan veszi, és az életénél is jobban szereti. Makacsul védi az álmait, mert jól tudja, hogy „olyan szövetből vagyunk, mint az álmaink”. Mert amit tudhatunk magunkról, s amit nem tudhatunk, egyaránt mesébe illő, csodával határos. Erre az őstudással megajándékozó határterületre hívnak bennünket Anga Mária tüneményesen természetes logikából sarjadzó meséi, ahol a mítosz magától és magából terem. Egy fölöttébb derűs, napfényes, emberszabású világ tárul föl előttünk a bűbájos történetekben, ahol lelkük van a dolgoknak: egy kabátnak például éppúgy szíve van, mint a gazdájának, a betűknek éppolyan természetes vágyaik vannak, mint az embereknek. Következésképpen a mesékben megjelenő titokteljes dolgok, szép tárgyak és különleges jelenségek fölemelik a lelket Istenhez, és jobbá, nemesebbé teszik az embert.

Az irodalom mélységesen antropomorf, azaz emberarcú jellegét Anga Mária írásaiban a szokásosnál sokkal intenzívebben érezhetjük. Ha legalább ideig-óráig átengedjük magunkat e mesék megkapóan tiszta, természetes közegének s a bennük rejlő szeretetteljes atmoszférának, akkor a történetek minket is megajándékozhatnak a belefeledkezés gyermeki örömeivel, s talán bennünk is derű és nyugalom születhet a formátlan rettenetek helyén.

A kiváltképpen jól sikerült, a műfaj legjobbjaiival egyenértékű művek (*A nyughatatlan betűk története; A varázsszánkó; Az álmot őrző párnácska; A fénymanók földreérkezése; A favágó ajándéka; A gyűrűvel született lány; A némaság völgye; Az aranypatájú kiscsikó; A csillagkirály*) számomra leginkább a weöresi szentencia időtlen bölcsességét idézik: „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.”

Elhangzott 2011. november 30-án Egerben, a Polgármesteri Hivatal dísztermében, Anga Mária Az aranypatájú kiscsikó című mesekötetének bemutatóján.

Deák-Sárosi László

Közösségépítő zene

(*Útravaló énekek. Véghelyi Balázs dalai versekre, gyerekhangra*)

Útravaló énekek a címe annak a barátságos külsejű és tartalmú CD-nek, amely Véghelyi Balázs versmegzenésítéseit tartalmazza. A mindössze kilenc műsor-számból álló lemezen a versek mellett megszólal egy népdal és egy gitárszóló is. Elsőre nagyon heterogénnek tűnik az anyag. Előadói stílusok és műfajok keverednek benne. A dalokat kórus énekli, helyenként szólistákkal kiegészülve. A kíséretben van elektromos és akusztikus zongora, elektromos gitár, furulya, hegedű, citera, klarinét. Nehéz elképzelni ezzel a felállással egységes hangvételt, de az előadóknak ez mégis sikerül. Hogyan is?

Mindenekelőtt a kórus az, ami összetartja az egészet, hiszen az énekhangnak és a kórusnak mindenhez lehet és van köze. Alapból egy komolyzenei stílusréteget biztosít, ami átfedéseket tesz lehetővé a népzene és a könnyűzene (és rockzene) irányába. A kórus nagyrészt egy szólamban énekel, csak egy-egy kis időre kettőződnek meg a szólamok. A dallamok egyszerűsége és tisztasága a népdalokéval rokon. Bizonyára nem véletlenül énekelték el a *Fölszállott a páva* feldolgozását is, ami szépen belesimul a versmegzenésítések közé, illetve ezek a versmegzenésítések is illeszkednek a népdalok hangvételéhez.

Az elektromos gitár és zongora már önmagukban az igényes könnyűzene irányába tágítják a stílust, és fiatalos hangulati réteggel fodrozzák az énekhangok tisztaságát. A megfelelő helyeken bekapcsolódik a többi, főleg népi hangszer. Kinek a zenéje tehát ez a műsor?

A válasz első megközelítésre egyszerű, hiszen a verseket Véghelyi Balázs zenésítette meg, és előadóként is közreműködött. Mégis, a spektrum egyik végén ott a népdalfeldolgozás, a másikon Bárkányi Benjámín elektromosgitár-szólója. A kórust a zeneszerző édesanyja, Véghelyi Zsuzsanna vezényli, amelynek tagjai a százhalombattai Arany János Általános Iskola és Gimnázium tanulói.

A szerzők, előadók tehát egy együttesnél, baráti és családi körnél nagyobb közösség tagjai, de nem is teljesen függetlenek ezektől. Egy lokális közösség részei, amelyik olyan nagyon fontos a személyes identitás, illetve a nemzeti identitás között. Ez a társaság így, ebben a formában korábban nem létezett. A zene hozta össze őket. Mondhatom: ez a műsor közösséget teremtett, ami óriási dolog a mi individualista, atomizálódó és szétartó világunkban.

A megzenésített versek tematikailag is ezt az összetartozás-érzést idézik meg,

még a játékosabbak is, például a *Rögmászó hangya* (Csoóri Sándor verse). A népdal megéneklí a szabadságvágyat (*Fölszállott a páva*), de az egész műsor érzékelteti, mihez képest értendő a szabadság: a biztonsághoz képest. Az ember elröpülhet, ahogyan a *Felhőkergetőben* (Véghelyi Balázs verse), de haza is hozza az egész világot, és megosztja az övéivel.

Nem véletlen tehát, hogy a CD címe *Útravaló énekek* – Kányádi Sándor *Útravaló ének* című verse után –, hiszen nem mindegy, hogy aki világgá megy, az milyen céllal és lelkiállással távozik, illetve tér vissza. Mi adhat tartalmat ebben a vonatkozásban az utazásnak? Ehhez a lemezen is hallható Kányádi-versből idézem a refrént: „A legeslegnagyobb öröm félelem nélkül élni.” Aki egy olyan közösséghez tartozik, mint ennek a lemeznek az előadói, és bátran hozzáteszem: hallgatói, annak van érzelmi alapja „félelem nélkül”, vagyis örömben élni.

(*Hungarovox Kiadó, 2010.*)

Serfőző Simon

Herczeg István kazincbarcikai kiállításának megnyitójára

Meggyőződésem, hogy Sajószentpéteren, ezen a Kazincbarcikához közeli településen, nem a semmiből teremtődött több rajzoló ember is, Barczy Pál, Feledy Gyula vagy az itt ezúttal bemutatkozó Herczeg István, akinek ugyancsak ez a kisváros a szülőtte földje. S persze Mezey István, van-e, aki e nevet nem ismeri? De itt élt és szolgálta a templomos híveket Demeter István, aki a festés, rajzolás mellett verseket is írt. Az egyik szomszéd falu vallja büszkén magáénak Lenkey Zoltánt. Mindegyikőjük névre, hírre tett szert.

Egy bokorból valók ők mindnyájan, s lám egy környezetből is. Mi más lenne gyanítható, ha nem a hely szellem annak különleges megtermékenyítő ereje, amely ennyi tehetséget tudott a művészetek szolgálatába állítani. Ez a szellem pedig az itt élő emberek lelkéből való. Azokéból az emberekből, akik munkájukkal az utánuk jövőknek példát mutattak, szorgalomból, életrevalóságból. Rászolgáltak a megbecsülésre, élhetőbb jövőre, nem a hiábavaló robotra, kiszolgáltatottságra. S akik – éppen ezért – nagyon vágyhattak arra, másoknál is jobban, hogy életük ne tűnjön el, mint a semmi. Arcukat fel tudják mutatni az időnek.

Ez a vágy, az elődöket megidéző belső ösztönzés érezhető ki Herczeg István nem egy rajzából, a teremtés más-más alkalmatosságaival létrehozva azokat: tussal, ceruzával, ecsettel. S mint általában a természeti népek képzeletében, hiedelemvilágban, – Herczeg István lélekben közeli rokonuk lehet –, a képeken többnyire együtt van a legenda és a valóság, egybeolvad a közel és a távol, a föld szakadék mélye, az ég magassága. A felül- és alulnézet. A halál és az élet.

De a műveknek másik tágassága is megmutatkozik. Márpedig a háttérben felmutatott tájak naiv üdesége, hullámozó zöldje, körülveve tiszta vizű folyóval, kanyarulatokkal, angyali fákkal, s egy másik képen ott áll a tagbaszakadt sziklatömb, a megkövült anyag végső részeken.

Herczeg István szemléletében egyszerre fedezhető fel a paradicsomi tisztaságú képvilág, a mese és a csoda, majd a földre kivetett ember krisztusi szenvedése és meghurcoltatása. A totemalakú kövek – ezek az időtlenségnek alakzatai –, jól érzékeltetik, hogy az ember bár vesztesen kerül ki a megmaradásért folytatott örökös küzdelemből, a lehetetlennel szembeni bajvívása mégis fölemelő, kiállításra és nem megadásra sarkall. Szembenézése az idővel tiszteletét parancsolja Istennek, embernek egyaránt.

Harmóniára vágyik Herczeg István, harmónia azonban nincs a földön, a hiánya

csupán. Bár néha mintha ideig-óráig földerengene ugyan, aztán elvész a távolodó láthatáron. Ennek a gyönyörű vágyakozásnak s a vágyainkat elemésztő valóságos világ megmutatásáról szól ez a kiállítás. Hogy ami felépül estére, elomlik reggelre. Ám Déva várának akkor is fel kell épülnie. Ha vér kell, akkor a vért adva érte. Ezért jöttünk erre a földre – ha eddig nem tudtuk volna.

Elhangzott 2011. december 1-jén Kazincbarcikán, a Művelődési Központ Kiállítótermében; Herczeg István Idő és lélek című kiállításán.

Herczeg István grafikája

Kilián István

Leánykérés...

Bandi, te, ugorj ki gyorsan az ágyból!

Bandi, te, ugorj gyorsan ki az ágyból! Háromnegyed hat. Szaladj, mert lekésed a vonatot! – költötte egy olyan 25-30 közötti lány valamivel fiatalabb öccsét. A fiatalember meg kipattant az ágyból, gyorsan kimosta szeméből az álmat, magára kapta fehérre mosott ingét, élesre vasalt, fekete szövetnadrágját, inge fölé meg felhúzta sötétkék vasutas zubbonyát. Alulról felfelé begombolta gombjait, csak legfelül a merev magas nyakrésszel bajlódott, míg végül is nővére segített, s az itteni kapoccsal sikerült összefogni zubbonya nyakrészét. S talán még azt sem mondta, hogy Isten áldjon. Máris rohant, mert tudta, hogy még tíz perce van. Végig kellett szaladnia a Vitkovits utcán, s majd amikor elhagyta a Bocskai meg a Gerinc utcát, akkor már lejtősebb a terep. Elszaladt a rác templom mellett, s leért a Ráckapu térre, s már el is hagyta a Rác hóstyát. Onnan a Mária utcán futott végig, át az Eger-patak nem tudom hanyadik hídján, s ott is volt a Cifrakapu téri iskolánál a Cifra hóstyán, s szaladt hármásával szedve a lépcsőket felfelé, hogy még elérje a Várállomáson a vonatot, amely Szarvaskőre viszi a nyalka fiatalembert. Lihegve oda is ért, még messzebből ugyan hallotta a vonat sípját, de mire az állomáshoz eljutott, már csak vasutas kollégáját találta, aki nem neki, csak a vonat személyzetének tisztelgett. A vonat végét még látta. Szaladni már nem volt érdemes utána, de kilépni igen, – végig a talpfákon.

– Ha itt haladok a vonat után, Felnémeten még elérhetem, hiszen Szavaskőről jön az ellenvonat, s az odatartó szerelvénynek Felnémeten meg kell várnia akkor is, ha tíz perccel késik – gondolkodott a fiatalember. Szedte is a lábát, már amenynyire tudta. Végig a talpfákon, s közben a kavicságyon, ha nem a talpfára lépett véletlenül, megbicsaklott a lába. Simára vasalt inge már vizes volt, zubbonyát azonban ki nem gombolta volna még perzselő melegben sem, hiszen az egyenruhát az előírásnak megfelelően kell viselni – végig begombolva a zubbony minden gombját. A nap meg egyre melegebben kezdett sütni, de neki sietnie kellett. Most már zubbonya is vizes lett, fekete nadrágját lassan a por belepte, magas szárú fekete cipőjére, amit este gyönyörűen kitisztított, vastag por telepedett. Sietett, s elhagyta a Rókus temetőt, ez Eged alján már érett a gyümölcs. A kertekben mosolygott rá a ropogós nyári alma, a csodás sárgabarack. De csak sietett, mert még el kell érnie Felnémeten a vonatot. Már rég túl volt az érseki fatelepen, hallotta csobogni a Zúgót, az egykori malom duzzasztójáról lehulló vizet, már látta Felnémet faluvégi házait, már csak egy kanyar, s meg is látja a vonatot, a végét, amelyre

mindenképpen fel kell kapaszkodnia. Rohant, rohant, s egyszer csak megpillantotta a vonatot, de még mindig előtte volt legalább egy fél kilométer. Verejtéke már ömlött az arcáról. S egyszer felpillantott, beérkezett az ellenvonat, majd egy sípszót hallott, de még mindig rohant, hogy elkapja a vonat utolsó lépcsőjét, s ott azután megpihenhet. Majd meghallotta a forgalmi szolgálatos füttyjelét, s zihálva, köpködve, zakatolva elindult az ő vonatja is Szarvaskő irányába, s most már tudta, bár már csak két-háromszáz méterre volt attól, el nem érheti. Mit tegyen? Vonat nincs. Szekeret ugyan kaphatna, de azt is csak inkább délután felé. Jobbról kitérült előtte a Vár-hegy, maga előtt a Berva hegyét látta, már át is szaladt a Felnémetet Felsőtárkánnyal összekötő makadám úton. A sorompót akkorra már az őr rég felnyitotta, s ő csak ment és ment.

– Most mit csináljak? – gondolkozott magában. – Ha nem igyekszem, s a vonat hamarabb ér Szarvaskőre, mint én, otthagya a kocsis. Gyorsította lépéseit, olykor szaladt is, még mindig a talpfákon vagy a sínek mentén ment, mert a Bükk lejtőin a legrövidebb utat a sínek mellett találja meg a gyalogos. Hát csak ment és ment. Éhes volt, ruhája, cipője egyre porosabb lett, sötétbarna, egyre gyérülő haját a por szürkévé varázsolta. A verejték meg hullott, hullott róla. Végig ment az Almárpatak völgyén, majd megpillantotta a szarvaskői vár meredek oldalát, elhaladt amellett is, már csak néhány száz méterre volt a szarvaskői állomás, látni ugyan még nem látta a vonatot, de az indítást jelző vasutas füttyét hallotta. Tehát már elindult. Most már nem is ez izgatta, hanem az a kocsi, amit elé küldtek.

– Ha nem érek oda időben, – gondolkodott – akkor Tata az öreg kocsis nem vár meg, s akkor azután gyalogolhatok egészen Leleszig – gondolkozott tovább a fiatalember. A kocsi nem várta meg, már az a por is leülepedett, amit a két ló meg a szekér kavart. A vonatnak meg a füstjét sem látta. S most már egyre égetőbben gondolt arra a leányra, aki reá várt ott Tarnaleleszen. Máriának hívták, de Macának becézték azt a leányt, akinek az édesanyja már egészen korán meghalt, édesapja meg akkor költözött a temetőbe, amikor leánykája nyolcéves lett, s most ott él a vele nagyjából egyidős nagybátyjaival, édesanyjának az öccseivel a tarnaleleszi kántorházban, a nagyapjánál, a helybeli igazgató kántortanítónál, Inczedy Antalnál.

A tarnaleleszi harangozó meghúzta reggel hatkor, ahogyan mindig szokta, a harangot. Hívta a falu népét vasárnap, hétköznap, ünnepnap a misére. Tata, az öreg kocsis meg felkászálódott nagy nehezen lovai mellől a dikóról, eligazította valahogyan takaróját, magára húzta ruháját, csizmáját, s odament a lovához, s elkezdte mondani a Miatyánkot. Közben hozta a lószerszámot, amit még az előző este fényesre tisztított fekete subickkal, s rátette előbb az egyik, majd a másik lova hátára. S közben-közben számtalan jelét adta annak, hogy lovait úgy szereti legalább, mintha gyerekei lennének, s még a Miatyánkot talán be sem fejezte, leg-

feljebb félbehagyta, s közben szólt a Fecskéhez, a Cokihoz, dédelgette simogatta őket. S akkor egyszer a kántorlak ajtaja nagyot nyikordult, s kilépett rajta sántikálva a féllábú kántor úr.

– Tata, te, indulsz-e már? Ne dédelgesd azokat a lovakat, hanem fogd be gyorsan őket a hintóba, s eredj a fiatalúrért, mert már így is megszakad a szíve az én árva unokámnak utána. Tata meg csak vezette ki a lovat, előbb az egyiket, azután a másikat. Befogta őket a hintóba. Eligazította a bakon a pokrócot, felkászálódott rá nagy nehezen, s elindult volna, de akkor még Kántor uram megállította.

– Aztán hajtsd azokat a lovakat, le ne késsed azt a vonatot, mert akkor az árva kisunokámmal gyűlik meg a bajod!

– No, gyí! Jézus segíj, Márja taszíj, oszt minden szentek tollyatok! – Így indult el az öreg lovaival mindig. Ez afféle palóc fohász volt, amit még néha tréfából, de legtöbbször komolyan az igazgató kántortanító úr is elismételt, ha maga hajtotta a két szép paripát. Tata akkor már-már a falu vége felé járt, legfeljebb fél hét volt, s tudta, hogy nagyon nagy távolságot kell a két lónak legyűrnie, hogy fél nyolc körül odaérjen Szarvaskőre. A lovak csak poroszkáltak, Tata meg nézelődött, csodálta az utat szegélyező csodaszép hegyeket, réteket, az olykor, olykor eliramló vadat, nyulat, fácánt, őzet. Ha nem zavarta a két ártatlan lovat, akkor a kocsis is csendesebben haladt, s a vad sem iramlott el olyan hirtelen.

Szarvaskőre időben beért. A vonat még ott sem volt, csak éppen pöfögését és zakatolását hallotta. Mindig kedve lett volna egy ilyen vasszekérre felülni, de neki soha nem adta meg azt a Teremtő. Ő csak faszekéren vagy nagynéha hintón közlekedhetett. Azután megállt a mozdony, s mögötte a fekete zárt kocsik sípolva, zötyögve fékeztek, s egyszer csak nagy zökkenéssel megállt az egész szerelvény. Tata meg csak leste, leste a vonatot, de figyelte a fiatal urat is. Magas szál alakját a sötét vasutas ruhában nem látta sehogyan sem. Már az állomás is üres volt, a főnök is bement az irodába, a fiatalúr meg nem jött. Látod-e, Fecske meg Coki, milyenek ezek a városi urak? Megígírik, hogy jönnek, én meg idehajtok veletek, ő meg nem gyön. Hát, oszt most mit kéne csinálni? No, várjunk még egy cseppet, hátha bement. Hátha ő is bement a főnök úrral az irodába! – gondolkozott az öreg kocsis. Várt, várt, de a fiatalúr csak nem akart kijönni.

– Tudod-e, mit, Fecske, meg Coki, hát gyerőnk haza, oszt inkább pihennyetek az istállóban, semmint itt epresszen el bennetek a forróság! De ha haza megyek, mit fog szólni a kisasszonyka? Olyan árva szeme van annak, hogy a legárvább árvának sincs külön.

S ezután gyengén megrántotta a gyeplőt, a lovak meg elindultak lassacskán, ahogyan Tatával már megszokták. Nem hajtotta a lovakat, azok csak ballagtak, ő meg közben el-elszundikált, mert a lovakkal éjszaka is van tennivaló. Ki kell ganajolni, tiszta szalmát kell hozni, ha meg összemocskolta volna magát, erős kefével meg

kell őket tisztítani, mint a sáros csizmát. Ezen az éjszakán meg különösképpen tisztán kellett megőrizni a lovakat, Fecskét meg Cokit, mert a kisasszonykához vendég jön, a fiatalúr, aki ugyan már többször is volt itt, csak éppen most nem találta meg vasutas létére a szarvaskői állomást.

Így gondolkodott az öreg, közben meg morogta, morogta az Üdvözlégyeket úgy, mintha attól a nap sem süttött volna oly forrón, meg mintha az út is gyorsabban eltelt volna. S be is hajtott az udvarba, jobbra a kántor úr fia lakott, középtűt az udvarban a dombon volt a kántorlak, elől az istálló, a disznóól, a tyúkok alvóhelye. Azok meg most is ott kaparásztak a trágyadomb körül, a kutyák meg szaladgáltak, egymással incselkedtek, s olykor a tyúkokat hajtották. Falusi csendélet volt ez a javából.

- Hát a fiatalurat hol hagytad, Tata? – kérdezte kántor uram.
- Nem gyött. Szegény lovakat meg Szarvaskőig oda-vissza is meggyalogoltattuk.
- Nem jött? Miért?
- Hát osztán asztat én honnan tudjam? No, gyere, Fecske, oszt beviszlek a hűvösbe!

Ennyi volt az egész. A kisasszonyka meg a hátsó szobából a függöny mögé bújva hallgatta a hírt, s abból az árva szeméből meg csak folyt meg folyt a könnye. A fiatalúr pedig, mikor már kisasszonykának a könnyei is elfogytak, Tata után vagy két órával, csatakosan, izzadtan, porosan, de zubbonyát még mindig teljesen begombolva megérkezett. Mindenki tudta, még Tata is, hogy lánykérőbe akart jönni a fiatalúr. De a lánykérésből hamarosan eljegyzés lett, azt meg néhány hónap múlva az esküvő követte. Így volt ez rendjén. Aztán megérkezett a gyermekáldás is. Elsőnek egy szép kis szőke leányka született, a második két évvel később még szőkébb lett, s az is csak lánynak született. Azután jött a harmadik, Endre nevet kapta, őt azonban már kétéves korában elvitte a mellhártyagyulladás. A negyediket, Istvánt már szíve alatt hordozta édesanyja, amikor a harmadikat temetnie kellett. Azután újabb négy esztendő, s megszületett az utolsó, akit szülei már nem mertek ugyanarra a névre kereszteltetni, mint a harmadikat, aki akkor már oda-fentről figyelte a család növekedését. Áldja meg ezért a Jóisten a szülőket, akik mindent megtettek a gyermekek jó neveltetéséért és neveléséért.

A kisasszony az édesanyám, a fiatalúr az édesapám volt, az alkalom pedig, amiről elkésett a fiatal úr, a lánykérés volt. De ha nem is pontosan abban az órában, amikor tervezték, de még aznap este valamikor az is megtörtént.

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Alföldy Jenő (1939) Kecskemét
András Zoltán (1934) Székelyudvarhely
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Barabás Zoltán (1953) Nagyvárad
Bárdos József (1949) Nagykőrös
Bene Zoltán (1973) Szeged
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bíró Péter (1985) Eger
Bozók Ferenc (1973) Kecskemét
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Cseh Károly (1952) Mezőkövesd
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Deák-Sárosi László (1967) Budapest
Debreczeny György (1958) Budapest
Demeter József (1947) Ballószög
Demeter Lehel (1978) Kecskemét
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fülöp Lajos (1932) Budapest
Gál Sándor (1937) Buzita
Gittai István (1946) Nagyvárad
Goron Sándor (1975) Nagyvárad
Hesz Tamás (1968) Budapest
Jelenits István (1932) Budapest
Kaló Béla (1954) Szuhogy
Kilián István (1933) Budapest
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Benedek (1943) Budapest
Kiss Dávid (1992) Eger
Klujber Márta (1989) Eger
Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalu
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
Konczek József (1942) Pomáz
ifj. Ködöböcz Gábor (1989) Eger
Lajtos Nóra (1977) Debrecen
Lászlóffy Csaba (1939) Kolozsvár
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lőrincz György (1946) Székelyudvarhely
Németh István Péter (1960) Tapolca
Németh Péter Mikola (1953) Vác
Oláh József (1966) Micske
N. Pál József (1957) Nógrád
Pikó Árpád (1992) Eger
Radnai István (1939) Budapest
Renn Oszkár (1933) Eger
Sándor Mihály (1956) Debrecen
Serfőző Simon (1942) Miskolc
Stankovics Marianna (1965) Döbrönte
Suhai Pál (1945) Budapest
Szabó Andrea (1985) Budapest
Szabó Bogár Imre (1944) Miskolc
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szei Ernő (1938) Kisújszállás
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tornyai Gergő (1990) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Tóth Tamás (1965) Kishartyán
Verók Attila (1975) Eger
Vozáry Viktória (1980) Eger
Zsidó Ferenc (1976) Székelykeresztúr

A kötetben szereplő illusztrációk az Eventus Művészeti Középiskola tanárainak és diákjainak munkái.